

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00651

GEKLIBENE VERK

Mendele Mokher Sefarim

Permanent preservation of this book was made possible by

Rose Margolin Fishkin

in memory of

Akiba Margolin

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מענדעלע מוזר ספרים

געקליבענע ווערק

באנד 2

די קליאטשע

מסעות בנימין השלישי

מענדעלע מוכר ספרים

די קליאטשע

זדער

צער בעלי-חיים

אי.ק.ו.ף. פארלאג

MENDELE MOICHER SFORIM
SELECTED WORKS

VOLUME II

Di Kliatche
Masoes Benyomin Hashlishi

1946

Published by YKUF
189 Second Avenue, New York 3, N. Y.

בעדרוקט אין 4,000 עקזעמפליארן
Printed in the U. S. A.

געזעצט און געדרוקט אין דער פראמפט פרעס, 113 פערטע עוועניו, ניו יארק 3, נ. י.

דער לאה קעסמאן ליטעראטור־פאָנד
ביים איקוף

דאָס בוך איז דערשינען מיט דער הילף פון דעם
קעסמאן ליטעראטור־פאָנד, צום אַנדענק פון

ל א ה ק ע ס מ א ן

געשטאָרבן דעם 27טן מערץ, 1941, אין ניו־יאָרק

די קליאטשע

„די קליאטשע אָדער צער בעלי-חיים“, א מעשה, וואָס האָט זיך פאַר-
וואַלגערט צווישן די כתבים פון ישראל'יק דעם משוגענעם, איז צוערשט דער-
שינען אין יאָר 1873 אין ווילנע (די צענזור-דערלויבעניש איז אָנגעמערקט —
15 דעצעמבער 1872).

מענדעלע אליין האָט געזען אין דער „קליאטשע“ א מין המשך פון דער
„טאָסקע“. אין דער „הקדמת מענדעלע מוכר ספרים“ צו דער „קליאטשע“
שרייבט צווישן אנדערן מענדעלע: „איך האָב געפרעגט א שאַלע ביי די
גלופסקער דיינים און ביי אַלע דאָרטיקע פיינע בריות פון דער גוטער כנופיה:
אזוי ווי איך האָב דעם עולם מבטיח געווען אַרויסצוגעבן א צווייטן טייל פון
דער „טאָסקע“ און האָב דערביי נישט געזאָגט בלא נדר, בכּן איז דאָך מיין
הבטחה שוין גלייך טאָסקע ווי א נדר, היינט ווי איז דער דין, רבותים, האָב
איך זיי געפרעגט, אַז איך גיב איצט אַרויס מיין קליאטשע, צי קען איך מיט
איר יוצא זיין מיין נדר? זיי האָבן געקלערט, געקלערט, זיך נעבעך געקראַצט,
געקראַצט און האָבן צום סוף אזוי געזאָגט: יאָ, רב מענדעלע, אזוי ווי מיר
האָבן דאָ דערשמעקט א תמצית פון דער טאָסקע, זענען מיר אייך מתיר נדר.
הקליאטשע הזו, די קליאטשע, חשובה לכם, איז גערעכנט אייך, כאַלו קיימתם,
גלייך ווי איר וואַלט אַרויסגעגעבן דעם חלק שני מהטאָסקע בכל פרטיו. ניש-
קשה, מען קאָן מיט איר זייער גוט יוצא זיין לכל הדעות!...“ (*)

אין זיינע שילדערונגען-אינדרוקן „פיר זענען מיר געזעסן (**) גיט
איבער שלום-עליכם אין מענדעלעס נאָמען די נעשיכטע פון דער „קליאטשע“.
מענדעלע האָט דערציילט: „איינמאָל אין א זומער-טאָג איז דאָס געווען, זיין
איך מיר אזוי אין גלופסק אויף דער אכסניה און קוק מיר דורך אַן אָפענעם
פענצטער אַרויס און דערזע אַן אויסגעמוטשעטן, פאַרשוויצטן ייד מיט
אונטערגעשמעקטע פאַלעס פון א צעריסענער קאַפּאָטע, שטייט און קאַטעוועט
אַן אַרעמע, אויסגעמוטשעטע, פאַרשוויצטע קליאטשע מיט א צעריסענער פעל,

(*) זע די אויסגאַבע פון 1873. אין דער יובילוי-אויסגאַבע זענען אַריינגעבראַכט
קליינע סטיליסטישע ענדערונגען. — ג. מ.
(**) אַלע זוּערק פון שלום-עליכם, באַנד 15.

איינגעשפאָנט אין אַ פולן וואָגן מיט ציגל, שעלט מיט טויטע קללות אי די קליאַטשע, אי זיך, אי די גאַנצע וועלט: ברענען זאָל די גאַנצע פעל דינע, וויסע קליאַטשע וואָס דו ביזט. — און זי, די קליאַטשע, האָט אויסגעדרייט די פאַרוויסטע, פאַרפינצטערטע מאָרדע אירע צום יידן, קוסט אויף אים, ווי אַ זינדיקער מענטש, און עס דאַכט זיך מיר, אַז זי זאָגט צו אים:

— שוטה! קליאַטשע רופט ער מיך! ביזט אַליין אַ קליאַטשע! טו אַ קוק אַהין צו יענעם פלאַץ, וואו איך שלעפּ די ציגל, וועסט דו זען, אַז איר זענט אַלע קליאַטשעס, וויסטע, פינצטערע קליאַטשעס, אַז אַך און וויי איז צו אייך אַלעמען!

אַזוי, האָט זיך מיר געדאַכט, רעדט די קליאַטשע, און איך האָב אויפֿ-געהויבן די אויגן אויף יענעם פלאַץ, וואָס די קליאַטשע האָט אָנגעוויזן מיט איר מאָרדע, און איך האָב דערזען אַ באַקאַנטן נפש פון יענע פיינע בריות, וואָס האָבן זיך אויסגעצייכנט אין גלופסק מיט פינף פינגער אַרויפצושלאָגן זיך אויף אַ מויער, און אויף נאָך אַ מויער, און דאָס אַלץ נעבעך פון כשרע יידשע מטבעות, פון כשר יידיש שווייס און בלוט... דער שיינער מענטש, דער פיינער בריה, איז געשטאַנען די הענט אַרונטער, דאָס היטל פאַררוקט אַרויף, דער שטערן האָט געשוויצט און געבויעט גרויסע פלענער, און אַרום אים האָבן זיך, ווי קנעכט, אונטערטעניק, אַרומגעדרייט אַרעמע יידלעך נעבעך, געקוקט אים, ווי געטרייע הינט, אין די אויגן אַריין, געווען גליקלעך מיט זיינס אַ שמיכעלע און געציטערט פאַר אַ כייזן קוק... און עס איז מיר געקומען אויפן זינען דער פסוק פון שיר־השירים: לכותי ברכבי פרעה — צו דער קליאַטשע אינעם רייטוואָגן פון פרעה, דמיתוך רעיתי — טו איך דיך גלייכן, כנסת ישראל! — און איך בין פאַרגאַנגען אויף טראָגן מיט דער „קליאַטשע“... דריי טעג בין איך אַרומגעגאַנגען איבער גלופסק אַ צע־טראָגענער, ווי מיין ישראלִיק, נישט געהערט, וואָס מען רעדט צו מיר, גע־ענטפערט איטלעכן אויף זיין „נוט־מאָרגן“ מיטן וואָרט „קליאַטשע“, וואָרים אַלע פנימער האָבן אויסגעזען ביי מיר קליאַטשע־דיק, און אַט אַזוי האָב איך מיך געקליאַטשעט, ביז איך בין געקומען אַהיים קיין טונעיאַדעווקע און האָב מיך פאַרשלאָסן ביי זיך אין הדר אויף זעכצן טעג און אָנגעשריבן אַלע זעכצן קאַפיטלעך פון דער „קליאַטשע“...“ (*).

און „ווי אַזוי איז „די קליאַטשע“ אַרויס אויף דער וועלט?“ האָט לסוף

(* אין דער ערשטער אויפלאַגע (1873) באַשטייט פאָקע „די קליאַטשע“ פון ז ע כ צ ו קאַפיטלעך (119 ז״ו). אין דער יובילוי־אויסגאַבע איז דאָס בוך זיך צעוואַקסן אין פיר־און־צוואַנציק קאַפיטלעך (182 ז״ו).

מענדלעך „איבערגעגעבן א געשיכטע, ווי אזוי ער האָט אין א געשלאָסענער פארזאמלונג פון אינטימע פריינט צום ערשטן מאל געלייענט „די קליאַטשע“, ווי אזוי זיינע אינטימע פריינט האָבן פריער געלאַכט פון אים, געמאַכט חזק איבערן נאָמען פונעם ווערק. נאָ דיר גאָר א פערד, א קליאַטשע! און ווי אזוי זיי זענען נאָכדעם געוואָרן ערנסט... ווי אזוי איינער (יוסף בצלאל האַרקאווי) האָט נאָכן איבערלייענען „די קליאַטשע“ צוגענומען ביים מחבר דאָס העפּטל, אַריינגעלייגט אין זייט־קעשענע אָן ווערטער, אוועקגעפירט דאָס קיין פעטערבורג* און צוגעשיקט אין א צייט אַרום דעם פאַרפאַסער א פאַרטיקע, אָן אָפּגעדרוקטע „קליאַטשע“, ווי אזוי נאָכדעם דער צענוואָר האָט געהאַט אַ מיאוסע מַפּלָה דערפאַר, וואָס ער האָט דורכגעלאָזט אַזאַ „טרפּה־סחורה“...

„די קליאַטשע“ איז איבערגעזעצט געוואָרן אין פּויליש דורך דעם פּוילישן שרייבער קלעמענס יונאַשאַ (אין 1886). אין 1891 האָט זיך „די קליאַטשע“ אָנגעהויבן צו דרוקן אין אַ רוסישער איבערזעצונג אין „וואַסכאָד“, וואָס איז דורך דער מאַכט דערפאַר אָפּגעשטעלט געוואָרן אויף עטלעכע חדשים. דאָס ווערק האָט געמאַכט אַ שטאַרקן רושם אין די דעמאָלסטיקע יידישע געזעלשאַפּטלעכע קרייזן. דער שטאַרקער מאָן פון בוך, דער ברייטער פאַרנעם, די שאַרפע פאַרבן, דער טיפּער ווייטיק, וואָס שלאָגט פון יעדן זאַץ, האָבן דאָס ווערק גלייך באַרימט געמאַכט ביים יידישן עולם, און דער רום פון מענדלעך מוכר ספרים איז שטאַרק געוואַקסן.

„די קליאַטשע“ — זאָגט מענדלעך אין זיין הקדמה צום בוך — „איז געשריבן אויף אַ הויכן גאַנג, אויף דעם גאַנג, ווי די אַלטע האָבן געשריבן. אימלעכער וועט זי פאַרשטיין כּפי זיין פאַרשטאַנד און זיין מדרגה. פאַר מענטשלעך פון אַ קליינער מדרגה וועט זי זיין פשוט אַ וואונדער־שיינע מעשה, זיי וועט גלאַט געפּעלן דער פּראָסטער פּשט. די דאָזיקע אָבער פון אַ גרעסערער מדרגה וועלן שוין אין איר געפינען עפעס אַ וואונק, אַ רמז אָקעגן אונדז, זינדיקע מענטשן. איך, אַשטייגער, אין מיין מדרגה, האָב אין איר געפונען כּמעט אַלע יידישע נשמות, אַלע אונדזערע נפשות און דעם סוף, וואָס זיי טוען דאָ אויף דעם עולם...“

אויב אין דער „טאַקסע“ איז מער אַרויסגעבראַכט און כּסדר באַטאָגנט דער סאָציאַלער מאָמענט, אויב דאָרטן ווערן געשילדערט די סאָציאַלע עוולות,

* צו איז דאָ עפעס אַן אומפּינקלעכקייט? „די קליאַטשע“ איז דאָך אַרויס אין ווילנע, נישט אין פעטערבורג! — ג. מ.

וואָס מענדעלע זעט אינעם יידישן לעבן גופא, איז אין דער „קליאַטשע“ פירט מענדעלע אַרויס דאָס פראַבלעם פונעם יידישן פאָלק, און זיין אָרט און לאַגע אין דער וועלט. דאָ ווערט שוין אָנגעקלאָגט די וועלט פאַר איר אומרעכט בנוגע צום בידנעם פאָלק ישראל. דאָ איז שוין מענדעלעס בליק אַ פיל ברייטערער ווי אין די פריערדיקע ווערק. אָנשטאַט עדה, מאַסע, האָבן מיר שוין דאָ עם ישראל, דאָס יידישע פאָלק. אַזוי-אַרום איז די „קליאַטשע“ אַ גאַנג אַרויף פון מענדעלע דעם קינסטלער און נאַציאָנאַלן שרייבער. עם איז אַ שאַרפער אָנקלאָג צו דער וועלט פאַר די עוולות, פאַר דעם אומרעכט, פאַר די מאַטעריעלע און נאַציאָנאַלע באַליידיקונגען, וואָס מ'באַגייט קעגן דער יידישער נאַציע.

„די קליאַטשע“ איז אַ קינסטלעריש-פובליציסטיש ווערק. פובליציסטישע געדאַנקען, אידיען און פראַבלעמען זענען דאָ איינגעפאַסט אין אַ קינסטלערישער ראַם. דאָס בוך פאַרמאָגט וואונדערלעכע ערטער, וואָס שעמעריין מיט גלענצנדע מאַלערישע שילדערונגען און פאַרצייכענונגען. דער קינסטלער און דער פובליציסט גייען דאָ באַנאַנד, איינער דערגאַנצט דעם צווייטן, איינער קעמפט דאָ מיטן אנדערן. „די קליאַטשע“ איז פון די אָריגינעלסטע, מערק-ווירדיקסטע ווערק אין דער יידישער ליטעראַטור. איינע פון די שענסטע פערל אינעם קרוין פון מענדעלעס שאַפן.

די קליאטשע

אָדער

צער בעלי־חיים

הקדמת מענדעלע מוכר־ספרים

אמר מענדעלע מוכר־ספרים, זאָגט מענדעלע מוכר־ספרים: געלויבט איז דער בורא, וואָס נאָכדעם, ווי ער האָט באַשאַפֿן די גאַנץ גרויסע וועלט, האָט ער זיך מיישב געווען מיט דער פּמליא מלאכים אין הימל און צום לעצט גע- מאַכט אַ קליין וועלטעלע, דאָס מיינט מען דעם מענטשן, וואָס ער הייסט „עולם קטן“, ווייל דאָס מענטשל, ווי איר קוקט אים אָן, האָט אין זיך אַלע מיני ברואים און באַשעפעניש. איר געפינט אין אים אַלערליי ווילדע היות, אויך פאַרשיידענע מיני בהמות; איר געפינט אין אים אַ יאַשטשערקע, אַ פּיאָווקע, אַ שפּאַניש פּליג, אַ פּרייס וכדומה אַזעלכע שלעק, אַזעלכע מיני שרצים; איר געפינט אין אים אַפּילו אויך אַ רוח, אַ שוואַרץ יאָר, אַ שטן, אַ מקטרג, אַ ליץ, שונא־ישראל, וכדומה אַזעלכע מזיקים, מחבלים, אַנשיקענישן; איר זעט אין אים אויך וואונדערלעכע סצענעס: ווי אַ קאַץ, אַשטייגער, שפּילט זיך מיט דער מוּז; ווי אַ טכויר כאַפּט זיך אַריין אין אַ שטייג מיט עופות און דרייט זיי נעבעך אָפּ די קעפּ; ווי מאַלפעס קרימען יענעם נאָך אַלצדינג, וואָס ער טוט; ווי אַ הונט סלוזשעט, דרייט דעם וויידל פאַר איטלעכן, וואָס וואַרפט אים אונטער אַ שטיקל ברויט; ווי אַ שפּין פאַרנאַרט צו זיך אַ פּליג, פאַר- פּלאַנטערט, פאַרשפּאַרט זי און נאָגט זי אויס; ווי קאַמאַרן פּליען עמעצן נאָך און זשוושען אים אָן פּולע אויערן, וכדומה נאָך אַזעלכע משונה וואונדערלעכע זאַכן. איך בין עס אָבער נישט אויסן. געלויבט איז זיין ליבער נאַמען, וואָס זעט צו שווייגנדיק אַלצדינג, וואָס אין דעם דאָזיקן „קליין וועלטעלע“ גייט פּיר און שלאָגט מיט אים פאַרט נישט קיין כּפרות; וואָס דערלענגערט זיין צאָרן, פאַרטראָגט די עבירות און טוט גרויס חסד מיט דעם זינדיקן מענטשן. איך בין דאָ אויסן צו דערציילן די גרויסע גענאָד, וואָס השם־יתברך האָט אויך מיט מיר, אַרעמען בעל־עבירה, געטאָן, נאָכדעם אַז ער האָט מיך פּריער אַביסל געשטראַפּט.

רבּותי, הפּערדל שלי מת! מיין פּערדל, רבּותים, איז געפּגרט, מיין געטריי פּערדל, וואָס כל ימיו, דאָס גאַנצע לעבן זיינס, איז עס געווען אין דער עבודה,

געדינט געטריי און נישט געוואוסט מער ווי אונדזערע ספרים; וואָס איז געווען אַ מפורסם, אַ בקי אין אַלע וועגן, אַ גרויסער בעל־זכרון, וואו ערגעץ אַ קרעטשמע; וואָס איז מיט מיר אויסגעפאַרן כמעט בכל תפוצות ישראל, צווישן די אַלע יידישע קהילות, און איז געווען אומעטום באַקאַנט — זה הפּערדל, אַט דאָס פּערדל, הלך למיתה — האָט אַ מיתה משונה איינגענומען ל"ג בעומר אין גלופסק! עס איז מיר אַ ווייטיק צו זאָגן, נאָר אַרעם איז נישט קיין שאַנד, עס איז נעבעך געפּגרט פאַר הונגער. זיין עסן איז געוויינטלעך געווען אַביסל סיטשקע, אַ מאַל עטלעכע דאַרע שטיקלעך ברויט, וואָס איך פלעג אַוועקקויפּן ביי אַרעמעלייט מיט טאַרבעס. אַז אַך און ווי דעם פּערדל, וואָס עס פאַלט אַריין צו אַ יידישן מוכר־ספרים! שלעפּן שלעפּט זיך עס שטענ־דיק אַרויס און האַרעוועט אפשר נאָך מער פון יענע, וואָס פירן שווערע סחורה, און עסן אַבער עסט עס נעבעך מכות, אַ יידישער מוכר־ספרים האָט אַליין מכות וואָס צו עסן און פּגרט מיט זיין ווייב און קינדער צען מאַל אין טאָג פאַר הונגער! איך בין עס אַבער נישט אויסן. השם־יתברך האָט מיך נעבעך גע־שטראַפּט, איך בין געבליבן אַן אַ פּערדל. קויפּן אַן אַנדערס האָב איך נישט געהאַט פאַר עפעס, און דאָ באַדאַרף מען פאַרן אויף ירידין. עס איז מיר געווען זייער שלעכט.

און ווי איך זיך מיר אַזוי פאַרזאָרגט, קומט אַריין איינער, מיינער אַ באַ־קאַנטער, גייט־צו גלייך צו מיר און רופּט זיך אַן:

— רב מענדעלע, איר וועט קויפּן אַ קליאַטשע?

— איך וואָלט אַוודאי געקויפּט, — ענטפּער איך מיט אַ קרעכץ, — נאָר

וואו נעמט מען די קאַץ?

— עט, — מאַכט ער, — נישקשה! איר וועט נישט באַדאַרפּן אַצינד געבן אַ גראַשן. עס קען אפשר נאָך מעגלעך זיין, מען זאָל אייך נאָך עפעס אויסלייען. מען ווייסט, נישקשה, אַז איר זענט אַן ערלעכער מאַן.

— אויב אַזוי, — זאָג איך צו אים, — קויף איך די קליאַטשע זייער גערן. טאַקע באַלד אַן שהיות. קומט, זייט מוחל, לאַמיר גיין די סחורה אַנקוקן.

— איר פאַרשפּאַרט צו גיין, — רופּט ער זיך אַן, — איך האָב די קליאַטשע דאָ, טאַקע ביי מיר.

— וואָס הייסט, איר האָט זי דאָ? — פרעג איך אים פאַרוואַנדערט.

— דאָ, טאַקע ביי מיר אונטער דעם מאַנטל, — ענטפּערט ער מיט אַ שמייעלע.

— איר לאַכט פון מיר, רב קרוב! — זאָג איך צו אים מיט פאַרדראָס, —

געפינט איך אן אנדערן, פון וועמען צו לאכן. קאטאוועס גייט מיר אצינד נישט אין קאפ.

— חלילה! איך טרייב גארנישט קיין קאטאוועס. — זאגט ער צו מיר און נעמט באלד טאקע ארויס פון אונטער דער פאלע א גרויסן פאק מיט פאפירן. — זעט איר, רב מענדעלע, דאס אינגאנצן געהער איינעם, מיינעם א גוטן פריינט. זיין נאמען וועט איר געפינען דא אנגעשריבן אויף די זאכן, וועלכע ער האט געמאכט. איינע פון די דאזיקע זאכן הייסט, פארשטייט איר מיר, מיט דעם נאמען „די קליאטשע“. דער מחבר אליין איז אצינד, לא עליכם, עפעס, ווי רופט מען עס... צעמישט, גאר צעטראגן, אונדו אלע, זיינע גוטע פריינט, גליסט זיך זייער, און זיינע מעשיות זאלן כסדר אפגעדרוקט און פארקויפט ווערן. און וועמען אנדערש האבן מיר געקענט אויסקלייבן, דערמיט זיך מתעסק צו זיין, ווען טאקע נישט איין, רב מענדעלע, וואס איר האט אין אונדזער ווינקל אזא שם? מיר פארלאנגען פון איך, איר זאלט גוט איבער-קוקן די פאפירן, אויסשטעלן איטלעכע מעשה אקוראט ווי מען באדארף, דערויף פארלאזן מיר זיך שוין אויף איך, און גאר צום ערשטן זאלט איר אפדרוקן די קליאטשע. פון באלוינונג וועלן מיר שמועסן שפעטער, איר וועט, נישקשה, זיכער צופרידן זיין. אויב איר גענייטיקט זיך אצינד אין געלט, וועלן מיר איך דערווייל געבן אויף דעם חשבון. נו, ווילט איר, רב מענדעלע? — א פרעג אביסל, אויב איך וויל?! איך וויל מיט דעם גאנצן לעבן, —

האב איך געענטפערט און פשוט געטאנצט פאר גרויס פרייד. נאכדעם אז איך האב מיר אפגעפארטיקט מיט מיינע געשעפטן, האב איך מיר גענומען געשמאק צו דער קליאטשע — זי צונויפגעשטעלט, ווי עס געהער צו זיין, איינגעטיילט זי אין קאפיטלען און איטלעכע קאפיטל א נאמען געגעבן ווי אים פאסט — אזא אן ארבעט, וואס נאר דערפאר אליין שרייבן זיך אנדערע אונטער אויף יענעם כתבים און הייסן מחברים... קורץ, איך האב מיר נישט געפוילט און געטאן מיין זאך גאנץ געטריי.

היינט, רבותי, עטלעכע ווערטער מכוח דער קליאטשע:

די קליאטשע איז געשריבן אויף א הויכן גאנג, אויף דעם גאנג, ווי די אלטע האבן געשריבן. איטלעכער וועט זי פארשטיין כפי זיין פארשטאנד און זיין מדרגה. פאר מענטשלעך פון א קליינער מדרגה וועט זי זיין פשוט א וואונדערליינע מעשה, זיי וועט גלאט געפעלן דער פראסטער פשט. די דאזיקע אבער פון א גרעסערער מדרגה וועלן אויך איר געפינען עפעס א וואונק, א רמו אקעגן אונדו, זינדיקע מענטשן. איך, אשטייגער, אין מיין מדרגה, האב אין איר געפונען כמעט אלע יידישע נשמות, אלע אונדזערע נפשות און דעם

סוד, וואָס זיי טוען דאָ אויף דעם עולם. איך בין ביי מיר גאַנץ זיכער, אַז בשעת לייצען וועלן אַ סך פון אייך, רבותים, איטלעכער אין זיין גראַד, זיך נישט קענען איינהאַלטן. איינער וועט מיט פייער אַ געשריי טאָן: אַי, דאָס איז אַן אַנצוהערעניש אַקעגן אונדזער רב יוסין! נאָך איינער: אַי, דאָס מיינט מען נתן רב כייקעס! זלמן יעקעלע רב מאַטעלעס! הערשקע רב אַבעלעס! אַ דריטער: אַי, אַי, איך האָב געפונען דעם סוד פון אונדזערע טאַקסעס, פון אונדזערע בעלי־טובות און פון אונדזערע אַלע פירונגען וכדומה...

איך האָב געפרעגט אַ שאלה ביי די גלופסקער דיינים און ביי אַלע דאָרטיקע פיינע בריות פון דער גוטער כנופיא: אַזוי ווי איך האָב דעם עולם צוגעזאָגט אַרויסצוגעבן אַ צווייטן טייל פון דער „טאַקסע“ און האָב דערביי נישט געזאָגט „בלי־נדר“, בכּן איז דאָך מיין וואָרט שוין גלייך טאַקע ווי אַ נדר, היינט ווי איז דער דין, רבותים, האָב איך זיי געפרעגט, אַז איך גיב אַצינד אַרויס מיין קליאַטשע, אויב איך קען מיט איר יוצא זיין מיין נדר? זיי האָבן געקלערט, געקלערט, זיך נעבעך געקראַצט, געקראַצט און האָבן צום סוף אַזוי געזאָגט: יא, רב מענדעלע, אַזוי ווי מיר האָבן דאָ דערשמעקט אַ ריה, אַ תמצית פון דער טאַקסע, זענען מיר אייך דעריבער מתיר נדר. הקליאַטשע הזו, די דאָזיקע קליאַטשע, חשובה לכם, איז אייך גערעכנט, כאילו קיימתם, גלייך ווי איר וואַלט געהאַלטן וואָרט און אַרויסגעגעבן החלק השני — דעם צווייטן טייל מהטאַקסע בכל פרטיו, מיט אַלע פּיטשעווקעס. נישקשה, מען קען מיט איר זייער גוט יוצא זיין לכל הדעות!...

כמה מעלות טובות למקום, וויפל דאַנק בין איך דעם אויבערשטן שולדיק, ווען איך וואַלט דערטאַפּט די קליאַטשע גלאַט גאָר אַן געלט פאַראויס, צו קויפן מיר אַ פערדל, איז דאָך דיינו. ווען איך וואַלט זי דערטאַפּט מיט געלט פאַר־ אויס און זי וואַלט אין זיך נישט געהאַט אַ תמצית מהטאַקסע, איז דאָך דיינו. ווען זי וואַלט אין זיך געהאַט אַ תמצית מהטאַקסע און די דיינים וואַלטן מיר נישט געווען מתיר נדר זיין, איז דאָך דיינו. ווען די דיינים וואַלטן מיר געווען מתיר נדר זיין און דערביי זיך נישט משונה געקראַצט, איז דאָך דיינו. ווען זיי וואַלטן דערביי זיך משונה געקראַצט און איך וואַלט נישט געוואוסט, פאַר וואָס, איז דאָך דיינו. ווען איך וואַלט געוואוסט, פאַר וואָס, און וואַלט נישט פאַרשטיין, אַז די קליאַטשע איז, אַפנים, מסוגל, מען זאל פון איר זיך קראַצן, איז דאָך דיינו.

על אחת כמה וכמה באַדאַרף איך דעם אויבערשטן דאַנקען, וואָס איך האָב דערטאַפּט די קליאַטשע און נאָך מיט געלט פאַראויס צו קויפן אַ פערדל און זי האַלט אין זיך אַ תמצית מהטאַקסע און די דיינים האָבן מיר מתיר נדר

געווען און זיי האבן דערביי זיך משונה געקראצט און איך ווייס פאַר וואָס און
 איך פאַרשטיי, אַז די קליאַטשע איז, אַפּנים, מסוגל, מען זאַל פּון איר זיך
 קראַצן, לכּפּר על כל עוונותינו, אַן אַפּקומעניש אויף אונדזערע זינד.
 אַט דאָס, רבותים, בין איך אויסן מיט מיין קורצער הקדמה — וואָס אויף
 דער לונג, דאָס אויף דער צונג!

כ"ח אלול, אויף דער בויד טיש ספרים, צווישן גלופסק און טעמעריווקע.

הקטן מענדעלע מוזר-ספרים.

דאָס ערשטע קאַפיטל

ישראל'יק וויל ווערן אַ מענטש

ווי נח איז אַמאָל אין דער תיבה איבערגעבליבן פון אַלע באַשעפענישן אויף דער וועלט, וואָס זענען דערטרונקען געוואָרן אין דעם מבול, אזוי בין איך, ישראל בן ציפּע, איבערגעבליבן אין מיין שטעטל, איין איינציקער בחור פון אַלע מיינע חברים, וועלכע זענען דורך דעם אַנשיקעניש פון שדכנים גע-וואָרן יונגע באַלעבעסלעך פאַר דער צייט, און איינגעזונקען געוואָרן טיף ביז דעם האַלדז אין דלות, אין קבצנות נעבעך. דאָס אַנשיקעניש פון גאָט — די שדכנים, האָבן זיך אַ לאַז געטאָן צו מיין מאַמען אויך פאַר מיר פאַרצושלאָגן איר שידוכים. מיין מאַמע — אַ פּראָסטע, נאָר אַ קלוגע יידענע, איז געווען אַן אלמנה, קיין רייכע, אָבער אַרעם אויך נישט. זי האָט געהאַט פּרנסה פון איר קלייט צעלניק, געגאַנגען אַ האַלדז פּערל, געלעבט גאַנץ פיין. איך בין ביי איר געווען אַ בן-יחיד, זי האָט זיך אין מיר געשמאַלצן, מיר נאָכגעגעבן אַלצדינג, וואָס איך האָב פאַרלאַנגט. דעריבער, אַז איך האָב מיך איינגעשפּאַרט נישט יונג חתונה צו האָבן, האָב איך עס אויסגעפירט. תּחילת האָט זי אַפילו גע-פרוּאוּט מיך איבערצורעדן מיט אַזאַ גאַנג:

— ישראל'יק! וויפיל האָב איך גאָט געבעטן, איך זאָל דערלעבן די צייט, מען זאָל דיך רעדן שידוכים. דו ביסט דאָך מיין איין אויג אין קאַפּ, איך מיין דאָך טאַקע נאָר דיין טובה, פּאַלג-זשע מיך, כּלעבן, און האָב חתונה! שוין צייט, צייט, ישראל'יק, קוק דיך אָן!... אַ ייד, אַן עין-הרע!... אַ בערדל! דיינע חברים האָבן נאָך צו דער בר-מצווה חתונה געהאַט. פּאַלג, כּלעבן, אַ מאַמע, טו וואָס גאָט געבאַטן און לאַמיר פון דיר נחת האָבן!

נאָר אַז זי האָט געזען, אַז עס איז אַרויסגעוואָרפּענע רייד, וויפיל זי זאָל נישט רעדן, האַלט איך מיך טאַקע ביי מיינעם, אַליץ ניין און ניין, האָט זי מיר נאָכגעגעבן און שוין מער דערפון נישט גערעדט אַפילו קיין וואָרט. איך האָב איר אַרויסגעזאָגט גאַנץ קלאָר דעם ריינעם אמת, אַז איך בין גאָר געזאָגען צו לערנען אַלצדינג, וואָס מען לערנט אין די קלאַסן, אַפּצוגעבן דערנאָך עקזאַמען און אַרײַנגיין אין אוניווערסיטעט, צו לערנען דאָרט חכמת-הדאָקטאָריע, כדי איך זאָל דערמיט שפּעטער נוצלעך זיין זיך און דער וועלט.

— מאַמע! — האָב איך צו איר זיך אָנגערופֿן. — עס איז היינט שוין עפעס אַן אַנדער וועלט. שוין צייט, כ'לעבן, צו זען די גרויסע גליקן, וואָס יידן מאַכן היינט מיט זייערע פֿריע חתונות, די גרויסע גדולהס פֿון אונדזערע יונגע באַלעבאַטימלעך! אַמאָל האָבן עלטערן חתונה געמאַכט זייערע קינדער מיט דעם בטחון: גאָט האָט אונדז צוגעשיקט צום לעבן, מסתמא וועט ער זיי אויך עפעס צושיקן און זיי וועלן, נישקשה, נישט שטאַרבן פֿאַר הונגער. אין יענער צייט איז בטחון נאָך ווי עס איז אָנגעגאַנגען, אָבער היינט ווערט מען דערמיט פֿאַרשוואַרצט. שווער, זייער שווער צו לעבן היינטיקע צייט פֿון די פינף פינגער און מאַכן פֿון שניי גאַמלקעס. איטלעכער מענטש דאַרף באַצייטנס זען און מיט אַלע מעגלעכקייטן, אַז אַלע זיינע גרויסע באַדערפענישן זאָלן אים פֿאַרזיכערט זיין, תמיד, אויף זיין גאַנצן לעבן, און בפרט נאָך מיר יידן, וואָס מיר זענען אזוי אין דער קלעם, געשטיקט, געדריקט פֿון אַלע זייטן, איז נישטאָ פֿאַר אונדז קיין אַנדער וועג אַרויסצורייסן זיך ווי עס איז פֿון די צרות, סיידן טאַקע נאָר דורך אויסלערנען זיך איינע פֿון די חכמות, ווי, אַשטייגער, חכמת־הדאָקטאָריע, למשל, אָדער אפשר איינע פֿון די אַנדערע מלאכות. אויב איך אַליין וועל איצט אין די יונגע יאָרן נישט זאָרן פֿאַר מיין תכלית, וואָס קען חלילה זיין דער סוף פֿון מיר? אַזאָ סוף טאַקע ווי פֿון אַ סך יונגע לייט אין אונדזער אַרט, וואָס האָבן, דוכט זיך, גליקלעך חתונה געהאַט און אַריינגעפֿאַלן אין אַ שמאַלץ־גרוב. די שמאַלץ איז דערנאָך אויסגערונען און די גרוב איז געבליבן. אַ טייל האָבן זיך צעשלעפט, אַ טייל זענען געוואָרן מלמדים, און אַ טייל, משטיינס־געזאַגט, טויגן אַפילו דערצו אויך נישט. וועל איך אָבער ווערן אַ דאָקטער, וועט זיך עפענען פֿאַר מיר אַ וועלט, איך וועל ווערן אַ מענטש און האָבן גרינג מיין שטיקל ברויט. — אַיִן־ברירה, די מאַמע האָט מיר שוין נאָכ־געגעבן אַ דאָס אויך, אַז איך זאָל לערנען, נאָר פֿריער האָב איך איר געמוזט צוזאָגן, אַז איך זאָל בלייבן אַן ערלעכער ייד.

געהאַט האָב איך אַ שאַרף קעפל, קיין זאך אין דער גמרא איז פֿאַר מיר נישט געווען צו־שווער, מען פלעגט שמועסן אין דער שטאַט, אַז פֿון מיר וואַקסט אַ גרויסער רב. איך האָב מוחל געווען אַנדערע דאָס רבנות, זיך פֿאַר־שפּאַרט ביי מיר אין שטיבל און זיך גענומען לערנען טאָג און נאַכט געשמאַק אַלע זאַכן, וואָס זענען נויטיק צום עקזאַמען. מאַטעמאַטיקע, דאָס הייסט חשבון, אויך פיזיקע, גראַמאַטיקע, און די שפּראַכן זענען ביי מיר געאַנגען גרינג ווי פּוטער, שווער איז מיר נאָר אָנגעקומען די היסטאָריע, אויך דאָס, וואָס מען רופט עס אין זייער לשון „סלאָווענסאַסט“. אויסנווייניק האָב איך געדאַרפט אַלץ אויסקלייפען פּוסטע מעשיות און מלחמות, ווי אזוי מענטשן האָבן, פֿון זינט די וועלט שטייט ביז אַצינד, זיך געהרגעט, געשלאָגן, איינער דעם אַנדערן

געמאכט דעם טויט, אָנגעטאָן צרות, געבראַטענע לייד, און נאָך געדענקען, אין וואָס פאַר אַ יאָר, אין וואָס פאַר אַן אַרט! דאָס וכדומה נאָך אַזעלכע זאַכן האָבן געהייסן היסטאָריע... דערצו האָב איך ווייטער געמוזט אויסלערנען עפעס ווילדע בייקעס, מעשיות מיט שרעקלעכע גיבורים, מיט שטאַרקע שיכורים, מיט באַרימטע גזלנים; מעשיות מיט גלגולים, מיט מכשפים און מכשפהטעס; מעשיות פון דעם לעבעדיקן און טויטן וואָסערל, פון גילדענע עפעלעך און גילדענע פּערדלעך.

חוץ דעם. האָב איך נאָך באַדאַרפט קענען אַוועקפּלוידערן, אַזוי ווי אַ פּאַפּוגיי, איבער יענעם עפעס אַ שטיקל מליצה מיט גוט לשון, אַריינלייגן דרינען קנייטשלעך, אָפּשניצלעך און פּשטלעך אַזעלכע, וואָס נישט איך, נישט דער שרייבער פון זיי אַליין, נישט יענער, וועלכער עס האָט מיט מיר געלערנט, האָבן זיי פאַרשטאַנען. מען האָט באַדאַרפט דערביי שטאַרק פאַרפּלאַמט ווערן, אַרויסגיין פון די כלים, שרייען אויף אַ קול, מאַכן מיט די הענט און מיט די פיס און רעדן מיט אַ ברעך, עפעס ווי סתרי-תורה, קבלה-ווערטער. מען האָט געמאַכט אַ גרויסע וואַרע, זייער פיל הקדמות, ווי אַזוי מען זאָל די זאַך אַביסל פאַרדרייען, מרחיק מן השכל זיין און מען זאָל עס גאָר עפעס אַנדערש, נישט גלאַט אַזוי פאַרשטיין. יענע אַלע פּזמונות, שמאַכטעלייען, מיט די אַלע פּשטלעך האָבן געהייסן „סלאָווענסאַסט“... זאָגט איך וואָס איר ווילט, אין די עלטערע יאָרן איז זייער שווער אויסצוקלייפּען און צו טראָגן אויף דעם מוח אַזעלכע מיני זאַכענישן, בפרט נאָך דעם, וואָס האָט אַ גוטן קאַפּ און גרויס לוסט צו לערנען עפעס ניצלעכערע זאַכן. איך זאָג איך נאָך אַ מאָל טאַקע, מיר זענען די דאָזיקע מעשיות זייער שווער אָנגעקומען. דאָס באַשטענדיקע קלייפּען האָט מיר פשוט דעם קאַפּ פאַרשלאָגן, עס האָט ביי מיר צוגענומען אינגאַנצן דאָס געזונט, לייב און לעבן און מיך געמאַכט צום גולם. איך פלעג דערפון פשוט אַ מאָל ווערן פאַרדולט און אַרומגיין צעמישט ווי אַ נעכטיקער. עס האָט מיר גערוישט אין דעם קאַפּ, זיך געדרייט ווי אַ ווינטמיל, נאָר טאַקע פאַרריקט צו ווערן. צייטנווייז האָב איך גאָר אָנגעהויבן מסופּק צו ווערן, אויב עס וועט מיר געראַטן דער פּלאַן מייער אַריינצוגיין אין אַניווערסיטעט. אַ קשיא, וואָס עס קען זיך מאַכן? גראַד וועל איך ביי דעם עקזאַמען נישט געדענקען עפעס אַ נאַרישע מעשה, אַדער איך וועל מיך אויסגליטשן אויף יענעם אַ פּזמון, דענסטמאַל וועל איך מיטאַמאַל צעברעכן דעם קאַפּ — און אַן עק פון מיין גאַנצער מי, פון מיין לערנען און פון מיין דאַקטאָריע, וואָס איך האָב זי אַזוי געוואָלט דערגרייכן; דענסטמאַל ווערט אַ תל פון אַלע מייע האַפּענונגען און פון מיר אַליין! וואָס וועל איך טאָן און וואָס פאַר אַ פנים וועל איך האָבן? איך וועל בלייבן אַ דערשלאָגן יידל. איך וועל פאַרשוואַרצט ווערן און אויס-

שטיין אין דער וועלט פון איטלעכן, גלייך מיט אלע אנדערע יידלעך, הרפות, בזיונות. איך וועל בלייבן א לופט־מענטש, א קראפט אן שטאף, דאס הייסט: איך וועל פילן אין מיר א כח עפעס צו טאן, נאר איך וועל אבער נישט האבן די מעגלעכקייט, דעם כח ארויסצוברענגען, צו וואס אים אַנצואווענדן און מיט אים ניצלעך צו זיין, ווי א סך אַזעלכע נעבעך, וואָס געפינען זיך צווישן אונדז דזערע יידן... איך וועל בלייבן א ייד און נישט קיין מענטש... איך וועל בלייבן א רעמעניש: עפעס אַ פאַנע, וואָס קערט אויס, רייניקט אומעטום אויס און באַהאַלט זיך אליין אין מיסט, ערגעץ אין אַ ווינקל; עפעס אַ פאַנע, וואָס דרייט זיך אַרום דאָ און איז פאַרט נישט דאָ אויף דעם עולם; וואָס איז פלייש און בלוט און זי דאַכט זיך פאַרט איטלעכן אויס, עפעס איז זי גאַרנישט!... איינס פון די דריי פאַנעס ווייס איך — דאָס איז אַ בעזעם, און די איבעריקע צוויי... נאָר וואָס מאַכט עס אויס! יאָ וויסן—נישט וויסן. וואָס איך וועל זיין, וועל איך זיין, נאָר קיין מענטש אַבער וועל איך נישט זיין.

דאָס באַשטענדיקע פאַרשפאַרן זיך, דאָס לערנען און חרוך, און צוגלייך דאָס באַשטענדיקע איבערטראַכטן, טאַמער הלילה וועט זיין אומזיסט די גאַנצע מי, דאָס אַלצדינג אינאיינעם האָט מיך פשוט אויס מענטש געמאַכט. איך בין געוואָרן מאַגער, דאָר ווי אַ שפענדל, זייער אַפגעשלאַפט און שטאַרק נערוויז, דערצו נאָך שטענדיק פאַרזאָרגט, פאַר־מרה־שחורהט, אַזוי אַז מען האָט מיך כמעט נישט דערקענט. צייטנווייז פלעג איך זיין עפעס ווי פאַרדולט און צע־טראָגן, מיין באַנעמען זיך און די אויפפירונג מיינע עפעס זייער משונה. ביים אַנקומען אויף מיר די מרה־שחורה פלעג איך פאַרשילטן די אלע מכשפות מיט דער באַבע „יאַהאַ“ די ארורה און קאַשציי דעם מכשף אינאיינעם. צו אַלדי שוואַרץ יאָר זיי אלע! איז מיר בעסער געוואָרן, האָב איך מיך איבער־געבעטן מיט זיי. ווידער די באַבע „יאַהאַ“, ווידער קאַשציי און דאָס גאַנצע פעקל זייער גלייכן. די מאַמע פלעגט וויינען אויף מיר קוקנדיק און האָט אַנגעהויבן אַראַפברענגען צו מיר דאָקטוירים און רופאים. זיי האָבן געגעבן מיר פלעשלעך, געגאַסן אין מיר רפואות, אויך שטאַרק אַנגעזאַגט, אַז זומער זאָל איך למען־השם ולמען־השם גיין אַ סך שפּאַצירן, אַטעמען פרישע לופט אונטער דער שטאַט און ווייניקער טראַכטן.

אָד, ווען דאָקטוירים זאָלן בעסער פאַרשטיין און מיך באַפרייען פון יענע שמאַכטעלייען, וואָס האָבן מיך קראַנק געמאַכט און מיר פאַרשלאָגן דעם קאַפ!

דאָס צווייטע קאַפּיטל

ישראל'יק גייט אַרום פון די כלים צוועענדיק,
וואָס ס'טוט זיך אַרום אים

אין איינעם פון די שיינע זומער־טעג, אין תמוז, וואָס נישט אויסצוהאַלטן פון די גרויסע היצן, בין איך אַרויסגעגאַנגען אונטער דער שטאַט און גע־שפּאַצירט גאַנץ ווייט אויף דעם פרייען פעלד. אין דעם טאָג גראָד בין איך געווען שטאַרק פאַראומערט, עס האָט מיר דענסטמאַל עפעס שרעקלעך זיך געדרייט דער קאַפּ, געקלאַפט אין די שלייפּן, אין האַרצן האָט געקאַכט ווי אַ קעסל און כ'בין געווען שטאַרק צעטראַגן, ערגער ווי תמיד. אַ היפשע צייט האָב איך מיך אַרומגע־רייט, נישט רעכט צו וויסן, וואוהיין די פיס מינע טראָגן מיך. אַלץ געגאַנגען, געגאַנגען ביז איך בין דערנאָך אַנידערגעפאַלן אונטער אַ בוים, ערגעץ לעבן אַ קאַנאַל, מיך אויסציענדיק ווי גרויס איך בין. באַלד ביי מיין אַנידערפאַלן איז מיט מיר צוגלייך, דאַכט זיך, געפאַלן די גאַנצע וועלט. פינצטער איז מיר געוואָרן אין די אויגן, געהילכט, געשאַסן האָט מיר אין די אויערן, גלייך ווי דורך זיי זענען געפלויען קנאַקנדיקע ראַקעטן, עס האָט מיר זיך געדאַכט, איך זינק אין אַ טיפּן אַפּגרונט, זינק אַלץ טיפּער, טיפּער און אַרום מיר רוישט זיך גאַר אַ שרעק, איך וויל עפעס אַנטאַפּן, אין וואָס עפעס זיך אַנטאַפּן. נאָר איך פיל אַבער נישט קיין הענט, קיין פיס. עפעס בין איך ווי אַרויסגעשפרונגען פון דער הויט, אַרויס פון די כלים, בין גלאַט אַזוי — אַ ישראליק, אַ לופטיקס, אַן לייב, אַן אברים, נישטאָ פון מיר גאַרנישט, נאָר די בלויע נאַקעטע נשמה. פלוצים גיט עס מיך אַ טראַג אַרויף, עס טראַגט מיך אַלץ העכער, העכער ביז איך טאַפּ אַן די ערד, וואו איך בין געלעגן, און דערפיל, ווי די זון באַקט מיר אין דעם רוקן. עפעס בין איך גאַר ווי ניי געבוירן, אינגאַנצן ווי איבערגעביטן געוואָרן, גאַר עפעס ווי אַן אַנדער מין באַשעפעניש. אַלצדינג אַרום מיר: די ערד, דער הימל, ביימער און גראַז זענען אויך ווי ערשט פונעם איי אַרויסגעקראַכן. זיי שפּרינגען, שאַקלען זיך, וויטען זיך, נישט איינשטייענדיק אויף איין אַרט, און ווינקען, ווינקען צו מיר, גלייך ווי גערעדט: קומט העצקען זיך, כאַפּן אַ טענצל, פעטער! — צוויי גרילן שפּרינגען טאַנצנדיק אַרויס פון צווישן דעם גראַז מיר אַקעגן, קוקן מיך אַן מיט נאַרישע גרויסע אויגן, מאַכנדיק דערביי מיט די פיסקלעך, און אַט־אַט קריכן זיי, דאַכט זיך, אַריין אין מיר. און באַלד טאַקע אַ שפרונג, איינס, צוויי — אוי, דער קאַפּ! ... דער קאַפּ! ...

איך טו אַ מאַך מיט דער האַנט, אויסדרייענדיק דעם קאַפּ אין אַן אַנדער

זייט, און ליגנדיק מיר אזוי האָב איך אומעטום געקוקט, אַלצדינג באַטראַכט, אַביסל אויך געטראַכט און זיך פאַרטראַכט.

אויף דעם פעלד, זע איך, פיטערן זיך פאַנסקע צאַפעס, אייזלען, גאַנצע טאַבונעס פערד, נישט פאַרגרעבטע פון דער אַרבעט, נאָר פערד איידעלע מיט אַ יחוס-בריוו, אַז זיי שטאַמען אַרויס פון איידעלע עלטערן. איינעמס זיידע איז אַן ענגלישער אַגער, וואָס האָט פאַרצייטנס, דורכפאַרנדיק דורך דעם לאַנד כנען, חתונה געהאַט מיט אַן אַראַבישער שקאַפע. דעם אַנדערנס באַבע וואַקסט פון אַ באַרימטער משפּחה, וואָס האָט אין לעבן גענוג פּולווער געשמעקט, און יענעמס עלטער-באַבע האָט גענאָסן אַ גוטע דערציאונג, אַן עדוקאַציע, ערגעץ אין אַ באַרימטן זאָואַד, איז געוועזן אַ מלומדת און האָט אין איר צייט געגעבן קאַנצערט אין טאַנצן און שפּרינגען אינאיינעם מיט נאָך אַ סך געבילדעטע, געלערנטע פערד. דען איר מוזט וויסן, אַז ביי פערד שפּילט יחוס אַ גרויסע ראָלע, ביי זיי קוקט מען שטאַרק אויף איידל בלוט, און די וואָס פון אַ גוטן זאָואַד הייסן איידל אַדער וואוילגעבאַרענע. די דאָזיקע איידעלע פערד האָבן זיך געפיטערט פראַנק און פריי, זענען אויך געגאַנגען אין שאַדן, קאַליע געמאַכט די תּבואות, וועלכע אַרעמע פּויערן האָבן געזייט מיט שווייס געבעך, און מען האָט זיך נישט וויסנדיק געמאַכט, זיי נישט געזאַגט קיין אומ'תרבות-וואַרט. די פערד האָבן געשפרונגען, געהירושעט, געדריגעט מיט די פּיס. זייער כּח, זייער שטאַרקייט און זייער ווילדקייט איז געווען שלא כּדרך הטבע!

און ווי איך ליג מיר דאָ אזוי שטאַרק אויפגעבראַכט, הער איך פּונדער-ווייטנס אַ שרעקלעך געשריי, אַ רעש פון מענטשן און בילן פון הינט. איך האָב תּחילת געמיינט, דאָס האָבן די פּויערן זיך צונויפגענומען און לויפן מיט אַ געשריי, אַרויסצוטרייבן די פאַנסקע צאַפעס, די פערד פון זייערע תּבואות; נאָר אַבער ניין. די קולות האָבן זיך אַלץ דערווייטערט און זיך פאַרטראַגן גאָר אין אַן אַנדער זייט. שטיי איך מיר אויף, גיי אויף טשיקאַוועס נאָכן קול, ביז איך קום צו אַ גאַנצן גרויסן פּלאַץ פאַרוואַקסן מיט גראַז, און דאָרט שטעלט זיך פאַר פאַר מיינע אויגן אַ שרעקלעכע סצענע. יינגלעך, קונדסים, יאָגן פון אַלע זייטן זיך נאָך עפעס אַ דאַרער, אַ מאַגערער קליאַטשע, וואַרפן אויף איר שטיינער, רייצן אַן אויף איר גאַנצע שטאַטעס הינט פון אַלערליי מינים. אַ טייל הינט טוען נישט מער ווי בילן, קריצן מיט די צייך, אַ טייל פאַלן אַן און בייסן ווי נאָר זיי קענען. איך האָב נישט געקענט שטיין און צווען שווייגנדיק אַזאַ מעשה-רע פּונדערווייטנס. איינמאַל איז דאָך גלאַט אַ רחמנות, די מענטשלעכ-קייט דערלאַזט נישט צוצווען אַזאַ אכזריות, און, צווייטנס, אַוועקגענומען שוין רחמנות, האָט דאָך די שקאַפע אויף מיר טאַקע אַ גרויס רעכט געהאַט, איך זאָל איר העלפן, מחמת איך בין איינגעקויפט אין דער חברה „צער בעלי-חיים“.

וואָס איר איז נישט ניהא, מען זאל פייניקן, אַנטאָן לייד לעבעדיקע באַשעפעניש, וואָרים זיי זענען אויך בשר ודם, פלייש און בלוט, און האָבן אויך דאָס רעכט צו לעבן אויף גאָטס וועלט ווי מיר. איך וויל מיך דאָ נישט אַריינלאָזן אין דעם אַלטן און זייער טיפן שמועס מכה דעם מענטשן און די בהמות, לאַז זיך זיין כאַטש ווי יענע זאָגן, אַז איך, מענטש, בין דער תכלית, דער צימעס, דער אַנטיק פון אַלע באַשעפעניש; נאָר צוליב מיר, תכשית, צוליב מיין באַ- דערפעניש און מיין פאַרגעניגן לעבן זיי אַלע אויף דער וועלט; לאַז זיין כאַטש, אַז איך, תכשית, בין דער מלך, דער אויבערהאַר איבער אַלע בהמות, וואָס מוזן מיר דינען, וואָס מוזן גיין אין יאָך און מקריב זיין פאַר מיר זייער לעבן — פונדעסטוועגן דאָכט זיך מיר, ווי באַלד אַפילו די קליאַטשע, אַזאָ פראַסטע פאַדאַנע, האָט אויף מיר עפעס אַ רעכט, מוז איך על פי דין, ווען נישט על פי מענטשלעכקייט, אַקעגן איר יוצא זיין...

— קונדסים! — זאָג איך, צוגייענדיק צו די שוואַרצע חברה, — וואָס האָט איר, איך בעט איך, צו דער שקאַפע, נעבעך?

אַ טייל פון די קונדסים האָבן מיך גאַרנישט געהערט, אַנדערע האָבן יאָ עפעס ווי געהערט און געלאַכט מיט עזות. אַ טייל הינט האָבן מיך עפעס פאַר- וואונדערט אַנגעקוקט, עטלעכע האָבן געבילט פונדערווייטנס, נאָך עטלעכע האָבן אויסגעשטירעט די אויגן, געקוקט שרעקלעך ביין, זענען געווען גרייט אַנצופאַלן אויף מיר פון הינטן און צערייסן מיך אויף שטיקער.

— קונדסים! — רוף איך מיך נאָך אַ מאָל אָן, — וואָס יאָגט איר און פייניקט גאָטס באַשעפעניש, די קליאַטשע, נעבעך?

— אַ שיינער נעבעך! — האָבן זיי מיט געשפעט געענטפערט. — פאַר וואָס פיטערט זי זיך דאָ? פאַר וואָס פיטערט זיך די שיינע קליאַטשע דאָ?

— סטייטש! — טו איך אַ זאָג. — דאָ איך דאָך אַ פאַשע, דאָ פיטערן זיך דאָך אַלע שטאַט-בהמות פון אייביקע יאָרן!

— די שטאַט-בהמות, — האָבן זיי געענטפערט, — זענען עפעס אַנדערש, זיי מעגן און זי טאָר נישט.

— פאַרוואָס זי נישט? — רוף איך מיך אָן. — זי האָט דען נישט קיין נשמה ווי אַלע שטאַט-בהמות?

— אפשר טאַקע נישט! — האָבן זיי אַ זאָג געטאָן.

— שקצים! — זאָג איך צו זיי. — אַבער זי האָט דאָך זיכער אַ באַלעבאַס, וואָס צאָלט אין דער שטאַט ציבו און אַלע אַנדערע אָפגאַבן. זי איז דאָך אייך אַ שטאַט-בהמה!

— אַט דאָס טאַקע ווייסן מיר נישט! — ענטפערן זיי מיט אַ געשפעט. — אויב זי איז אויך אַ שטאַט-בהמה, דאָס איז ערשט אַ שאלה.

— עס מעג זיין, ווי עס וויל זיך, — האָב איך געזאָגט, — אָבער די קליאַטשע איז דאָך דערווייל הונגעריק, זי וויל דאָך, נעבעך, עסן!
 — לאָז זי עסן ווערן, קרענק, מכות, — זאָגן זיי צוריק, — וואָס האָט זי צו אונדז? פאַר וואָס זאָל אַזעלכע אויפעסן און צונעמען ביי די שטאַט־
 בהמות?

— גולנים! — האָב איך שוין מער נישט געקענט מיך איינהאַלטן און אַ געשריי געטאָן מיט כעס. — פאַר וואָס קוקט איר נישט, וואָס דאָרט גייען אַרום פּאַנסקי צאַפעס, גאַנצע טאַבונעס פּערד צווישן די תּבוואות און פּרעסן אויף אַרעם־בלוט אַרעם־שווייס, נעבעך? דאָ פּאַרגינט איר נישט אַ בידנער שקאַפע אַ הויפּן גראָז און עס אַרט אייך כלל נישט, אַז דאָרט טוען פּערד אָן אַ ים דיזקות און מאַכן אומגליקלעך פּיל מענטשן. דאָס נאָר אַליין, וואָס זיי צע־טרעטן, וואָס זיי מאַכן קאַליע גלאַט אַזוי, וואָלט גענוג געווען דער קליאַטשע ביז קינדס־קינדס־קינדער! קונדסים, איר האָט נישט קיין יושר אַפּילו אויף אַ האָר, איר זייט קיינעם נישט געטריי, נאָר זיך אַליין, און איר האָט נאָך די העזה זיך אַרויסצושטעלן כלומרשט פאַר די שטאַט־בהמות!

— הע, הע! — האָבן די קונדסים זיך אָנגערופן. — ער איז גאָר אין כעס, ער פּרעגט גאָר עפעס קשיות! קומט, חברה! וואָס טויג אונדז דאָ די טענות? לאָז ער זיך שרייען, ווער הערט אים? קומט, חברה, קומט!
 איין קונדס האָט אַ פּייף געטאָן און באַלד האָבן די שוואַרצע חברה מיט זייערע הינט זיך געלאָזט נאָך דער קליאַטשע און זענען אויף איר ווידער אַנ־געפּאַלן. אַ לאַנגע צייט האָט מען זי געטריבן, געריסן און געביסן, ביז מען האָט זי צום סוף פּאַרטריבן אין אַ טיפּער גרוב.

דאָס דריטע קאַפיטל

„ברוך משנה הבריות“

דער אַונט איז געווען זייער אַ שיינער, אַ שטילער, דער הימל לויטער אויסגעשטערנט און גאַנץ גידעריק. וואו ער לאָזט זיך אַראָפּ, איז אַזוי ווי פון דער ערד אויפגעגאַנגען די לבנה רויט ווי בלוט. די שטאַט־טשערעדע האָט שוין לאַנג אָפּגעעסן די צעברעס, איר געוויינטלעכע וועטשערע, און גע־שלאָפּן רואיק אויף איר געלעגער, אין די שטאַלן, נאָכדעם אַז מען האָט זי פּריער גוט, ווי דער שטייגער איז, אויסגעמאַלקן. איך האָב באַקומען אַ בינטל פּריש היי, אָפּצוטראָגן עס דער אומגליקלעכער שקאַפע אין גרוב אַריין, אַזוי

ווי אַן ערלעכער מאַן פון דער חברה „צער בעלי-חיים“ באַדאַרף צו טאָן. די קליאטשע, נעבעך, איז געלעגן שטאַרק מיט אין דער בלאַטע. ווען זי זאָל נישט געווען מאַכן מיט די זייטן און סאַפען, וואָלט מען זיכער געמיינט, דאָ ליגט אַ נבלה, אַזוי דאַר, אַזוי מאַגער איז זי געווען, נאָר הויט און בייך. — שאַק, שאַק, שאַק! — האָב איך געזאָגט אויף פערדיש, צוגייענדיק צו דער קליאטשע, איר אַ גלעט געגעבן דעם האַלדז און אַנידערגעלייגט דאָס בינטל היי.

די קליאטשע הויבט אויף דעם קאַפּ, שטעלט אויף מיר אויס אַ פאַר אויגן און קוקט מיך פאַרוואונדערט אָן. סטייטש, אַזאַ מענטש ווי איך זאָל אַנטאָן כבוד אַ וויסטער קליאטשע און איר ביי דער נאַכט מאַכן אַ וויזט אין דער בלאַטע!

— שאַק, שאַק, שאַק! — מאַך איך איר אויף פערדיש, דאָס הייסט: גוטן אַוונט, קליאטשע!... שאַק, שאַק, שאַק! באַדיר וועטשערע, נאָ היי, אויב דיר איז נאָך איבערגעבליבן אַ צאָן אין מויל. שאַק, שאַק! כַּלעבן, אַ גאַטס רחמנות, נעבעך, אויף דיר; שאַק, שאַק! — מאַך איך, אַ גלעט-געבנדיק זי פאַר גרויס רחמנות און רוק איר אונטער דאָס בינטל היי האַרט אונטער דער נאָז.

— ברוך הבא! — לאַזט זיך הערן פּלוצים עפעס אַ פאַרדומפן קול. איך בין טויט געבליבן, הערנדיק דעם ברוך הבא. פון וואָנען, וואונדער איך מיך, האָט עס פּלוצים זיך גענומען? ווער זאָל עס רעדן? אַז לעבן מיר און ווייט אַרום און אַרום איז נישטאַ אַפילו קיין זכר פון אַ מענטשן!
— שרעק זיך נישט, יונגערמאַן! — לאַזט דאָס קול זיך ווידער הערן. —

שרעק זיך נישט. איך, קליאטשע, רעד צו דיר.
— קליאטשע! — טו איך אַ געשריי נישט מיט מיין קול און אַ הייסער שטראָם לויפט מיר ווי מוראַשקעס איבער מיינע גלידער, צעקאַכנדיק מיר שטאַרק דאָס בלוט. איך פיל עפעס ווי אַ גריל גרילצט מיר אין קאַפּ. דאָס איז, אַפנים, די גוטע קליאטשע, טראַכט איך מיר, און באַלד האָב איך מיך טאַקע דערמאַנט, אַז היינט איז מיטוואַך ביי דער נאַכט. די רעכטע צייט פאַר די לצים.

— טראַכט גאָר נישט איבער, — לאַזט זיך ווייטער הערן דאָס קול. — פשוט איז פשוט, איך, קליאטשע, רעד צו דיר.
— סטייטש! ווי רעדט עס אַ קליאטשע?! — מאַך איך שטאַרק פאַר-וואונדערט.

— דאָס איז גאָר נישט אַזאַ וואונדער, — ענטפערט זי. — אַזעלכע מעשיות האָבן שוין זיך געטראַפן. אין די באַשריבענע היסטאָריעס געפינט מען אַ סך

רעדעס און דרשות, וואָס פּערד האָבן געהאַלטן, פון בלעמס אייזל אָן ביז אַצינד.
 — האָ, אפשר איז טאַקע אזוי? — זאָג איך איר, קראַצנדיק זיך אַ וויילע,
 און דערמאַן מיך אין יענע מעשיות, וואָס איך האָב געלערנט צו דעם עקזאַמען.
 — יאָ, טאַקע גאַנץ רעכט, פּערד בעלי-דברנס ווייס איך, אָבער אַ קליאַטשע?
 — וואָס מאַכט עס אויס, אָז אַ קליאַטשע? אדרבה, ווען עס טרעפט זיך
 שוין, רעדט טאַקע געוויינלעך נאָר אַ קליאַטשע. בלעמס אייזל איז אויך
 געווען אַ קליאַטשע. נאָר פּונדעסטוועגן זיי רואיק, מיט דיר רעדט נישט קיין
 קליאַטשע.

— וואָס הייסט עס?! — פּריער איז קליאַטשע, דערנאָך נישט קליאַטשע!
 — מאַך איך פאַרוואונדערט, איינבויגנדיק זיך די זאַך בעסער צו באַטראַכטן.
 — נישט אַנדערש דו ביסט...

— אַ לץ, ווילסט דו זאָגן, — פּאַלט זי מיר אַריין אין די רייד. — ניין,
 ניין, מיין פּריינט, דו האַסט אַ טעות. איך בין נישט קיין לץ, זאָג איד דיר,
 אויך נישט קיין קליאַטשע. מיין פנים, מיין געשטאַלט איז ווי אַ קליאַטשע,
 אָבער באמת בין איך גאַר עפעס אַנדערש. ווען דו זאָלסט וויסן, וואָס מיט
 מיר אין דער וועלט האָט זיך פּאַסירט, וואָלסט דו מיך פאַרשטאַנען און אויפֿ-
 געהערט זיך צו וואונדערן.

און באַלד טאַקע געגעבן אַ קוק אויף מיר מיט אַ פאַר אויגן, וועלכע דריקן
 אויס ליידן, מידיקייט אינאיינעם מיט אַ געבעט און גוטסקייט אָן אַן עק. עפעס
 טאַקע נאָר אויגן פון אַ שלאָפן, אומגליקלעכן, אומזיסט באַליידיקטן, גע-
 קרענקטן מענטשן, וואָס קוקט אויף איטלעכן שווייגנדיק שטיל, און איטלעכער
 קוק זיינער דערציילט זיינע איבערווייניקסטע ווייטיקן; איטלעכער בליק רעדט,
 שרייט געוואַלד, בעט רחמים און רייסט אויס אַ שטיק האַרץ. איך קוק און
 קוק — וואָס קליאַטשע, ווען קליאַטשע! פאַר מיר איז עפעס גאַר ווי אַ
 מענטשלעך פנים. ווי, וואָס, פון וואַנען פּלוצים אַ מענטש, עפעס אַזאַ פאַר-
 זעעניש?... און ווי איך קוק אָן פאַרגאַפט דעם מין באַשעפעניש, שטרעקט עס
 אויס פון אונטן דאָרט זיך אַ האַנט, און אַנגעמענדיק זי פון איידלקייט וועגן,
 פיל איך: ערשט איך האַלט גאַר אַ קאַפיטע.

„ברוך משנה הבריות“ — כאַפט זיך מיר אַרויס נישט ווילנדיק פון מזיל
 די געוויסע ברכה. און דערביי טאַקע קומט מיר אַ גערויש צו די אויערן,
 עפעס ווי אַ ביטער געשריי, ווי אַ מאַמע באַוויינט איר קינד, און ווי אַ כאַפעניש,
 אַ טומלעניש פון משרתים ביי אַ קראַנקן. דאַכט זיך אַ ציעניש, אַ וואַרפעניש,
 אַ גיסעניש אויף מיר קאַלט וואַסער. קאַלט — עס ציטערן מיר די גלידער.
 איך טוליע מיך איין צורוקנדיק זיך צו דער קליאַטשע און צו וואַרעמען זיך
 לעבן איר.

— שוין לאנג ביסט דו עפעס אזוי משונה ?

— א, לאנג ווי דער גלות ! — ענטפערט זי מיר מיט א זיפץ.

— ווי אזוי איז עס דיר געשען ? — זאג איך, צורוקנדיק זיך נאך מער צו איר. דאס מין באשעפעניש שטעלט אויס אויף מיר א פאר אויגן, און קוקנדיק מיך ווי א פארייקטן. דערנאך האט זי אנגענומען אן ערנסט פנים און אנגעהויבן טרויעריק צו רעדן מיט די ווערטער :

— דער וואס האט כאטש אביסל אריינגעקוקט אין ספרים, אדער געהערט פון עלטערע דערציילן, דער דאזיקער ווייסט, און מענטשן זאלן אננעמען די געשטאלט פון אלערליי חיות און בהמות, שרצים ורמשים, נאך ביים לעבן, אדער אין זיי מגולגל צו ווערן נאך דעם טויט — דאס איז איינס פון די געוויינטלעכע זאכן. פארצייטנס האבן אזעלכע זאכן זייער אפט זיך געטראפן, און עס טרעפט זיך נאך אמאל אפילו אין אונדזער צייט אויך. גרויסע גע- לערנטע, דערונטער אויך גייסטלעכע, באשטעטיקן אזוינס מיטן מויל און מיט דער פען. מיר געפינען אין די היסטאריע-ביכער, און סעמיארימדיע, די קעניגין פון בבל, האט אויף דער עלטער אנגענומען די געשטאלט פון א טויב. דניאל האט נבואה געזען די פיר קיסריות אין די געשטאלטן פון לייבן, לעמפערטן, בערן, און ער דערציילט, ווי נבוכדנצר מלך בבל איז לוסף ימיו געווארן א בער. ווער שמועסט ביי די גרעקן — זענען אזעלכע געווען זייער געוויינטלעך. זייער גאט צעאוס, וואס ער איז געווען, מחילה, שטארק געכאפט אין דער מעשה, האט אמאל זיך פארשטעלט פאר אן אקס, די בת-מלכה, יאה, דעם קעניג אינאכוסעס א טאכטער, האט ער פארשטעלט אין א קו, און אזוי, אין דער געשטאלט פון א קו, האט זי זיך, נעבעך, ארומגעשלעפט א לאנגע צייט אין דער וועלט. אין זייער לאנד האבן זיך אויך געפונען מיני באשעפעניש, האלב בהמה און האלב מענטש, וואס האבן געהייסן צענטאורען. איין צענטאורער, מיט דעם נאמען כיראן, האלב-פערד און האלב-מענטש, מיט בארד און פאות און אויף דעם קאפ א ספאדיק, איז געווען דעם פרינץ טעוויאוס' מלמד. עס פארשטייט זיך, וואס פאר א פאלק, אזא מלמד : זענען מענטשן ווילד, איז ביי זיי אויך א ווילדער מלמד... און וויפיל אלטע ווייבער און יונגפרויען און א צאל האבן געלערנטע אין אייראפע און גאטספארטיקע לייט געזען זיי פארשטעלנדיק זיך אין געשטאלטן פון פרעש, דראקאנעס, און פון אנדערע גיפטיקע שרצים, אויך דייטנדיק אויף לאפעטעס, אויף בעזעמער אין דער לופטן. און די זאך איז דערנאך באשטעטיקט געווארן באותות ומופתים. פאר די טאשנשפילער, פאר די שווארצע-קונצן-מאכער און פאר די וואס קענען פארבלענדן יענעם די אויגן איז דאס אביסל א לעבן געווען דענסטמאל ! זיי האבן געפירט א וועלט און אנגעטאן מעשים, וואס א שרעק צו הערן ! א סך מענטשן, א סך פרינצן

און פרינצעסינס זענען דורך זיי געוואָרן ווילדע בהמות נעבעך... לייענט אין די ביכלעך, אין די געשריבענע מעשיות פון איטלעכס פאלק, וועט איר זען, אַז נישט איין פרינץ, נישט איין מלך איז דורך זיי איבערגעקערט געוואָרן אין אַ צאָפּ, אין אַ פּערד, אָדער אין אַן אַקס וכדומה אין אַזעלכע מיני בהמות; נישט איין פרינצעסין, נישט איין בת־מלכה איז דורך זיי געוואָרן אַ קו, אַ קעבלבל, אַ ציג, נעבעך; נישט איין פריץ, נישט איין גראָף איז דורך זיי גע־וואָרן אַ הונט, אַ וואָלף, אַ בער, וואָס האָט געריסן, געוואָרן מענטשן, געוויגן זייער בלוט, און ביי זיי אַרויסגענומען דעם מאַרץ פון די ביינער. יאָ, גאַנצע דערפּער, גאַנצע שטעט זענען, נעבעך, דורך זיי איבערגעקערט געוואָרן אין טשערעדעס שאָף און האָבן געליטן זייער פיל צרות. שרעקלעכע יסורים און עינויים קשים... אַט וואָס אויף דער וועלט האָט פּאַסירט, אַט וואָס דער כּח פון פּאַרבלענדעניש, פון כּישוף און פון פּאַרענ־זיך מיט רוחות האָט אַנגעמאַכט! בידנע אומגליקלעכע מענטשן! —

די דאָזיקע ווערטער זענען געגאַנגען פּאַרדומפן עפעס ווי פון אַ פּוסטער פּאַס. און עס האָט עפעס אויסגעזען נישט ווי אַ לשון מיט די לעפּצן, נישט די קליאַטשע רעדט עס, נאָר אַ רוח רעדט אויס איר. דאָס האָט אויפגעריירט דעם מה, גערוישט, געזשומט, ווי עס וואָלט זיך אויף אים געגאַסן פון אַ רינע אַ שטאַרקער שטראָם קאַלטע וואָסער. די קליאַטשע קוקט מיך אַז און עס לאָזט זיך ווייטער הערן דאָס געשפרעך פון איר.

— „אין יענער צייט איז אַמאָל געווען אַ פרינץ, אַ בן־מלך, זייער אַ פיינער, אַ קלוגער, אַ געראַטענער מיט אַלע מעלות, גאָר אַן אַנטיק. דער דאָזיקער בן־מלך האָט אין דער יוגנט געוואָנדערעוועט, געמאַכט רייזעס, בכדי צו דערקענען די וועלט. און אומעטום וואוהין ער איז געקומען, האָט מיט אים די וועלט געקלונגען. איין קעניג פון מצרים, דעם באַרימטן לאַנד פון ציגינער און פון טאַשנשפילער, איז שטאַרק אין כּעס געוואָרן אויף דעם דאָזיקן פרינץ, וואָס איז געקומען צו אים צו־גאַסט. פאַר גרויס שרעק, דער פרינץ זאָל שפּעטער מיט אים זיך נישט אַפּרעכענען און אַרויסטרייבן אים פון זיין אייגן לאַנד, האָט ער פאַרבעטן צו זיך זיינע גרויסע כּישוף־מאַכער און צו זיי אַזוי געזאָגט: הבה נתחכמה לו! דאָס טייטש: לאַמיר, ברידער, צו דעם פרינץ זיך קליגן און אים אַפּטאָן עפעס אויף טערקיש. די מכשפים האָבן מיט זייער כּישוף פאַרשטעלט דעם פרינץ אין אַ קליאַטשע, און מיט איר, נעבעך, געאַרבעט עבודת־פּרך!

„די קליאַטשע, נעבעך, פלעגט פירן ציגל און ליים גאַנצע בערג און דער־מיט אויסגעמויערט פיתום מיט רעמסס. זייער פיל יאָרן האָבן די ציגינער זי געפייניקט, איר פאַראומערט דאָס לעבן, ביז גאָט האָט אויף איר זיך ייִר־

באַרעמט. עס איז געקומען אַ גרויסער, אַ באַרימטער מענטש, אַ בעל-שם, וואָס האָט חוּזק געמאַכט פֿון אַלע ציגיינער מיט זייער כישוף און גרעסערע קונצן פֿון זייערע באַווזן מיט דעם הייליקן „שם-המפורש“. ער האָט געזאָגט אַ שפרוך, איז פֿון דער קליאַטשע ווידער אַ פֿרינץ געוואָרן! כל-זמן יענער גרויסער בעל-שם און זיינע וואונדערלעכע תלמידים, וואָס נאָך אים, האָבן געלעבט, האָט דער פֿרינץ אַ פנים געהאַט ווי אַ מענטש, און געלעבט אין עושר, אין כבוד, ביי זיך אין לאַנד. נאַכדעם אָבער, אַז זיי אַלע זענען אויס-געשטאַרבן, האָבן שונאים דעם פֿרינץ ווידער פֿאַרוואָרפֿן אין אַ קליאַטשע, און אין דער געשטאַלט טרייבט מען אים, נעבעך, אַרום שוין אַ גוזמא יאָרן פֿון איין אָרט צום אַנדערן. דעם אומגליקלעכן פֿרינץ פֿאַסט זיך טאַקע גאַנץ גלייך דער נאָמען: „די אייביקע קליאַטשע“. אייביק שלעפט זיך די קליאַטשע אַרום און גייט אויס, וואו די וועלט האָט אַן עק. ווער עס האָט גאַט אין האַרצן, זעצט זיך אויף איר רייטנדיק; ווער אין גאַט גלויבט, גיט איר אַ קלאָפֿ, אַ זעץ; איטלעכער לייגט אויף איר אַנידער זיין פעקל, זיין קלומעק. אייביק גייט זי אין יאָר, שלעפט, שלעפט, נעבעך, ציגל און ליים מיט פיל מי, מיט בלוט און מיט שווייס, וואָס דערפֿון האָט מען שוין אויסגעבויט גאַנצע שטעט!...“

אין יענער צייט, אַז דער קאַפֿ מיינער איז פול געווען מיט וואונדערלעכע מעשיות פֿון מכשפים און צויבערער; אין יענער צייט, וואָס חוץ מעשה-ביכלעך, ווי אַשטייגער, „טויזנט און איין נאַכט“, „צענטוריע-זענטוריע“, „בבא-מעשה“ וכדומה, וועלכע איך האָב געשמאַק געלייענט אין דער יוגנט, האָב איך גאָר אויף דאָס-ניי ווי די האַלעשקעס איינגעשלונגען נאָך אַנדערע מיני מעשיות; אין יענער צייט, אַז מײן האַרץ איז געווען הייס, מײן בלוט אַקראָפֿ און מײן כח-הדמיון פֿלאַם-פֿייער, אַז מײנע געפֿילן זענען געווען פול-ווער, זיך אַנגעצונדן און אויסגעשאָסן פֿון אַ מינדסטן רייב, מײנע אויגן קוואַלן, וואַרעמבעדער, איטלעכער, וואָס האָט עפעס געליטן, האָט אין זיי פֿאַר זיך געפונען וואַרעמע, הייסע טרערן, — אַט אין יענער צייט האָט מיך די מעשה מיט דעם אומגליקלעכן פֿרינץ שטאַרק גערירט. איך בין געוואָרן גאָר צעקאַכט. — זאָג מיר, איך בעט דיך! — האָב איך זיך אַנגערופֿן. — זאָג מיר, וואו איז ער איצט? וואו געפינט זיך אַצינד דער שלים-מזלדיקער, דער אומ-גליקלעכער פֿרינץ?

— דער פֿרינץ, דער שלים-מזלדיקער פֿרינץ לייגט איצט פֿאַר דיר אין דער געשטאַלט, מיט דעם פנים פֿון אַ קליאַטשע!
איך האָב געזיפֿצט, געוויינט און אַפֿגעגאַסן מיט הייסע בלוטיקע טרערן מײן וויסטע, אומגליקלעכע קליאַטשע.

דאָס פערטע קאַפיטל

ישראל'יק טענהט זיך אויס מיט דער קליאַטשע

אז איך בין אביסל צו זיך געקומען און אויפגעהויבן דעם קאַפּ, זע איך — די לבנה שיינט און קוקט אַראָפּ מיט אירע זילבערנע שטראַלן אין גרוב אַריין און די קליאַטשע מיינע קייט היי גאַנץ רואיק, קאַלטבלוטטיק, אָן אַ פּיצל זאַרג, טאַקע גאַר אַזוי ווי אַ געבוירענע, אמתע קליאַטשע. אין מיין האַרץ האָבן געקאַכט פאַרשיידענע געפילן. באַלד האָב איך געפילט, ווי דאָס לעבן עקט זיך מיר פשוט פאַר גרויס רחמנות אויף דער וויסטער, אומגליקלעכער קליאַטשע, און באַלד ווידער האָב איך געהאַט אויף איר פאַרדראָס, — סטייטש, ווי אַזוי ליגט זי אין דער בלאַטע אַזוי רואיק, קאַלטבלוטטיק, גלייך ווי זי פילט נישט, פאַרשטייט נישט איר ביטערע לאַגע! ווי אַזוי עפנט זיך איר דאָס מויל צו קיינען היי נאָך אַזאַ שרעקלעכער סצענע און נאָך אַזעלכע קלעפּ, וואָס זי האָט ערשט היינט געכאַפט! איך האָב אָנגעהויבן ביי מיר צו טראַכטן, אויב די גאַנצע מעשה איז נישט אַ חלום; אויב איך האָב נישט צו טאָן גאַר מיט אַ פשוטער שקאַפע, וואָס האָט אין זיך נישט אַפילו קיין אַדער פון אַ פרינץ; וואָס האָט נישט קיין שום געפיל פון כבוד, פון האַנער, און איז, משטיינס-געזאַגט, נישט אימשטאַנד צו פילן אירע אייגענע צרות, די גרויסע חרפות און בזיונות, וואָרים ווען זי זאל נאָר האָבן כאַטש אַ פיצל געפיל, כאַטש אַ פיצל פאַרשטאַנד, וואָלט זי בשום-אופן נישט געקענט ליגן אויף איר אַרט אַזוי רואיק. עס האָט אין איר באַדאַרפט קאַכן דאָס בלוט ווי אין אַ קעסל; עס האָט אין איר באַדאַרפט זיך באַוועגן איטלעכס גליד, איטלעכער אַדער; זי האָט באַדאַרפט טראַכטן, אין זינען האָבן, אַז עס איז נישט גוט צו בלייבן אין דער וועלט די אייביקע קליאַטשע, נישט גוט צו ליידן פון אַ ליאַדען קונדס, פון אַ ליאַדע הינטל, און באַדאַרפט זיך שטרעקן אין דער לענג און אין דער ברייט, צו טאָן אַלע מיטל, ווידער צו באַקומען אַ פנים פון אַ מענטשן. איך האָב מיך געשעמט פשוט פאַר זיך אליין. נישט אַנדערש, איך בין משוגע! וואָס האָב איך געטאָן? פאַר וועמען האָב איך ערשט אַזוי געזיפצט, געוויינט? פאַר וועמען האָב איך פאַרגאַסן בלוטיקע טרערן? פאַר וועמען בין איך ערשט באַרייט געווען זיך אַוועקצולייגן, מקריב צו זיין מיינע טעג, מיינע יאָרן, מיין גאַנץ לעבן? פאַר וועמען? פאַר אַ קליאַטשע! פאַר אַ יאָדישלעווער, אַפֿ-געבאַרעטער שקאַפע!... איך האָב מיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטן און מיט אַ צעבראַכן האַרץ זיך אַוועקגערוקט אַביסל ווייטער. —

די קליאַטשע האָט פּלוצים אַ זיפץ געטאָן. איר זיפץ האָט מיר אין האַרצן זיך אַפגערופן ווי אַ דונער. איך בין פאַרציטערט געוואָרן. פּיערדיקע געפילן

פון רחמנות האָבן ווידער אָנגעצונדן מיין בלוט. איין זיפּן אירער האָט אין מיר אָנגעמאַכט אַ גאַנצע איבערקערעניש, און מיך ווידער שטאַרק געצויגן צו איר ווי אַ מאַגענט. אַט אַזוי, האָב איך געטראַכט, איז טאַקע גוט. זיפּן, זיפּן, קליאַטשע! דאָס איז אַ גוטער סימן, פון דעם זיפּן זעט מען אַרויס דעם אומגליקלעכן פּרינץ, ווי ער רייסט זיך מיט אַלע קרעפטן צו באַקומען אַ מענטשלעך פנים. אין דעם זיפּן הערט זיך זיין קול, ווי ער שרייט: איך לעב נאָך און פיל נאָך אַלצדינג, ווי אַלע מענטשן! עס הערט זיך, ווי ער שרייט און בעט רחמים: גוואַלד, מענטשן, דערבאַרעמט זיך, לאַזט מיך צוריק אַננעמען מיין געשטאַלט! — זיפּן, קליאַטשע, זיפּן! דאָס זיפּן קען עפעס אַנמאַכן, עס קען אַמאָל רירן, צעברעכן הערצער, עס קען אַמאָל אַריינגיין מענטשן אין די אויערן, זיי וועלן אַזש אָנהויבן צו ציטערן, וועלן רחמנות האָבן און דיר העלפן. אַט אַזוי, קליאַטשע, אַז דו זיפּסט, איז טאַקע גוט!

און ווי איך טראַכט אַזוי, גיב איך אַ בליק: לעבן מיין קליאַטשע איז נישטאָ קיין לעק היי, זי האָט עס אינגאַנצן אויפגעעסן, נישט איבערגעלאָזט, איר זאַלט זאָגן, אפילו אַ בלעטל. אַ-אַ! האָב איך ביי מיר געטראַכט, אַט וואָס איר זיפּן באַטייט! זי זיפּט פשוט, וואָס עס דערגייט איר נישט די קישקע, וואָס זי האָט נישט נאָך אַ בינטל היי, נאָך אַ הויפּן גראַז. ווען זי זאל באַקומען אַ סך היי, אַ סך גראַז, דערצו נאָך עטלעכע מעסטלעך האַבער, וואָלט זי געווען צופרידן, גאָר איבערגליקלעך. עס מעג שוין זיין ווי עס וויל זיך, אַבי אַ סך האַבער, אַבי די קישקע. אַ ריינע, עכטע קליאַטשע, כ'לעבן!... דער דאָזיקער געדאַנק האָט מיך גאָר צעשרויפט. פאַר פאַרדראָס האָב איך גע- ציטערט און געווען שטאַרק צערודערט.

— וואָס ציטערסטו אַזוי? — רייסט זיך פון דער קליאַטשע אַרויס אַ וואָרט צו מיר. — אפשר איז דיר דאָ ענג דאָס אַרט, אַפנים, נישט גוט צו זיפּן דאָ לעבן מיר?

— דיר איז אפשר דאָ גוט, אַבער אַ מענטשן מיט פאַרשטאַנד, מיט געפיל, און ווייס וואָס גוט איז, איז אַזאָ אַרט שלעכט, זייער שלעכט! — זאָג איך אַביסל מיט פאַרדרוס, וועלנדיק איר אַ פיק טאָן מיט אַ שטעך-ווערטל.
— אַוודאי איז דיר גוט צו רעדן! — האָט זי זיך אָנגערופן און אַ מאַך געגעבן מיט דעם קאָפּ. אַן אַנדערער זאַל ווי איך פאַרשטעלט ווערן אין אַ קליאַטשע אַזוי פיל יאָר, אַן אַנדערער זאַל ווי איך אַזוי פיל אויסשטיין, זיין פאַרוואַגלט, דערהרגעט, דערשלאָגן, אַזוי פיל איבערטראַגן צרות און לייד פון איטלעכן באַזונדער, וואָלט ער, כ'לעבן, שוין לאַנג פאַרלוירן זיין פאַר- שטאַנד, זיין געפיל. עס וואָלט, אים אינגאַנצן דאָס לשון אַפגענומען און ער וואָלט געווען אַ ריינע אמתע בהמה.

— נו, נו, — בין איך איר אריינגעפאלן אין די רייד, — דיר איז ליב די בלאַטע, דיר איז דאָ גוט?

זי צו מיר: — דאָכט זיך גוט. אַלץ בעסער ווי פריער. עס זענען געווען צייטן, וואָס מען האָט מיך נאָר געטריבן און נישט געלאָזט אויסרווען מיך אַפילו קיין רגע. מיינע שונאים פלעגן מיך אַלץ טרייבן, טרייבן און צונעמען ביי מיר דעם לעצטן כח. איצט, ווייניקסטנס, רו איך דאָ אַביסל, אויף דער בלאַטע איז מיר ווייך צו ליגן און איך גלייך כאַטש אַביסל אויס מיינע אַלטע קראַנקע ביינער.

איך צו איר: — און די קלעפ, וואָס דו האָסט ערשט היינט געכאַפט פון די קונדסים, און די הינט, וואָס זענען ערשט נישט לאַנג אויף דיר אַנגעפאַלן, האָסט דו שוין פאַרגעסן? אפשר איז דאָס ביי דיר אויך גוט?

זי צו מיר: — אַלץ בעסער ווי פריער. אויך מיר הינט! הינט האָסט דו באַדאַרפט זען, וועלכע די לצים, די דייטשלטן, האָבן אַמאָל אויף מיר אָנגערייצט. יענע זענען געווען גרויסע, געלערנטע, האָבן געסלוזשעט, געשטאַנען אויף די לאַפקעס, געדרייט מיט די וויידלעך און אויסגעפאַלגט אַלצדינג, וואָס מען האָט נאָר געהייסן, זענען צווישן די הינט געווען פשוט פראַפעסאָרן. שכל האָבן זיי געהאַט כמעט ווי מענטשן, אַבער אַ האַרץ און אַ מויל — עכט הינטישע, זייער ביס איז געווען שרעקלעך, עד היום שטייען נאָך ביי מיר צייכנס פון זייערע צייך... די הינט, וואָס דו האָסט היינט געזען, זענען פראַסטע קעבלעך, גראַבע קעפ, אַן שכל; ווייסן אַפילו נישט רעכט ווי אַנצופאַלן, ווי צו בייסן, בילן, משטיינס־געזאַגט, גלאַט אַבי געבילט, און בילן אויך אַקעגן דער לבנה. מיט אַ שטיקל ברויט פאַרשטאַפט מען זיי דאָס מויל, און דענסטמאַל קען מען פראַנק און פריי גנבענען, גלונען, ראַבעווען פאַר זייערע אויגן... אויך מיר קונדסים! קונדסים זענען געווען אין יענע יאָרן, וואָס פלעגן זיך שטאַרק באַריש מאַכן, איטלעכן פאַרדרייען די קעפ און אויסטראַכטן ווילדע אַנשטעלן; וואָס פלעגן זיך פאַרשטעלן כלומרשט פאַר בערן, מאַכן בו און שרעקן דעם עולם. אמת טאַקע, די היינטיקע קונדסים גייט אויך גאַרנישט אַפ, נאָר ווי קומען זיי אַבער דאָך צו די אַלטע! אַז יענע האָבן זיך גענומען צו מיר מיט זייערע אַנשטעלן, פלעגט מיר פשוט נישט ניהא זיין דאָס לעבן. ווייניק, אַשטייער, האָבן מיך געפלאַגט אַט יענע שטאַרקע פערד, וואָס דו האָסט היינט געזען צווישן די תבואות!

— וואָס רעדסט דו? — מאַך איך שרעקלעך פאַרוואַנדערט. — וואָס הייסט עס, פערד האָבן דיך אויך געפלאַגט, געפייניקט? ווי קומען די פערד, די היינטיקע פערד, צו דיר?

— ווען מענטשן זאל קענען אַריינקוקן אין איטלעכער זאך אינעווייניק,

וואלט זיי פארענטפערט געווארן אין דעם לעבן זייער פיל קשיות. נישקשה, איך רעד צו דער זאך. אט די דאזיקע פערד זענען גלגולים פון שרעקלעך-ווילדע מיאוסע קונדסים, וואס האבן פארציטנס גענאגט, געפלאגט דעם עולם, געארבעט מעשים און אנגעטאן זייער פיל שאדן. אליין איז איטלעכער געווען בעזודושנע, דאס הייסט אן א זעל, און אויף אים האבן געמוזט ארבעטן טויזנטער זעלן; יענע פלעגן עסן דאס דאר שטיקל ברויט מיט דעם שווייס פון זייער פנים, הויך דעם זיך גארנישט פארגינען אפילו דאס, וואס זיי האבן אליין ארויס-געבראכט, אויסגעהארעוועט מיט זייער פראצע, — און ער האט זיך געבאדן אין וואוילטאג, אויפגעגעסן זייער מי און נאך געשאסטעט, פארשווענדט. יענע האבן פון זיינעטוועגן איינגעלייגט די וועלט, מיט זייער ארבעט אים פארשאפט מאיאנטקעס, דערפער, שטעט; מיט זייער מי אים געמאכט א גרויס פארמעגן, און דאס ביסל עסן, וואס זיי נעבעך, פלעגן פון אים אמאל באקומען, טאקע נאך אבי צו דערהאלטן די נשמה — דאס האט געהייסן א נדבה. זיי האבן געהייסן ארעמע בעטלער, און ער — בעל-רחמים, א פרייגעביקער, א בעל-צדקה, א בעל-טובה. זיי, און זיי האבן אויף אים געהארעוועט, איז עס געווען א גאנץ געוויינטלעכע זאך, אזוי האט עס באדארפט טאקע זיין, און אז ער האט אמאל געגעבן עפעס א נדבה אויף הונגעריקע, אויף קראנקע, פון זייער שווערער הארעוואניע טאקע, האט דערמיט די גאנצע וועלט געהאט צו טאן, מען האט עס באזונגען, באוואונדערט אין אלע גאזעטן און צעלייגט אויף טויזנט טעלערלעך — לאז דער עולם וויסן, אז ס'איז דא א בארעמהארציקער, א גוטער, א פרומער, א דימענטענער מענטש! ... אמאל זענען די דאזיקע פערד געווען איידעלע מענטשן-ליידיקגייער, היינט זענען זיי איידעלע פערד-ליידיקגייער. ווארים, לאמיר זיך נאך נישט נארן, צו וואס טויגן איידעלע, געלערנטע פערד? ארבעטן — ארבעטן דאך פערדלעך, נעבעך, די געמיינע פערד. זיי אקערן די פעלדער, פירן וואסער און האלץ, שלעפן, טראגן משא און טוען אלצדינג אין דער באלעבאטישקייט. די איידעלע פערד אקעגן פירן זיך א גליקלעך לעבן אין שטאל לעבן היי און האבער; פארן זיך אמאל ארויס שפאצירן מיט זייער פריץ, הייבן פיסלעך, און שטאלצירן מיט זייער פעט בייכל, מיט זייער שיינעם געשפאן, אדער טאנצן, מאכן אנשטעלן אין די צירקן און נארן דערמיט ביי דעם עולם אויס דאס געלט. צו וואס נוצט עס באמת, אז א פערד טאנצט, מאכט הוקעס-פוקעס? פאר וואס זאל אזא פערד גיין אין גאלד און מען זאל אים, ווי גרויס עס איז, מיט געלט אפשיטן? לאזן בעסער יענע פערד ארבעטן און נישט גיין אין שאדן!

— שא, שטילער אביסל! — האב איך צו איר געזאגט. — דו רעדסט

תמיד אזוי פיל?

— אָד! — האָט די קליאַטשע מיט אַ זיפֿן געענטפערט. — געוויינטלעך שווייג איך און קען נישט רעדן אפילו קיין וואָרט. מען וויל נישט, איך זאָל רעדן. גאַנץ אָפּט קען איך אפילו קיין פיפּס נישט טאָן, און דענסטמאַל בין איך טאַקע אַ קליאַטשע מיט אַלע פיטשעווקעס, כאָטש רעד איבער מיר פון היינט ביז איבער אַ יאָר, וועל איך דיך נישט הערן. דו וועסט שרייען: גיי רעכטס! און איך וועל מיר גיין לינקס, סיידן דו וועסט מיך אָננעמען ביי דער טשופּרינע און שלעפּן מיט געוואָלד. דענסטמאַל קען אויף מיר רייטן ווער עס וויל, אפילו אַ יינגל, אַ שוטה, אַ וויסער-חברהניק, אַ דראַב, אַ טויגע-ניכטס, אַ לאַיווצל! נאָר עס זענען דאָ געוויסע צייטן, וואָס מיר עפּנט זיך אַ מויל, און אַז מען צייט מיך דענסטמאַל ביי דער צונג, שיטן מיר זיך ניין מאָס רייד פון דעם מויל, איך רעד דענסטמאַל פאַר פייער און פאַר וואַסער. עס זעצט דענסטמאַל פון מיר אַרויס מיט אימפעט, ווי פון אַ פייערשפייענדיקן באַרג אַלצדינג, וואָס מיר האָט זיך אָנגעקליבן אויפן האַרצן; גאַנצע וואַלקנס פאַרדראָס, גריזאַטע, ווייטיק און פורעניות; עס צעשפילן זיך אין מיר די גע-בליטן, ווי פלייצנדיקע טייכן אין וועסנע-צייט, הייבן זיך אויף מיר אין דעם קאַפּ מיט שרעקלעכע כוואַליעס, רייסן דעם מוח און שטופן זיך מיר אַרויס דורך די אויגן. עס פּוקעט זיך מיר די גאַל, עס רעדט זיך אַרויס מיין ביטער האַרץ, מיין שווער געמיט!...

— זאָג מיר, נשמה, — האָב איך מיך אָנגערופן, — זאָג מיר, אַז ס'איז שוין יאָ געקומען צו רייד, פאַר וואָס גייסט דו אין שאַדן? ערשט היינט טאַקע איז מען דערפאַר אויף דיר אָנגעפאַלן. ערשט היינט האָט מען געשריגן: דו מאַכסט אַן שאַדן!

— באַטראַכט די זאַך בעסער, — ענטפערט זי, — וועסט דו מיך אזוי נישט באַשולדיקן. אַז מען רעדט פון מיין שאַדן, מוז מען אַקעגן שטעלן אויך דעם נוצן, וועלכן איך ברענג. וואָרים מען קען אַנדערש נישט אַרויסגעבן אַ פּסק-דין, צום גוטן, אָדער צום שלעכטן, סיידן אַרויפלייגנדיק די ביידע זאַכן אויף די וואַגשאַלן איינע אַקעגן די אַנדערע, צו זען, וועלכע פון זיי וועט איבער-וועגן. ווען נישט, קומט אויס, אַז כמעט איטלעכער טוט אַן שאַדן; קיינער כמעט איז נישט ריין פון דעם פעלער, אפילו יענער, וואָס שרייט דערויף געוואָלד. ביי דער היינטיקער פירונג אין דער גאַנצער וועלט אַרום און אַרום, איז שאַדן אַזאַ פעלער, אַזאַ זינד, וואָס לאַזט זיך גאַרנישט אויסמעקן און פאַרענטפערט זיך נאָר מיט נאָך אַזאַ זינד. למאן, זאָגט מען, גייט יענער אין שאַדן? — דאָס איז אַזאַ זינד, וואָס ווי דו זאָלסט נישט שרייען, בלייבט זי טאַקע אַלץ; זי קען מען נאָר פירן אונטער דעם דעקטוך — פאַרדעקט, פאַר-האַנגען מיט צדקה, אָדער נוצן. שמעון דער נגזל, נעבעך, שרייט: אוי, ראובן

שאַדט! יאָ, ענטפערט מען: ראובן מאַכט טאַקע אַביסל קאַליע, אַינ-ברירה, וואָס זאָל ער טאָן? דערפאַר קוקט אַבער, ווי ער נוצט ערגעץ אַנדערש!... און אויב איך נוצ אױך? אויב איך האָב אױך געבראַכט און ברענג דער וועלט אַ נוצן? דאָס, דאָכט זיך, וועט נישט אָפלייקענען קיינער. פון אייביקע, אייביקע צייטן איז מען אויף מיר געריטן, איטלעכער האָט פון מיר, מער אָדער ווייניקער, גענאָסן. וועמען האָב איך שוין אויף מיין רוקן נישט איבערגעטראָגן? און וועמענס שאַדן בין איך שוין אין מיין לעבן נישט אויסגעשטאַנען? איך מייך, אַז מיין אַרבעט איז ווערט אַ סך מער פון אַ הויפן גראַז!... דאָס, האָסט דו איינמאַל. היינט צווייטנס, פאַרגעס נישט, אַז מיך קוועטשן די אומשטענדן, מיך צווינגט די נויט. ווען איך וועל מיר אַליין נישט זוכן עסן, וועט מען מיר טאַקע נישט געבן, איך וועל מוזן לייגן די ציין אויף דער פאַליצע און שטאַרבן פאַר הונגער. אויף דרד-אַרץ קען איך נישט וואַרטן; כל-זמן מען לעבט, מוז מען עסן. וואָס וויל איך דען, מער ווי עסן? און וואָס, משטיינס-געזאַגט, איז אינגאַנצן מיין שאַדן? אַ הויפן היי, אַביסל גראַז!... יענע שיינע פערד אַבער האָבן דאָך פון כל טוב, זיי גיט מען דאָך זייער באַדערפעניש, זיי האָבן דאָך דאָס רעכט צו פיטערן זיך אומעטום פריי אויף דעם גראַז, פאַר וואָס גייען זיי אין שאַדן? און נאָך וואָס פאַר אַ שאַדן! זיי צעטרעטן תבואות, פאַרוויסטן גאַנצע פעלדער און מאַכן תל.

— וואָס פאַר אַ שייכות, — פּרעג איך זי, — איז אַמאָל געווען צווישן דיר און יענע פערד, אָדער, ווי דו זאָגסט, קונדסים?

— יענע קונדסים, אָדער ווי דו זאָגסט, פערד, — ענטפערט זי, — פלעגן אַמאָל, אַמאָל אין די אַלטע יאָרן שרעקלעך זיך אָפּרעכענען מיט מיר און מיך פייניקן צום טויט. בשעת זייערע אַ קאַמפאַניע האָט זיך אַמאָל געלאָזט אויף אַ מלחמה מיט דעם תוגר, האָבן זיי מיך געדריגעט, געטראָטן מיט די פיס און מיר אַרויסגעקוועטשט דעם מאַרדן פון די ביינער. זיי האָבן דענסטמאַל פון מיר געריסן די הויט, געטרענט די אָדערן, מיך געשטעמפלט, געברענט מיט גליענדע קוילן פייער. אויף מיין פעל שטייט אָפּגעדרוקט מיט אַלערליי צייכנס די גאַנצע געשיכטע פון אכזריות, פון ווילדקייט און פון נאַרישקייט, וואָס האָבן געהערשט אין יענע שווערע, ביטערע צייטן. מיין אָפּגעבאַרעטע פעל מיט די בלויע צייכנס, מיין צעקאַרדאַשעטער רוקן מיט די ביילן — איז די געשריבענע געשיכטע פון יענע אַלטע דורות. קוק אויף מיין פעל און לייען!...

דאס פינפטע קאפיטל

די קליאמטשע הויכט זיך אויף פון גרויב מיט א שמורעם

ווי א ווינטמיל דרייט זיך מיר דער מוח פון אלצדינג, וואס מיר איז ערשט אנטפלעקט געווארן, און די וועלט מיט אלע אירע באשעפענישן דרייען זיך מיט אים, פארמישנדיק זיך און פארבייטנדיק זיך איינע מיט די אנדערע. עפעס קומט מיר אויס, און אלע זענען נישט דאס, פאר וואס זיי גיבן זיך אויס. קיינער איז אינעווייניק נישט דאס, ווי אזוי ער זעט אויס פון דרויסן. אפנים, די אינדיאנער, וואס גלויבן, און די נשמות פון מענטשן גייען איבער אין אלערליי באשעפענישן, און די בעלי-הקבלה, להבדיל, זענען טאקע גערעכט. די גאנצע וועלט איז לויטער גלגולים. אפנים, און דער טעם, וואס שטייט ערגעץ אין א סידור, פאר וואס עס איז א מצווה צו עסן פיש, שבת, בכדי דער-מיט מתקן צו זיין די נשמות, וואס ווערן אין זיי מגולגל — איז טאקע זייער אמת. אויב אזוי, באקומט דאך די וועלט גאר אן אנדער פנים, מען מוז אויף איר קוקן מיט אנדערע אויגן און באטראכטן איטלעכע זאך גאר אנדערש. אין א מענטשן, קען זיין, ליגט באגראבן א הונט, און אין א הונט ליגט באגראבן א מענטש. א פונט פרישע פיש, קען זיין, איז א פונט פריש-צאפלידיקע נשמות, אין א גוטן קארפ ליגט א פלוידער-זאק, א רעדנער מיט פעפער און ציבעלעס אויפן פאלומיסעק פאר מיר! אויב אזוי, וועלן דאך פארענטפערט ווערן א סך קשיות אין דער השגחה, אויך אין די פירונגען פון פיל מענטשן; עס וועט שוין פארענטפערט ווערן, פון וואנען עס האבן זיך גענומען ביי אונדז שוטים, נאראנים, צבוקעס, בטלנים, קהלס-לייט, כאפערס, בעלי-טאקסעס, גבאים, נאמנים, שתדלנים, בעלי-טובות, שטאט-יורשים, פינע-בריות, שיינע מענטשן, גאטס-סטראפטשעס, טענצער, טעלערלעקער און קאכלעפל. מען וועט שוין פארשטיין, ווער זיי זענען, פון וואנען זיי שטאמען, וועמענס טבע זיי האבן און וואס זייער תכלית, זייער כוונה איז אויף דעם עולם, צווישן אונדז אומגליק-לעכע, זינדיקע מענטשן...

עס טרעפט זיך פיל מאל אין דער וועלט — איינער גיט זיך אפ מיט לערנען דעם גאנצן לעבן און בלייבט א נאר. און איינעם געראט עס ווערן א חכם באַלד טאקע אן גרויס מי.

בלילה הזה — אט די נאכט בין איך געווארן א חכם און ווי באַלד איך בין געווארן א חכם, פארשטייט זיך שוין אליין, און איך האב אַנגעהויבן אין אלצדינג מסופק צו זיין, און נישט נאר אין אנדערע מסופק צו זיין, נישט צו וויסן קלאר, ווער זיי זענען און וואס זיי זענען, — אפילו אין מיר מיט מין

כבוד אליין טאקע אויך. אפשר בין איר גארנישט איר ? טאמער בין איר אין דער האנט פון אן אנדער כח, וואס לעבט אין מיר און נישט איר בין דער באַלעבאָס פון מיין גופל, צו טאָן אַלצדינג נאָך מיין פאַרשטאַנד און ווילן, נאָר יענער הערשט איבער מיר און צווינגט מיך מיט געוואָלד צו טאָן דאָס, וואָס ער וויל, איר זאָל פירן זיינע געשעפטן און זיין שטייגער לעבן ווייטער טאקע ווי פריער. עפעס טאקע נאָר אַ „כהנה כחומר“ — איר בין דער חומר און ער איז דער יוצר, דער גאַנצער מאַכער, הייסט עס, אַדער — איר בין דער חומר, דער אייזל, און ער איז דער אַנטרייבער. יא, אָבער ווער זאָל דאָס זיין אין מיר אַזוינס ? און וועמעס גייסט רעדט דאָס אַזוי אויס מיר ? אפשר זיצט אין מיר איינע פון די הויכע נשמות — שלמה המלכ נשמה, אַשטייגער ! און עס לאָזט זיך טאקע דענקען אַזוי. ער איז אין איין נאָכט פון דער העלער הויט געוואָרן, אַ חכם, קליגער פון אַלע מענטשן אין זיין צייט, און איר, בחור, בין דאָך אויך געוואָרן אַ חכם בלילה. הייסט דאָס, אַפנים, ער וויל, אַז דורך מיר זאָל זיך עס ציען זיין חכמה און איר זאָל זיין קליגער פון אַלעמען אין מיין צייט. אַדער אפשר זיצט אין מיר אַן אנדער גרויסע נשמה ? אויב די קליאטשע, אַ נקבה, איז אַ בן־מלך, בין איר, אַ זכר, גאָר אַ בת־מלכה, און אַז נשמות זאָלן ביי גלגולים זיך פאַרבייטן, דאָס הייסט, פון אַ זכר זאָל ווערן אַ נקבה און אַ נקבה אַ זכר, דאָס איז אַזוינס, וואָס איז זייער מעגלעך. און איר האָב מיך דערמאָנט, אַז דאָס אייגענע טאקע האָב איר אויך געלעזן אין אַ ראַמאָן פון אַ באַרימטן פראַנצויזישן אַסטראָנאָם. און אויב יא אַזוי, מעגלעך, אַז איר בין גאָר די מלכת שבא מיט איר כבוד אליין. איז נישט אומזיסט טאקע זענען מיר, איר מיט דער קליאטשע, זיך צונויפגעקומען דאָ. אַי וואָס, אפשר איז אַ טעות, און נישט איינע פון די ביידע נשמות זיצט אין מיר, מאַכט איר נישט אויס. דער עיקר איז דאָך אַ הויכע, אַ גרויסע נשמה. און ווייניק גרויסע נשמות זענען דאָ ביי אונדז ? און כפי דאָס קאָכעניש פון מיין הייס בלוט און די גרויסע התלהבות מיינע, מעגלעך, אַז אַ רוח פון יהודה המכבי איז אַריין אין מיר. דער כח ליגט דאָך מיר אין מויל, די גבורות — אין דער צונג. איר פיל אין מיר אַצינד, ווי עס קאָטערט מיך טאקע צו געבן אַ שרעקלעכן געשריי, ווי מיר אויפן האַרצן איז, אַזש די וועלט זאָל פאַרציטערט ווערן.

און ווי איר האָב נאָר אויפגעעפנט אַ מויל און אַ געשריי געטאָן, באַלד איז געוואָרן אַ דונערן מיט בליצן און אַ שרעקלעכער שטורעמוניג. אַ רעדל ווי אַ זייל האָט זיך געדרייט גאַנץ הויך אין דער לופטן, ס'איז אַ קאָכעניש, אַן אויסמישעניש פון אַלערליי געשטאַלטן, וואָס טאַנצן, שפּרינגען, פליען משוגענערדייג ווי די רוחות, אַריינכאַפּנדיק צו זיך אין קאָן אַריין אַלצדינג, וואָס קומט זיי אויפן וועג אַקעגן. עס טראָגט זיך, עס דרייט זיך רעשדיק מיט

אימפעט, באגלייט פון א משוגענער קאפעליע: עס קראקעט, קוואקעט, קוואך קעט, קרעכצט, היילט, זשוזשעט, פילדערט, גרילצט אין די אויערן. ביימער אין וואלד ענטפערן אפ צום טאקט, בויגנדיק זיך אין אלע זייטן, רוישן, צימבלען און פאטשן, פליעסקען מיט די צווייגן. די לבנה דערשרעקט זיך און לויפט זיך באהאלטן אין א שטיק וואלקן. איך בלייב פארגאפט. איז עס מעגלעך, אז אט דער רעש, דער שטורעם זאל קומען פון מיין געשריי, פון מיין בלאז טאן מיט דעם מויל! אפשר איז אצינד א חתונה ביי דעם גוטן פעקל שדים, — א מכשפה פירט מען עס צו דער חופה מיט איר באשערט? לעבעדיק-פריילעך, אלטע און יונגע מכשפות טאנצן, שפרינגען און דרייען זיך אין א רעדל מיט רוחות אינאיינעם. איך קוק מיך אום צו דער קליאטשע און דערקען זי נישט. זי מיניעט זיך און נעמט אן אין איין מינוט פארשיידענע געשטאלטן. אט, דאכט זיך, נעמט זי אן א מענטשלעך געשטאלט: א העלדזעלע אן אויסגעדיינערטע, א גערגעלע מיט אן אויסגעשטארצטן קנאפ, מיט פאות פארפלאגט טערטע קאלטענעוואטע, אן אפן מויל, מיט אן אראפגעהאנגענער ליפ און א זיפץ נאך א זיפץ רייסט זיך ארויס טיף ביי איר פון הארצן. און איז א רגע ארום נעמט זי אן א משונה געשטאלט, נישט צו פארשטיין, וואס עס איז פאר א מין פארזעעניש. און פלוצלונג שטעלט זי אויף די אויערן, הערט זיך ווי צו עפעס צו, גלייך ווי זי האט עפעס דערשפירט, טוט זיך פארציטערט א שטעל אויף די פיס, גלייך ווי א שלאנג וואלט זי א ביס געטאן, שטרעקט זיך אויס ווי גרויס זי איז, שאקלענדיק מיטן עק, ווי אן עכטע קליאטשע טאקע. און באלד וואקסט עפעס אויס ווי פון דער ערד א מין נפש, כאפט זיך ארויף אויף דער קליאטשע רייטנדיק, טוט א שמיץ, א פיף — אַוועק, אַוועק, די קליאטשע טוט געשווינד א שפרונג ארויס פון דער גרוב און ווערט פארשוואונדן.

— אוי, אוי, קליאטשע! אוי, אוי, מיך קליאטשע! — שריי איך מיט אלע מיינע קרעפטן.

און דער שטורעם לאזט נישט אפ, און די דונערן ווערן אלץ שטארקער און שטארקער. דאס פריערדיקע רעדל אין דער לופט גיט מיך א נעם, און איך דריי זיך אינעווייניק אין אים מיט נאך אנדערע ווילדע באשעפענישן. עס הערט זיך א מורמלען עפעס ווערטער אויף א לשון, א גאנץ אומבאקאנטן: „שרלאי ואמרלאי בוך בזיך בזבזיך מסמטיך פרה פרחיכו! — עס פארדרייט זיך מיר דער קאפ, עס מאכן זיך צו די אויגן, עס באשלאגט מיך א שווייס, און איך דערפיל ווי עפעס א האנט נעמט מיך אן דא פארן קאפ, דא פאר די פיס, און איך גיב א געשריי פאלנדיק אראפ, און אויפעפענענדיק די אויגן.

איך פיל עפעס קישנס מיר צוקאפנס און ווייס נאך אלץ נישט קלאר, וואו איך בין. איך הער משונהדיקע ווערטער, ווי יענע, אשטייגער, וואס פריער,

בשעת דרייענדיק זיך אין רעדל, און ווער עס רעדט, זע איך נישט. און אין אַ ווילע אַרום, אַז איך האָב אָנגעהויבן צו זיך קומען, האָט זיך מיר געוויזן אַלץ וואָס ווייטער, ווייטער איינע נאָך די אַנדערע אַ צעקאַשמעטע באַרד, לאַנגע פּאות און אַ משונהדיקע צורה פון אַ מין נפש אַ מאַנספּאַרשויזן. דער דאָזיקער מין נפש באַברעט זיך אין אַ ווינקל, גלאַצט מיט די אויגן, מאַכט משונה-ווילדע העוויות, טופּעט, גלייך ווי ער וואַלט מיט עמעצן זיך געקריגט און מיט אַ בייזער גערעדט אַזעלכע מיני ווערטער: „איך בין אייך משביע בשם לוצי-פּעריאל, ובשם פּלוטאַניאל, צערבעריאל, פּראָזעפּיניאל, בשם... בשם... און בשם... אַז איר זאָלט קיין שליטה נישט האָבן אויף ישראל'יק בן ציפּה. צעזייט זיך, צעשפּרייט זיך, אין די וויסטע פעלדער, אין די פּוסטע וועלדער. דאָרט שטייט אַ שטיין, אויף דעם שטיין נאָך אַ שטיין, דאָרט שטייט אַ באַרג, אויף דעם באַרג נאָך אַ באַרג. אויבן זיצט שמענדריק בן געץ און פּאַשעט ווילדע קעץ! כאַפט וואו ערגעץ נאָר אַ קאָטער, כאַפט וואו ערגעץ נאָר אַ פּיפּערנאָטער, כאַפט פון דער וועלט אַלע פּליגן, טאַראַקאַנעס, גריילן, פּליי, וואַנצן, און גייט מיט זיי טאַנצן, טאַנצט אין די פּוסטע וועלדער, אין די וויסטע פעלדער, טאַנצט, שפּרינגט, קוועלט, און לאַזט צורו די וועלט...“ און אַן אַלמע גויע שטייט זיך און שעפּטשעט ביחידות, שטיל, אין אַ ווינקל, שפּייט און גענעצט אויסשפּאַרנ-דיק דעם מויל הויך אויף אַ קול.

— פּרחא זיקא למריקו, ביך ביך! — מורמלט דער מין נפש, בויגט זיך אויף מיר און כאַפט מיר אַן פּאַרן שפּיץ נאָז.
— הסיך אַ פּססיד אַ פּסססיד! — ענטפּערט אים אַפּ די נאָז מיינע, צע-גיסט זיך ניסנדיק אויף אַ קול.

— צום געזונט, צום לעבן! — ווינטשעוועט מיר צו דער מין נפש מיט פּרייד, טוט זיך אַ לאַז געשווינד צו דער טיר מיט דער פּריילעכער בשורה:
— ציפע, קומט, זעט, דער זון אייערער איז פּריש און געזונט.
— וואו בין איך? — פּלעג איך שטאַרק פּאַרוואַנדערט.
— ביי מיר, מייך זון! ביי מיר ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר, — ענטפּערט אַפּ די מאַמע שטייענדיק נאָך אין דער טיר און טאַקע אין אַ מינוט אַרום קומט זי צו, פּאַלט מיר אויפן האַלדז מיט אַ ביטער געוויין.
— שברירי, ברירי, דירי, רי, — האָט געשעפּטשעט יענער מין נפש. בלאַזט און בלאַזט, ווי ער וואַלט עמעצן דערמיט פּאַרטריבן, דערנאָך ווענדט ער זיך צו דער מאַמען און זאָגט:

— ציפע! איך פּאַרע מיך שוין מיט די לצים אפּשר אַ יאָר דרייסיק — יא, אַזוי, ציפע, איז טאַקע דער חשבון, באַלד נאָך דער ערשטער בהלה, נישט היינט געדאַכט, בין איך געוואָרן אַ בעל-שם. אַ פּאַר יאָר פּאַר דער גרויסער

שרפה, פונקט אין דער צייט, וואָס רב טוביה־קלמן רב גדליה־איצעס האָט געפונען אין דער שטאָט אָן אוצר, פריער מיט אַ יאָר לערך, אַז מען האָט אויס־גערייניקט דעם טייך און די מקווה — יא, ציפּע, עס וועט שוין טאַקע זיין אַ יאָר דרייסיק, אויב נישט מער. אין דער צייט האָב איך מיט זיי גענוג זיך געפאַרעט, די לייט האָבן פון מיר היינט געכאַפט דעם פּסק, נישקשה! דאָס איז געווען זייער אַרבעט, זייער מלאכה.

— האָהוד! — האָט די אַלטע גויע אויף אַ קול אַ גענעץ געטאָן, עפעס געשפּראַכן, אויסגעשפּיגן, און ווייטער מיט אַ גענעץ טאַקע אויסגעלאָזן: טראַסצאָ איך מאַטערי!

דער בעל־שם שניידט אָפּ פון דעם טיש און די בענקלעך זיבן שטיקעלעך האַליק, נעמט אָן זיבן הויפּן שטויב פון אונטער דער שוועל, און זיבן זילבערנע מטבעות אין אַ וואַלענער זאַך מיינער, וואָס די מאַמע האָט אים געגעבן, אָב־רופּנדיק זיך צו איר:

— אַט אַלצדינג, וואָס איך נעם, דאַרף איך האָבן אויף צו שפרעכן דערויף ביי דער נאַכט פאַר דער לבנה אונטערן שטאָט אויף די שייד־וועגן; דערצו דאַרף מען נאָך צולייגן זיבן האָר פון אַן אַלטן הונט אַ באַרד, אַזוי ווי עס שטייט געשריבן, נאָר בשעת הדחק, אַז ס'איז נישטאָ קיין הונט, איז מען יוצא מיט אַ קאַץ. די קאַץ דיינע, ציפּע, געפינט זיך בוודאי אין דער קיך, און איך גיי בלויז אַהינצו נעמען זיבן הויפּנס אַש פון דעם פריפעטשאַק, וועל איך שוין אין איין וועג אויסרייסן זיבן האָר ביי דער קאַץ פונעם עק וויידל.

אַזוי האָט געזאָגט דער בעל־שם, און נאָך דעם ווי ער האָט אַ קוש געטאָן די מזוזה, צוזאַגנדיק קומען, אם ירצה השם, מאַרגן ענדיקן די מלאכה זיינע, האָט ער אַ וואונק געגעבן דער גויע, און זיי זענען ביידע אַרויס פון דער שטוב. — מאַמע, וואָס טוט זיך דאָ אַזוינס? — זאָג איך מיט גרויס רחמנות אויף דער מאַמען, זעענדיק זי, ווי זי וויינט. — וואָס וויינסטו, מאַמע?

— אוי, ביטער איז מיר, פינצטער איז מיר, זונעניו מיינער!

— וואָס איז געשען?

— אוי, זאָל שוין זיך מער נישט אומקערן דאָס, וואָס ס'איז געשען!

— האָב רחמנות, מאַמע, און דערצייל מיר. איך וועל נישט רואיק זיין, ביז וואַנען דו וועסט מיך נישט באַרואיקן. וויין נישט און דערצייל מיר, זיסע טייערע מאַמע! לאַמירך וויסן.

— וואַרט אַביסל, מיין טרייסט, לאַז מיר זיך אויסוויינען.

ס'איז שטיל, די מאַמע ליגט אַנשפּאַרנדיק מיר דעם קאַפּ אויפן האַרצן, כליפעט שטילערהייד, ציטערנדיק מיטן גאַנצן קערפּער. אין אַ וויילע אַרום

הויבט זי אויף דעם פנים צו מיר, האלט זיך איין און דערציילט מיר זיפצנדיק אַט וואָס :

— אַז דו ביסט אַרויסגעגאַנגען שפּאַצירן אין פעלד, און נישט צוריק-געקומען ביז שפּעט אין דער נאַכט, זענען מיר אַלע געגאַנגען אונטער דער שטאַט און זיך צעלאָזט אין אַלע זייטן דיך אויפצוויכן. מיר האָבן אַזוי לאַנג געזוכט, געזוכט ביז מען האָט דיך געפונען עפעס ווי פאַרשלאָפּן אונטער אַ בוים, ערגעץ לעבן אַ קאַנאַל. קומענדיק אַהיים האָט מען שוין אַרויסגעזען אין דיר, אַז דו ביסט עפעס צעטראָגן. עס האָט פון דיר זיך אָפּגעטאַן דער שלאָף און ביסט געווען שטאַרק צעקאַכט. אויף מאָרגן האָסט דו אין מויל נישט גענומען קיין עסן, אַלץ געווען צערודערט, פאַרטראַכט און גערעדט צו זיך אַליין עפעס אַזעלכע ווערטער, וואָס איינס צום אַנדערן האָט זיך נישט גע-קלעפט. מיר אַלע אין שטוב האָבן עס נישט געקענט פאַרשטיין, וואָס זאָל עס אַזוינס באַדייטן? — דערנאָך, וויי איז מיר, האָט עס זיך אַרויסגעוויזן. הלוואי, רבנו של עולם, מען זאָל מער דערפון נישט וויסן, נישט מיר, נישט כל ישראל! — ניין, — האָט די מאַמע געזאָגט מיט טרערן, אָפּשטעלנדיק זיך אין מיטן שמועס, — ניין, איך קען מער נישט רעדן. איטלעכס וואָרט שטעכט מיך ווי אַ שפּילקע. איך בעט דיר, מיין קינד, לאָז מיך צורו, און דיר טאַקע איז אויך צייט צו רוען. נאָכן שלאָף וועט דיר גרינגער ווערן. שלאָף, מיין זון, שלאָף, דער שלאָף איז זייער גוט פאַר דיר, ישראל! — — —

— נאָר מיט דעם באַדינג, מאַמע, אַז דו זאָלסט מיר צוזאָגן מאָרגן ווייטער צו דערציילן.

— זאָל זיין ווי דו זאָגסט, — האָט געזאָגט די מאַמע. — שלאָף, שלאָף, מיין קינד, שלאָף, ישראל!...

דאָס זעקסטע קאַפיטל

וואָס די מאַמע דעררעדט נישט, דערקלערט עס דער משרת

אויף מאָרגן גייט אַריין די מאַמע צו מיר פרעגן, וואָס איך מאַך, און אַז איך האָב זי שטאַרק געבעטן, זי זאָל האַלטן וואָרט און דערציילן, האָט זי, ווישנדיק מיטן פאַרטוּך די אויגן, מיט אַ ביטערן זיפּץ געזאָגט :

— דערציילן אַקוראַט ווי עס איז, איז אוממעגלעך. זייער משונה זענען געווען דייע גענג און דיין רעדן. יענעם טאָג, נישט היינט געדאַכט, האָסטו גערעדט פאַר פייער און פאַר וואַסער, איבער חיות, איבער בהמות, און איבער

מענטשן, להבדיל, און ס'האט דיך געריסן פאר גרויס רחמנות אויף עפעס אַ בידנע, אַ וויסטע קליאטשע, נעבעך, וואָס איז קראַנק, צעבראַכן און זייער אומגליקלעך. הלואי דיינע ווערטער זאלן זיך צעגיין, ווי אַ רויך, איבער פוסטע וועלדער, וויסטע פעלדער! און אין שטאַט איז דערוויל וועגן דיר אַרויס אַ קלאַנג, אַז דו ביסט... הלואי, רבונו של עולם, משוגע זאלן זיי ווערן, די שונאים, וואָס ווינטשן ביזן מיר און כל ישראל! עפעס ווי אַ קדחת האַט עס מיט דיר געוואָרפן עטלעכע טעג און ביסט געלעגן שטאַרק פאַרדולט. גע- לויבט איז זיין ליבער נאַמען, וואָס היינט האַסטו זיך אויפגעכאַפט פרישער. אוי, געזונט זאַלסטו מיר זיין!

— ציפע! — זאָגט דער בעל-שם, וואָס ער מיט דער גויע זענען אַריין צו מיר אויף די שפיץ-פינגער, כדי נישט צו באַאמרוואיקן פלוצלונג דעם קראַנקן, שטייענדיק אַ ווילע שטיל הינטער דער מאַמען בשעת זי רעדט. — נישט ער האַט עס גערעדט, דאָס זענען „זייערע“ ווערטער, דער רוח האַט דאָס אויס גערעדט.

— פראַוודאַ! — האַט זיך אַריינגעמישט די אַלטע גויע, וואָס האַט פאַר- שטאַנען אַביסל יידיש. — עטאַ איכניע דילאַ. טראַסצאַ איך מאַטערי!
אַלע שפייצען אויס דריי מאַל.

אין מיטן דרינען קומט אַריין בריינדל די זאַגערין, וואָס די מאַמע האַט זי געשיקט אויף דעם הייליקן אָרט רייסן קברים און מעסטן פעלד. אַריינ- קומענדיק קושט זי דריי מאַל די מזוזה, און לויפט גיך צו דער מאַמען פאַרוויינט, פאַרכליפעט מיט טרערן, זאָגנדיק איר מיט אַ ניגון פון די קינות:

— איך האָב געבעטן די באַבע יענטען, די מומע זעלדען, זאלן אַ ליכטיקן גן-עדן האָבן, זיי זענען געווען כשרע יידענעס. דעם טאַטן, דעם זיידן רב שעפסלען און די גאַנצע משפחה. איך האָב אויך געבעטן די אַלטע רביצין, די צדקנית, איר זכות זאל אונדז ביישטיין, זיי זאלן זיך מיען. דער וואָס לעבט אייביק וועט דערהערן זייער תפילה, ער איז דאָך אַ טאַטע, רחום, צדיק, ישראליק וועט, אם ירצה השם, זיין געזונט... מען האַט אים באַדאַרפט פרוואון אויסקייקלען נאָכאַמאַל מיט אייער און אויסגיסן פון וואַסס. דאָס איז אים געקו- מען פון אַ דערשרעקעניש. פאַראַיאָרן האַט עס זיך געמאַכט אַזוי דאָס אייגענע טאַקע מיט דעם בראַדער מלמדס זון, קרוינע האַט אים באַלד גוט אויסגעקייקלט מיט אייער און ווי מיט דער האַנט צוגענומען. וואָס מאַכט ער איצט, ציפע?

— נישקשה! — זאָגט דער בעל-שם. — אַן סכנות. ס'איז אים געקומען פון אַ דערשרעקעניש איז דאָס אים געקומען, זאָסטו בריינדל. אַ טעות! אין די זאַכן בין איך אַ מבין. דאָס איז געווען זייער אַרבעט, בריינדל, זייער מלאכה.

איר מעגט פּרעגן די ערלטע, זי איז מבין כל-דיבור. מיר האָבן שוין עפעס אויך איבערגעהאַט עסקים אין אונדזער לעבן.

— פּראָוודאַ, בריינדליאַ, — האָט די אַלטע גויע געזאָגט און צוגעשאַקלט מיט דעם קאַפּ. — שטשע פּראָוודאַ, טאַ פּראָוודאַ, עטאַ איכניע דילאַ. טראַסאַ איך מאַטערי!

— איך ווייס אַסור נישט, — וואונדערט זיך די מאַמע און רעדט ווי אין דער וועלט אַריין, — פון וואָנען קומט צו אים אַזעלכע ווילדע געדאַנקען? נישט אַנדערש טאַקע, קלער איך, אַז דאָס איז פון זיינע ביכלעך, וואָס ער האָט אַריינגעלייגט אין זיי דעם גאַנצן קאַפּ זיינעם. נישט איין מאָל האָב איך אים געזאָגט: ישראליק, צו אַלע רוחות יענע ביכלעך, אַ שיינע ריינע כּפּרה דער גאַנצער עקזאַמענט און פאַרשלאָג דיר נישט דעם קאַפּ מיט אַזעלכע נאַרישע ביכלעך, מיט אַזעלכע משוגענע מעשיות! אַ קאַטאַוועס, אַ לאַנגע צייט כּסדר אויף אַ קול אַריינחזרן אַ מעשה עפעס מיט אַ גבור, וואָס ער האָט אויסגעראַמט זעקס און דרייסיק שטאַלן פון פּערד, אַ מעשה פון אַ סאַלאַווי אַ ראַזבוניק, אויך מיט אַ באַרימטן ריצער, וואָס פּלעגט אויסטרינקען אַ ירדן מיט בראַנפן און אויסטרייסן גרויסע דעמבענע ביימער אַזוי גרינג ווי אַ האָר; מעשיות פון אַ מכשף קאַשציי, און עפעס פון אַ באַבע יאַהאַ, וואָס האָט געקערט די וועלט און וואָס זייערע פּערד האָבן גערעדט ווי מענטשן; מעשיות פון אַ שטיפּמאַמע, וואָס האָט איר שטיפּזון פאַרשטעלט אין אַ צאַפּ. און אַזעלכע מעשיות פון דראַקעס, געשלעג, מלחמות, מכות, צרות ופּרעניות, און איך ווייס נאָך וואָס. וואָס דען? גוטס קען פון דעם אַרויסקומען?

— סטייטש, מאַמע־לעב! — האָב איך געזאָגט. — אין אונדזערע ספרים שטייען דען נישט געשריבן אַזעלכע מעשיות? ווייניק האָסטו מיר אַליין דער־ציילט, און ווייניק האָב איך מיך פון אַנדערע אַנגעהערט דערצייילנדיק אויך אַזעלכע מעשיות און נאָך מעשיות פון וואַווקאַלאַקעס און פון גלגולים? און מתים וואָס גייען אַרום אויפן עולם־התּהו, און מעשיות מיט רוחות, קליפות, מיט קליינע קינדער, מיט חתנים, כלות, וואָס זענען אַריינגעפאַלן צו די כת־לצנים. וויפּיל געבראַטענע הינער האָבן יידן ביי אונדז שוין געהערט קרייען, פאַר זיך אויף דער פּאַלומיסעק? — וויפּיל קעלבלעך, וויפּיל קי, וויפּיל אַקסן, ביקעס, פּערד און אייזלען האָבן פון דער העלער הויט זיך צעוויינט און געבעטן תּיקון? וויפּיל אַזעלכע האָבן שוין די בעלי־שמות מתקן געווען און זיי גע־בראַכט צו קבר ישראל? — „מי מנה עפר יעקב!“

— וואָס איז דאָס פאַר אַ ווערטער? — האָט די מאַמע מיט שרעק זיך אַנגערופן און געמיינט, איך רעד ווידער פון דעם וועג. — האַ, וואָס הייסט דאָס אַוויגס „מנה“?

— הונדערט מיט צוואנציק יאָר זאלסטו מיר לעבן, ציפעלע, — כאַפּט זיך אונטער בריינדל מיט אַ זיס שמייכעלע פאַר תענוג, וואָס זי קען אַצינד אַרויס־ווייזן, אַז זי איז אַ וואויל־קענעוודיקע. — נישקשה, נשמה מיינע, דאָס טייטש „מנה“, ווער קען איבערציילן „עפר“ די ערד, דאָס מיינט מען די קברים, „יעקב“ וואָס מען האָט אָנגעמאַכט ביי יעקב, דאָס מיינט מען די יידן, וואָס הייסן יעקב, דאָס איז דאָך אַ פּסוק אין „צאינה וראינה“ און דער רבנו בחיי זאָגט . . .

— וואָס ער זאָגט מכה גלגולים, — האָט דער בעל־שם זיך אַריינגעמישט אין שמועס, — שווער איך ביי באָרד און פּאות, אַז מיר אַליין האָט זיך שוין געטראָפּן אין מיין לעבן אַ סך גלגולים אַרויסצוטרייבן, איך האָב זיי אַליין געהערט שרייענדיק, איך זאָל אַזוי הערן שופּר של משיח!

— סטייטש גלגול! סטייטש גלגול! — האָט בריינדל געזאָגט מיט אַ פאַרפרומט פּנימל. — סטייטש, דאָס שטייט דאָך אין דער תּורה, דאָס איז זייער געוויינטלעך. וואָס דאַרפט איר מער, אַט האָט איר איך קאַבצאַנסקער גלגול! די גאַנצע וועלט האָט אין זיין צייט מיט דעם גלגול געקלונגען. שאַ, ברוך מזכיר נשכחות! ביי אונדז האָט דען זיך נישט געטראָפּן אַ מעשה מיט אַ שוואַרצן קאַטער? דאָס איז געווען אַ דריי יאָר נאָך מיין חתונה מיט דעם צווייטן מאָן, עליו השלום, פּונקט אין דער צייט, ווען איך בין פאַרגאַנגען אין טראָגן מיט מיין קאַצקעלען, זאָל געזונט זיין. איך געדענק דאָס ווי היינט, אַז מען האָט דענסטמאַל געלאָזט אויסרופּן אין אַלע שולן, דער עולם זאָל גיין זען, ווי מען טרייבט דעם גלגול, און מעוברתע טאַרן נישט גיין קוקן...

— דו הערסט, מאַמע־לעב? — האָב איך צו איר זיך אָנגערופּן. — דו הערסט, וואָס דער בעל־שם און בריינדל זאָגן?

— עט, כּלעבן, ישראליק! — ענטפּערט זי עפעס אָן לשון. — אונדזערע, להבדיל, זענען עפעס אַנדערש. עט, וואוהיין דו פאַרקריכסט! עט, עט, ווי קען מען אַזעלכעס פאַרגלייכן? יענץ איז אין דער טומאה און דאָס איז אין דער קדושה, להבדיל.

— אמת, ציפע, ווי איך טראָג באָרד און פּאות, — האָט דער בעל־שם צוגעבאַסעוועט דער מאַמען. — אַ גוטער תּירוץ, כּלעבן, ציפע! אַזוי איז טאַקע דער אמת, בנאמנות!

— נו, אַ שטשאַ ווי קאַזשעטע? — האָב איך אַ זאָג געטאַן צו דער אַלטער גויע, אַרויסזענדיק, אַז עס איז אומזיסטע רייד, מען וועט מיך נישט הערן. — ווין מאַיע פּראַוואַ, — האָט זי געענטפּערט און געשאַקלט מיט דעם קאָפּ. — עטאַ איכניע דילאַ, טראַסצאַ איך מאַטערי!

* * *

ס'מאכט זיך אמאל, אַ מענטשן חלומט זיך עפעס, און אז ער שטייט אויף, איז פון דעם חלום קיין זכר נישט געבליבן. שפעטער אָבער, אַז ס'גיט אים אַ קלאַפּ אין מוח עפעס ווי אַן אַפּקלאַנג פון דעם חלום, לאַזט עס אים נישט רוען, ביז וואָנען ער דערמאָנט זיך נישט אַן אים אינגאַנצן. און דאָס אייגענע האָט זיך געטראָפּן מיט מיר אויך.

די עטלעכע ווערטער, וואָס די מאַמע האָט מיר דערציילט אויפן וואונק, האָבן מיר געפיקט אין קאָפּ, איך זאַל מיך דערגיין די איבעריקע זאַכן, וואָס האָבן עפעס געשוועבט פאַר מיר מטושטש, נישט לאַזנדיק אַנצוכאַפּן זיך אין מוח. אין אַ צייט אַרום איז מיר אַלצדינג קלאַר געוואָרן.

אין דער מאַמעס קלייט האָט געדינט אַ משרת נאָך פון בחורויין אַן, אַצינד שוין אַ באַטאַגטער ייד מיט אַ באַרד, אַ ייד מיט אַלע גענג, און אַ משרת מיט אַלע פּאַסטעמקעס. געהייסן האָט ער סנדרל שלגו, אונדזער סענדערל. דעם סענדערן האָט דאָס שטאַרק געאַרט, וואָס איך בין אַראָפּ פון וועג, אַפּגעבנדיק זיך מיט נאַרישע זאַכן. און מיין גאַנצע אויפפירונג איז נישט לכבוד פאַר אַזאַ געהויבענע משפּחה, לויטער יחוס, ווי מיינע. און וואָס נאָך? ער האָט אין דערינען געזען אויך אַ פּחיתת הכבוד טאַקע פאַר זיך אַליין, ווי דער שטייגער איז פון משרתים, וואָס נעמען זיך איבער מיט דעם כבוד פון זייערע באַלע-באַטיים, און ביי אַיטלעכער געלעגנהייט האָט ער זיך געזוכט מיך אַ שטאַך צו טאָן, נאָר דאָך מיט אַ מאַס. דאָס מאַל האָט אים די מעשה מיט מיר אַ שרעק ווי אויפגעבראַכט אויף מיר.

— סטייטש, — האָט ער געזאָגט, — ער זאַל אונדז אַזוי פאַרשוואַרצן

דעם פנים!

אינמאַל אַז מיר האָבן זיך צעווערטלט און ער האָט געוואַלט באַווייזן מיר, ווי ווייט די אַפיקורסות האָט מיך פאַרפירט, איז ער שוין אַרויס מיט דער גאַנצער שפּראַך, געשטראָפּט, דערציילנדיק מיר די מעשים מיינע מיט עטלעכע ווערטער:

— אַרויסגייענדיק אינמאַל אויף דעם הויף, איז דיר אַקעגן געקומען אונדזער הויכער גאַלאַנסקער האָן. — וואָשע בלאַגאַראַדיע! — זאָגסט דו צו אים און נעמסט אַראָפּ דאָס היטל, — איר זייט אַ גוואַרדייען, טראָגט שפּאַרן און שיינע פעדערן, די וועלט האַלט אייך פאַר אַ געבילדעטן, פאַר זייער אַ פאַרשטענדיקן; נאָר זייט מיר מוחל, וואָס איך וועל אייך זאָגן, אייער אויפ-פירונג איז, כ'לעבן, עפעס נישט אַזוי שיין. זינט איר וואוינט ביי אונדז, הערט מען נישט מער, ווי איר שרייט, פילדערט און שלאָגט זיך, דאָס — מיט דעם, דאָס — מיט יענעם, אַלץ פאַר ווייבער, פאַר נאַרישע זאַכן, קאַרג ליבעס פירט איר אַלע טאָג, ווילט איר נאָך ביי דעם אַנדערן זיין איינציקע אויך צו-

נעמען. וואָס, אַשטייגער, האָט איר געהאַט ערשט צו יענעם שלים-מזלניק?
פאַרוואָס זייט איר געגאַנגען מיט אים אויף אַ דועל און האָט אים פאַרוואַנדעט?
אַט אויף-דערויף האָט איר שפּאַרן, איינער דעם אַנדערן אָן אויג זיך אַרויס-
צונעמען? און דאָס הייסט ביי אייך כבוד, האָנער! ביי דעם געמיינעם עולם
הייסט עס פשוט רציחה. אַ רחמנות, כ'לעבן, אויף אייער ווייב. זי, נעבעך,
פלאַגט זיך, פירט זיך דאָרט אַרום מיט אייערע קינדער. איר ווילט צו זיי
אַפילו קיין שמעק נישט טאָן, לויפט גאַנצע טעג נאָך אַנדערע און האָט אין
זינען נאַרישקייטן. הער גאַנדה, הער אינדיק געפעלן מיר, כ'לעבן, בעסער. די
וועלט האַלט זיי פאַר נאַראַנים, פאַר פראַסטאַקעס, זיי פירן זיך אַבער אויף
גאַנץ אַרנטלעך, זענען געטרייע טאַטעס און מפרנס ווייב און קינדער, ווי גאַט
האַט געבאַטן. אין פאַרגלייך מיט זיי, טויגט איר, כ'לעבן, וואַשע בלאַגאַראַדיע,
טאַקע אויף כפרות.

— אַוועקגייענדיק פון דעם האָן, דערזעסט דו אונדזער קו מיט דעם
קעלבל לעבן צעבער פאַלאַווע. דו האָסט מיט זיי זיך געוויטעט זייער שיין.
— אַ, מאַדאַם קו! — זאַגסט דו. — ווי גייט עס? וואָס מאַכט אייער ווערטער
געמאַל, הער ביק? אייער אַנצוג, מאַדאַם, געפעלט מיר זייער. ער איז אי
שטאַרק, אי שיין, דער עק, וואָס שלעפט זיך אייך הינטן נאָך, איז היינט די
ניסטע, די לעצטע מאַדע. ער פאַסט זייער די דאַמען... גאַנץ שיין, כ'לעבן,
אייער מאַן האָט פון אייך באַקומען הערנער! אַ, זייער אַ שיינע מתנה, כ'לעבן.
עס מוז אים שטאַרק הנאה טאָן... למאי איז ער תמיד אַזוי באַשעפטיקט? מען
מוז מיט אַ ווייב אַמאַל אַרויסגיין שפּאַצירן און אינאיינעם מאַכן וויזיטן. וואָס
דען זאָל אַ דאַמע טאָן?... איר האַלט, אַפנים, מיט יענע, מאַדאַם קו, אַז
נקבות זענען נישט באַשאַפן געוואָרן צו ערנסטע אַרבעט, ווי די מענער. וואָס
פאַר אַ פנים האָט עס, אַשטייגער, אַז אַ שיקסע טרייבט אָן? יא, האָט איר
שוין באַקאַנטשאַפט געמאַכט מיט אונדזער האַלענדערקע? אַך, זייער אַ שיינע,
אַ דיקע דאַמע! אויסלאַנד איז טאַקע גאָר עפעס אַנדערש! הער ביק איז,
דאַכט זיך, מיט איר אַ נאַענטער שמעלקע! — געניסן זי אַביסל קאַנפעטור, —
האַסט דו איר געוויזן אויף דעם צעבער, — געניסן זי, מאַדאַם, און גיט אויך
אייער פרייליך! שעמט זיך נישט, פרייליך קעלבל. זייער גלייך, מאַדאַם קו,
וואָס איר האַלט אייער פרייליך תמיד לעבן אייך. וואָס קומט אַרויס פון די
דאַזיקע, וואָס מען גיט אַפּ ערגעץ אויף דער האַדיוולע? אַ גענאַרטע זאָך,
כ'לעבן! רעדט מען שוין בעסער אייער פרייליך שידוכים. שעמט זיך נישט,
פרייליך, נישקשה, דאָס איז אַ באַקאַנטע זאָך. קענבעלע איז אַ גוטע, אַ כשרע,
ווי די מאַמע. איך זאָג אייך, חלילה, נישט קיין קאַמפּלימענט, טאַקע נאָר דעם
ריינעם אמת...

גראָד דענסטמאַל, באַדאַרף זיך מאַכן, קומט צו אונדז מיט אַ וויזיט הער צעמפעל מיט דער פרוי און מיט די טעכטער. כאַפּסט דו, נישט היינט געדאַכט, דעם צעבער, טראַגסט אים געשווינד אין זאַל אַריין, שטעלסט אים אַנידער פאַר די געסט און מאַכסט צו זיי אויף קיאיִש צו עסן פּאַלאָוע. שוין צייט, כ'לעבן, זאָגסט דו, די קי אויסצומעלקן און זיי צו פאַרטרייבן. ביז וואַנען איז דער שיעור אַזוי זיך אַרומצושלעפּן? ביי אונדז אין דער באַלעבאַטישקייט גייט עס עפעס צו גאָר אַן אַ טאַלק!... דו קענסט דאָך דיר משער זיין, ווי אַלע זענען געבליבן געפלעפט און ווי איטלעכן איז געווען אויף דעם האַרצן. מען האָט דיך געשווינד אַרויסגעפטרט. פּלוצים הערט מען אַ געשריי, מען לויפט אַרויס און מען זעט — פינצטער איז געוואָרן איטלעכן אין די אויגן! אין שטוב שטייט רב איציק וואַלף, אונדזער פינע־בריה, אַ קאַטאַוועס אַ גבאי, וואָס אַלצדינג אין דער שטאַט איז אין זיינע הענט און מען גלויבט אים אויף נאמנות! דו שטייט אַקעגן אים און שרייט, נישט היינט געדאַכט, מיט אַזעלכע ווערטער: מושיינס־געזאַגט, ווי אונדזער קהל פירט אינגאַנצן! אַבי מען באַקומט שוין דעם באַק, דעם קהלשן צאַפּ, לאַזט מען אים אָפּ און קיינער קוקט זיך אויף אים מער נישט אַרום. וואָס טוט אַבער אַזאַ צאַפּ? ער גייט מייסטנס אין קלויז, דאָרט איז זיין מקום־מנוחה. ער לעקט, זייט מיר מוחל, די ווענט, באַברעט זיך אין שמות, שפּרינגט אויך אין גערטנער מיט דער גאַנצער חברה ציגן, כאַפּט זיך שטילערהייט אַריין צו איטלעכן אין שטוב; קוים קערט מען אַוועק די אויגן, שטעקט ער אַריין די מאַרדע אין אַ מולטער, אין אַ קעסטל, אַדער אין אַ פּושקע און מאַכט אַ שאַדן. נעם־זשע, קהל, אַן דיין צאַפּ פאַר דעם בערדל און מאַך אַזוי, אַז ער זאַל מער נישט שפּרינגען אין די גערטנער, מער נישט כאַפּן פּון מולטער, ניין! דאָס טוט נישט קיינער, איטלעכער האָט מורא צו אים אַפילו זיך צוצורירן. מאַכט זיך אַמאַל, שטייען אַן עדה יידן און שמועסן פּון תּוֹך־זאַכן, דערזעען זיי פּון דער ווייטנס אַט דעם קהלשן צאַפּ, הויבט די הויט אויף זיי אַן צו ציטערן און צעלויפּן זיך אין אַלע זייטן.

— חרפות, בזיונות האָסט דו אונדז אַנגעטאַן מיט דייע מעשים, אַזעלכע שיינע לייט, כשרע מענטשן האָסט דו געמאַכט פאַר בהמות! אַי־אַי־אַי! — לאַזט אויס סענדערל, אַנכאַפּנדיק זיך פאַרן קאַפּ. — עס זאַל זיך עפענען אַ גרוב, וואַלטן מיר לעבעדיקערהייט אין איר אַריין.

דאָס זיבעטע קאַפיטל

ישראל'יק וויל נאָך ווערן אַ מענטש

פאַר דריי עבירות בין איך געוועזן שטאַרק פאַררופן אין שטעטל: דערפאַר וואָס איך בין אַ בחור העכער פון צוואַנציק יאָר און נאָך נישט קיין באַווייבטער; דערפאַר וואָס איך האָב פאַרבויען דאָס לערנען, אַוועקוואַרפנדיק אינגאַנצן די גמרא, און דערפאַר וואָס איך בין אַריינגעטאָן מיטן גאַנצן קאַפּ אין די ביכלעך. די יידן אין מיין שטעטל האָבן מיך געהאַלטן פאַר אַן אַפיקורס, געקוקט אויף מיר קרום, מיך אויסגעווייכט. נישט געוואָלט שטיין אין מייע ד' אמות. גענוג וויי איז דאָך דעם עלנדין אין דער פרעמד, געבעך, נאָר וויי און ווינד איז נאָך פיל מאָל מער יענעם, וואָס איז עלנד ביי זיך אין דער היים. דאָרטן, אין דער פרעמד, קען דער עלנדער קיינעם נישט, און קיינער קען אים נישט. אוודאי איז דאָס אַ האַרצווייטיק, אָבער קיין בזיון שטעקט דאָך נישט דערליען. ביי זיך אין דער היים, צווישן אייגענע, צו זיין פרעמד — אַט־דאָס איז אַזאַ לאַגע, וואָס דערליען ליגט אי האַרצווייטיק, מיט בזיון אינאיינעם. דאָס ביי טערע געמיט פון אַזעלכן, געבעך, קאָן פילן יענער נאָר, וואָס צווישן די פאַר־בעטענע אויף אַן אסיפה, אָדער אויף אַ קערמעשל, אַשטייגער, לאַזט מען אים זיצן אַליין, קיינער קוקט זיך אויף אים, בכיוון צי נישט בכיוון, נישט אַרום. עפעס טאַקע נאָר ווי אַ רואה ואינו נראה איז ער, ער איטלעכן זעט, און אים — קיינער נישט. זאָגט ער עפעס אַ וואָרט, הערט מען נישט, וואָס ער זאָגט, און זיינע ווערטער קומען צוריק אים טאַקע אין די אויערן אַריין. ענטפערט אים יאָ אַמאָל איינער מיט אַ האַלב מויל, אַזוי אונטערן נאָז, זעט דאָס אויס, ווי ער שענקט אים אַ וואָרט, טראַכטנדיק דערביי ביי זיך: נאָ און גיי דיר צו אַלדי רוחות!

ווען איך זאָל ווי פריער געווען זיצן טאָג ווי נאַכט פאַרשפאַרט ביי מיר אין צימער איבער מייע ביכער, וואָלט איך אפשר די לאַגע מייע, צו זיין פונעם עולם פאַרהאַסט, נישט אַזוי שטאַרק געפילט. אַצינד אָבער, אַז צוליב דער שלאַפקייט מייער, נישט־דאָ־געדאַכט, בין איך געצוואונגען געווען וויי־ניקער צו לערנען און אַמאָל טאַקע אויף אַ צייט אינגאַנצן אַוועקלייגן דאָס לערנען, אַט דענסטמאָל פלעג איך עס גוט פילן, ווי פינצטער און ביטער מיר איז, פון אייגענע און פון פרעמדע אָפגעריסן צו זיין, נישט אַהין, נישט אַהער. די מאַמע מייע האָט זיך שטאַרק געערגערט, וואָס מיט מיין אויפפירונג און מיטן גאַנצן באַנעמען זיך מייעם בין איך אַוועק אין אַ זייט פון אַלע יידן אין שטעטל. דאָך האָט זי זיך געהיט נישט צו זאָגן מיר אַ קרום וואָרט, כדי

דערמיט נישט צו קרענקען דעם בן-יחיד אירן, און דערפאר איז די ליבשאפט מיינע צו איר פארגרעסערט געווארן נאך מער, און ווען מיר איז נישט גוט געווען אויפן הארצן, פלעגט עס מיך ציען, ציען, אויסגיסן פאר איר מיין ביטער געמיט.

— אוי, מאמע, נישט גוט! — קלאג איך מיך פאר איר אמאל, אין א שווערער מינוט. — נישט גוט א מענטשן צו זיין אליין!
די מאמע מיינע טוט זיך א כאפ, דערהערנדיק עס, מאכנדיק צו מיר מיט א שיינענדיק פנים פאר פרייד:

— האסט מיך מחיה געווען, זונעניו! ערשט טאקע האט מען דערפון גערעדט. מען זאל געווען דערמאנען משיח, וואלט ער געקומען. איך זע דערינען באשיינפערלעך דעם בעסטן סימן, אז דאס, וואס איך האב דיר אצינד צו זאגן, איז פון דעם אויבערשטן טאקע. איך בין זיכער, אז היינט וועסטו מיך שוין גערן אויסהערן; דאס מוזל דיינס זאל דיך פון היינט אן — אוי הלואי רבונו של עולם — אנהויבן צו שיינען אזוי ווי דער ליכטיקער מארגנשטערן. הארד-זשע, מיין זון! היינט האט מען מיר פארגעלייגט א שידוך פאר דיר, אבער גאר א טייערן, א כלה — א גאלד! א שיינע, א רייכע, אויך...

— גענוג! גענוג! — בעט איך דער מאמען, זי אבער הערט נישט און שיט מיט שבחים טאקע אלץ ווייטער.

— אויך געלט א סך, מתנות, צירונג, גאלד און זילבער, ברייליאנטן, א שיינע גארדעראבע, קעסט, אלצדינג כדרך הנגידיים!...

— אלצדינג כדרך היהודים, ווי ביי יידן טאקע! — שריי איך אויס אריינפאלנדיק איר אין די רייד. — אלע מעשיות! אנהייבן הייבט זיך עס אן כדרך הנגידיים און דער אויסלאז איז ווי געוויינטלעך, כדרך הקבצנים: קינדער א זעצל, דלות, א ביטער לעבן, מלמדות, בטלנות, מעקלעריי, א געבויגן רוקן, א בוקן זיך, א קניען, א זאגן מודים, א פאלן תחנון, א לויבעניש, עלינו לשבח, טפוי! לשבח, לשבח, לשבח און לשבח...

— גענוג, לאז שוין זיין גענוג! — מאכט די מאמע, אפשפרינגענדיק צוריק א דערשראקענע. — עפעס א מבול פון ווערטער, באהיט זאל מען ווערן. שא, שא, איך וועל שוין מער נישט רעדן. ווען דו זאלסט נישט געווען אנהייבן, וואלט איך קיין ווארט נישט געזאגט, דו מיט דיין מויל אליין האסט אקארשט געזאגט, ווי אין פסוק שטייט: נישט גוט צו זיין א מענטשן אליין, דער שטייט: נישט גוט א מענטשן צו זיין אן א ווייב.

— ע-ע, מאמע! דאס האב איך נאר געזאגט אקעגן דעם, וואס איך געפין מיך דא איינער אליין דערווייטערט פון אלע מענטשן.

— דו, ישראל'יק, דו אליין האסט זיך דערווייטערט פון לייטן, דו גייסט

דאך אין זייער וועג נישט. אויב דו ווילסט, קענסט-דו דאך די זאך פארריכטן. — אפשר א בעל-תשובה ווערן ראטסט דו מיר, מאמע? צוריק א בטלן זיין מיט אלע פאסטעמקעס פון די בטלנים אונדזעריקע? טאן אזוינס וואס אקעגן דעם פארשטאנד און דעם ווילן מיינעם און זיין כל ימי א שוטה, כדי שוטים זאלן פון מיר צופרידן זיין — ניין, מאמע! דערמיט וועל איך מיר נאר ערגער מאכן: א מענטש, וואס טוט קאפויר זיין פארשטאנד, קאפויר זיין ווילן — דער איז א גארנישט, ערגער פון א נבלה. דאס איז נישט אויף יידן אליין, נאר בכלל אויף אלע מענטשן געזאגט געווארן.

די מאמע שווייגט, קוקט אויף מיר פארזארגט, שאקלענדיק מיטן קאפ, און זיפט. מיר אין שטארק אנגעזאלצן אויפן הארצן און איך קלאג מיר פאר איר פאר גרויס צער:

— וויי מיר, מאמע, וואס דו האסט מיר גאר געבוירן, אן אומגליקלעכער, א פארהאסטער זיין ביי א וועלט מענטשן! ביטער איז מיר פון אייגענע, פון יידישע קינדער, און ביטער איז מיר פון „יענע“, פון די נישט-אייגענע. די האסן מיר דערפאר, וואס איך בין נישט אזא ייד, ווי זיי ווילן, און ביי יענע בין איך ווי אלע יידן אויף צרות א ייד. — פאר דער דאזיקער זינד, וואס איך מיט מיינע עלטערן זענען מיט איר אויף דער וועלט געקומען, וואס מיר האבן זיי בירושה פון אברהם אבינו אן, ווערן מיר באשטראפט מיט גרויסע צרות, מיט אונטערדריקונגען, גזרות רעות, יסורים, לייד, און כל המיני פורעניות. אקעגן אזא אומגליק האלט איך עס פאר דער גרעסטער שולד, טאן אלע מיטל, וואס נאר מעגלעך, א מענטש, וואס מען נעמט אים ארויס פון כלל מענטשן; וואס מען דערנידעריקט דעם מענטשלעכן ווערט, גאטס מתנה אין אים; וואס מען פאקט אים אריין אין אן ענג ארט ווי א פייגעלע אין שטייג, נישט צו רירן זיך פון דאנען אהין, און ביי אים איז עס — עט, גארנישט, — אט אזעלכן וואלט פיל גלייכער געווען, ער זאל גאר נישט געבוירן ווערן אויף דער וועלט. איך בין א מענטש, מאמע! איך לעב און וויל לעבן, עס גלוסט זיך מיר ארויסגיין פון דער ענגשאפט און לעבן מיט לייטן גלייך אין גאטס גרויסער וועלט, טאן וואס נאך מעגלעך איז, אז דאס יידישקייט זאל מיר נישט שאדן, און די לאגע מיינע צו פארבעסערן.

— אוי, וואס רעדסטו, מיין זון! — טוט די מאמע א געשריי בלייך ווערנדיק ווי די וואנט, נאר צום חלשן.

— בארואיק זיך, מאמע! — נעם איך זי איין מיט גוטע רייד. — ישראל דיין זון איז ישראל, און ישראליק וועט ער פארבלייבן אויף אייביק. פארבע-סערן די לאגע מיינע מיין איך דורך בילדונג. דורך דעם וואס איך וועל ענדיקן דעם אוניווערזיטעט, וועל איך באקומען באזונדערע זכויות, צווישן זיי אויך

דעם זכות, ארויס פון דער ענגשאפט, פון דעם תחום, און פראנק און פריי זיך באוועגן אויף דער גאנצער וועלט.

— נו, מילא, ווילסט, אפנים, זון מיינער, צו דייע מעשיות, טאג ווי נאכט שוויצן איבער דייע ביכער! — זאגט די מאמע זארגנדיק זיך פארן געזונט פון מיין גוף און פאר דער רואיקייט פון מיין נשמה. אוי, דייע ביכער, דייע ביכער! נאך אויף לידן און אויף צרות זענען זיי אונדז, ישראל! א פראסטע יידענע בין איך און איך פארשטיי כלל נישט, וואס איז דיר אזוינס די דאזיקע וועלט, פון וועלכער דו רעדסט אזוי אפט, און צו וועלכער עס ציט דיך אזוי שטארק? זיך נעבן דער מאמען דייער, האסט, דאנקען גאט, ביי מיר אלע באדערפענישן דייע. און פאר וועמען הארעווע איך און רייס קריעה מיין גאנץ לעבן? טאקע נאך פון דינטוועגן דאך, זונעלע.

— זיין א ליידיקייט און זיצן אויף דער מאמעס קארק, אך, ווי מיאוס דאס איז! א דערוואקסענער בחור ווי איך זאל זיך האלטן אין דער מאמעס פארטוך, עסן און גארנישט טאן, — וואלט גלייכער געווען אים, איר, פאר לייטן, אז ער זאל גאר נישט געדאכט ווערן אויף דער וועלט. ניין, קיין בטלן וויל איך נישט זיין, גענוג בטלנים ביי יידן חוץ מיר.

— איך בעט דיך, לייג אוועק דייע ביכער, יענע ביכלעך דייע... ישראל, און די דאזיקע "פראווע" צו וואוינען וואו מען טאר נישט, פון וועלכער דו רעדסט, אך, דערצו איז דא א מיטל — געלט, א שיינ פון א בעל-מלאכה, — וואס הייסט געלט?!

— אך, מען באצאלט פאר א "קופעצעסטוואך", פון וועלכער גילדע עס איז, און דאס גיט דעם יידן דאס רעכט צו זיצן דארט אין דער וועלט, צו וועלכער עס ציט דיך אזוי שטארק.

— אוי, וויי איז יענעם, וואס אים שטייט-ביי דער זכות פון געלט און נישט זיין אייגענער זכות. א רעכט, וואס קומט דורך געלט, איז א שאנדע אי צוגלייך דעם, וואס ער גיט עס, אי פאר יענעם, וואס באקומט עס. פע, איך וויל עס נישט, און מסחר האב איך בכלל פיינט. איך האב עס פיינט צוליב די סוחרים, וואס דער גרעסטער טייל פון זיי, פון די טאנדעטניקער בין קרעמער און באנקירן, זענען אלע פון לבן ארמיס תלמידים, און די סוחרים ווידער האב איך פיינט צוליב דער קנאה, קאנקורענץ, און די גרויסע פלאנטערניש און דעם גאנצן שטייגער פון האנדל-וועלט, וואס ווילנדיק-ניט ווילנדיק ווירקט דאס שלעכט אויף זיי. גענוג טאנדעטניקער, גענוג קרעמער זענען דא ביי יידן חוץ מיר! און דאס וואס דו זאגסט — א שיינ פון א בעל-מלאכה, — ס'טייטש, מאמע, ווי קומט צו מיר מלאכה? נישט איך קען זי. נישט איך ווייס זי.

— מלאכה איז נישט אזוי נויטיק, — האָט מיר איינגערוימט די מאַמע, —
 דער עיקר איז דער שייך פון אַ בעל-מלאכה, דו פאַרשטייסט ...!
 אַ קרים מיטן נאָז האָט געדינט פאַר אַן ענטפער אויף דער מאַמעס
 ווערטער, וואָס האָבן מיר נישט געשמעקט. כאַטש אייגנטלעך איז דאָ אַ היתר,
 אז עס גייט אין לעבן אַריין, אויפצוטאָן אַן אויבער-הסברה, ווי צום ביישפּיל:
 אַן עירוב, מען זאָל מעגן טראָגן, אַן עיסקא אויף צו נעמען פּראָצענט, וכדומה,
 אַ היפשע ווילע האָב איך געשוויגן, פאַרדרייענדיק די נאָז, דערנאָך בין
 איך אַרויס מיט דער שפּראַך, קורץ און שאַרף: איך ווייס נישט מער ווי
 אַ דיפּלאַם פון אוניווערזיטעט און דעם דיפּלאַם מוז איך זען צו באַקומען
 מיט מיין גאַנצן כוח, איך וועל נישט רוען ביז איך וועל אים האָבן. איינמאָל
 פאַר אַלע מאָל, איך וויל לערנען!
 — לערנען די תורה דיינע, משטיינס-געזאַגט! אוי דיין תורה, אַט זי
 נעמט דאָך ביי דיר צו דעם גאַנצן כוח דיינעם. ישראל ...!
 — דאָס ליידיק-גיין שוואַכט מער אַפּ דעם כוח און מאַכט אים אויס
 מענטשן.

די מאַמע, וואָס זאָל זי טאָן, נעבעך, האָט מיר נאַכגעגעבן, נאָר מיט
 אַ תנאי, איך זאָל מיר באַשטימען אַ צייט אויף לערנען, אַ צייט אויף שפּאַר-
 צירן גיין, אויף שלאָפן, און נאָך אויף אַזעלכע זאַכן, צום אַפּהיטן דאָס געזונט.
 ביי אַ געזונטן קערפּער איז דאָ אַ געזונטע נשמה.
 בכּן האָב איך אין אַ גוטער מזלדיקער שעה צוריק זיך גענומען צו די
 ביכער, לערנענדיק גאַנץ געשמאַק מיט אַ סדר אַקוראַט ווי פּריער, ביז וואַנען
 עס איז געקומען די צייט פון עקזאַמענס.

דאָס אַכטע קאַפּיטל

אַ מאַמעס האַרץ איז אַ נביא

אין אַ שיינעם פּרימאַרגן, וועסנע-צייט, איז פאַרפאַרן צו אונדזער הויז
 אַ בויד, וואָס אין איר האָב איך באַדאַרפט פאַרן קיין דניעפּראָוויץ, אַפּצור-
 אַרבעטן דאָרט מיין עקזאַמען. די מאַמע איז געווען זייער אומעטיק, די אויגן
 האָב איר נישט געטריקנט פון טרערן, אַלץ געוויינט און אויף מיר געקוקט,
 געקוקט און ווייטער געוויינט.
 — וויין נישט, מאַמע! — האָב איך זי געבעטן און אַליין טאַקע זיך אויך
 צעוויינט. עס איז מיר עפעס שרעקלעך שווער געווען אויף דעם האַרצן. —

וויין, כ'לעבן, נישט מאַמעניו! איך פאַר דאָך נישט אַוועק, גאָט ווייסט וואוהין און אויף וואָס. איך מוז שוין דאָך איבערקומען דעם טאַגן, האָב אַזוי פיל געאַרבעט, אַזוי פיל געהאַרעוועט, גאָט וועט העלפן, איך וועל דערגרייכן מיין וואונטש, איך וועל קענען פאַרדינען מיין ברויט בכבוד און זיין לייטן גלייך, — דענסטמאָל, מאַמעניו, וועסט-דו פון מיר נחת האָבן, וויין, כ'לעבן, נישט, וויין נישט, מאַמעניו!

— אַך, ישראל'יק! — האָט זי געענטפערט. — עס איז דיר גרינג אַזוי צו זאָגן. אַ מאַמעס האַרץ, אַז עס וויינט, קאָן מען עס אַזוי גרינג נישט איינ-געמען ווי אַ קינד. עס וויינט נישט אומזיסט. עפעס שפירט עס, עפעס שמעקט עס אַזעלכעס אָן, וואָס קיינער קאָן עס מיט דעם שכל נישט פאַרשטיין. איך בעט דיך, ישראל'יק, טאַמער וואָלט פאַרט אַ סברא געווען, דו זאָלסט נישט פאַרן! צו וואָס זאָלסט-דו זיך אין די יאָרן אַזוי, נעבעך, פלאָגן? ווער ווייסט, אויב נאָך אַלע מי וועט דיר שוין גוט זיין! אויב דיין פלאָגן זיך וועט דיר עפעס העלפן? וויפיל געבילדעטע מענטשן גייען, ביי אונדז יידן, אַן שטיוויל, נעבעך! וויפיל געלערנטע מענטשן ווערן פאַרפאַלן און קומען אָפּ זייער גאַנץ לעבן! ישראל, דער גאַנצער ענין פון די שקאַלעס זייערע און די תורה וואָס מען לערנט — דאָס איז דאָך גאָר אַ ניס, אונדזערע עלטערן האָבן דערפון אפילו נישט געוואוסט. הלוואי זאָל דאָס נישט זיין אויף צרות אונדז און כל ישראל, קינדער זאָלן פון די עלטערן נישט אָפּגעריסן ווערן. איך בעט דיך, בלייב אין דער היים! שווער איז מיר, זייער שווער צו שיידן זיך מיט דיר.

דער בעל-עגלה איז אַריינגעקומען אין שטוב, פאַרנומען אַלע מיינע זאַכן און האָט דערמיט אַן עק געמאַכט פון מיין שמועס מיט דער מאַמען. מיר האָבן ביידע וויינענדיק זיך געקושט און געזעגנט. איך האָב מיך אַריינגעשטופט אינעווייניק אין דער בויד און אַוועקגעפאַרן.

לאַכט אייך, איר היינטיקע אויפגעקלערטע, לאַכט אייך פון וואָס איר ווילט, נאָר לאַכט נישט, איך בעט אייך, דערפון, אַז אַ מאַמעס האַרץ וויינט נישט אומזיסט! כל-זמן איר שווייגט און קענט מיר נישט ענטפערן, וואָס איז אַזוינס לעבן? ווי אַזוי עס ווערן ביי אונדז אינעווייניק אין די געהירן צוגע-ברייט און געמאַכט אַלע אונדזערע געדאַנקען און געפילן? ווי אַזוי עס שפינען זיך, עס וועבן זיך אין אונדז אויס וואונדערלעכע חלומות פון אַזאַ שטאַף, פון אַזאַ פאַדים, וואָס לעת-עתה איז ער נאָך אפילו אויף דער וועלט נישטאַ און וועט ערשט אויסוואַקסן שפעטער? — כל-זמן איר שווייגט און הייבט עס נישט אָן צו פאַרשטיין, וועל איך אייך, נישקשה, נישט לאָזן לאַכן דערפון, אַז אַ מאַמעס האַרץ פילט און טרעפט! איר טאַרט נישט, איר האָט נישט דאָס

רעכט צו לאַכן, אויב איך זאָג, אָז מיין מאַמעס האַרץ האָט געוויינט נישט אומזיסט! — דער עקזאָמען איז מיר נישט געראָטן!

עס שאַדט אָבער נישט צו וויסן, ווי אַזוי און וואָס מיר האָט נישט גע-
ראָטן, דעם טאָג, וואָס איך האָב מיך באַדאַרפט עקזאַמענירן, בין איך דווקא
געווען באַהאַרצט און האָב נאָך, פון קוראַזש וועגן, אויך אויסגעטרונקען אַ גלעזל
בראַנפן, הגם איך טרינק קיינמאַל נישט. נישקשה, האָב איך געטראַכט, גאָט
וועט העלפן! וואָס האָב איך מיך אַזוי צו שרעקן? איך האָב דאָך צוטאָן מיט
געלערנטע, איידעלע מענטשן, מסתמא וועלן זיי זיך באַגיין מיט מיר דעליקאַט,
פייך, אַזוי ווי געלערנטע באַדאַרפן צו טאָן, און דערמיט וועלן זיי מיר אונטער-
געבן שטאַרקייט. נאָר, אוי וויי! קומענדיק צום עקזאַמען, האָב איך באַלד
אַראָפגעלאָזט די נאָז, די לערער זענען געזעסן אַנגעטאָן אין מונדירן מיט
מעשענע קנעפ און געקוקט אויף מיר אַזוי שטרענג, אַזוי בייז, גלייך ווי איך
האָב געגנבעט, אָדער געקוילעט אַ מענטשן; זיי האָבן געקוקט אַזוי ווי אין
יענע צייטן אַ סטאַנאַוואַי, וואָס דער ערשטער ברוך-הבא איז ביי אים געווען:
„איסקודעוואַ? יאָ טעבי!... פאַספאַרט מאַיעש?... צו וואָס, דאַכט זיך, זאָלן
לערער, וואָס זייער עסק איז צו מאַכן פון אונדז, פון אונדזערע קינדער מענטשן
מיט שכל און מיט געפיל, וואָס זייער עסק פאָדערט, זיי זאָלן זיין גוט, פראַסט
און צו איטלעכן צוגעלאָזט, בכדי עס זאָלן פאַר זיי זיך עפענען די הערצער,
אין וועלכע זיי באַדאַרפן זייען און פלאַנצן מידות טובות, — צו וואָס, דאַכט
זיך, זאָלן זיי טראַגן מעשענע קנעפ און קוקן שטרענג ווי קוואַרטאַלעס? וואָס
איר ווילט זאָגט אייך, עפעס קאָן מען זיך נישט פאַרשטעלן סאַקראַטעס, פלאַטאָן,
אַריסטאָטלעס וכדומה אין אַזעלכע קנעפלעך מיט אַזעלכע זויערע מינעס און
פינצטערע צורות... עס פאַרשטייט זיך, אָז פון זייער ברוך-הבא האָב איך באַלד
פאַרלאָרן דעם קוראַזש און האָב שוין נישט געוואוסט, וואָס מיט מיר טוט זיך.
אויב דאָס טאַקע מיינט דער פּסוק, האָבן די לערער דערלאַנגט זייער וואונטש.
וואָס דערלאַנגען הייסט. מיין קאַפ איז שוין געווען פאַרשלאָגן... באַלד דערויף
האָט זיך געווענדעט צו מיר עפעס אַ לערער מיט אַזאַ מינע, ווי איינער רעדט:
אויך מיר אַ מענטש! איך בין עס דער גרויסער קאַפ, דער אָפענער מוח. איך
פרעג! פאַרשטייט-דו? איך, איך פרעג. דרד-אַרץ, אַזאַס; מיט אַזאַ מינע
האָט ער זיך צו מיר געווענדט און מיך מכבד געווען מיט אַ פּסוק פון דאַנען,
פון דאַרטן, ביז מען איז אַרויף אויף אַ מעשה, אַקוראַט אויף דער באַבע יאַהאַ!
איך האָב מיך פאַרדרייט, פאַרפלאַנטערט, פאַרקראַכן קיין בויבעריק. די לערער
האָבן מיר אַנגעטאָן כבוד, מיר געשענקט אַ געלעכטערל, שוין מיט אַ פריילע-
כער מינע, און דערמיט איז געוואָרן אַן עק פון מיין עקזאַמען, אַן עק פון מיין
גאַנצער מי. אַן עק, אַ סוף פון אַלע מיינע האַפענונגען!

פאר צרות האָב איך נישט געקענט איינזיצן אויף דער סטאַנציע און האָב מיך אַרומגעבלאַנקעט אין דער שטאָט, אויסגעמאַסטן אַלע גאַסן און די הויכע שיינע בערג. איך פלעג קומען אויף דער קוואַרטיר נאָר וואָס-ס'איז אַפּצוועסן און שלאָפן. עס רעדט זיך נאָר אזוי שלאָפן! דער שלאָף האָט פון מיר זיך אינגאַנצן אָפּגעטאָן און איך פלעג צוברענגען שרעקלעכע בעכט, וואַרפנדיק זיך אויף מיין געלעגער פון איין זייט אויף דער אַנדערער! קוים האָב איך צוגע-מאַכט אָן אויג, זענען פאַר מיר, ווי פון דער ערד אַרויסגעוואַקסן עפעס ווילדע געשטאַלטן, געקוקט אויף מיר ביז מיט זויערע מינעס—און עס האָט זיך אַנגע-הויבן אַ שפּיל, די גוטע שפּיל. ס'איז געקומען אַ קאַמעדיע, אין וועלכער איך פלעג זיין דאָס כפּרה-הינדל, קוקן ווי אַ האָן אין „בני-אדם“, וואָס פאַר מיר נישט צו וויסן פון „בני-אדם“ דעם טייטש, וואָס „בני-אדם“ הייסט אזוינס—און פילן, עפעס דריי איך מיך, דריי מיך אין דער לופטן, געבונדן אויף אַלע פיר, ווי מען שלאָגט מיט מיר כפּרות. איינמאַל האָב איך בשעת אַזאַ שפּיל אַ קריי געטאַן; עפעס נישט מיט מיין קול, און האָב פון מיין קריי זיך אַליין דערשראָקן, אזוי אַז איך בין נישט טויט, נישט לעבעדיק אַראָפּגעשפרונגען האַסטיק פון מיין געלעגער און אַרויסגעלאָפן צעקאַכט אין דרויסן, עס האָט מיר זיך געדאַכט, מען לויפט מיר נאָך אין איין קול: וואו איז ער ערגעץ?... כאַפט אים!!... לויפנדיק אזוי הענדום-פענדום, אין איין אַטעם, שלאָג איך מיך אָן פּלוצים אין עמעצן עפעס און דערפיל, ווי אַ קאַלטע האַנט האַלט מיך אייזן פעסט. אַקעגן מיר, גיב איך אַ בליק, שטייט אָן אַלטע באַבע, אַ דאַרע, אָן אַ לויט פלייש, נאָר הויט און בייך. אויף דעם אַרט פון די אויגן זענען צוויי טיפע לעכער, באַברעמט מיט אַ שמוציק-געקנייטשטע הויט ווי יערעכע, פון אַ מיתה-משונה-קאַליר, דאָס מויל אָפן ביז צו די אויערן, אָן איין צאַן, לידיק, וויסט, נאָר וואָס דאָס צינגל אינווייניק וואַרפט זיך, קרימט זיך צאַפּלענדיק ווי אַ וואַרעם אין זיין גריבל. אויפן אַרעם הענגט איר אַ קויש מיט גרויסע לעבעדיקע ראַקעס, וואָס קריכן אומגעלומפערט איינע די אַנדערע אויף די קעפּ, מאַכנדיק מיט די הערנער, ווי די צוואַנגען, זי קוקט מיך אָן שווייגנדיק, דאָס מויל ציט זיך איר אויס נאָך ברייטער, דאַכט זיך, עס לאַכט. משטיינס-געזאַגט, אַ לאַכן, פון וועלכן עס לייגט זיך אויף דער נשמה אַ פינצטערער שאַטן מרה-שחורה און עס ווערט פאַרקילט אינווייניק אין בויך... עס קומט מיר אויפן געדאַנק די באַבע יאהאַ, דאָס אומגליק מיינס שוין עטלעכע יאָר, וואָס שטייט מיר אין וועג און לאַזט מיך נישט אויפקומען. אַ קאַלטער שווייס טרעט מיר אויפן לייב אַרויס און עס ווערט מיר איבל נאָר צום חלשן. איך טו מיר אָן אַ כוח, גיב מיך אַ ריס פונעם אַרט און לאַז מיך לויפן ווי אַ דולער.

די באַבע יאהאַ האָט אויף מיר אַנגעמאַכט אַזאַ אימה, אַז איך האָב לויפנדיק

מיד אַרומגעקוקט אין אַלע זייטן שטאַרק היטנדיק זיך, זי זאל מיד נישט באַגע-
גענען. געהערט האָב איך פון גאַנץ לאַנג, אַז יאהאָ וואוינט אין דניעפראַוויץ,
און האַלט שטאַרק אין דער מורא איטלעכן פון יענע מיט די לאַנגע בעזער.
לאַז איינער אַזעלכער זיך איר נאָר אַ ווייז טאָן, כאַפּט זי אים ביי דער נאָז,
טוט אַ פייף — קומען די גוטע לייט די מוזיקים, רוחות. זי שלעפט אים ביי
דער נאָז און יענע שטופן אונטער, ישובו בנים לגבולם, קומען די לאַנג-
נאַזנדיקע אין זייער רוי אַרײַן. פון יענער צייט אָן האָב איך אַנגעהויבן אַלץ
טאַפן זיך ביי דער נאָז, באַהאַלטנדיק זי ווי ווייט מעגלעך פאַר גרויס סכּונה.

דאָס ניינטע קאַפיטל

ער האָט זי ווידער דערטאַפּט

שפּאַצירנדיק איינמאַל אויף דער גאַס, דערזע איך פון דערווייטנס, ווי
פּאַליציילייט שלעפּן עפעס אַ מין בהמה און שלאָגן זי טויט-שלעג. לויט מיין
שולדיקייט, ווי איינער פון דער חברה „צער בעלי-חיים“ באַדאַרף טאָן, האָב
איך מיד באַלד געלאָזט גיין צו די פּאַליציילייט, בעטן אויף איר רחמים, אַז
איך בין צוגעקומען נעענטער און אַ קוק געטאָן, האָט מיד באַשלאָגן אַ קאַלטער
שווייס, — דאָס איז זי מיט די ביינער — מיט דער קאַלטענעוואַטער פּאה,
מיט דעם גערגעלע און מיט דעם קרומען צעסאַרדאַטשעטן רוקן! דאָס איז
זי, זי — מיין אַלטע, מיין דאַרע, מיין בידנע שקאַפע!
— פאַרוואָס, — פרעג איך די פּאַליציילייט, — פאַרוואָס שלאָגט איר אַזוי
אַ לעבעדיקע באַשעפעניש, נעבעך?
— נישט דיין עסק, טראָג זיך ווייטער, זלידניע!
— כּיבין אַ חברה-מאַן פון דער חברה „צער בעלי-חיים“, — איר פאַר-
שטייט?
— מיר פירן זי אין פּאַליציע, — ענטפערן מיר די פּאַליציילייט מיט
אַ האַלב מויל.
— פאַרוואָס קומט נאָך שלאָגן?
— אַן אַ קלאַפּ האָט דאָס פירן עפעס קיין פנים נישט, אַזוי ווי אַ חתונה
אַן כּלי-זמר, — ענטפערן זיי מיט שפּאַט!
— עס איז דאָך אַבער אַ צער בעלי-חיים, טוט איר דען נישט וויי, אַז מען
שלאָגט זי? ס'טייטש, איר שלאָגט דאָך אַ נפש, אַ מענטשלעכן נפש!

— וואָס־אַַס־?! — רופן זיך אָן די פּאַליציי־לייט, אויסשטעלנדיק אויף מיר אַ בייז פנים און בדקעווען מיך מיט די אויגן.
פון דעם דרייגאַרנדיקן „וואָס“ און פון דעם בדקעווען מיך בין איך פאַרציטערט געוואָרן מיט די אברים, באַזונדערס מיט דער נאַז. און כמעט נישט וויסנדיק, איז מיין האַנט אַריין אין דער קעשענע, און פון דער קעשענע אין זייערע הענט און באלד טאַקע זענען זיי געוואָרן ווייטער. און באַזונדריק זיך מיט זייער גוטסקייט, האָב איך זיי אַ פּרעג געטאָן שוין ווי אַ גוטער באַקאַנטער:

— אַט־דאָס באַשעפעניש, — מיט וואָס האָט זיך עס פאַרזינדיקט?
— די בהמה דאַרף זיך ניט אומשלעפּן אין שטאַט. על פי דין דאַרף זי ליגן אין שטאַל ביי זיך.

— למאי אַנדערע שלעפּן זיך אַרום אין די גאַסן דאָ?
— אַט, וואָס האָבן מיר דאָ צו רעדן? אַזוי הייסט מען און אַט אַזוי טוען מיר. איבעריקנס, אַז דו שטעלסט זיך דאָ אַזוי אַרויס, זאָג, אפשר איז דאָס דיין קליאטשע?

איך האָב געוואָלט באלד ענטפערן: יא, זי איז מיינע, די קליאטשע איז מיינע! גראַד אַבער האָב איך אויף איר אַ קוק געטאָן און עס האָט מיך מיאוס פאַרדראָסן, ווי אַזוי זי שטייט זיך רואיק, אָן אַ פיצל געפיל, גלייך ווי דער גאַנצער שמועס גייט זי נישט אָן: גלייך ווי נישט זי מיינט מען, די וואַנט מיינט מען; גלייך ווי זי טראַכט זיך: נו, מילא, אַז מען באַליידיקט מיך, אַז יענע מאַכן חוזה, וואָס־זשע אַרט עס מיך? אַדער גלייך ווי זי טראַכט גאַר־נישט, טאַקע פשוט גאַרנישט. עס ליגט איר נישט מער אין זינען, נאָר ווי דער־טאַפּט מען ערגעץ עפעס, אַנצושטאַפּן די קישקע. פאַר פאַרדראָס האָב איך שוין געוואָלט זאָגן: בייך, זי איז נישט מיינע, מיר געהערן זיך כלל נישט אָן! האָב געוואָלט אַ שפיי טאָן און אוועקגיין... נאָר באלד האָט זי מיך אַנגעכאַפּט ביים האַרצן, אַזוי אַז מיט פייער האָט איך אַ זאָג געטאָן:
— מסתמא איז זי מיינע...

וואָס טויג דאָ אַ סך צו ברייען פון מיין גאַנצן שמועס דערנאָך מיט די פּאַליצייסקע? קורץ, איך האָב מיך מיט זיי אויסגעדונגען, באַצאָלט, אַפּגעגעבן זייערס און אויסגעלייזט די קליאטשע פון זייערע הענט, נאָר באופן, איך זאָל זי אַרויספירן פון דער שטאַט. אויב אַבער זי וועט זיך פּאַפּאָדען נאָכאַמאָל פאַר זייערע אויגן, מעג איך מיך ריכטן, אַז דענסטמאָל וועט מיך שוין קאָסטן... טייערער.

איך האָב געהאַלטן וואָרט און, נישט לאַנג געטראַכט, לאָז איך מיך מיט שקאַפע אין וועג אַריין.

שטעלט איך פאר מיין לאגע אויף דעם וועג, ערטערווייז גריבערדיק מיט שטיינער און מיט דערנער, גיי איך, שליממזל, צומוס מיט א קליאטשע! איך פלאג מיך, ארבעט איבער די קרעפטן, גיי פאראויס, און זי קוים וואס זי שלעפט זיך, קוים וואס זי הייבט א פוס. דאס איז נאך גוט, צו צייטן פאר שטרויכלט זי זיך, שטעלט זיך אַנידער, כאַטש האַק זי און בראַק — נישט פון דעם אַרט! זי נעמט זיך גאַר אַראָפּ פון דעם וועג און וויל פאַרקריכן ערגעץ אין אַ בלאַטע. וואָס טוט מען מיט איר? וואָס פאַר אַן עצה גיט מען זיך דאָ? איך נעם זי אָן ביי דער טשופּרינע און שלעפּ זי מיט גוואַלד. איך ווער אַבער מיד זי שלעפּנדיק און גיי אַפּ מיט שווייס. עס רייסט מיך אויס דאָס האַרץ זי צו שלעפּן. אַ רחמנות, עס מוז איר וויי טאָן! שלעכט, זייער אַ שלעכטער עסק! איך שטעל מיך אַנידער מיט פאַרלייגטע הענט, שטאַרק אָנגעברוגזט אויף איר און בטל חלומות:

— פּע, כ'לעבן! — זאָג איך אָנגעדוּרדלעט, עפּעס ווי גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין. — איך האָב מיך נישט געריכט, כ'לעבן, זי זאָל מיר אָנטאָן אַזוי פיל צרות, אַזויפיל לייז פאַר מיין פּריינטשאַפט, פאַר מיין גוטסקייט! איך קריג מיך דאָ פאַר איר אַזוי, האַמפּער מיך און נעם מיך פאַר איר אָן; איך פאַרוואַרף פאַר איר אַ גוט וואָרט, בעט זי וויי-עס-איז אַפּ, מען זאָל זי אַזוי מיאוס נישט באַהאַנדלען; און גיי צוליב איר צופּוס זוי אַ בעטלער, כבוד שוין אין אַ זייט, לייג אַנידער מיין געזונט און פייניק מיך דאָ אַזוי, וואָס איז? — בכדי זי זאָל זיך צושלאָגן צו עפּעס בעסערס, אויסצורוען, צו אַטעמען פּריי — און זי מאַכט מיר אַ פאַרפּוילטע לעבער, טוט מיר אין דער גאַל אַריין, ווי דער ערגסטער שונא! אדרבה, איך פרעג, איז דאָס רעכט, איז דאָס שייך? — פּע, כ'לעבן! איך מאַך ביי מיר גאַנצע פּלענער און טראַכט זייער פיל וועגן איר, אַלץ וועגן איר, וועגן איר — און זי צעשלאָגט מיר אַלע מיינע געדאַנקען מיט איר איצטיקער אויפּפירונג. איך זאָג איר: גיי! — שטעלט זי זיך אַפּ פון הינטן; איך שריי: גיי מיט דעם וועג! — קריכט זי אין בלאַטע. איך אדרבה ואדרבה — און זי אַלץ קידער-ווידער, אַלץ קאַפּויר! אדרבה, איז דאָס רעכט, איז דאָס שייך? טפו! נאָר אַ געלעכטער, כ'לעבן... איך ווייס זייער גוט, — זאָג איך, נאָכדעם ווי איך שווייג אַביסל, טייטנדיק מיט אַ פינגער גלייך איר אין פנים אַריין, — ווען איך זאָל מיך אַרויפכאַפּן אויף דיר רייטנדיק, אָנטאָן דיר אַ צוים און אַ שמיץ טאָן, וואַלסט-דו זיכער געגאַנגען, וואוהין איך וואַלט דיך געקערעוועט. פאַר דעם, וואָס רייט אויף דיר, שקאַפעלע, האַסט-דו דרך ארץ, דו ציטערסט פאַר דיין וואונק, פאַר זיין בליק און שעצסט זיך איבער גליקלעך, אַז דו שטעלטסט אים צופּרידן, ער מעג אפילו שינדן, אַראַפּציען דיר די פעל; נאָר מיין האַרץ אַבער דערלאָזט מיך נישט צו רייטן אויף דיר. לאַז

מיר דער צונג זיך צוקלעפן צום גומען, אויב איך וועל דיר זאגן: טראָג! אויב איך וועל דיר דערלאנגען אַ שמיץ, בידנע שקאַפע, לאָז מיר אָפּדאַרן מיין רעכטע האַנט! באַטראַכט זיך נאָר גוט.

אַזוי רעד איך צו דער קליאַטשע מיט פייער, אַזוי טענה איך און זאָג איך אַ דרשה פון דעם גאַנצן האַרצן, איך ווײן פשוט ווי אַ קינד פאַר ווייטיק, און זי שטייט זיך, שטשיפעט גאַנץ קאַלטבלוטיק גראָז ביי דער זייט פון דעם וועג. וואָס טוט מען? וואָס הייבט מען אָן? טענות העלפן נישט, דרשות טויגן נישט, עס איז נישט צו מאַכן נישט מיט בייזן, נישט מיט גוטן. אַוועקוואַרפן זי, — לאָזט מיך דאָס האַרץ נישט, עפעס האָב איך אויף איר שרעקלעך רחמנות און עס ציט מיך צו איר ווי אַ מאַנגעט. איך נעם זי ווייטער ביי דער טשוּפּרינע און שלעפּ זי, אויף גאַטס באַראַט, ווי ווייט איך קען. איך בעט גאַט, לאָזן ווייניקסטנס נישט דורכפאַרן קיין פרעמדע מענטשן און לאָזן זיי נישט לאַכן פון מיר און פון מיין קליאַטשע; לאָזן כאַטש פרעמדע נישט זען, וואָס צווישן אונדז גייט פאַר, לאָז עס כאַטש בלייבן בסוד, כאַטש פאַקרישקע! דאָס געבעט אָבער איז נישט מקוים געוואָרן. צום אימגליק האָבן זיך באַדאַרפט אַ שאַט געבן פאַרשווינען פון אַלע זייטן, אי פונעם איידעלן, אי פונעם געמיינעם גראַד מענטשן. איטלעכער האָט דורכפאַרנדיק אויף אונדז געטייט מיט די פינגער, געזאָגט אַ ווערטל און געלאַכט. דער האָט געזאָגט: וואו האָט איר עס דער-טאַפט אַזאַ לעבעדיקע קליאַטשע? אַזאַ כשרע מציאה? — יענער: וואָס האַלט איר זיך, יונגער-מאַן, נעבן אַזאַ שליממזל! גייט איך אייער וועג און לאָזט די נבלה אייערע צופרידן. וואָס דולט איר איך אומזיסט אַ קאַפּ, איר וועט מיט אַזעלכע גאַרנישט מאַכן! זעט איר דען נישט, אַז זי שמעקט שוין מיט קברות-בלעטלעך, מיט צדוק-הדין? — נאָך איינער: אַט ועצט זיך אויף איר רייטנדיק און ברעכט איר די ביינער. נישקשה, וועט זי הייבן פיסלעך, וועט זי פליען. — און ווידער אַן אַנדערער זאָגט: נעמט די שקאַפע אויף די פלייצעס, וועט איר, כּלעבן, בעסער מאַכן!... ווי אַזוי מיר איז געווען אויפן האַרצן פון איטלעכן אַזעלכע רייד צוצוהערן, ווייסט נאָר איין גאַט וואויל.

דערווייל איז אונטערגעפאלן די נאַכט. דער הימל איז געווען איבערגע-צויגן מיט אַ שוואַרצער כּמאַרע. ערטערזוויי האָט געבליצט און די קליאַטשע האָט אַלץ געמאַכט די פּריערדיקע אָנשטעלן. איך האָב זיך געאיילט, געוואַלט אַנציען ערגעץ אויף אַ נאַכטלעגער, און דעריבער האָב איך אויף מיר גענומען, צו שלעפּן מיין שליממזל מיט אַלע כּוחות. נאָר הערט אָבער אַ מעשה! אַז איך האָב זי אַ שטאַרקן צי געטאַן, האָט זי זיך אויפגעשטעלט גאָר דיבאַם, גע-ענטפּערט קוממיות און געברייקעט. הע-הע! טראַכט איך: דו ברייקעסט זיך, דו ווילסט מיך שלאָגן, טאָ האָב-זשע דיר אַ גוטע נאַכט! שלאָף-זשע דיר אַליין.

איך וועל מיר אוועקגיין, וועל איך פטור ווערן פון אלע צרות, וועל פארשפארן פארשווארצט צו ווערן און צו זיין צום געשפעט, צום געלעכטער אינאיינעם מיט דיר. באַלד אָבער האָב איך צוריק מיך באַטראַכט: הע-הע! דו בריקעסט זיך, דו ביסט אין כעס, ווילסט מיך שלאָגן, גאַנץ גוט; מסתמא הייבסט-דו אָן צו פילן, מסתמא אַרט דיר, און אַז עס אַרט דיר און הייבסט אָן צו פילן, איז דאָ אַ האַפענונג, אַז דו וועסט, אַם-ירצה-השם, קומען צום שכל — און דענסטמאַל וועט זיין גאַר עפעס אַנדערש!...

מיט גרויס ליבשאפט האָב איך געהאַלדזט, געגלעט מיין קליאַטשע און זי פאַמעלעך, פאַמעלעך געפירט, ביז מיר זענען געקומען צו אַ גרויסן, געדיכטן וואַלד. אַהינצו זענען מיר אַריינגעגאַנגען אויף נאַכטלעגער.

דאָס צענטע קאַפיטל

וואָס מיט ישראל'קן האָט זיך פאַסירט די נאַכט

אונטער אַ הויכן, אַ גרויסן בוים, האָבן מיר ביידע זיך געטאָן אַ וואָרף שטאַרק מיט און אָפגעשוואַכט פון אזאַ ביטערער רייזע, נישט פאַר איך גע- דאַכט! עס האָט געטאָן אַ בליץ, גלייך ווי דער הימל האָט זיך געשפּאַלטן און אָפגעטוקט די וועלט מיט פייער. באַלד דערויף האָט אַ הילך געגעבן אַ דונער און זיך אָפגערופן אַרום און אַרום מיט שרעקלעכע קולות ווי פון טויזנטער האַרמאַטן. עס האָט זיך אויפגעהויבן אַ שטורעמווינט, ער האָט משונה געפייפּט, געוויינט, געהיילט ווי הונגעריקע וועלף, גלייך ווי עס האָבן דעם טאָג זיך אויפ- געהאַנגען הונדערט מכשפים. דער אַנטשלאָפּענער וואַלד האָט זיך אויפגעכאַפּט שטאַרק דערשראָקן. עס האָט זיך אויפגעכאַפּט איטלעכס גרעזעלע, איטלעכט צווייגעלע, איטלעכס בלעטעלע, אַלע האָבן גע'רעש'ט, געפילדערט, געפלווי- דערט אויף אַלערליי קולות און פאַרמישטע לשונות. סאַראַקעס, וואַראַנעס און סאַוועס מיט זייער גאַנץ פעקל האָבן אויך צוגעקרעכצט, צוגעשפּילט אַ וויינעג- דיקס. יעדער באַזונדער האָט געקרעכצט, געזיפּצט, געשריגן, איינער דעם אַנדערן מבבל געווען, ביז אַ שלאַקס-רעגן האָט מיטאַמאַל איטלעכן פאַר- שטאַפּט די מילער.

שרעקלעך אזאַ נאַכט אין וואַלד, שרעקלעך, שרעקלעך!... איך שפאַר מיך צו, איינגעהויקערט און צענטן צום בוים. דער רעגן וואַשט מיך אַ שרעק, עס ציטערט מיר דאָס לייב, און צווישן די דונערן קלינגען מיר אין די אויערן יענע געטלעכע, קרעפטיקע ווערטער אין תהלים.

ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו...

עס וויגט די ערד זיך, שטורעמט אונטן,
 עס ציטערן פון בערג די גרונטן —
 קראַץ־קראַץ! אַט וואַליען זיי זיך איין,
 וויבאַלד ער קומט אין כעס אַריין.
 פונעם נאַז אים זעצט אַרויס אַ רויך,
 אַ פייער פלאַמט פונעם מויל ביי אים
 און גליענדע קוילן פליען הויך,
 עס ברענט, עס שרפהט אומעטום!
 ער נייגט דעם הימל, גייט אַרונטער,
 אַ וואַלקן שפאַרט די פיס אים אונטער.
 ער רייט אויפן כּרוב, ער פליט געשווינד
 און שוועבט אויף פליגל פון דעם ווינד.

(תהלים י"ח—ח' יא)

אַט איז ער, גאַט! אַט זע איך אים באַלד פאַרן דאַרט, דאַרט צווישן
 די צעריסענע כּמאַרעס! — אַ שטיק שוואַרץ־געדיכטער וואַלקן, העל־ליכטיק
 ביי די קאַנטן, טראַגט זיך דאַרט אויבן אין דער געשטאַלט פון אַ מוראדיק
 גרויס פּערד, מיט אַ קלאַר־ווייסער גריווע אויף דעם טונקל־געפלעקטן האַלדז.
 פון די נאַזלעכער, פונעם מויל פליען אים ביסלעכווייז פייערדיקע בליצן, מיט
 אַ ציק היץ־און־הער... דאַס איז ער — דער כּרוב, אויף וועלכן עס זיצט
 רייטנדיק אַ שרעקלעך גרויסער העלד, אַ גבור, אין אַ פּורפור־קלייד, מיט
 לאַנגע גריין־גרויע לאַקן און מיט אַ לאַנגער געגרייזלטער באַרד, ריין, ווייס ווי
 זילבער. נאָך אים ציט זיך אַ גאַנצע מחנה ריזן, עוג מלך־הבשנס, גוג־מגוגן,
 מיט אַלערליי חיות, וועלכע איר ווילט. אַלע מיט ערנסטע פּנימער,
 אַלע עפעס פאַרטראַכט, אַלע איילן, יאַגן זיך פלינק, דער גוטער יאָר ווייסט
 וואוהין — און לאָזן נאָך זיך איבער אויפן הימל אַ בלויען, לויטערן שטעג. די
 לבנה שטעקט פון צווישן די וואַלקן אַרויס אַ שטיק קעפל און קוקט זיי נאָך
 פונדערווייטנס מיט אַפשיי, ווי אַן עלטסטער בשעת עס פאַרט דורך אין זיין
 אַרט אַ גרעסערער פּריץ פון אים... די ביימער בייגן אַן די קעפּ, בוקן זיך
 מיט גרויס דרץ־אריץ, האַבן אַ פנים ווי די אַפגעשמיסענע — תּרבות, שאַ־
 שטיל! און פונעם גרינעם בלעטער־מאַנטל קאַפעט זיי טראַפנס וואַסער, קאַפּ,
 קאַפּ אויף דער ערד, קאַפּ, קאַפּ מיר אויפן קאַפּ.
 — אַ הייליקער גאַט! לאָז איך אַרויס אַ געשריי און פאַל כּורעים
 אויפן פייכטן נאַסן גראַז. —

א ווילד משונה קול עפעס, ווי א היילן פון א הונט, א מיאאוקען פון א קאץ און א ברומען פון א בער, לאזט זיך פלוצלינג הערן פון ערגעץ, אַנוואַרפנדיק אויף מיר אן אימה, אז איך בין פאַרציטערט געוואָרן און א שטעל געגעבן זיך אויף די פיס. שווער צו זאָגן: צי די קולות זיינען פון פיר פאַרשיידענע חיות, צי אפשר איז דאָס איין חיה, וואָס שרייט אויף פאַרשיידענע קולות. נאָך אַ ווילע — און אַ גערוישט פון טריט לאַזט זיך הערן פון ווייטנס, ווי איינער גייט אין וואַלד איבער טרוקענע בלעטלעך און צעבראַכענע צווייגלעך. איידער נאָך איך האָב צייט געהאַט באַוואַפענען זיך מיט אַ שטיק האַלץ, וואָס וואַלד גערט זיך דאָרט אויף דער ערד, טוט אַ בלישטש אויף מיר פון דער טונקלקייט אַרויס אַ פאַר אויגן, ווי די לאַמטערנעס, און צוגלייך טאַקע טוט זיך אַ וויי אַ קאַפּ, אַן אַפּן מויל, אַ רויטע צונג, שאַרפע שפיציקע שניי-ווייסע ציין, באַלד דערויף אַ גאַנצער גוף, און פּוץ — אַ גרויסער וואַלף פאַר מיר, אַ שרעק אַנ-צוקוקן אים, אַ ברום — אַ שפרונג — און איך בין אין די לאַפּעס; איך בין געווען ווי אַ מויז צאַפּלענדיק זיך אַן אַ נשמה ביי דער קאַץ צווישן די נעגל. די טויט-שרעק, וואָס זענען מיך באַפּאַלן די ערשטע ווילע ביים ליגן אין וואַלפּס קלויען, זענען באַלד פאַרשוואַנדן און איך האָב געפילט עפעס אַ מין טעם גן-עדן, וואָס צדיקים פילן עס ביי דער פּטירה זייערער. איך זע מיך ליגנדיק בשלום על משכבי, אויף מיין געלעגער אונטער אַ חופּה פון פּורפור-וואַל, געבונדן מיט שטריק פון ליינען די הענט און די פיס; אַ גרויסער פענכער אַן אַנגעפילטער מיט איז זיצט ווי אַ קרוין פון קריסטאַל מיר אויפן קאַפּ, און משרתים אין די ווייסע בגדי כהונה באַדינען מיך מיטן גאַנצן כּוח; מען זעצט מיך אַריין אין אַ בעטל פון מירמלשטיין און מען לאַזט אויף מיר אַ שטראָם עפעס פון אַ מין וואָסער אַזעלכעס. די מאַמע מיינע שטייט לעבן מיר אין מיין מחיצה, דער בעל-שם און די אַלטע גויע, להבדיל, אויך זיי דאָרט, עס שיינען זיי די פּנימער, די אויגן טריפּן זיי טרערן פאַר פּרייד, צוזעענדיק דעם כבוד, וואָס מען טוט מיר אַן; איך קוועל-אַן קוקנדיק אויף זיי און זיי קוועל-אַן קוקנדיק אויף מיר. נאָר אַן אַנקוועלן אַבער אַן אַן אויפ-הער, אַ שטענדיקע פּרייד מיט אַ שיינענדיק פּנימל אַן אַן עק, איז מיר געוואָרן דערווידער. — פּע, נאָר צום ברעכן, גלייך ווי אַ מאכל פון האַניק, צוקער מיט לאַקריץ אינאיינעם. אַזעלכער וואָס האַלט שטענדיק אין איין הנאה האַבן איז, דאַכט זיך, אַזאַ שוטה, וואָס קיין גרעסערער פון אים איז שוין גאָר נישט דאָ. אויך די קרוין איז מיר געוואָרן לעסטיק אויפן קאַפּ. ווער איך אין כּעס, מאַך-צו די אויגן, כדי נישט אַנצוקוקן די שיינענדיקע פּנימלעך מיט דעם שטענדיקן הנאה האַבן. און ערשט שפּעט אין דער נאַכט האָב איך געכאַפּט אַ דרעמל. איינגעדרעמלט בין איך געוואָרן אויבן, און אויפגעוואַכט האָב איך זיך שוין

אונטן, ערגעץ אין אַ וועלדל, עפעס נעבן אַ הייל, באַדעקט מיט גרויסע צווייגן סכך פון אַלטע ביימער. נישט וויסנדיק ווי איך בין אַרויף אַהין, נישט ווי איך בין אַראָפּ אַהער, קוק איך מיר אַרויס פון צווישן די צווייגן און זע עפעס אַ פרייען פּלאַץ, אין דער מיט אַ פּיען, אין וועלכן עס שטעקט אַ מעסער און בלישטשעט אַקעגן דער לבנה, אַ וואַלף לויפט שפּרינגענדיק הין און הער, און באַלד האָב איך דערקענט — דאָס איז יענער, וואָס האָט פּריער מיך געכאַפּט. ער לויפט און קומט נאָענט צו צום פּיען, באַטראַכט אים שטיל ברומענדיק און לויפט ווידער אַוועק, גלייך ווי ער לערנט זיך שפּרינגען, און צום סוף איז ער געבליבן שטיין, מעסט אויס די ווייטקייט צווישן אים און צווישן דעם פּיען, גורט אָן זיינע לענדן, טוט זיך פלינק אַ לאַז, און שפּרינגט אַריבער, איבער דעם מעסער, אויף יענער זייט, און דאַרטן איז ער געפאַלן מיט אַ קלאַפּ, אויס- ציענדיק זיך ווי גרויס ער איז אויף דר'ערד.

— ברוך דין אמת! — האָב איך געזאָגט מיט פּרייד. — געפּגרט דער

וואַלף!

שטיי איך אויף און גיי טאָן דעם בר-מינן זיין רעכט — אַפּשינדן אים די הויט. ערשט אויף דר'ערד דאַרט ליגט גאָר אויסגעצויגן עפעס ווי אַ מענטש אַ געזונטער, אַ רויטער, מיט אַ געזונטן קאַרק, אַ גרויסער באַרד, מיט אַ טשוּפּרינע, אַ נאָז — נאָר אַ קירבעס, זיצט פאַרטיפּט אין פנים צווישן די אויגן, אַ קאַפּ ווי אַ לאַדישקע, און זעט אויס ווי אַ שכור ביים אויסניכטערן זיך. דערזענדיק דאָס, האָב איך מיך דערמאַנט אין דעם, וואָס חכמים גע- לערנטע זאָגן אין זייערע ביכער, איבער וואַלפּקעלאַקעס — דאָס זענען מכשפים און מכשפות, וואָס פאַרוואַרפן זיך אין וועלף און געמען צוריק אָן דערנאָך אַ מענטשלעך פנים. פּונקט טאַקע ווי דער דאָזיקער האָט אַצינד דאָ געטאַן, און נישט נאָר פאַר וועלף אַליין קענען מענטשן זיך פאַרוואַרפן, נאָר זיי פאַר- וואַרפן זיך אויך פאַר הינט און פאַר אַנדערע חיות רעות און מזיקים און פאַר מיני מיאוסע שרצים אַזוינע, איך רייב אָן די הענט מיינע אין גראָז, ווי דער דין איז, און צי גוט אַראָפּ דאָס היטל אויפן קאַפּ, און מאַך אַ ברכה מיט גרויס כּונה:

„ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם!“

יענער בן-אדם זעט, ווי איך שעפּטשע שטיל מיט אַ פאַרקרימט פּנימל, און מיט אויגעלעך פאַרגלאַצטע צום הימל, האָט ער אַ קוק געטאַן אויף מיר מיט רציחה, ער האָט געמיינט, אַז דאָס וויל איך אים עפעס אַפּטאַן מיט אַ שפרוך, און וויבאַלד איך האָב אים דערציילט, ווי דער אמת איז, און האָב אין טאָג אַריין גערימט אונדזערע וואויל-געלערנטע, אַז זיי ווייסן די קונץ, ווי מען פאַרשטעלט זיך, ווייסן אַלצדינג, שרייבן איבער אַלצדינג און רעדן איבער

אַלצדינג, האָט אים אָפגעלאָזן דער כעס. אַז איך האָב געזען, דאָס ער איז שוין נישט מער אין כעס, ער קוקט אויף מיר און שווייגט, האָב איך אים אַריינגע-רוקט אַ האַנט און געפרעגט, ווי ער הייסט.

— איך הייס קאַשציי, — ענטפערט ער מיר אונטער דער נאָז, אויפֿ-שטייענדיק פֿון דר'ערד, גלייכט אויס די ביינער, אַ שאַקל געבנדיק מיט דער טשוּפֿרינע.

— אַזוי, קאַשציי! — מאַך איך שטאַרק פֿאַרוואַנדערט מיט אַ שרעקנדיק האַרץ, בייגנדיק זיך פֿאַר אים מיט אַ חניפֿהלע, כדי אים צו געפֿעלן, — אַז וואויל איז דעם, וואָס זעט אַזאַ מענטשן ווי דו, וואָס מיט אים קלינגט די וועלט. אפילו אַ מינדסט קינד קען אים שוין.

קאַשציי שאַקלט צו מיר מיטן קאַפּ, אַ באַווייז אַז ער איז זייער צופֿרידן. און איך פֿויל מיך נישט און זאָג אים אָפֿ אַלע שבחים זיינע אין די אויגן, אַזוי ווי ס'שטייט איבער אים געשריבן, און דערווייל טאַקע מאַך איך צו בלאַטע די באַבע יאהאַ, מיט אַנדערע די אַלע חכמים און שטערנווער, וואָס זיי קומען נישט צו זיין קנעכל, און האָבן דאָס נישט אין קאַפּ, וואָס ער האָט אין מינדסטן פֿינגער, אַלץ אויף דעם שניט טאַקע ווי אַ תלמיד חכם אַ ייד איז זיך נוהג. קאַשציי האָט הנאה געהאַט און האָט מיר געזאָגט גאַנץ פֿריינדלעך :

— עס פֿרייט מיך זייער, ר' ייד, וואָס איך האָב דיך נישט אויפֿגעגעסן בשעת דו ביסט געווען ביי מיר אין דער לאַפֿע. בשעת איך בין אַ חיה רעה, איז דאָס פֿאַר מיר אַ יידן אויפֿצועסן דער געשמאַקטער ביסן, דיין טרפֿהנער מזל, וואָס דענטסמאַל איז מיר דער בויך געווען איבערפֿול. נו, גוט, אַצינד קום, לאַמיר אויסטרינקען צוליב אַזאַ גאַסט.

אַז קאַשציי איז געוואָרן אַביסל פֿאַרלעקט, האָט זיך אים פֿאַרוואַלט צו באַווייזן די גרויסקייט זיינע, ווער און וואָס אַזוינס ער איז. ער טוט אַ פֿיף און באַלד ווערט אַ רעש, אַ געטומל, און עס לויפֿן זיך צונויף פֿלינק פֿון אַלע זייטן סאָוועס, סאַראַקעס, וואַראַנעס, פֿלעדערמיז, קעץ, מאַלפֿעס, פרעש, סאַ-לאַמאַנדרעס, יאַשטשערקעס, מיני שלאַנגען, עקדעשן, פֿיפֿערנאָטערס, אַ שרעק-לעך גרויס געזינדל, און דער גאַנצער וואַלד האָט געציטערט פֿון זייערע משונה ווילדע קולות. איך שטיי אין איין שרעק און עס ציטערט אויף מיר דאָס לייב. קאַשציי טוט אַ בלאַז, — ווערט עפעס אַ גאַנצע איבערקערעניש — און פֿיינע נקבות, בילד־שיינע בתולות, יונגפֿרויען חנוּודיקע שטייען פֿאַר מיר. פֿון אונטער קורצע באַטיסטענע טוניקלעך, גוט צוגעשטאַנען צום קערפֿער, זעט זיך אַרויס אַ קלאַר רויזנפֿאַרביקע הויט, די גלידער ווי אָפֿגעטאַקטע, און עפעס אַ חן ליגט אין אַיטלעכער באַוועגונג זייערער. אויגן — פֿייער, נעמען דורך און דורך, ברייען די נשמה, צעקאַכן דאָס בלוט — און דאָס האַרץ ציט, ציט,

גייט אזש אויס. אזויפיל שיינקייט, אזויפיל חן, איז דעם מענטשנס הארץ נישט אימשטאנד אויסצוהאלטן.

קאשציי טוט א זאג — און ס'לאזט זיך הערן א געזאנג. נקבות צעגיסן זיך זינגענדיק אין לידער, לידער, וואס כאפן אן ביי דער נשמה און טראגן, ווארפן זי, פון איין פאליע צו דער אנדערער פאליע, אין א ים פון קולות און שטורעמדיקע געפילן. בתולות און יונגפרויען מחנות ווייז גייען ארויס שוועבנדיק אין טענץ, אין טוניקלעך און שארפן פון גאז, בלענדנדיק די אויגן מיט די פארבן פון א רעגנבויגן, מישן זיך אויס און ווערן ווי בייטלעך, בייטלעך רויזן אלערליי שיינע בלומען. קאשציי צעהיצט זיך, שפרינגט אריין צווישן די טענצערנס, אריינציענדיק מיך אויך אהין, און מיר ביידע טאנצן אין קאן. ער טאנצט מעשה קאזאק, צוועצנדיק זיך אויף די פיסלעך, און איך העצקע מיך, דריי מיך, שטייענדיק אויף איין ארט. ער זינגט אונטער „קראסנאיא דיע וואושקא“ און איך זינג מיר „מה יפית“ מיט א בויג, מיט א דרייעלע. ס'איז א געזינגעריי, א שפילעריי, א טאנצעריי, טוניקלעך פאררייסן זיך שוועבנדיק אין דער לופטן, ווי זילבערנע דריידלעך, און ארעמס און פיס ווי די מארמארנע זיילן בלישטשען, שיינען פאר די אויגן. די קולות פארשטארקן זיך. דער עולם טאנצט און איך שאקל מיך שטארק בגילופיק, טו א פאל פארדולט, ווייט נישט אויף וואסער וועלט איך בין.

אויפוואכנדיק זיך אויף מארגן פרי מיט באגינען, האב איך מיך געפונען ליגנדיק אונטער א בוים, טאקע אויף דעם אייגענעם ארט, וואס איך בין פריער דארט געפאלן, דער קאפ איז מיר געווען שווער, אויפן הארצן נישט גוט און זייער צעטראגן.

דאס עלפטע קאפיטל

ישראל'יק באקלערט די וועלט

א פריש געשמאק ווינטעלע האט פאמעלעך געבלאזן און פון די וואלקנס, פונעם שטורעם איז נישט געווען אפילו קיין זכר. דער אפגעטובלטער, אויסגעצוואנגענער וואלד איז געשטאנען ווי א חתן-בחור אנגעטאן אין א נייער, גרינער זופצע, געמאכט ערשט איצט אין פרילינג, און געשיינט, געלויבטן ווי דער ליכטיקער מארגנשטערן, וואס האט, לויפנדיק פאראויס, געבראכט די פרייע לעכע בשורה, אז אט באלד קומט צופארן די זון — די טייערע, גילדענע מחותנתטע, און די חתונה וועט זיך אנהייבן! אלצדינג ארום-און-ארום האט

געלויבטן, געפינקלט, אַלצדינג האָט עפעס ווי זיך צוגעגרייט. די ערשט נישט לאַנג וויסטע שמוציקע ערד האָט אויסגעזען איצט נאָר אַ כלה, טאַקע מיט דעם גאַנצן פּוץ, מיט דעם חן, מיט שיינע בוקעטן און קרענצלעך שמעקנדיקע בלומען. אומעטום האָט אויסגעזען ווי יום־טובדיק און אומעטום האָט גע־שמעקט געווירק, זיסע, ליבע ריחות פון בשמים. — שייך איז דער אַנברוך אויף טאַג וועסנע־צייט אין וואַלד, שייך, זייער שייך!

דער באַרימטער כלי־זמר, דער סאַלאַווי שטייט זיך דאָרט ערגעץ אין אַ ווינקל און שפילט אַ וויואַט לכבוד יום־טוב. און אינעם זיסן שטייגער זיינעם הערט זיך עפעס ווי אַ וויינענדיקס, אַ צעגיסן זיך טיף פונעם האַרץ אין שטייגער, אין אַ געבעט, עפעס נאָר טאַקע אָן „אל מלא רחמים“, וואָס די כל־זמר שפילן חתן־כלה, יתומים, נעבעך, אויף דער חתונה ביים באַדעקנס! זיסער, ליבער סאַלאַווי מינער! וואָס איז דיר אַזוינס, וואָס דו ביסט אַזוי פאַראומערט? פאַרוואָס איז אַ פריילעכס אַפילו, אַז דו שפילסט, וואַרפסטו אַריין אַ ביטערן טראַפן פון מרה־שחורה? פאַרוואָס אין דעם ים זיסן שטייגער דינעם קאַכן — רוישן כוואַליעס ביטערע טרערן? ס'טייטש! ס'איז דאָך אַצינד פאַר דיר אַ לעבן, ביסט דאָך איצט אַ בעל־שמחה! דאָס וויבעלעע דינס האָט ווי אַ באַלעבאַסטע צורעכט געמאַכט דאָס הייל, צוגעגרייט אַ ווייך־פריש געלעגער און ליגט למזל אַצינד אין קינפעט. אַרום און אַרום שמעקט מיט זומער, דער וואַלד איז אַנגעטאַן אין דער יום־טובדיקער גרינער קאַפּאַטע, די ערד אין דער גייער חתונה־קלייד קוקט־אַרויס ווי אַ כלה צו כאַפן הייס־וואַרעמע קושן פונעם חתן — און אַט אַצינד, אין אַזאַ צייט גראַד, קומט דיר אויס צו שפילן אַ פריילעכס מיט אַ וויינענדיקס אינאיינעם!

אוי, איך פיל דיין האַרץ, ליבער, טייערער סאַלאַווי מינער! דאָס האַרץ פון אַ בריה אַ פּאַעט פילט דעם צער פון דער וועלט, וואָס איר פעלט, נעבעך, וואָס איר גייט־אַפּ — און דאָס, וואָס ער פילט, אַט־דאָס שפילט ער, דאָס דער־מאַנט ער תמיד אין פריידן, אויף שמחות. דו שפילסט, אַשטייגער, דיין ליב־האַרציקע ווייב אַ „מזל־טוב“ לעבעדיק, קנאַקנדיק, און אין מיטן קנאַק הערט זיך עפעס אַ זיפץ, אַן אַפּקלאַנג פון אַ שרעקלעכן ווינטער בשעת וואַגלענדיק זיך מיט דיר אין גלות ערגעץ אין אַ פרעמד לאַנד! דו שפילסט דעם וואַלד, וואָס שיינט אין דעם גייעם גרינעם קאַפּעלוש זיינעם אויפן קאַפּ, און אינעם ליבלעכן צוואוינטשעווען אים פילט זיך עפעס אַ וויינענדיקע שטימע, אַ הספד אויף די פאַראַיאַרדיקע בלעטלעך זיינע, וואָס פוילן, וואַלגערן זיך, נעבעך, אין שטויב אים צו די פיס. און אונדזער ערד, דער אויסגעפּוצטער כלה מיט פרישע בלומען, ביסט־דו מזכיר נשמות מיט אַ טרויער אויף אירע קינדערלעך, וואָס זי האָט זיי און באַגראַבט זיי אַלע יאָר. ביסט מיר ליב, דו וועלט־באַ־

רימטער זינגער, דו סאלאוווי מיינער! אט-דאס טרויעריקע שטיקל אין דיין זיסן שטייגער — אט דאס טאקע רירט מיך בעסער פון אלע דינע לידער. דען אויף צרות, אין טרויער האט דאך די מאמע מיט געהאט, אין טרויער האט זי מיך פארוויגט, און דאס ליד פון צרות, פון לייד, מיט וועלכן זי האט מיך פארשלעפערט, איז מיר געבליבן דאס ליד, אוי-וויי, אויף דעם גאנצן לעבן! וואס געהער איך שלימזולדיקער מיך אן מיט פריילינג? וואס פאר א מחותן בין איך עלנדער מיט דעם גאנצן יום-טובדיקן עולם — מיט דעם וואלד דעם שיינעם, מיט דער פריש-בליענדער נאטור דא? דער וועלטס פרייד איז נישט אויף מיר געזאגט געווארן. אז לייט לעבן אין נחת, איז אויף מיר אויסגעגאסן א צארן. אז ביי זיי אין גאס איז א שמחה, איז אין מיין געסל א געוואלד — בלוט, שרפות, פלאם-פייער און רויך. אז גרינווארג ווייזט זיך אין לאנד און שפילפייגעלעך לאזן זיך הערן, גייט ביי מיר א סדרה תעניתים, יאמער און קלאג.

שפיל, סאלאוווישטיקל, שפיל! שפיל א רירנדיקס, א וויינענדיקס, עס זאל רייסן, צופן ביי דער נשמה!
 דער סאלאוווי שפילט, קלאגט. זיין ניגונדל רירט מיר אויף אין הארצן פארבארגענע סטרונעס. זיי ברומען, שרייען, רעדן ווערטער, און עס קומען מיר ארויף אויפן געדאנק אלטע און נייע, ניט קיין פריילעכע זאכן.
 עס לאזט זיך מיר הערן א זיפצן פון א פארוויסטער נשמה — און א טרויעריק בילד, גלייך ווי עס לעבט, טרעט מיר ארויס פאר די אויגן.
 אין ווינטער, וואלקנס, ווינט און שניי, א מרה-שחורדיקער טאג. אונטערן טיש, אויפן לייסט, וואס צווישן די פיסלעך, זיצט א „ציפעטשקע“, אונדזער הון. זיצט עלנד, אליין פאר זיך, דאס קעפל פארלייגט אונטערן פליגל. צייטנווייז דוכט זיך, זי שלאפט, טוט זיך נישט קיין ריר. און צייטנווייז גיט זי א ציטער. עס שטעלט זיך איר פאר דער זומער, גוטע טעג, ווען זי האט געוואוסט פון א לעבן צו זאגן. געאכט, געליבט איז זי געווען ביי „הענדלען“, איר מאן, א הויכער, א שיינער, א העלד, א יונג מיט שפארן, אויפן קאפ א קאם ווי א קיווער. הענדל איז געווען אין איר פארקאכט. אלץ קוצעניו-מוצעניו, נישט אפטרעטנדיק פון איר טאג און נאכט. אלע פרימארגן פלעגט ער זי ארויספירן פון קאטוך און געשפאצירט מיט איר אויפן הויף און אין גערטנער, געגריבלט זיך, געשפילט זיך מיט איר אין זאמה, געזוכט, גע-נישטערט און צוגעטראגן איר, וואס ער האט געפונען דארט. אויף אלע וויינער געזאגט געווארן אזא לעבן, וואס זי האט ביי אים געהאט. זי האט זיך געלייגט, געקוואקעט און אויסגעפירט הינדעלעך. צען קינדערלעך מיטאמאל האט זי אויסגעפירט. א שיינעטשקע, פוכלינקע, געלינקע. באלד ביים ארויסקריכן

פונעם איי, שטיקלעך שאלעכץ האָבן נאָך געקלעפט אויפן געזעסל, האָבן זיי זיך שוין אַ שטעל געגעבן אויף די פיסלעך, אַ פיפּס געטאָן — שלום-עליכם! הייסט עס אזוי אין דער וועלט אַריין. די וועלט איז זיי געפעלן, אַ גוטע, אַ ליכטיקע, גאָר אַ מחיה. נו, האָבן זיי געלאַכט לוסטיק, פּריילעך, לויפּנדיק אַהין-אַהער, וואוהין דאָס האַרץ גלוסט, וואוהין די אויגן טראָגן. די מאַמע איז איבערגליקלעך, נעמט זיי אַרונטער אונטער אירע פּליגל און שיצט זיי, וואַרעמט זיי, און זיי דאַנקען איר, פיפּסענדיק גאָר פּריינדלעך. דעם גאַנצן טאָג פירט זי זיך מיט זיי אַרום, וואו ערגעץ אַ שטיקל פּלאַץ, וואו ערגעץ אַ בערגל מיסט. זוכט, נישטערט דאָרט, און געפינט זי עפעס, איז איין קול: גיכער, קינדער, גיכער, גיכער אַהער צו מיר! פאַרבייגייענדיקע פּלעגן זיך אַפּשטעלן קוקן אויף איר מיט דעם קליינוואַרג און שטאַרק הנאה האָבן. עס שטעלט ציפּעטשקע זיך פאַר פּריערדיקע גוטע צייטן, פאַרלייגנדיק דאָס קעפל אונטערן פּליגל און זיצט רואיק.

און פּלוצים גיט ציפּעטשקע אַ ציטער, שטעלט-אויף די פּעדערן און איז אַנגעבלאַזן — עס קומט איר פאַר דער סוף פון איר גליק און דער אַנהויב פון אומגליק אירס. אין איין שיינעם פּרימאַרגן כאַפּט דער שפּאַרבער אַוועק אירס אַ קינד און הייבט זיך דערמיט אויף הויך אין לופּטן. זי, נעבעך, שרייט: פייגעלע, פייגעלע מיינס! נאָר שריי חי וקים, פאַרשוואונדן איז דאָס קינד. איין פּעדערל נאָר זיינס, אַ פּעדערל אַ וויכניקע, מיט בלוט פאַרשמירטע, פּאַלט אַראַפּ אויף דער ערד און טרייבט זיך, וואַקלט זיך אַרום פונעם ווינט. זינט יענער צייט קומט אַן אויסכאַפּעניש אויף אירע ליבע עופּהלעך און זיי ווערן וואָס ווייטער אַלץ ווייניקער, ווייניקער. איינעם אַ טכויר אויפגעגעסן, דעם אַנדערן האָט אַ קאָץ אַפּגעדרייט דאָס קעפל, און דער, יענער זענען אין דעם מענטשנס הענט אַריינגעפּאַלן. פּרייטיק אַמאָל קומט זי, די וויסטע מאַמע, אין קיך אַריין, פיקן, ווי געוויינלעך, דאָרט, איז איר פינצטער געוואָרן אין די אויגן — אוי-וויי, איר טעכטערל אַ בתולה, אַ גוטס, אַ וואוילס, ליגט געקוילעט אויפן זאַלץ-ברעטל! די קעכין שפּאַלט איר אויף דאָס בייכל, נעמט אַרויס די געדערעמלעך און טוט זיי אַ וואַרף איר, דער בידנער מאַמע, און דער קאָץ, וואָס ליגט אויסגעצויגן אַקעגן! פון אַלע קינדער איז ציפּעטשקען געבליבן איינס נאָר, אַ יונג הענדל, קוים וואָס ס'האָט זיך אים אויסגעשניטן דאָס קעמעלע אויפן קאַפּ. אַז ער איז אַריין אין די פּעדערן, געוואָרן אַ ברי-מצוה, אַ ברי-קרייער, הייסט עס, האָט ער זיך אויפגעשטעלט און אויף אַ דין קולכל דאָס ערשטע מאָל געמאַכט קוקוריקו, עפּנטלעך מיט דער פּאַמפע. די מאַמע האָט זיך גאָר געשמאַלצן און געזאַגט, אַמין! הלואי „תרנגיאל“, דער הינערשער ברוך-הוא וברוך-שמו, הלואי, לאַז ער געבן, דו זאַלסט „פאַרשטיין קרייען אויף

טאָג, ווי דער טאָטע דיינער, דער חכם! — דאָס גאַנצע טרייסט אירס איז געווען אַט דער תכשיט, ער און דער ליבער מאָן אירער. זי האָט נאָך נישט פאַרלוירן די האַפענונג צו זען פיל גוטס אין איר לעבן. נאָר ברייט און טיף איז דער לאַגל פון טרערן, זי האָט אים נאָך נישט אויסגעטרונקען אינגאַנצן. אין דרויסן איז אַסיען-צייט. זי מיט דעם מאָן, מיט דעם קינד שפּאַצירן זיך אַרום אויף דער גאַס אינדרייען. זיי זוכן, שאַרן, פיקן און פלוידערן. ביים קומען אַהיים אַוונט-צייט כאַפט מען דעם מאָן מיט דעם זון און מען בינדט זיי איר פאַר די אויגן, שטוב-מענטשן נעמען זיי אָן ביי די פיסלעך און דרייען זיי איבערן קאַפּ. עס זיפצן, קרעכצן די געפענטעטע, נעבעך, און יענע דרייען, דרייען. דערנאָך, אַננעמענדיק ביים קאַפּ, טוט מען זיי אַ שלידער אויף דער ערד. דער שוחט טוט אַ כיק און „ציפעטשקע“ בלייבט עלנט — אויס מאָן, אויס קינד!

עס רייסט מיר דאָס האַרץ אויף דיר, אומגליקלעכע ציפעטשקע! דו ביסט דאָך אַ היימישע, ביי אונדז אין שטוב אָן אויסגעוואַקסענע, און פון אַלע מיני פליגל אויף דער וועלט ביסטו דאָך, דו אַליין, מיר די באַקאַנטע. איך האָב זיך צוגעקוקט צו דיין שטייגער לעבן, זיך פאַראינטערעסירט מיט אַלצדינג, וואָס דו טוסט, וואָס דו מאַכסט. און זינט איך האָב דיר געזען זיצנדיק אַליין, פאַר-לייגט דאָס קעפל אונטערן פליגל, שטייט מיר דיין געשטאַלט פאַר די אויגן. ביסט פאַראומערט, פאַרזאָרגט, טרויעריק. אַזאָך-און-וויי צו דיר, נעבעך, ציפעטשקע מינע! דיין צער, דיין לייד — דאָס איז פון יענע לייד, וואָס אויף דער וועלט איז אַנגעשיקט געוואָרן זינט גאַט האָט זי באַשאַפן ביו אַצינד. די לייד פון דער וועלט אָבער זענען אַלערליי, איינע פון די אַנדערע אַלץ מיט אַ שטאַפל העכער, העכער. און איך, אַז אַך-און-וויי צו מיר, איך בין געפרוואוט געוואָרן מיט אַלע — אוי, דורכגעאַנגען זיי אַלע!

שפיל, סאַלאַוויטישקל, שפיל, צעגיס זיך אין שטייגער! עס ווילט זיך מיר אויסגיסן דאָ מיין האַרץ, מיין ביטער האַרץ.

דער סאַלאַווי קנאַקט — און עס טרעט מיר אַרויס פאַר די אויגן אָן אַנדער בילד, אַ פינצטערס, אַ טרויעריקס.

אַסיען-צייט. אַ קליין נידעריק הייזל. אינעווייניק חושך, אַפגעלאָזט, די בעט נישט פאַרבעט. קיין זאָך נישט אויף איר אַרט. דער אויוון נישט גע-הייצט. שוין לאַנג אַז מען זעט נישט גיין קיין רוין פונעם קוימען. וויסט, פינצטער איז אין איטלעכס ווינקעלע. די ווענט דאָרט וויינען, אויף דער מילכעדיקער באַנק זיצט הינדע די אלמנה. זיצט איינגעהויקערט, אין צרות, די פיס פאַרלייגט אונטער זיך. אַט שווייגט זי, איז שטום ווי די וואַנט, טוט זיך נישט קיין ריר. דער קאַפּ אַראַפגעלאָזט. די אויגן אויסגעשטעלט, קוקן

פארגליווערט אין איין זייט. און אָט ווערט זי פאַרציטערט, כאַפּט זיך אָן ביים קאָפּ, יאָמערט און קלאָגט. נישט דערויף, וואָס זי איז אַרעם, קלאָגט הינדע. צום דלות איז זי געוואוינט. תענוגים האָט זי קיינמאָל נישט פאַרלאַנגט, נאָך זיי נישט געבענקט, זיך באַגנוגט מיט דעם ביסל, וואָס זי האָט פון איר אַרבעט פאַרדינט. אויף איר זון, אויף איר לעצט פאַרלאָרן קינד — אָט אויף וואָס זי קלאָגט. פינף זין האָט הינדע געבוירן און אַלע נאָר אויף צרות. דעם עלטערן האָט מען פאַר אַ רעקרוט גענומען. מענטשן, ווי דער שטייגער איז, איז דאָך קאַרג די וועלט, קריגט מען זיך, שלאָגט מען זיך, איינער אויפן אַנדערן וויל געוועלטיקן, דער יענעם וויל איינשלינגען, באַדאַרף מען דעריבער האָבן אַזוינע, אויף צו שיצן זיך פאַרן שונא, מיט אַלע מיני קלאַפּערגעצייג. איז דער זון אירער אַוועק צו הרגענען אַדער געהרגעט צו ווערן און נישטאַ אים ביז אויף היינטיקן טאָג. דעם צווייטן האָט דער מלאַך-המות גענומען. אוי, האָט ער זיך, נעבעך, אַנגעליטן ביז די כשרע נשמה איז אים אַרויס! דער דריטער איז געוואָרן אַ קדוש. ניט אַ ווילדע היה, ניט אַ וואַלף, אַ בער, האָט אים פאַרצוקט, אים האָבן געהרגעט מענטשן, פלייש און בלוט ווי ער. עפעס אַ בייזע מהומה, אַ שגעון איז אויף דער וועלט געקומען — לייט ווערן פאַרווילדערט, פאַרשטאַקט זייערע הערצער, וואַרפן זיך ווי חיות רעות אויף ברידער, ברעכן, שטעכן משוגענערוויי, אָן רחמנות! דער פערטער זון, באַ-רויבט, דערשלאָגן, דערנידעריקט, נעבעך, נעמט פאַר צרות די טאַרבע אויף די פלייצעס, דעם שטעקן אין דער האַנט און וואַגלט זיך איבער ימים, מדבריות, ווייט אַהין, אַזש וואו דער שוואַרצער פּעפּער וואַקסט — און פאַרפאַלן ביז אויף היינטיקן טאָג! דער פינפטער, דאָס לעצטע אויג אין קאָפּ, איז אַצינד אין מלחמה-צייט אַריין אין דינסט, ערשט נעכטן פאַרלאָזט ער די וויסטע עלנטע מוטער און גייט אַנידערלייגן דעם קאָפּ ערגעץ אין עק וועלט... אָט אַצינד זיצט עס הינדע פאַרוויסט, פאַרפינצטערט, באַטראַכטנדיק דאָס גרויסע אומ-גליק, וואָס האָט זי און די קינדער געטראָפּן. קינדער האָט זי געבוירן און אויף צרות נאָר געבוירן — אויף צרות איר און אויף צרות זיי, נעבעך!

ציפעטשקע! דיינע הינדעלעך, ווי באַלד דערזעענדיק די וועלט, האָבן זיי פון דער וועלט גרויס הנאה געהאַט. נעכטן זענען זיי געווען נישט מער ווי אייער און אויף מאַרגן שוין מאַכנדיק פון זיך אַ וועזן, טאַקע גאָר ווי «אַלט-געזעסענע» — געפיקט, געגעסן, זיך געשפּילט, לעבעדיק, פריילעך, געלאָפּן, געדרייט זיך אַהין-אַהער, גלייך ווי זיי וואַלטן באַקאַנט געווען מיט דער וועלט שוין אַ צייט מיט יאָרן, ווייסן אַלצדינג וואָס מען באַדאַרף און וואָס מען האָט צו טאָן. דיינע עופּהלעך האָבן געלעבט, געוואוסט פון אַ יוגנט צו זאָגן און וואויל באַקומען איז זיי די יוגנט. הינדעס קינדער אַבער, אַוואָך-און-וויי צו

זייער קומען אויף דער וועלט! מיט זיי אינאיינעם זענען געקומען זייערע יסורים, קרענק און אַלערליי ווייטיקן: בויכווייטיק, ציינווייטיק, פּאַקן, מאָזלען, סקאַרלאַטינע. גענוג זענען זיי, נעבעך, אויסגעשטאַנען צרות, אַ שטראַף פון גאַט, ביז עס האָט זיך זיי געעפנט די אויגלעך, און דערזען פאַר זיך אַ וועלט, איז, ווי באַלד נאָר זיי האָבן זי דערזען און געוואַלט אַביסל זיך שפּילן, צעפירן די הענטלעך, איז אויף זיי אַרויס אַ צאַרן, אַ ווייטיק, אַ שטראַף פון מענטשנס הענט. קינדער האָט הינדע מגדל געווען מיט פּיל מי, מיט צער, פאַרבראַכט אויף זיי אין צרות טאָג מיט נאַכט און — קוים אויסגעהאָדעוועט, נעמט מען זיי ביי איר אַוועק. נישט קיין מאַמע איז זי, נישט קיין רעכט אויף אירע קינדער האָט זי, נאָר אַ דינסט איז זי — דעם מלאַך-המותס און דעם עולםס אַ דינסט — אַ שפּחה-כּנענית הייסט עס, וואָס זי און די קינדער אירע געהערן נישט זיך. געבוירן זיי — האָט זי. די מי אויסצוהאָדעווען זיי — האָט געהאַט זי — קומט מען דערנאָך צום פאַרטיקן און מען נעמט זיי צו. אַי, וואָס, די דאָזיקע דינסט פּילט, האָט ליב, זי בענקט, זי גייט אויס נאָך די קינדערלעך — נאָר וועמען גייט עס אָן? נישט מער ווי אַ דינסט איז זי! הינדע אַבער איז נאָך אַ מוטער, אַ באַשעפעניש פאַר זיך, שלאַגט זי זיך אין האַרצן, רייסט אויף זיך די האַר פּונעם קאַפּ, וויינט, קלאַגט — און דאָס ביטערע געוויין אירע גייט אין הימל אַריין!

שפּיל, סאַלאַווייטישקל, שפּיל, אַבער פאַמעלעכען אַביסל! שרעקלעך שרייט אין מיר דאָס האַרץ, שרעקלעך ברומען, ציטערן אין אים די פאַרבאַרגענע סטרונעס, נאָר טאַקע צעשפרונגען צו ווערן. עס צעלאָזט זיך הילכנדיק דער סאַלאַוויי אויפן העלדזל, און אויף זיינע שטורעמדיקע פּאַליעס-טרעלן טראַגט זיך רעשדיק, צעטומלט — מיין נשמה. עס טראַגט זיך, פליט מיר דער מה און בילהער איינע פון די אַנדערע פאַרשיידענע לויפן אים פאַרביי. אָט איז אַ וואַלד, פעלדער גרינע מיט תּבואות, מיט בלומען. דער מאַרגנשטערן שפּיגלט זיך שמיכלענדיק אין די טוי-טראַפּנס דאָרט, מאַכט חן — און באַלד קומט אַפּיר די שטאַט מיט איר טומל, מיט איר גערויש. עפעס אַ מרה-שחורה, אַ חושך ליגט אויף איר. די זון, די לבנה — עפעס נאָר ווי בגנבה כאַפּן זיי זיך אַריין צו לייכטן דאָרט — די מויערן מיט די ענגע שמאַלע געסלעך פאַרשטעלן פאַר זיי דעם וועג.

עס שטעלט זיך מיר פאַר אַ טאָג אין דער שטאַט, ווי אַזוי און מיט וואָס מענטשן ברענגען אים צו, מיט וואָס זיי שטייען אויף און מיט וואָס זיי לייגן זיך שלאַפּן. עס שטעלט זיך מיר פאַר אַ פּרימאַרגן: יידן שטייען אויף און קרעכצן! ווייסן נישט וואָס מען טוט, וואָס מען הייבט אָן, פון וואַנען מען זאָל זיך דערנערן. זייערע פּנימער זענען בלייד, דער שטערן פול מיט קנייטשן,

די אויגן וואָרפן זיך אין אַלע זייטן, גלייך ווי זיי זוכן עפעס, אָן וואָס זיך אָנ-
צוכאַפּן, אין וואָס זיך אָנצושפּאַרן, די כוואַליעס פון דעם טאַג זאָלן זיי, נעבעך,
נישט דערטרינקען. זיי זיפּצן, זיי קרעכצן און קנייטשן, קנייטשן דעם שטערן.
עס שטעלט זיך מיר פאַר בייטאַג אַ יידנס שטוב, ווי דאָרט מאַכט זיך קיין
רגע נישט צו די טיר, עס גייען אַרעמע לייט, יונגע און אַלטע, ווייבלעך,
מיידלעך, און קליינע קינדער, איינער גייט אַרויס, דער אַנדערער קומט אַריין.
בתוך הבאים קומען אָן גבאיטעס מיט זייער חן. דערנאָך טוען זיך אַ לאַז שיינע
יידן אין זיידענע קאַפּאַטקעלעך, פּאָדערן געלט פאַר זייערע זכות אבות. נאָך
זיי קומט אַריין אַ מגיד, אַ נשרף, אַ ירושלמי, אַ משולח, אָן עגונה מיט אַלטע,
פאַרשימלטע כתבים, באַלד נאָכדעם קומט אַ שמש פון דער שול, מאַנט פאַר
אַ שטאַט פאַר אָן עליה, פאַר אַ ״מי שברך״, פאַר אַ ״מלא״, און פאַר אַ ״נדר״;
ערשט אַפּגעפאַרטיקט זיך מיט דעם, גיבן זיך איינער נאָך דעם אַנדערן אַ שאַט
אַ פעקל פאַרשיידענע גבאים מיט פּושקעס אי אָן פּושקעס. איינער מאַנט
מעמדות אויף ארץ ישראל, דער אַנדערער עפעס אויף תלמוד תורה, דער
דריטער בעט אויף הכנסת כלה, דער פּערטער אויף דעם הקדש, דער פינפטער
אויף חברה משניות, דער זעקסטער אויף חברה נר תמיד וכדומה נאָך און נאָך
חברות. בינתים קומען צוויי בכבודיקע באַלעבאַטים מיט ברייטיקייט, רוימען
עפעס שטילערהייט איין אין דעם אויער, זאָגן דערנאָך הויך אויף אַ קול מיט
אַ זיפּץ: היינט פאַרשטייט איר שוין, פאַר וועמען? און נעמען... נאָר אין מיטן
דרינגען קומט דער קהלשער שמש און מאַנט עפעס צום רייסטער, דער דעפּוטאַט
שטעלט נאָך אַ מאַל אַריין אַ פּאַסטאַי, דער קצב זאָגט אָן מיט דער דינסט, אָן
פון איצט אָן, זאָל מען מוחל זיין צולייגן צו דער אַקע פלייש נאָך צוואַנציק
גראַשן, מען האָט פאַרגרעסערט די טאַקסע... הכלל, מען רייסט פון אַלע זייטן,
איטלעכער גיט אַ כאַפּ, אַ קניפּ, אַ צופּ, עס שטעלן זיך אין די אויגן טרערן,
עס איז שווער אויסצוהאַלטן.

— שפּיל, סאַלאַוויטישקל, שפּיל, איך וויל אַביסל וויינען. עס שטעלט
זיך מיד פאַר, ווי יידיש געלט, יידיש בלוט גייען לאַיבד, זיי גיסן זיך ווי
וואַסער און ברענגען נישט קיין שום נוצן. משטיינס־געזאַגט, מה חסדנו, וואָס
איז אונדזער חסד, אונדזערע צדקות?

אַט איז דער מאַרק מיט אַלע מיני נפשות זיינע, פון קליין ביז גרויס. דער
מאַרק מיט זיינע סוחרים און מסחרים, מיט זיינע אַפּבאַרער און אַפּגענאַרטע,
מיט די ווילדע תאוות, דעם נאַרישן כבוד, קנאה און שנאה, וואָס הערשן דאָרט.
אַט טוט זיך אַ ווייז דאָס גאַנצע פעקל קבצנים, מיני אביונים, דלפנים, גע-
פּאַלענע, אַפּגעקומענע, נויטבאַדערפטיקע, הונגעריקע, ליינדנע, קראַנקע, צע-
בראַכענע, דאָרע־קוואַרע, בלייכע מיט אויסגעצויגענע פּנימער. עס דרייען זיך

ארום טאנדעטניקעס, הענדלער, מעקלער, פארטראכטע, מיט היטלעך פאר-
ריסענע, יידן מיט זעקלעך, יידן מיט שטעקעלעך, ליידיקייטער, בטלנים, אלע
לויפן ווי די משוגעים, נישטערן, זוכן פרנסה, ווי ס'איז צו לעבן, צו דער-
האלטן די נשמה פון זייערע ווייבער און קינדער. אלע זענען פארטראגן, צע-
טראגן, אלע טראכטן ווי ארום עפעס א פארדינסטל צו דערטאפן און ביי יענעם
מיט א המצאהלע אויסכאפן.

עס שטעלן זיך מיר פאר רעדלעך פארשויען, שיינע מענטשעלעך, וואס
האלטן זיך ווי הינט, ווי וואראנעס לעבן טויטע און נבלות, וואס לעבן פון
יענעם פלייש, פון יענעם בלוט; מענטשעלעך, וואס זיי זענען נישט ווערט
קיין דרייער און גילטן פארט זייער שטארק; מענטשעלעך, וואס איטלעכער
קען זיי פאר קליינעטשקע און זענען דאך זייער גרויס; מענטשעלעך, וואס
זענען אין דער געמיינדע א מכה, וואס מאכן איר קאליע דאס בלוט און נאגן
זי אויס; מענטשעלעך, וואס אַנקוקנדיק, דאכט זיך, זיי זענען שטארק בא-
שעפטיקט, פארנומען מיט וויכטיקע עסקים, עס שוויצט זיי תמיד דאס פנים,
שטענדיק פול מיט סודות, מיט סעקרעטן, רעדן אויף דעם וואונק — און באמת
זענען זיי סוויטשער, ליידיקייטער, גארנישטן, טויגעניכטן; יענע מיני
מענטשעלעך, וואס דרייען זיך תמיד ארום קהל, ווילן דער שטאָט רק איינ-
ברענגען, רק טאָן טובות, וואס לייגן זיך אינגאנצן אַוועק פאר דער שטאָט און
לעבן בכבוד, עסן דאָס בעסטע און טרינקען א גוט גלעזל וויין; מענטשעלעך,
וואס דרייען זיך אין די קהל-שטיבלעך, לעבן די גבירים, אויף די אסיפות,
אין די יאָטקעס און אין די וויינשענקן; וואס פירן די גאַנצע קאָמאַנדע ביי
די וויבאַרעס, רוימען איטלעכן איין אַ סוד אין אויער און שרייען „זשעלייעם“,
אַדער „ניעזשעלייעם“ פאַר כל ישראל; מענטשעלעך, וואס וויטען זיך, נעמען
אַראָפּ דאָס היטל פאַר איטלעכן טשינאַוויקל, פאַר איטלעכן פריצל, וואס קריכן
תמיד זיך פאַרצושטעלן פאַר אַ נייעם גובערנאַטאָר, פאַר אַ נייעם פאַליצ-
מיסטער, ראַפּאַרטעווען תמיד מכה דער שטאָט; מענטשעלעך, וואס זענען אויס
ווי שרעקלעכע וועלן צווישן די אַרעמע בידנע שאָף אויף דעם מאַרק!...

אוי, ווי שרעקלעך דער מאַרק איז, וויפיל צרות, דאגות, לייד און פורעניות,
וויפיל דערבידערונגען, חרפות, בזיונות, וויפיל פאַלשקייט, שווינדל, שפיצלעך,
קנייטשלעך, פאַר דעם זינדיקן שטיקל ברויט! אַך, שווער, שווער ביטער
קומט אַן דעם מענטשנס פרנסה! עס רייסט, רייסט מיר דאָס האַרץ, אַ
טרויעריקער, זייער אַ טרויעריקער ניגון.

פאַמעלעך, סאַלאַווי, פאַמעלעך, נישט אַזוי שטאַרק שפּיל, זינגער! אוי,
עס לאַפּניעט, עס האָט ביי מיר אין האַרץ שוין געלאַפּניעט אַ סטרונע!
אומגילקלעך ביסט דו, מענטש, פאַרפּלוקט ביסט דו פון אלע בהמות און

אלע באשעפעניש אויף דער וועלט. דער אויבערשטער האָט זיך באַשאַפן מיסטעריש מיט מעלות פיל, בעסערע ווי ביי אלע אַנדערע באַשעפענישן זיינע, זיך טאַקע לטובה, און דו האָסט מיט די מעלות טובות זיך באַנוצט צו דיין רעה. פיל פאַרשטאַנד האָט זיך, מענטש, גאַט געגעבן און דו האָסט זיך באַ- גאַנגען מיט אים נישט ווי מען באַדאַרף. האָסט אַנגעהויבן פערעבענדעווען צופיל, קלערן, גריבלען זיך, אַראָפּנעמענדיק זיך מיט דער זייט, האַנדלען קעגן זיך אַליין און קעגן דער נאַטור. ביי צופיל חקירות איז צופיל פעלער. פון צופיל אויפטוענישן און נייע דערפינדונגען נעמען זיך פיל נייע צרות, מאַנגל, צוואַנג און אומגליקן. פיל נייע זאַכן, אַשטייגער, האָסט דו מיט דיין פאַרשטאַנד אַרויסגעבראַכט טאַקע זיך אַליין אויף צרות — אַרויסצורייסן ביי זיך פון די הענט אַרבעט, פונעם מויל דאָס שטיקל ברויט, צו האַלטן זיך אין דער קלעם, און צו פאַרקירצן גיך דייע זאַרן! אומגליקלעך מאַכסט דו זיך, מענטש, מיט דיין פאַרשטאַנד און אומגליקלעך אויך מיט דיין לשון, מיט דער שפּראַך. אַט די גוטע מתנה, צו וועלכער דו האָסט זוכה געווען, אַט זי איז זיך באַקאַם אויס- געפאַלן. דער הונט, אַשטייגער, אַט דער דאָזיקער כלב, וואָס בילט אויף זיך דאָ, פונקט אזוי בילט אויך יענער כלב, זיין חבר, ערגעץ דאַרט... אין שפּאַניע, אַשטייגער, איין אַנפאַלן, איין געבילער, ביי אלע הינט. דער אייזל, וואָס אין אונדזערע מקומות, עפנט אַ מויל און הירושעט ווי אלע אייזלען אין דער וועלט. דער אייזל, יענער אייזל, וואָס מאַכט עס אויס, אַלץ איינס. אלע פרעש אין די טייכלעך און די בלאַטעס קוואַקען גלייך אומעטום אין איין צייט פון מצרים ביז אַצינד — און מענטשן, זיי זענען איינע צו די אַנדערע פרעמד און דאָס איז אַ צרה זייער אַ גרויסע. אומגליקלעך ביסט דו, מענטש, מיט דייע פאַנטאַזיעס. גאַט האָט באַשאַפן דעם מענטשן אין זיין געשטאַלט אַריינגעבנדיק אין אים אַ מענטשלעכע נשמה פאַר אלע מענטשן גלייך, האָסט דו זיך געקליגט, צו- געגעבן צו איר נאָך איינע עפעס אַ בשותפותדיקע, אַ מין געמאַכטע פאַלקס- נשמה, הייסט עס, באַופן אַז זיי זאָלן זיין קאַנטרע צווישן זיך אין פיל זאַכן. דאָס וואָס די טאָר נישט, מעג יענע; וואָס דער רעכנט זיך פאַר אַ חסרון, רעכנט זיך יענער פאַר דער גרעסטער מעלה; וואָס פאַר יענער איז דאָס אַ געבאַט, איינע פון די עשרת הדברות, איז עס פאַר דער אַנדערער נישט געזאָגט געוואָרן, און וויפיל צרות און שפּיכות דמים קומט דורכדעם אַרויס! אויך אין דיין פרומקייט, אין דיין גוטסקייט, דעם שטייגער אַרנטלעכקייט דייענעם ליגט אַפט אַ הונט באַגראַבן, אַן אומגליק פאַר זיך.

אַ געטלעכער גייסט, דער גייסט פון וויסן און גאַטספאַרכטיקייט שטראַמט זוי אַ פלייצנדיקער טייך פונעם הייליקן כסא הכבוד, שטראַמט צו באַלעבן און גליקלעך צו מאַכן אַ גאַנצע וועלט מענטשן. שטייען גאַר אויף די ברעגן זיינע

אויסגעשטעלט מילעכלעך און מיני פאבריקעס אַלערליי. איטלעכע פון די פאבריקעס ציט דאָס וואַסערל צו זיך, פאַרהאַמערט דעם, פאַרהאַלטנדיק עס, כדי עס זאָל דרייען די רעדער פון דער מאַשינע ביי זיך און צוליב זיך. דער מאַטעריאַל פאַר די אַלע איז איינער, איין רויער שטאָף — וויבאַלד ער קומט אָן אויף דעם עולם, ווערט ער צוגענומען אַ טייל אין דער פאַבריקע, אַ טייל אין יענער. דאָרט ווערט דער ניי־אַנגעקומענער שטאָף אַריינגעבראַכט אין אַ פּורעם אויסצואַרבעטן פון אים אַ כלי שלמה. פון דאָרט גייט עס אַרויס מיט דעם שטעמפל דערויף פון דער פאַבריקע אָפט אַזוי, אַז עס שטייט אין וועג יענער, וואָס פון אָן אַנדער פאַבריקע. די סחורות זענען פאַרשיידן, די קאַנ־קורענץ איז גרויס, איטלעכער וויל גילטן בעסער אויפן מאַרק, און דורכדעם קומט אַרויס פיינטשאַפט, האָס, געשלעג, גולה און רציחה, אוי, גענוג יסורים, צרות און לייד זענען דאָ אין דער וועלט פון זינט זי איז באַשאַפן געוואָרן, — קומען מענטשן און לייגן נאָך צו זייערע פון זייער זייט!

פאַמעלעכער, פאַמעלעכער שפּיל, סאַלאַוויי! עס האָט שוין אין האַרצן געלאַפּניעט ביי מיר נאָך אַ סטרונע!

וויין, ישראל, וויין! האָט מיט איטלעכן שפּיל דאָס וואַלד־קלעזמערל מיר געזאָגט. עס האָט מיר זיך געדאַכט — איך בין אַ חתן ביי דעם באַדעקנס. חתן דומה למלך! — זאָגט דער ברחן און דערמאַנט מיר דערביי, אַז איך בין אַ יתום... ישראל, לאַזט ער אויס צום גראָם מיט אַ רירנדיק קול: אַ יתום מוז אויף דער וועלט פון איטלעכן אויסשטיין זייער פּיל; — וויין, ישראל, לעב, וויין — קלעזמערל, שפּיל! אַ יתום ביסט דו ישראל און אַ חתן צוגלייך! — אַ חתן, וואָס איז דומה למלך, און אַ יתום — אַ וואַרעם, געטראַטן מיט די פּיס; דאָס קומט דאָך אויס ווי האַניק מיט גאַל אויסגעמישט אינאיינעם. אַ יתום אַ שטענדיקער, געפאַלענער, מיט כבוד פון אַ חתן אויף אַ ווילע; דאָס איז נאָר אַ שפּאַס אַ ביטערער, אַ שרעקלעכער שפּאַס, וואָס רירט טיף ביי די לעבער. מיר איז שטאַרק נישט גוט אויפן האַרצן, עס שווינדלט מיר אין קאָפּ און אַלצדינג אַרום מיר דרייט זיך און טאַנצט, עס שפּרינגען געוויקסן אין די פעלדער, עס טאַנצט דער וואַלד, און די ביימער פליעסקען צו מיט די צווייגן. עס נעמען זיך אויך צונויף און טאַנצן מיני געשטאַלטן — פון גבאים, שמשים און כלי־קודש, געשטאַלטן פון צאַפעס, אַקסן, פּערד און כאַרטעס, אַלע אינאיינעם, און פון דעם געשווינדן דרייען זיך אַרום און אַרום אין אַ קאַראַהאַד, שוועבן פליענדיק פּאות, ווידלען, הענט, טשופּרינעס, פּערדישע עקן, און אויערן פון אייזלען; כ׳הער קלעזמער שפּילן, ליהודים, ל׳ג בעומר, ס׳איז חתונות ביי יידן, פאַראויס לויפן ווייסע חברה הענדום־פּענדום. הינטן גייט אַ גרויסער עולם, ס׳איז אַ געזעמל פון מקבלים, אביונים, קבצנים, דלפנים,

טויגעניכטסן, קאליקעס, מלמדים, פארצעניאָרנדיקע, פאָראַיאַריקע און היינ-
טיקס-יאַריקע באַלעבאַטימלעך, וואָס עסן קעסט. עס ברענען הַבְּדִלוֹת. דאָס
פירט מען צו דער שול אַ חופּה, אומגליקלעך צו מאַכן דאָרט אַ יינגל מיט אַ
מיידל, וואָס ווייסן נאָך גאָר נישט פון וואָס צו זאָגן. ביז שפעט אין דער נאַכט,
זע איך, פירט מען חופות, עס ווערן אָפגעמאַכט עפעס אַ גוזמא חתונות. אַלטע
באַבעס פליעסקען, מחותנים טאַנצן, דער עולם איז לוסטיק, אַ פרייד, אַ שמחה!
— מזל-טוב אייך, יידן, מיט שפאָגל-נייע אַרעמע לייט! מזל-טוב אייך מיט
אַ ניי פעקל ליידיקגייער! מיט נייע קאַנדידאַטן אויף מלמדים, אויף מקבלים,
אויף באַנק-קוועטשער און אויף גילדענע-אַדער-יידן! מזל-טוב אייך גאָר מיט
אַ פריש צעטל פון קויטיקע גרעט: מיט אַלע אייערע שמוציקע, פוילע און
פוסטע מענטשעלעך; מזל-טוב אייך מיט פריש-צאַפּלדיקע פּיאָוקעלעך! גרייט
אָן, יידן, בלוט, גרייט אָן געלט, געלט, געלט! —
געוואַלד, סאַלאַוויי, גענוג, גענוג צו שפּילן! עס רייסט מיר דאָס האַרץ,
עס שפּרינגען, עס לאַפּניען אין מיר אַלע סטרונעס!...

דאָס צוועלפטע קאַפיטל

די קליאַטשע אַ פּירוש אויף איוב

— דיין קול איז עס, מיין גוטער, אַלטער באַקאַנטער?
— איך בין עס, מיין שלים-מזלדיקער פּרינץ, מיין בידנע, אומגליקלעכע
קליאַטשע! — ענטפער איך צעוויינענדיק זיך.
— וואָס וויינסט דו? — פרעגט זי, אַ שטאַרקן שאַקל געבנדיק מיט דעם
האַלדז, גלייך ווי זי וואַלט פון זיך אַראַפּגעוואַרפּן אַ גאַנצן באַרג משא און
מיך פּריינטלעך אָנגעקוקט מיט אַזאַ פנים, טאַקע נאָר ווי אַ מענטש. — דו
האַסט געמוזט אויסשטיין און ליידין פון מיר צרות.
— אַך! — האָב איך געענטפערט. — מייע צרות זענען גאַרנישט, דו
האַסט זיי מיר געמאַכט אומגערן. דו ביסט, נעבעך, נישט שולדיק. דייע צרות,
זעסט דו, זענען אָן אַ ברעג, גרויס ווי דער ים. איך וויין קוקנדיק אויף דיר,
מיין געפאַלענער, פאַרוואַגלטער פּרינץ. אַך, ביז וואַנען וועסט דו אַזוי אַפּקומען,
אַלץ זיך אַרומשלעפּן און פון איטלעכן אַלץ ליידין? ביז וואַנען, אַך, וועסט דו
זיין אַ שקאַפע, דער וועלטס אייביקע קליאַטשע?
— ביז וואַנען, — האָט זי געזאָגט. — מענטשן וועלן ווערן בעסער און
קליגער, ביז וואַנען עס וועט אויפהערן אי אכזריות אי רחמנות, אי רעות אי

טובות, אי צו-להכעיס אי צוליב-זאכן, נאָר אמת און גערעכטיקייט אַליין וועלן הערשן אויף דער וועלט; ביז וואָנען עס וועט אויפהערן צו זיין אַ חילוק צווישן מענטשן, אַ וואָלף וועט וואוינען מיט אַ שאַף, אַ בער מיט אַ קו וועלן אינאיינעם זיך פיטערן און אַ לייב וועט ווי אַ רינד עסן שטרוי; ביז וואָנען עס וועט זיך פילן אַל-דאָס-בייז, די ניט-גוטע וועלן פאַרלירן זייער כוח און עס וועט אַפ-געווישט ווערן טרערן פון איטלעכנס פנים!...

— אַך! — האָב איך געקרעכצט. — עס איז נאָך צו-ווייט צו וואַרטן! ביז יענער צייט, האָב איך מורא, זאָל מען דיר דערווייל נישט דערגיין דעם עק, נישט אַרויסנעמען די נשמה!

— מיט מיר, — האָט זי זיך אָנגערופן, — מיט מיר גייט עס אַקוראַט ווי מיט מיינעם אָן אַלטן חבר אַיוב, וואָס בשעת ער איז איבערגעגעבן געוואָרן דעם שטן אין די הענט, האָט גאָט דענסטמאַל אַזוי געזאָגט: שטן, וואָס דו ווילסט, טו מיט מיין אַיובן, שלאָג אים, טו אים אָן געבראַטענע לייד, מאַך אים ברוין און בלוי דאָס לייב, נאָר זיין גייסט, זיין נשמה זאָלט דו היטן!...

— אַיוב, — האָב איך אַ געשריי געטאָן, — דאָס איז טאַקע דיין חבר, ניין, דאָס ביסט דו טאַקע אַליין! דאָס איז אַ משל אַקעגן דיר. דאָרט שפּיגלט זיך אַפּ דיין גליקלעכס לעבן אַמאַל אין עושר און כבוד; דאָרט שפּיגלען זיך אַפּ דייןע יסורים, די רדיפות, די שטעכווערטלעך פון דעם עולם בשעת דיין גרויס אומגליק; דאָרט שפּיגלט זיך געטריי אַפּ איטלעכע זאָך באַזונדער. אַיוב ביסט דו! דו ביסט אַיוב מיט זיין שטן, מיט זייןע מכות, מיט זייןע פאַלשע חברים, וואָס פאַלן אויף אים אָן אין דער שלעכטער צייט און באַשולדיקן אים, ער איז נישט גוט, ער איז נישט פרום... אַיוב איז דיין היסטאָריע. דער אָנהויב אַיוב און דער מיטן האָבן שוין ריכטיק ביי דיר זיך אַרויסגעוויזן, זיין סוף וועט ביי דיר אויך, גאַנץ זיכער, מקוים ווערן. דער שטורעם, אין וועלכן גאָט און די גערעכטיקייט וועלן זיך באַווייזן, וועט, מיין איך, זיין אַ גרעסערער, אַ שטאַרקערער פון דעם, וואָס איז געווען ערשט נישט לאַנג!...

— מען שמועסט, — האָט זי זיך אָנגערופן, — אַז דאָס האָט טאַקע אָנגעשריבן יענער באַרימטער מענטש, וואָס האָט מיך אַמאַל פון אַ קליאַטשע צוריק פאַר אַ מענטש געמאַכט. ער האָט דערמיט געקוקט גאַנץ ווייט!...

איך קוק מיך אום צו מיין קליאַטשע — ערשט איך דערזע, זי ליגט אויס-געשטרעקט ווי אַ טויטע אויפן רוקן און סאַפעט גאַנץ שטאַרק.

— אַך! — האָט זי צו מיר זיך אָנגערופן מיט אַ קרעכץ. — זיי האָבן מיך גאַר פאַרמוטשעט. איך פיל, אַז אַלץ וואָס ווייטער גייען מיר אויס די קרעפטן. אין דער צייט, ווען עס עפנט זיך מיר אויף דאָס מויל צו רעדן, ווען איך הויב מיך אָן אַרומצוקוקן און אַלצדינג צו באַטראַכטן, דענסטמאַל הויב איך ערשט

אן צו דערפילן מיינע ווייטיקן... אך, זיי האבן מיך שרעקלעך אפגעשוואכט, שרעקלעך קראנק געמאכט — איך פיל אין מיר נישט קיין גאנץ אבר, קיין גאנץ ביינדל! זייער שטארק האבן מיך דאָ ערשט פארמוטשעט עטלעכע פאר שוינדלעך, איך בין פון זייערע הענט קוים גאנץ ארויס מיט דעם לעבן.

— העלף מיר, איך בעט דיך, אביסל זיך אויפצוהייבן און אנצושפארן זיך אויף דער זייט. ס'איז עפעס קיין דרד־ארץ נישט ווי איך ליג אזוי אויס־געשטרעקט, מחילה, איך קען מיד, לא עליכם, אליין קיין ריר נישט טאן. אוי, מיין קאפ, מיין קאפ!

— וואָס איז? — האָב איך זי אַ פּרעג געטאָן מיט רחמנות. — דער קאָפּ טוט דיר, נעבעך, וויי?

— אוי, — האָט זי געענטפערט, — עס טוט מיר וויי איטלעכס אבר, איטלעכס גליד באַזונדער, מיין גאַנץ לייב און לעבן. עס טוט מיר וויי אי דער קאָפּ, דער קאָפּ, אי דער גאַנצער פּאַדער־חלק, — דער פּאַדער־חלק ווי אויך, מחילה, דער הינטער, הינטער־חלק!...

— לאָז זיך פונדעסטוועגן נאָר נישט אָפּ, — האָב איך זי געבעטן. — מאַרגן, אָ מיר וועלן זיין אין דער שטאָט, וועל איך בעטן אַ דאָקטער, ער זאָל דיך באַטראַכטן און דיר עפעס פאַרשרייבן.

— אַי, אַי! — האָט זי זיך אַ כאַפּ געטאָן זייער דערשראָקן. — דערמאָן מיר נישט, איך בעט דיך, דערמאָן מיר נישט קיין דאָקטער! ווער קען נאָך אזוי ווי איך די דאָקטוירים, די קאַנאַוואַלעס מיט זייערע רפואות, מיט זייערע פאַרשרייבעכצן? ...! ביי זיי איז באַלד לאָזן צו דער אַדער, בלוט אַפּצאַפּן און דורכציען זאָוואַלקעס. איך האָב שוין, ברוך־השם, אויף מיר אַ סך בלויע צייכנס פון זייערע פאַרשרייבעכצן. זעסט דו ביי מיר אַט די פרישע סיניאַקעס? דאָס האָט מיר נישט לאַנג געמאַכט אַ דניעפּראָוויצער קאַנאַוואַל מיט זיין קלאַפּערגעצייג און מיט זיין פאַרשרייבעכטס. ער איז פשוט זיך מחייה, ווען עס מאַכט זיך אים אַ געלעגנהייט צו פאַרשרייבן. עס זענען דאָ זייער פיל אַזעלכע דאָקטוירים־מלעך, וואָס ווי באַלד נאָר עפעס אַ מינדסטע זאָך, אַ קלייניקייט, האָבן זיי שוין ליב צו שרייבן, און שרייבן אָן אַ מגילה, אַ גאַנץ גרויסן בויגן... — דערצייל מיר נאָר, — האָב איך זי געבעטן, — וואו ביסט דו געווען די גאַנצע צייט, זינט דו ביסט פון מיר פאַרשוואונדן געוואָרן? ווער איז יענער פאַרשוין, וואָס האָט דענסטמאַל זיך אַרויפגעכאַפּט אויף דיר רייטנדיק? פון וואָנען האָט ער זיך גענומען?

מיין קליאַטשע טוט זיך אָן אַ כּח, הויבט אויף דעם האַלבן קערפּער, אַנ־שפּאַרנדיק זיך אויף די צוויי פּאַדערשטע פּיס, קוקט מיך אָן פּריינטלעך, און הויבט אָן צו דערציילן:

— יענער, וואָס האָט אויף מיך זיך אַרױפגעכאַפּט רײטנדיק, — האָט זי אָנגעהויבן צו דערציילן, — דאָס איז געווען אַ לץ. נאָכהעם, אַז די דײטשלעך, די נישט־גוטע, לאָזן מיך אַביסל צורו, וואַקסט געוויינטלעך פּלוצים אויס אַ לץ. אַזוי ווי פון אונטער דער ערד, זעצט זיך אויף מיר רײטנדיק און טרייבט מיך איבער בערג, איבער טאָלן, איבער פעלדער, איבער וועלדער. אַבי נאָר איינער האָט געמאַכט דעם אָנהויב, שפּרינגען שוין אַרויס נאָך אַ סך לצים פון פּאַרשיידענע געשטאַלטן און פון פּאַרשיידענע שטאַנדן. עס ווערט אַ גע־שפעט, אַ געלעכטער ביז דעם הימל, איטלעכער זאָגט אַ מימרא, אַ סליחה, נישט געשטויגן, נישט געפּלויגן, איטלעכער גיט אַ פייג און שטעלט אַרויס אַ צונג. אַלע פון גרויס ביז קליין זעצן זיך אויף מיר אָן און האָבן מיט מיר צו טאָן. פיל מאָל צעקריגן זיי זיך איבער מיר; איינער זאָגט, מען זאָל מיט מיר זיך נוהג זײן אַזוי, און דער אַנדערער זאָגט עפעס אַנדערש; יענער זאָגט, איך זאָל פליען אין דער לופטן, און דער ווינטשט, איך זאָל גיין דורך דער ערד. עס ווערט אַ ליאַרעם, אַ געשריי, אַ געפּילדער, אַ מהומה, אַז דער קאַפּ ווערט דול הערנדיק. אַזוי שפּילן זיי זיך מיט מיר אָן, שרייען זיך אָן און דער „איביקער וואַפּאַס“ וועגן מיר בלייבט טאַקע אַלץ נישט גערעשעט. אין קאַלעמוטנע וואַסער, זאָגט דער עולם אַ ווערטל, איז גוט פיש צו כאַפּן. דאָס איז אויך געזאָגט געוואָרן אויף מיר. אין מיטן דער בייזער מהומה כאַפּט מיך דערווייל איינער פון דער חברה, פאַרט אויף מיר אַרויס אין דער וועלט, מאַכט מיט מיר געשעפטן און הויבט מיך אָן צו פאַרקויפּן צו פּאַרשיידענע מענטשן. איך זאָג צו פּאַרשיידענע, מחמת אין אַ קורצער צײט דין איך זײער פיל באַלע־באַטים. איידער איך האָב מיך נאָך נישט רעכט אַרומגעקוקט ביי איינעם, קומט דער רוח און טראָגט מיך אַוועק צו אַן אַנדערן. ביי וועמען, ווילסט דו, בין איך שוין דען נישט איבערגעווען? ווער האָט דען נישט גענאָסן און פון מיר נישט אָפּגעלעקט אַ ביינדל? הויב אָן פון אַ מינדסט פריצל, פון אַ סאַטסקע, אַ קוואַרטאַלנע וכדומה ביז עפעס העכערס; פון אַ מגיד, אַ מוכיח, אַ מוסר־זאָגער, אַ ירא־שמים ביז גאַטס־סטראַפּטשעס וכדומה אַזעלכע משינאָוו־ניקעס צווישן די הימל־מענטשן; פון אַ לאַקיי, אַ סמאַטריטעל, אַ פּיסמאַ־וואַדיטעל, אַ נאַדזיראַטעל ביז אַ דירעקטאָר אין די יידישע שולן; פון אַ משמש, אַ קהלשן שרייבער, אַ כאַפּער, אַ סבאַרשטשיק, אַ פּאַווערעני, אַ דעפּוטאַט, אַ בעל־עצה, אַ בעל־טובה, אָן אַנכאַפּער ביז דעם בעל־טאַקע פון פלייש און סוועטשנאַי־סבאַר וכדומה די גאַנצע כּנופּיאַ קהל; הויב אָן פון אַ באַהעלפּער, מלמדים, שדכנים, בדחנים, בטלנים, טויזנטערליי גבאים, משולחים און שתדלנים, ישיבה־בחורים, פרושים, לומדים, זיידענע מענטשן, שיינע יידן, טאַטנס־קינדער, תהילים־זאָגער, משניות־לערנער, בעלי־תפילות, שופר־בלאָ־

זער, דריידלעך-מאכער, פורים-שפילער, מצה-רעדלער, ביז די דינים, שוחטים, מנקרים, משגיחים, טוקערינס, קנייטלעך-לייגערינס, פעלד-מעסטערינס וכדומה דאס גאנצע כלי-קודש. אלע כסדר האבן אויף מיר זיך אָנגעזעצט, פאַר איט-לעכן האָב איך, נעבעך, באַדאַרפט אַרבעטן און איטלעכן אויף מיר טראָגן, זיי קאַסטן מיר געזונט און לעבן, איך האָב פון זיי צו זינגען און צו זאָגן. ניכיי וואָלט מיין אַרבעט כאַטש אָנגעלייגט געווען — חלילה! וויפיל איך זאָל נישט אַרבעטן, איז אַלץ ווייניק, אַלץ קאַרג. אַ קאַטאַוועס עפעס אַזאַ פעקל, אַזאַ גרויסע הונגעריקע כנופיא! ניכיי וואָלט מיין אַרבעט כאַטש עפעס נוצן גע-בראַכט — חלילה! איך אַרבעט, איך האַרעווע — פאַר וועמען? משטיינס-געזאַגט, פאַר וועמען?... מעשה שטן פאַל איך תמיד אַריין אַזעלכע לייט אין די הענט, זיי נעמען ביי מיר אַרויס דעם דם התמצית, פאַרשלאָגן מיר דעם קאַפּ מיט דעם מוח און מאַכן מיך אויסצודרייען. פון די לייט ווייס איך זייער פיל זאַכן, איבער זיי איז דאָ פיל צו שמועסן און צו פרעגן. נאָר נישט אַלץ אַבער וואָס מען ווייסט, קען מען רעדן, נישט אַלע קשיות קען מען פרעגן און נישט אויף איטלעכער קשיא באַקומט מען אַ תירוץ. וואָס זאָל מען טאָן? מען מוז אַמאָל זיך באַגנוגענען מיט איין תירוץ אויף אַלע קשיות: „עבדים היינו לפרעה במצרים“, דאָס הייסט: פאַר אַ קליאַטשע האָט מיך געמאַכט דער קעניג פון מצרים!

— איין קשיא וועל איך דיך טאַקע פרעגן, — האָב איך צו איר געזאָגט. — ווי קומט עס, אָ אויך יענע פריצים, וועלכע דו האָסט גערעכנט אין צעטל, זאָלן וועלן אין די הענט נעמען אַזאַ וויסטע, בידנע קליאַטשע?
— מעשה שטן, — האָט זי געענטפערט, — ווערן זיי פאַרבלענדט די אויגן, מעשה שטן, נאָרן זיי זיך און מיינען, אָ איך בין גאָר נישט קיין בידנע, אדרבה, אַ האַרעפאַשנע, אַ קאַפיטאַלנע קליאַטשע!...
— אומגליקלעכער פריינד, בידנע קליאַטשע! — האָב איך אַ קרעכץ געטאָן און מיך שטאַרק פאַרטראַכט.

דאָס דרייצנטע קאַפיטל

אַ בריוו אין קאָמיטעט פון דער חברה „צער בעלי-חיים“

נאָכדעם אָ די שקאַפע האָט אָפּגעדערציילט איר מעשה, האָב איך פון דעם גאַנצן האַרצן אַ זיפץ געטאָן און ווידער זיך פאַרטראַכט.
— עפעס טראַכטסט דו מיר היינט צופיל! — האָט די שקאַפע צו מיר זיך

אנגערופן. — דו ביסט עפעס זייער צעטראָגן, לייג זיך צו שלאָפן און רו זיך, כ'לעבן, אויס אָביסל.

— איך זאל שלאָפן?! — טו איך אַ זאָג מיט פייער. — איך זאל שלאָפן בשעת דו ליידיסט, בשעת דו קרעכצסט, בשעת דיר טוט וויי איטלעכט אבר? ! איך זאל שלאָפן אין דער צייט, בשעת דו באַדאַרפסט האָבן הילף, בשעת דו קענסט זיך, נעבעך, אַליין פון דעם אַרט נישט רירן און מוזט האָבן עמעצן, וואָס זאל דיר העלפן אָביסל זיך אויפצוהייבן, זיך צו שטעלן אויף די פיס? ! אמת טאַקע, איך בין נישט דער מענטש, וועלכן דו באַדאַרפסט אייגנטלעך האָבן אין דיין גויט. וואָס קען אַזאָ שלאָפן מענטשל, ווי איך, דיר העלפן? וואָס, משטיינס-געזאָגט, איז אינגאַנצן מיין כח? קוים וואָס איך האַלט מיך אַליין אויף די פיס, מען קען מיך מיט אַ בלאַז אומוואַרפן. דו באַדאַרפסט האָבן איינעם אַ שטאַרקן, אַ ברייכות, אַ געזונט און אַ געניטן. נאָר כל-זמן אָבער דער איינער איז נאָך נישטאַ, כל-זמן דו האָסט נישט קיינעם, טאָר איך מיך נישט מאַכן נישט-וויסנדיק און מיך לייגן שלאָפן. איך מוז אַנווענדן אַלע מיינע כחות דיר, נעבעך, כאַטש עפעס מיט וואָס-איז צו העלפן. ניין, חלילה, ווי טאָר איך, ווי קען איך שלאָפן? — איך, זאָגסט דו, זאל רוען! אדרבה, איז מעגלעך צו רוען נאָך אַלצדינג, וואָס איך האָב געהערט און געזען? קען איך רוען, אַז אַזעלכע גרויסע צרות שטייען פאַר מיינע אויגן, אַז דאָס גאַנצע פעקל ליידיקייטער, בלוטזויגער פאַרשלאָגן מיר דעם קאָפּ און דרייען זיך פאַר מיר, ווי שרעקלעכע מחנות היישריקן? אַט, אַט, דאַכט זיך מיר, פאַלן זיי אָן, צענעמען זיי מיך אויף שטיקלעך; אַט גיט איטלעכער נאָר אַ קליינעם ביס, עסן זיי מיך אויף און עס בלייבט פון מיר נישט קיין שריד ופליט. ניין, זאָג איך דיר, איך וועל נישט שלאָפן, איך וועל נישט רוען!...

— דו רעדסט, — האָט מיין שקאַפּע געזאָגט און געשאַקלט מיט דעם קאָפּ, — דו רעדסט מיט פייער ווי אַ יונגער מאַן, זיי מיר מוחל; ווי איינער, וואָס האָט ערשט געענדיקט די קלאַסן, געוויינטלעך מאַכן זיי גיכער באַקאַנט-שאַפטן און ווערן צו איינעם ווי צוגעזאַטן. עס טראָגט זיי אונטער דאָס מינדסטע פיצל עוולה, זיי ווערן אש-להבה, רעדן פאַר פייער, פאַר וואָסער, נעמען זיך אין קאָפּ אַריין זאָכן און מיינען דערמיט, אַז זיי וועלן די גאַנצע וועלט איבער-שטעלן... איך האָב שוין אין מיין לעבן אַ סך אַזעלכע געזען; דערנאָך אַז זיי ווערן אָביסל עלטער, קומען אין דער וועלט, הויבן אָן צו פילן דאגת-פרנסה, דענסטמאַל לאָזן זיי אַראָפּ די נאָז, עס נעמט זיי אָפּ דאָס לשון, און חוץ זייער אייגענעם אינטערעס גייט זיי ווייטער קיין שום זאָך נישט אָן. עס איז נאָך כאַטש גוט, אַז זיי אַליין בלייבן ערלעך, פאַרקויפן נישט דעם אמת פאַר אַ גראַשן און שטייען נישט צו צו יענע לייט, מיט וועלכע זיי זענען פריער געווען

קאנטרע, פאר זייערע קרומע גענג; עס איז נאך גוט, אז זיי לויבן נאך כאַטש נישט די דאָזיקע לייט פאר דער גאַנצער וועלט און זידלען נישט אָפּ, שיטן נישט אָפּ מיט פּריסעק זייערע פּריערדיקע גוטע פּריינט... מיט דיר וועט עס אויך אַזוי גיין. אַצינד ביסט דו יונג, הייס ווי פייער, שפעטער אַביסל וועסט דו זיך אַפּקילן, וועסט מיך פאַרגעסן און גאַנץ רואיק שלאָפּן — וואָס וועט דיר אַנגיין אַזאַ בידנע שקאַפּע? שפעטער, נישקשה, וועסט דו ווערן קעלטער און שטילער. דאָס איז שוין אַזוי על פי דרך הטבע אי ביי מענטשן, אי ביי בהמות. קוק, אַשטייגער, אַן אַ מינדסט קעלבּל, ווי אַזוי שטאַרק זי דריגעט מיט די פּיסלעך, ווי אַזוי שטאַרק זי פאַררייסט דעם עק און שפּרינגט, גאַר אַ מחבל. קוק זשע אָבער דאָס אייגענע קעלבּל טאַקע אַן שפעטער, ווען עס ווערט אַן אַקס, ווי שטיל עס איז, ווי עס גייט אַנבויגנדיק דעם קאַפּ אין דעם יאָך. וואָס מאַכט עס אויט? איטלעכער, כּילעבּן, ווערט שפעטער אַן אַקס...

— כּילעבּן! — האָב איך זיך אַנגערופן נאָך מיט מער פייער. — דו האָסט אין מיר, כּילעבּן, אַ טעות! אַי, דו זאָלסט וויסן, וואָס ביי מיר אין האַרצן איז, וואָס איך האָב שוין פאַר דיר געטאָן און דענק נאָך עפעס ווייטער צו טאָן!
— וואָס דו האָסט געטאָן און וואָס דו דענקסט ווייטער צו טאָן! — רופט די שקאַפּע פאַרוואונדערט זיך אָן. — דערצייל, אדרבה, דערצייל, לאַמיר הערן. איך האָב אַקעגן אַ פאַר מינוט זיך געבאַרעט אין דער בוזעם־קעשענע און אַרויסבאַקומען פון דאָרט געשריבענע פאַפּירן.

— אַט דאָס, — מאַך איך מיט אַן ערנסט פנים, אַרויסנעמענדיק אַ בויגן פון די פאַפּירן, — אַט דאָס וועט דיר באַווייזן, אַז איך האָב ליב טאַקע צו טאָן, נישט נאָר אַפּקומען גלאַט מיט רעדן אַליין, אַזוי ווי אַנדערע. דאָס איז מיין בריוו, וואָס איך האָב מכת דיר, פאַרשטייט דו מיך, געשריבן צום קאַמיטעט פון דער חברה „צער בעלי־חיים“, נאָכדעם אַז איך בין באַקאַנט געוואָרן מיט דיין ביטערער לאַגע.

די שקאַפּע מיינע שטעלט אויף די אויערן און איך לייען איר אויף אַ קול מיין בריוו מיט די ווערטער:

„די מידה פון רחמנות איז אַזוי גרויס און אַזוי שטאַרק אין דער מאַדע היינטיקע צייטן, אַז מענטשן האָבן אַנגעהויבן רחמנות צו האָבן נישט נאָר אויף מענטשן אַליין, היינו: זיי נישט פיינט צו האָבן, נישט צו פייניקן, נישט צו פאַרדרייען זיי דעם קאַפּ מיט דעם לעבּן, ווי אין די אַלטע יאָרן, נאָר איטלעכע צו באַטראַכטן פאַר אַ ברודער, פאַר אַ חבר, פאַר אַ פּריינט, גאַר קיין שום חילוק נישט צו מאַכן, פון וועלכן לאַנד און פון וועלכער נאָמנה ער מעג זיך זיין; נישט נאָר מיט מענטשן אַליין, זאָג איך, האָט מען היינט אַנגעהויבן זיך צו באַגיין מיט רחמנות און מיט מענטשלעכקייט, נאָך מער אַפילו מיט בהמות,

אפילו מיט זיי באגייט מען זיך היינט מיט באַרעמהאַרציקייט און מען באַטראַכט זיי פאַר גאַטס באַשעפעניש, און וואָס דעריבער פאַרדינט טאַקע מיט רעכט היינטיקע צייט דעם נאַמען: „די צייט פון מענטשלעכקייט“...

— מליצה, מליצה, מליצה! — פאַלט מיר די שקאַפּע אַריין אין די רייך מיט געשפּעט. זייער שיינע מענטשלעכקייט! האָסט געמעגט אויך צושטעלן, אַז היינט נעמט איינער ביי דעם אַנדערן אַרויס דאָס לעבן זייער גרינג, גיך און באַלד, מיט גוטע ביקסלעך און קלוגע המצאות, וואָס דער באַרעמהאַרציקער דור האָט, לטובה פאַר די מענטשן, אויסגעטראַכט!

— וואָרט נאָר, וואָרט, — שריי איך פאַרפלאַמט, — און לאַז זיך דינען! וואָס טויג מיר, וואָס דו רעדסט! הער אַקאַרשט ווייטער, ווייטער, און זיי מיר נאָר נישט מבבל. ביי וואָס בין איך געבליבן שטיין? יאָ ביי דעם:

„היינטיקע צייט פאַרדינט מיט רעכט דעם נאַמען: „די צייט פון מענטש-לעכקייט“. דער כבוד פאַר אַזעלכע מידות טובות קומט אייך, רבותי, אייך, טייערע, דימענטענע און גוטע מענטשן, אייך, פירער פון דער באַרימטער חרבה „צער בעלי-החיים“; דורך אייך זענען דאָך געהאַלפן געוואָרן אַזוי פיל לעבעדיקע באַשעפעניש, אַזוי פיל בהמות, אַזוי פיל עופות, דורך אייך באַנעמט מען זיך שוין היינט מיט זיי בעסער, מענטשלעכער, אויס מאַדע פייניקן, שלאָגן, אַנטאָן לייך! אומעטום, אויף אַלע וועגן, אויף אַלע שטרונן, אין אַלע שטעט, אין אַלע דערפער, אין אַלע לעכער, זענען דאָך היינט דאָ אייערע באַרעמ-האַרצעדיקע משולחים, גוטע, פאַרשטענדיקע חברה-לייט, וואָס גיבן גוט אַכטונג און רעכענען זיך מיט אַיטלעכן אָפּ פאַר אַ מינדסטע באַליידיקונג, חלילה-וחס מען זאָל היינט באַליידיקן!...“

— מליצה, מליצה, מליצה! — האָט די שקאַפּע ווידער איבערגעשלאָגן מיר די רייך מיט אַ גרויס געשפּעט. — אַז וואויל איז אייך, לעבעדיקע באַ-שעפעניש; אַז וואויל אייערע קינדער, וואָס איר לעבט אין אַזאָ דור, וואָס גוטע חברה-לייט זאָרגן זיך פאַר אייך! טאַנצט, בהמהלעך, טאַנצט!... אין דער בוניע, זיי מוחל, גיי אַריין, וועסט דו הערן אַ קאַנצערט, וועסט הערן און זען, ווי היבער, גענדו, אינדיקעס וכדומה זינגען, שפּרינגען און צאַפלען זיך פאַר גרויס פרייד! דאָרט שטייט גאַטס בן-יחידל, דער מלך פון אַלע באַ-שעפעניש, עפעס אַ שוחטל, אַ פרום מענטשל, ער מאַכט אַ ברכה, גיט אַ כּיכ אַ האָן, און באַלד טאַקע, אין דער הייסער רגע, פליקט ער אים אויס די גאַנצע פעדערן. דער האָן שרייט „אַמן“, אויף אַ קול, און פאַרגייט זיך אַזש פאַר גרויס תענוג. ער וואָרפט זיך, ער צאַפלט זיך נאַקעטערהייט, אַמאָל טאַקע אַ גאַנץ היפשע צייט ביז די נשמה גייט אים אויס, און אויסגייענדיק טוט אים משונה הנאה, וואָס ער האָט אַ זכיה, אינאיינעם מיט אַלע היבער פון דער שטאַט

איבערצולאזן זיינע פעדערן בירושה דעם גוטן, דעם פרומען, דעם בארעמ-
הארצעדיקן שוחטל... גענוג אַנגעפאַקטע זעקלעך מיט פעדערן האָב איך,
נעבען, אין גלופסק, ביי די שוחטים, איבערגעפירט. פון דער דאָזיקער ירושה,
אַזאַ טייערע, גילדענע ירושה — אָדער ווי ביי זיי הייסט עס חזקה־פעדערן —
האָב איך גענוג געשוויצט, בין גוט פאַרשוואַרצט געוואָרן, עס טוט מיר פון איר
ווי די ביינער !

— עט, עט ! — האָב איך זיך אַנגערופן, פאַרפלאַמט און פאַרפאַליעט פון
דעם ליינענען. — עט, וואָס איז דאָס פאַר אַ שייכות ? דו פאַרשטייט, כ'לעבן,
נישט דעם גאַנג פון שרייבן, האָסט דרינגען נישט קיין געפיל. הער בעסער
ווייטער, ווייטער, וואָס ווייטער שטייט געשריבן ! שווייג בעסער און הער מיט
קאָפּ, וואָס איך ליינען. אַט וואָס איך שרייב ווייטער :

„און אַזוי ווי איך האָב דעם כבוד, אויך דאָס גרויסע גליק, איינגעקויפט
צו זיין אין דער חברה, בכּן איז אויף מיר מוטל אייך צו מעלדן מכה גאָטס אַ
באַשעפעניש, וואָס עס האָט עפעס גאָר קיין נאָמען נישט, וואָס איך ווייס אָסור
אַליין נישט, ווי איך זאָל עס אייך דאָ אַנרופן. זאָל איך עס אַנרופן קליאַטשע,
איז עס, דאָכט זיך, — לאַכט נאָר נישט, איך בעט אייך, — איז עס עפעס אַ
מענטש ; לאַמך זשע עס אַנרופן מענטש, איז עס, דאָכט זיך, אַ קליאַטשע !
נאָך אַ מאָל רבותי, לאַכט פון מיר נישט ! איך טראַכט עס נישט אויס פון
דעם קאָפּ. פשוט איז פשוט, דאָס מין באַשעפעניש לעבט אויף דער וועלט.
עס איז אַ קליאַטשע. נאָר עפעס האָט עס געפילן און אַלע פאַסטעמקעס,
אַקוראַט ווי אַ מענטש. אַז מען זאָל דאָס נעמען על פי חקירה, קען מען אַפילו
אויסווייזן, אַז „אין כל חדש תחת השמש“, דאָס הייסט, אויף דער וועלט טרעפט
זיך אַזעלכע זאַכן. וואָס זענען דען געווען די פאַריער, אַשטייגער אין אינדיע ?
טאַקע עפעס מיני מענטשן, פאַררעכנט אַפילו ווי די הינט... וואָס זענען דען
געווען יענע, וועלכע עס האָבן אַמאָל געאַרבעט „פאַנשטינע“ — דאָרט אין
אַמעריקע ? אויך עפעס נישט קיין מענטשן, נישט קיין בהמות, נישט־דאָ גע-
דאָכט ! וואָס באַדאַרפט איר מער, האָט דען ערשט נישט לאַנג איינער אַ
גרויסער יעזואיט, פאַטער בורנשטאַללער אין דער שטאָט פעלדקירך, פאַר
גרויס כעס נישט געשטעלט דעם באַרימטן חכם אַלעקסאַנדער פּאַן הומבאַלט
אין דער מדרגה פון די בהמות ? ער האָט פשוט געמאַכט דעם דאָזיקן חכם
פאַר אַ פי, פאַר אַ בהמה ! אַ נס וואָס מען האָט באַצייטנס זיך אַרומגעקוקט,
זיך שטאַרק אויסגעלאַכט, איז דערפון גאַרנישט געוואָרן... נאָר איך וויל מיך
דאָ אַבער נישט אַריינלאַזן אין חקירות, אין די הויכע דרכים. אַזוי צי אַזוי,
נאָר הנה זייט וויסן, אַז אין אונדזער קאַנט איז דאָ אַ מין באַשעפעניש, וואָס
עס קומט, נעבער, שרעקלעך אַפּ. דער וואָס באַדאַרף, אַרבעט דערמיט מעשים,

האָט פון דעם הנאה; עס גייט אין דעם יאָך און טראָגט משא איבער די קרעפטן. פונדעסטוועגן באַנעמט מען זיך מיט אים זייער שלעכט, היינו: מען האַלט דאָס באַשעפעניש אָפגעזונדערט פון דער שטאַט־טשערעדע, גלייך ווי עס איז אַ זאַראַזע. לאַז עס ערגעץ כאַפן אַ לעק, עפעס אַ ביסן, רייצט מען אָן הינט, מען שרייט: גוואַלד, עס גייט אין שאַדן, — און עס שיטן זיך אויף דעם שלים־מזל קלעפּ פון אַלע זייטן. אַ סך חברה־לייט זעען עס צו און — אַ חידוש! — זיי מאַכן זיך נישט־וויסנדיק, גלייך ווי אַזעלכט איז הפקר און געהער זיך כלל מיט דער חברה נישט אָן. איך האָב מיך געפרוואוּט אַ פאַר מאָל פאַר אים אַרויסשטעלן זיך, האָב איך געהאַט מיין ערלעך אויסקומעניש. געוואַלד, זועל איך שרייען, וואָס טוט זיך דאָ אַזוינס?! אַנגענומען אין דער סברא, אַז דאָס באַשעפעניש, פון וועלכן איך שרייב דאָ, איז טאַקע נישט מער ווי אַ קליאַטשע, אַוועקגעלייגט שוין אַלע אַנדערע זאַכן אין דער זייט, אַבער פאַרט איז זי דאָך גאַטס אַ באַשעפעניש, נישט ערגער פון אַנדערע קליאַטשעס. עס איז אויף איר, נעבעך, אויך אַ צער בעלי־החיים!...

„און איר, באַרעמהאַרצעדיקע גבאים פון דער טייערער חברה, וואָס אייער רחמנות איז אַזוי גרויס אויף אַלע חיות, אויף אַלע בהמות, דערבאַרעמט איך אויך אויף דער וויסטער, אומגליקלעכער קליאַטשע! שטייט איר ביי אין אירע נויטן און נעמט זיך אָן איר קריוודע. שפּרייט אויף איר אויס אייערע פליגל און לאַז זי דורך אייך אויך געהאַלפן ווערן. לאַז זי, שליממזלדיקע, נעבעך, אויך וויסן, אַז היינטיקע צייט איז נישט מער הפקר אַ וועלט. עס איז דאָ אַ חברה „צער בעלי־החיים“!...“

דאָס פערצנטע קאַפיטל

אַן ענטפער, וואָס דער קאַמיטעט האָט אויפגעטאָן
אין דעם דאָזיקן ענין

די לעצטע ווערטער פון מיין בריוו: „היינטיקע צייט איז נישט מער הפקר אַ וועלט, עס איז דאָ אַ חברה „צער בעלי־חיים“! האָב איך אויסגעלאָזט אויף אַ קול, אַזוי הויך, אַזוי שטאַרק, אַז עס האָט אַזש געהילכט אין דעם גאַנצן וואַלד, גלייך ווי די אַלע באַשעפעניש דאַרט האָבן אַנגעקוואַלן הערנדיק אַזעלכע ווערטער, פאַר שמחה זיך אַרומגענומען, איינער דעם אַנדערן געזאָגט „מזל־טוב!“ מיט אַזאַ גוטער בשורה און אַ געשריי געטאָן: עס זאָל לעבן און געזונט זיין די חברה צער בעלי־חיים! דעם נאַמען פון דער חברה האָב איך

באמת געהערט זיך אפרופנדיק גאנץ קלאר אין דעם וואלד. די שקאפע אבער האט געשוויגן, געשאקלט דעם קאפ און געקוקט אויף מיר מיט א שמיכעלע, עפעס ווי איינער זאגט: אי, ביסט דו א לעקיש!... מיד האט דאס אפילו אביסל פארדראָסן, איך האָב אָבער ביי מיר געטראַכט: עט, זי האָט אין שרייבן אַ קליינע ידיעה... פאַרט, לאַ עליכם, אַזוי פיל יאָר אַ קליאַטשע. איך האָב מיר אַ קראַץ געגעבן אין דער פאַטיליצע, צענומען נאָך אַ בויגן פאַפיר און געלייענט דאָס, וואָס דער קאַמיטעט פון דער חברה האָט מיר געענטפערט.

„אין אונדזער תשובה אויף אייער בקשה מכת דער קליאַטשע, אָדער דעם באַשעפּעניש, וואָס מיר קענען גאָר נישט פאַרשטיין, וואָס פאַר אַ מין שלים-מזל דאָס איז, זענען מיר, קאַמיטעט פון דער חברה „צער בעלי-חיים“, איך, ליבהאַרצעדיקער האָר, מודיע, אַז חוץ אייך זענען שוין צו אונדז אַנגעקומען אַ סך פּראָשעניעס פון פאַרשיידענע מענטשן אַלץ מכוח דער דאָזיקער קליאַטשע. אַ טייל קלאָגן זיך אויף די דאָזיקע, וואָס פייניקן זי, באַשרייבן איר שלעכטע לאַגע און בעטן רחמים, אַז מיר זאָלן געבן בפירוש אַ באַפעל צו אונדזערע חברה-לייט, אומעטום, וואו די קליאַטשע געפינט זיך, זאָל מען מיט איר זיך באַגיין מענטשלעך, אַזוי ווי מיט אַלע אַנדערע בהמות און באַשעפּעניש, וואָס שטייען אונטער אונדזער שוץ, גאָר אָן אַ שום אונטערשייד; מיר זאָלן איינמאַל פאַר אַלע מאָל אַנזאָגן, אַז אין דעם דין פון רחמנות זענען בכלל אַלע באַשעפּעניש גלייך, אפילו די קליאַטשע אויך, און אַז מען וועט זען, ווי עמעצער באַהאַנדלט זי שלעכט, זאָל מען מיט אים טאַקע אויף דעם אָרט זיך אַפּרעכענען כפי הזאָקאָן. צווישן דעם דאָזיקן טייל געפינען זיך אויך אי אַזעלכע, וואָס מאַכן פון דער קליאַטשע אַ גאַנצן פירוש, פלאַפּערן און פלוידערן איבער איר עפעס משונה ווילדע אגדות, פונקט, מחילה, ווי איר, ליבהאַרציקער האָר. אַקעגן-זשע ווידער אַ טייל שרייבן פאַרקערט. „איר קענט נישט און איר באַדאַרפט נישט“, זאָגן זיי צו אונדז, „זיך אויפשטויסן מיט די דאָזיקע, וואָס דערלאַנגען אַזעלכער אַ מאָל אַ קלאַפּ, דער קלאַפּ איז זייער נויטיק, מען קען נישט אויסקומען אַנדערש.“ לויט זיי זאָגן, פירט זי זיך אויף עפעס זייער ווילד, איר גאַנצער הילוך איז נישט ווי עס באַדאַרף צו זיין. וויל מען זי איינשפּאַנען, ווי דער שטייגער איז, שטעלט זי זיך אויף דיבאַם, זאָגט קוממיות — פאַרקוקט מען זיך אַמאַל, שפּרינגט זי אַרויס פון די האַלאַבליעס, וואָרפט זיך אַראָפּ די גאַנצע משא, האָט ליב שטילערהייט אַ בריק צו טאָן, אַ ביס צו טאָן קליינע קינדער. זי מוז אויף זיך האָבן אַ בייטש, אָן אַ שמיץ איז גאָר אוממעגלעך מיט איר אויסצוקומען. היינט דערצו איז זי נאָך אומריין. עס הענגט איר נאָך אַ לאַנגע קאַלטענעוואַטע גריווע, עס יאַטרעט זיך איר עפעס

אויף דעם קאָפּ, איז יאָדעשליוווע. מען קאָן זי אויף קיין סברא נישט לאָזן זיין צווישן אַנדערע פּערד, זי וועט זיי נאָך זיכער אַנשטעקן. און וואָס צום אַרבעטן איז נוגע, טויג זי בשום אופן נישט צו איטלעכער אַרבעט, נאָר עפעס צו געוויסע, נישט קיין שיינע מלאכות. צו די אַלע מעלות האָט זי נאָך שטאַרק ליב צו גיין אין שאַדן. נישט איינמאָל פאַרנעמט מען זי צווישן תּבואות, וואָס זי פּרעסט, צעטרעט זיי און טוט דערמיט די פּויערן, נעבעך, שרעקלעכע היזקות אָן, בשעת אַנדערע פּערד, אַ סך שענערע, בעסערע פּון איר, פּיטערן זיך גאַנץ פּיין, ווי עס געהער צו זיין, אויף דעם גרינעם גראָז. עס איז דעריבער מסוכן אַזעלכע צו האַלטן אין דערפּער. איר באַדאַרפט אייך, כּלעבן, גאָר נישט וויסנדיק מאַכן, נישט זוכן זיך צו יענעם, וואָס איז אַמאָל זי מכבד מיט אַ קלאָפּ. נישט אויף איטלעכן קאָן די חברה רחמנות האָבן. זי פאַרדינט, נישקשה, דעם קלאָפּ. זי איז אַן אַנשיקעניש, אַ פּלאַג פּון זיין ליבן נאָמען!"

ביי דער קליאטשע, נעבעך, האָט זיך אַרויסגעריסן אַ זיפּץ טיף פּון דעם האַרצן, זי האָט אויפגעשטעלט די אויערן, אויפגעעפנט דאָס מויל, הערנדיק אַזעלכע מסירות, אַזעלכע בלבולים אויף איר. איך האָב אַביסל מפּסיק געווען בכדי צו כאַפּן דעם אַטעם, דערנאָך האָב איך ווייטער געלייענט:

„נאָכדעם אַז מיר, קאָמיטעט, האָבן גוט אויסגעהערט ביידע צדדים און פּון אונדזער זייט אויך פאַרנומען וועגן דער קליאטשע שטילערהייט „סווייע-דיעניעס“ דורך אונדזערע זברה-לייט, האָבן מיר די גאַנצע „דיעלע“ מכה איר מיט אַלע פּאַפּירן איבערגעגעבן אַ באַזונדער קאָמיסיע, זי זאָל עס ריכטיק באַקלערן און געפּינען גוטע מיטל, ווי מען זאָל די זאך פאַרבעסערן. די קאָ-מיסיע האָט אין דער זאך שטאַרק געאַרבעט, און פּון איר זייט אויך חוקר ודרש געווען ביז זי איז, ברוך-השם, געקומען אויף אַ שטייגער.“

— עס וועט שוין אַמאָל אַן עק, אַ סוף נעמען די פּוסטע רייד? — האָט די קליאטשע אַ פּרעג געטאָן. — עס ווערט, כּלעבן, נישט גוט הערנדיק.

— נישקשה, וועסט באַלד הנאה האָבן, — האָב איך געענטפּערט און

ווייטער געלייענט:

„אין איר „דאָקלאַד“ האָט די קאָמיסיע אונדז פאַרגעלייגט איר חוות-דעת מיט די דאָזיקע ווערטער: קודם כל, זאָגט זי, זאָל מען דער קליאטשע אַראַפּ-נעמען די קאָלטענעס, לאָז זי באמת ווערן אַביסל ריינער. בכדי אויסצומיידן אַ סך סכסוכים וועגן דעם ענין און צו פאַרבעסערן איר צושטאַנד אויף להבא, מוז מען, נאָך אונדזער מיינונג, זען, זי זאָל נישט זיין אַזוי פאַרגרעבט. מען באַדאַרף איר שטעלן אַ גאַנג — זי בילדן און אויסלערנען, ווי צו שטעלן אַ פּוס און נאָך זאַכן. דענסטמאָל ערשט לאָז זי זיך באַנוצן מיט אונדזער רחמנות; ערשט דענסטמאָל, אַז זי וועט קענען די אַלע קונצן, וועלכע מען פאַרלאַנגט

פון א געלערנטער קליאטשע, דענסטמאל וועט די חברה איר ביישטיין און נישט צולאזן, מען זאל זי גראב באהאנדלען. דערווייל מוז מען אכטונג געבן, אז פון די פעלדער מיט תבואות לאז זי, בכל-האופנים, זיין אביסל דערווייטערט, טאקע פון איר טובה וועגן. דאס הייסט, ווי די מעשה איז, גייט זי, אדער גייט זי נישט אין שאדן, דערווייל לאז מען אויף איר נישט אנפאלן...

„דער דאזיקער פלאן פון דער קאמיסיע איז אנגענומען געווארן און מיר האבן שוין פון אונדזער זייט געטאן אלצדינג וואס מעגלעך איז אים, מיט גאטס הילף, אין קורצער צייט אויסצופירן.

„אינדעם אז מיר זענען אייך דאס מודיע, קענען מיר זיך נישט איינהאלטן נישט צו דאנקען אייך, בארעמהארציקער האר, פאר אייער געטריישאפט, מיט וועלכער איר דינט תמיד דער חברה, און פאר אייער גרויס רחמנות, מיט וועלכער איר זארגט זיך שטענדיק פאר די אומשולדיקע, אומגילקלעכע בא-שעפעניש, נעבעך, דער קאמיטעט, נישקשה, האט אן אויג און פארשטייט, אזעלכע נוצלעכע מענטשן ווי איר צו שעצן. א. א. וו.“

קוים גאר-וואס געענדיקט דעם דאנק, וואס דער קאמיטעט גיט מיר, דער-הער איך אין וואלד א געשריי. מיינענדיק, טאמער איז עס דארט א חיה רעה אדער א גולן, ווייס איך וואס אין א וואלד קען זיך מאכן! טו איך מיך א כאפ צו דער בוועם-קעשענע, רוק זיך ארונטער בעסער אונטער די צווייגן און זיך אין שרעק, אין איינע צרות. דאס קול האט ווייטער, ווייטער געלאזט זיך בעסער הערן און נאך אין א פאר מינוט ארום איז פון דעם וואלד ארויסגעפארן א פויער מיט א גרויסער פור האלץ. ער האט געשריגן, געפלוקט און געשאלטן, געשלאגן טויט-שלעק זיין קליין פערדל, נעבעך, וואס אים איז שרעקלעך שווער געווען צו שלעפן אזא משא און פלעגט זיך אלץ אפשטעלן. עס איז מיר אראפ ווי א שטיין פון הארצן, ווי באלד אן סכנות, בין איך באהארצט ארויס פון דער באהעלטעניש, צוגעגאנגען צום פויער און זאג אים:

— טשויעש! פאר וואס שלאגסט דו אזוי דאס פערדל, נעבעך? א רחמנות. מען טאר אזוי נישט שלאגן.

— שמשא ווין טאם קאזשע נעמאזשנא! — האט דער ערל שטארק פאר-וואונדערט געענטפערט און זיך גענומען ווייטער צום פערדל, נעבעך.

— אן הענט! — מאך איך שוין טאקע אביסל אין כעס. — קיין ריר זאלסט אים נישט טאן!

— ווער הערט דיך? וואס פאר א רעכט האסט דו צו מישן זיך נישט אין זיין זאך און נישט צו לאזן מיר שלאגן מיין כודאבע? — ענטפערט מיר דער פויער מיט עזות.

— איך בין איינער פון דער חברה „צער בעלי-חיים“! — האב איך גע-

ענטפערט מיט גדלות און געמיינט, דער ערל וועט זיך איבערשרעקן און אראפכאפן דאס היטל.

דער רוח זאל דיך וויסן מיט דיין חברה! טשעפע זיך אָפּ, משוגענער, צו אלדי שוואַרץ יאָר! איך האָב דאָ נישט קיין צייט צו טענהן. דעם וואָגן האַלץ באַדאַרף איך ברענגען אין דער שטאָט נאָך גאַנץ פּרי.

— דאָס פּערדל אָבער קען נישט שלעפּן אַזאַ אַנגעלאַדענעם וואָגן.

— נו, שפּאַן זיך איין און העלף אים שלעפּן, אָו דו ביסט אַזאַ וואוילער.

— וואַרף אַראָפּ אַביסל האַלץ.

— באַצאַל מיר, וועל איך אַראָפּוואַרפּן.

— הערסט דו, חכם! באַצאַל אים! פאַר וואָס זאל איך דיר באַצאַלן?

— צי ביסט דו משוגע, צי שיכור, צי ביסט דו אַ ליק, צי וואָס? טפּו!

טשעפע זיך אָפּ, זלידנע, צו אלדי רוחות! — רופּט דער ערל זיך אָן שטאַרק אין כּעס און טוט אַ שמיץ דעם פּערדל.

— איך בין אַ חברה־מאַן! איך וועל דיך נישט לאָזן, הערסט דו?

— איך וועל דיר ברעכן אַ בייך, משוגענער! צו אלדי שוואַרץ יאָר מיט

דיינע חברות! — האָט דער פּויער געפּלוקט, געשאַלטן און שוין געהאַט בדעה מיך אַ שמיץ טאָן מיט דער בייטש.

איך בין נישט־טויט, נישט־לעבעדיק אַנטלאָפּן און האָב זיך געזעצט אויף

מיין פּריערדיק אַרט.

דאָס פּופּצנטע קאַפּיטל

לערן זיך טאַנצן!

אַ היפשע צייט בין איך מיר געזעסן שטיל און דער צונג האָט מיר זיך נישט געלייגט צו רעדן אַ וואָרט. דערנאָך האָב איך מיך אַביסל אויסגעווסט און אַ פּרעג געטאָן די קליאָטשע:

— האָ, וואָס זאָגסט דו צו דער חברה? ווי גוט, ווי פּיין זי איז, ווי זי

האַט דיך אין זינען און וויל פאַרוואַרגן דיין תּכּלית! זי וויל דיר פאַרריכטן

דאָס מזל, אָו ווייטער זאל מען דיך אַזוי שלעכט נישט באַהאַנדלען. נאָר דאָס

ווענדט זיך אָבער אויך אַ סך אָן דיר. דיין גליק, דיין בעסערע מערקה הענגט

פּיל אָפּ טאַקע פּון דיר אליין, ווען דו וועסט פּאַלגן, אַננעמען אַלע פּאַסטעמקעס,

אַלע גענג פּון געלערנטע פּערד, וועט דיר, אַם ירצה השּׁם, שפּעטער זיין גוט.

אַנשטאָט די גראַבע מלאכות וועט מען דיך געברויכן צו שיינע און גרינגע

ארבעט. ווער ווייסט, וואָס מיט דער צייט קען זיך מאַכן? עס קען נאָך ווערן פון דיר לייט און זאָלסט באַקומען גאָר אַן אַנדער פּנים. האָ, וואָס זאָגסט דו? איך בין ביי מיר זיכער געווען, אַז די קליאַטשע וועט גאָר אַנקוועלן פון דער בשורה. עס וועט איר פשוט אַ שטיק געזונט צוקומען, הערנדיק אַזעלכע ווערטער. זי וועט זיך אַנבאַפן, ווי מען זאָגט, מיט הענט אי מיט פּיס און פאַר גרויס שמחה אָפּגעבן אַ דאַנק און אַ לויב דעם, וואָס איך האָב די הענט נישט געוואָשן, ווי אויך מיר, זיין שלית, וואָס האָט איר אַנגעזאָגט אַזאַ גוטע בשורה. איך בין זיך מודה, אַז מיר טוט עפעס משונה ווילד הנאה, ווען איינער דאַנקט מיר פאַר אַ טובה, וואָס ער האָט פון מיר, אָדער דורך מיר, געהאַט. עפעס פיל איך מיך דענסטמאַל, אַז איך בין זיין האַר און ער איז מיין קנעכט, איך בין דאָס דער פּיינער מענטש, דער באַגליקער, דער בעל־רחמים, דער בעל־עצה, און ער איז עט... אַ נעבעך... מיר, פאַרשטייט זיך, קומט אַלצדינג, מיר קומט אי געלט אי אַלע תּענוגים, און אים וואָס?... לאַז ער זיך פּרייען, וואָס אַזאַ מענטש, ווי איך, האָט אויף אים רחמנות געהאַט און אים עפעס געגעבן. ער וואָלט דאָך פון מיר נאָך געקענט כאַפּן גאָר אַ פּסק, אַשטייגער, ער זאָל געווען אַריינקומען צו מיר און געבעטן עפעס אַ זאַך, וואָס אים באַרירט עס אין דעם לעבן, ביי מיר אָבער איז דאָס גאָר אַ שפּאַט. — דענסטמאַל האָט מיר גראַד געקענט אויסקומען, אויף אים קרום אַ קוק צו געבן, זיך נישט צו לאַזן רעדן און צו פאַרדרייען מיט דער נאָז אַזוי, אַז ער וואָלט קוים די טיר געטראַפּן. מיט איין קוק וואָלט איך אים צעקוועטשט, ווי אַ פּליג, און זיינע אַלע האַפענונגען, משטיינס־געזאָגט, צעריסן ווי אַ שפּינוועבס. אינגאַנצן האָט עס זיך געווענדט טאַקע נאָר אין איין האַר. — בשעת אַזעלכער דאַנקט מיר, פיל איך, ווי גרויס, אַפּנים, איך בין. עס דאַכט זיך מיר דענסטמאַל, גלייך ווי ער איז מיר מודה אויף די ברכות, גיט מיר אָפּ די וועלט, אויך יענע וועלט און זיך אַליין האַלט ער מיט רעכט טאַקע פאַר אַ גאַרנישט. מיר, פאַרשטייט זיך, קומט אַ גרינג לעבן, אַן מי, אַן אַרבעט, אַן זאַרג. דערויף בין איך דאָך אַ פּיינער, איידעלער מענטש, און אים... אים איז עפעס אַן אַנדער זאַך... מיר זענען טאַקע ביידע פלייש און בלוט, פונדעסטוועגן איז נאָך אַ גרויסער חילוק צווישן בלוט און בלוט. איידל בלוט איז פאַרט עפעס אַנדערש. היינט איז טאַקע אונדזער ביידנס טבע אויך נישט גלייך. איך בין געוואוינט געוואָרן גוט צו לעבן מיט אַלע תּענוגים; זאָל מיר נישט זיין צו דער צייט דאָס גלעזל קאווע, דאָס גלעזל טיי אָדער לאַז מיר צו מיטאַג נישט דערגיין עפעס אַ געריכט און לאַז איך מיך אַן איבעריקן בייג טאַג, בין איך פשוט אויס מענטש; ער אָבער איז געוואוינט געוואָרן צו האַרעווען, ער איז פאַרגרעבט, אַן אַ שום גע־פיל. אַן אַרעמאַנס קישקע קלייבט גאָר נישט איבער, כאַטש דאָר ברויט, כאַטש

קרעמענעס, אבי עסן... זוי קומט ער צו מיר? בשעת עפעס א געמיין מענטשל, עפעס א נויטבאדערפטיקער דאנקט מיר מיט א ציטערדיק קול, שטיי איך און שמייכל מיר אביסל, עפעס זייער משונה, וואָס לאַזט זיך גאָר נישט צו באַ- שרייבן. עס ליגט אין דעם שמייכלעלע אי עניויות אי גדלות, אי כלומרשט ערנסט אי געשפעט, אי צוגעלאַזטקייט, אי אַ שטופּ פון זיך אויף אַ מייל, אי מהיכא- תיתי אַ רחמנות, אי מהיכא-תיתי אַ רוח אין דיין טאַטן, אי רשות יענעם צו רעדן אי אַנצוהערעניש: פונדעסטוועגן, דרד-אַרץ! אַז איך שענק אים דענסט- מאַל אַ קוק, דאַכט זיך מיר, ער איז זיך פשוט מחיה; שענק איך אים נאָך עטלעכע ווערטער, לאַז מיך צו אים אַראָפּ און זאָג אים פאַר גוטסקייט מוסר, ווי, אַשטייגער: מען באַדאַרף אַרבעטן, האַרעווען, פאַרדינען כשר דעם גראַשן מיט שווייס, מען באַדאַרף זיך נישט פוילן, מען באַדאַרף לעבן מיט חשבון; אַדער איך מיש מיך גלאַט אַריין אויף גאַטס באַראָט, מיט עצות אין זיינע זאַכן און זאָג מיר בויך-סברות, אַט אַזוי באַדאַרף מען דאָס און דאָס מאַכן, דאָס און דאָס שרייבן, אַזוי איז גוט, אַזוי איז שלעכט וכדומה דעות גאָר אַן אַ שום טעם — דאַכט זיך מיר, קוועלט ער פשוט אָן, ער זאָגט אויף מיין איטלעכס וואַרט נאָך אַמן און דאנקט מיר פאַר מיין זיסן מוסר, פאַר מייןע קלוגע עצות, איך מיין, אַז אין דרינען זענען מיר גלייך אַ סך גבירים, אַ סך באַרעמהאַרצע- דיקע, גרויסע לייט. איך דערקען עס תמיד אין זייער פנים, אין זייערע שמייכלעלע, אין זייערע שיינענדיקע אייגעלעך, אין זייער דיבור, אין זייערע עצות און אין זייער מוסר-זאָגן. נאָך בעסער ווייזט זיך עס אַמאָל אַרויס אין זייער האַנט-געבן. דאַכט זיך אין פלוג, וואָס איז אַזוינס אַ האַנט-געבן? ביי פראַסטע מענטשלעך איז דאָס פשוט, מען גיט יענעם די האַנט, מיט אַלע פינג- גער, ווי זי איז, גאָר אַן חכמות. ביי די פיינע מענטשן אַקעגן שטעקט אין דעם האַנט-געבן גרויסע חכמות, מען גיט זי אויף פילערליי אַרטן; אין אַיט- לעכער אַרט ליגן גאַנצע הלכות, עס ליגט דרינען אַ גאַנץ לשון. בשעת איך בין געוואָרן אַ פיינער מענטש, האָב איך אַוועקגעלערנט די חכמות פון אַ האַנט-געבן, אַ לאַנגע, לאַנגע צייט. אַז גאַט וועט מיר שענקען געזונט און לעבן, טראַכט איך אַפּדרוקן זייער אַ דיקן ספר, אין עטלעכע חלקים, מיט דעם נאָמען „חכמת-היד“. דער ערשטער חלק שמועסט פון נעמען. מילא דאָס איז אַ גרינגע זאָך, איין כלל אויף תמיד, פאַר איטלעכן גלייך, אַז נעמען באַדאַרף מען מיט דער גאַנצער האַנט, און אויב עס לאַזט זיך, איז מען זיך אומעטום נוהג צו נעמען מיט ביידע. די גאַנצע שווערקייט ליגט אין געבן. דערויף שטעלן זיך אַלע מפרשים, דרינען זענען דאָ טויזנט פירושים, און דאָס איז דער עיקר אין דעם ספר. איך בין זיכער, אַז די וועלט וועט פון דעם ספר אַ גרויסן נוצן האָבן, בפרט יענע מיני מענטשלעך, וואָס ווערן פלוצים אויפ-

געריכט. וואס ווילן זייער שפילן אַ ראַלע, אין אַלע זאַכן נאַכצוטאָן די גרויסע לייט, די פיינע-בריות; ווי אויך יענע מיני נקבות, וואָס וואַרפן פּלוצים אין די עלטערע יאָרן פון זיך אַראָפּ דעם שלייער, פּוצן זיך אויס נאָך דער לעצטער מאַדע, מאַכן חן, בלאַזן פון זיך זייער שטאַרק און ווערן פון דער העלער הויט גאַנצע דאַמען!...

היינטיקס מאַל אָבער איז מיר נישט באַשערט געווען הנאה צו האָבן. די קליאַטשע, ווייניק וואָס זי האָט מיר נישט געדאַנקט, האָט זי נאָך, ווי עס האָט אויסגעזען, אַפילו נישט געוואַלט הערן מייע רייד. זי האָט זיך אַוועקגעקערט גאַר אין דער זייט און געגעסן גראַז מיט אַזאַ מינע, ווי זי וואַלט להלוטין נישט געוואוסט, אויב איך געפין מיד גאַר דאָ לעבן איר. דאָס האָט מיד אַביסל געאַרט, איך האָב איר נאָך אַ מאַל איבערגעזאָרט מייע פּריערדיקע ווערטער, זי האָט טאַקע ווייטער זיך נישט וויסנדיק געמאַכט און געטאָן איר זאָך, ווי איינער רעדט: וואָס אַרט מיד, אַז יענער פּלוידערט? אַז יענער וויל מיד לערנען? — אַזאַ באַליידיקונג האָב איך שוין נישט געקענט אויסהאַלטן. וואָס הייסט? עפעס נאַרישקייטן דערצייל איך דאָ? איך שמועס דאָך מכה השכלה, מכה בילדונג!... עס האָט מיד אונטערגעטראָגן, פאַר וואָס דאָס איז ביי איר עפעס נישט אַזוי אָנגעלייגט. איך האָב זיך אויפגעשטעלט געשווינד אויף די פיס, מיד אומגעקערט מיט דעם פנים צו דער קליאַטשע און איר געזאָגט אַ גאַנצע דרשה.

— איטלעכן איז באַקאַנט, — האָב איך געזאָגט מיט פייער, — איטלעכן, פון קליין ביז גרויס, איז באַקאַנט, אַז אַלע חכמים פאַרגלייכן די בילדונג אָדער געלערנטקייט צו דער ליכטיקייט: ותורה אור, און די געלערנטקייט איז ליכט, זאָגט אויך דער פּסוק, אָבער דאָס גראַבקיט און דאָס נישט-געלערנטקייט פאַרגלייכן זיי צו פינצטערניש. אַ געבילדעטן איז ליכטיק אין די אויגן, אין אַלע זיינע רמ"ח אברים. די בילדונג גיט איטלעכן, אַקוראַט ווי דאָס ליכטיקייט, גליק און לעבן, ווער עס איז נאָר געבילדעט, לעבט זייער גליקלעך אין עושר, אין כבוד. ער האָט תענוג פון דער וועלט און די וועלט האָט גרויס תענוג פון אים. איטלעכער האָט אים משונה ליב, גייט נאָך אים פשוט אויס. מען גיט אים דאָס שענסטע, דאָס בעסטע, אַפילו דאָס טעלערל פון דעם הימל נעמט מען אים אַראָפּ און מען טראָגט אים צו פון פייגל-מילך. הכלל, עס איז אים גוט, גוט, גאָר גוט. גבירים, רייכע לייט, קוועלן פון אים גאַר אָן, זענען פשוט זיך מחיה און לעקן די פינגער פון זיינס אַ וואָרט. איטלעכער שלעפט אים צו זיך ווי אַ טייערן בריליאַנט, און לאָזן זיי מאַכן אַ באַל, אַ מיטאַג, אָדער עפעס אַ קערמעשל, שטייט ער ביי זיי אין צעטל דער ערשטער, ווי אַ שפיגעלע. זיי פאַרשטייען, נישקשה, אַז טאַקע געלט איז שמעלט. היינט איז עס דאָ,

מאָרגן נישטאָ, אָבער ער — ער אַליין איז געלט, ער איז גאַלד און זילבער. וואָס טויג אים געלט? וואָס טויג אים צירונג? אַז ער אַליין גילט ווי אַ מטבע, אַז ער אַליין איז אַן אבן-טוב! לאַז ער פּרוּאוּן עפּעס בעטן אַ הלוואה וכדומה, דערפילן זיי תּיכּף-ומיד זיין בקשה מיט גרויס שמחה. וועלכער גביר, אַשטייגער, וועלכער רייכער מאַן האָט אין זיין לעבן, אַמאָל אין עפּעס אַ זאַך אַ געבילדעטן אָפּגעזאַגט? וועלכער, אדרבה וועלכער? — איך מיין טאַקע קיינער נישט! קלאַגט זיך אויף זיי גראַד אין דער זאַך עמעצער, איז ער זיכער אַ ליגנער, און אויב ער איז באַקאַנט פאַר נישט קיין ליגנער, מוז דריבען אַוודאי עפּעס זיין, איינער דעם אַנדערן האָט, אָפּנים, נישט געמוזט פאַרשטיין, ביידע האָבן געמוזט אַ טעות האָבן... די אַריסטאָקראַטן, דאָס הייסט, די פיינע לייט, וואָס פאַררייסן די נעז און בלאַזן פון זיך תּמיד, גלאַט אַזוי אַן אַ שום טעם; וואָס פאַרלאַנגען, אַז איטלעכער זאָל פאַר זיי האָבן אָפּשיי, צוליב זייערע מאַדע הויזן, שטיולעטן וכדומה, צוליב זייער מבינות אויף שיינער סחורה און אויף אַלע געשמאַקע זאַכן, ווי אויך צוליב זייער גוטן מיטאַג, וואָס אין אים קומט אַריין מער אַביסל פלייש מיט שמאַלץ און מער מיט אַ געריכט, ווי ביי דעם געמיינעם עולם — אַט די אָפּגעפיינטע מענטשעלעך, זאָג איד, לויפן דעם געבילדעטן אַקעגן און גיבן אים גרויס כבוד אָפּ. אַפילו יענע מיני דאַמען, וואָס מאַכן שטאַרק חן, אַזוי אַז ביים צוגיין צו זיי אַמאָל ווערט מען בטל, מען מיניעט זיך עפּעס משונה, מען ווייסט נישט ווי מען זאָל שטיין, ווי מען זאָל זיצן, וואו מען זאָל אַהינטאַן די הענט; מען ווערט עפּעס אַזוי צעמישט, אַז מען רעדט בויבעריק און מען ווערט זיך מיט איטלעכס וואָרט; עס פאַר-ענדערט זיך עפּעס דאָס קול, עס רוישט עפּעס אין די אויערן, אַז מען הערט כמעט אַליין נישט, וואָס מען רעדט; יענע מיני דאַמען, וואָס אין זייער געזעל-שאַפט באַנעמען זיך אַפילו די גאַנץ וואוילע מיט עפּעס אַ געצוואונגענער אומ-געצוואונגענקייט, דאָס הייסט אויף פּראַסט יידיש, זיי טוען זיך אַן אַ כת, צווינגען זיך, אַז זייער באַנעמונג זאָל אויסזען נישט געצוואונגען, כלומרשט פריי; וואָס מיינען, אַז זיי באַגליקן יענעם מיט אַ וואָרט, מיט אַ קוק; וואָס טראַגן אויף דעם קאָפּ וויכטיקע זאַכן, גאַנצע בערג... אַ באַרג פרעמדע האַר און אַ וואַלד שמאַטעס-בלומען, — אַפילו זיי הענגען זיך אויף דעם געבילדעטן און קוויקן זיך מיט איטלעכס וואָרט. באַדאַרף עס דען טאַקע אַזוי נישט צו זיין? זאָגט עס דען אויך נישט דער פּסוק? ער זאָגט: אַשרי אָדס, אַז וואויל איז דעם מענטשן, מצא וועלכער האָט געפונען חכמה, חכמה! פאַר וואָס? וואָרים כּי טוב סחרה, איר האַנדל איז בעסער מסחר כּסף, איידער מיט זילבער, בשמאלה, אין איר לינקער האַנט עושר וכבוד איז עושר און כבוד. נו, באַ-דאַרף מען נאָך דען האָבן אַ בעסערע ראייה ווי אַ פּסוק? ... איך וויל דאָ נישט

זייער מאריך זיין, אויסצואווייזן פון דער וועלט, ווי שלעכט, ווי ביטער און פינצטער עס איז די נישט־געלערנטע, ווי שלאף און דערשלאָגן זיי זענען, נעבעך, ווי מען לאַזט זיי ערגעץ נישט פשוט קיין קאָפּ אויפהייבן, ווי זיי ליידן און קומען, נעבעך, אָפּ; ניין! איצט וויל איך דערפון נישט רעדן, איך וויל דאָ נישט מער באַווייזן, ווי גוט די בילדונג איז, און דערפון וויל איך אַרויפ־קומען אויף דיר, דו זאָלסט פאַרשטיין, ווי עס באַדאַרף ביי דיר שטאַרק אַנ־געלייגט זיין דער פּלאַן, וואָס מען וויל דיר . . .

נאָר מיין קליאַטשע אָבער האָט אין מיטן דעם שמועס פּלוצים זיך אויפ־געשמעלט און אוועקגעגאַנגען ווייטער אָביסל, זיך גענומען עסן גראַז, גאַנץ קאַלטבלוטיק, קיין קוק אָפּילו נישט צו טאָן אויף מיר. איך אָבער האָב נישט געוואָלט שווייגן, עס איז מיר שוין געגאַנגען אין נצחנות, עס האָט מיך שוין טאַקע גוט פאַרדראָסן. עפעס וואָס בין איך, אַ יינגעלע, וואָס עפעס בין איך? עפעס פּלוידער איך, וואָס? איך האָב איר כּאַטש פּונדערווייטנס, כּאַטש זי האָט נישט געוואָלט הערן, אַלץ געזאַגט ווייטער מיין שמועס מכה איר און אויסגעלאָזט אויף אַ קול מיט דעם פּסוק: אַם תּאבּו, אויב איר וועט פּאַלגן ושמענתם און איר וועט הערן, טוב דאָס גוטסקייט האַרץ פון דעם לאַנד תּאכלו וועט איר עסן!...

דאָס זעכצנטע קאַפיטל

קיין טאַגן גייט נישט פאַר קיין עפּן

אַפּזאַגנדיק דאָס, האָב איך מיד און פאַרשוויצט, מיט אַ פאַרפּלאַמט פנים און אַ געשוואָלן האַרץ מיד אַ וואָרף געטאָן אונטערן בוים.
די קליאַטשע איז ביי מיר געווען שטאַרק אָפּגערופּן נאָד אַזאָ אויפּפירונג. איך האָב זי געהאַלטן פאַר אַ פאַרפּאַלענע, אַ פאַרפּאַלענע אויף אייביק, עס וועט שוין פון איר קיין לייט נישט זיין. שונאים זענען אַפנים טאַקע גערעכט, אַ וועלט איז טאַקע נישט משוגע, מסתמא איז זי טאַקע אַ שליממזל, אַ פאַר־שלעפטע קרענק פון זיין ליבן נאָמען. וואָס וועל איך דאָ באמת זיך ניאַנטשען מיט איר? איך וועל נאָר וואַרטן אָביסל, האָב איך געטראַכט, ביז וואָנען עס וועט רעכט טאָג ווערן, דענסטמאַל וועל איך פון איר אַנטלויפּן, וואוהין די אויגן טראָגן, אפילו פאַרגעסן דעם „זיי־געזונט“ און מיט איר זיך נישט גע־זעגענען. לאַז זי זיך טאָן, וואָס זי וויל. מיר געהערן זיך מער שוין כלל וכלל נישט אַ.

און אזוי ווי איך זיך דאָ, הער איך פון דער ווייטן, ווי אַ קול עפעס אָב־
רופנדיק זיך צו מיר :

— יאָ, וואָס באַטייט עס אַזוי דיין אַנטלויפן, ס'טייטש, אַזאַ מענטש ווי דו,
זאָל אַנטלויפן ?

„די קליאטשע איז טאַקע נאָר אַ מכשפה, זי ווייסט וואָס אין האַרצן טוט
זיך. זי האָט זיך, אַפנים, אָנגעשטויסן, אַז איך וויל פון איר אַנטלויפן ! —
אַזוי האָב איך ביי מיר געטראַכט מיינענדיק, אַז דאָס קול איז פון דער קליאטשע,
זי רעדט דאָס צו מיר, — מאַך איך מיך אַ תם און ענטפער איר שטאַמלענדיק :
— וואָס אַנטלויפן ? ... ווער ? ... פאַר וועמען ? ...

— פאַר דעם פויער !

— א, פאַר דעם פויער, פרעגסטו, וואָס איך בין אַנטלאָפן ? — זאָג איך
שוין רואיקער. — אַ פויער בלייבט טאַקע אַ פויער, אַ פרא אדם. ער האָט
מיך גאָר געוואָלט שלאָגן !

— ס'טייטש, וועמען שלאָגן ? ! דיך ? און דו האָסט אים געשוויגן ?

— נו, וואָס האָב איך דען געקענט טאָן ?

— אַז זוי ! דו קענסט נישט, ביסט אַנטלאָפן ! און דאָס בידנע פערדל
זיינס, נעבעך, האָט ער טאַקע אַלץ געשלאָגן ! ס'טייטש, אויף די וועגן, אויף
די שטרוון זענען דען נישטאַ אייערע באַרמהאַרציקע חברה־לייט ?
איך בין געבליבן צעמישט און נישט געהאַט וואָס צו ענטפערן.

— טאַקע, אַפנים, די בעלי־רחמים זענען די בעלי־רחמים און די אומ־
שולדיקע באַשעפעניש, די אומגליקלעכע פערדלעך לידן. אַפנים, אַלץ טאַקע,
נעבעך ! אַפנים, די דאָזיקע שליממזלניקעס, וועלכע מען האָט פריער געפיי־
ניקט, פייניקט מען נאָך אי אַצינד ! ס'טייטש, עפעס איז דען הפקר אַ וועלט ?
איך האָב פון די ווערטער אַראַפגעלאָזט די נאָז.

— וואָס הייסט, „היינטיקע צייט איז דאָך נישט מער הפקר אַ וועלט. עס

איז דאָ אַ חברה „צער בעלי־החיים“.

איך האָב איר נישט געקענט קוקן אין די אויגן און אַוועקעדרייט דעם קאַפּ.
— בשעת דו האָסט פריער אַרויסגערעדט די דאָזיקע ווערטער אויף אַ קול
פון דעם גאַנצן האַרצן, האָט מען געקענט מיינען, כ'לעבן, אַז איצט איז זיכער
משיח־צייט ! אַט נעמען זיך צונויף אַלע חיות און בהמות אינאיינעם ווי
ברידער, אַט ווערן וועלף „פאַני־בראַציע“ מיט שאַף, לעמפערטן ווערן חבר
מיט ציגן, אינער בעט דעם אַנדערן מחילה פאַר פריערדיקע זינד, פאַר אַמאָ־
ליקע נאַרישקייטן ; וואָס ס'איז געווען, איז געווען, פון היינט אַן זאָל געמאַכט
ווערן גוטע תקנות. די שאַרפע בעגל מיט די שרעקלעכע ציין זאָל מען אַוועק־
לייגן אויף דער פאלעצע, אויס מאַדע צו פאַרגיסן בלוט, צו עסן יענעםס פלייש,

נישטאָ מער קיין שטאַרקע מיוחסים, אַלע זענען גלייך, מען לאָזט אַרויס אַ פריילעך קול: אוראָ, אוראָ! עס איז משיח־צייט, און ווי אַלע פרייען זיך און טאַנצן, באַדאַרף גאַר אַנקומען אַ פויער מיט אַ פערדל שלאַגנדיק אים טויט־שלעק — און ס'זוערט פאַרשטערט די גאַנצע שמחה. זאָג מיר נאָר, איך בעט דיך, וואָס האָט ער דיר, דער פראַ-אדם, געזאָגט?

זי שפּעט פון מיר! טראַכט איך מיר אין האַרצן מיט פאַרדראָס, און ענטפּער נישט קיין וואָרט.

אַפנים עס איז אַ טעות, עס איז נאָר אַ פורים־שפּיל, אַ ריינע קאַמעדיע, כ'לעבן! דאָ זיצט אַ קאַמיטעט פון אַ חברה „צער בעלי־הזוים“, זאָרגט זיך, שמועסט פון רחמנות, פון מענטשלעכקייט, און דאַרט פלאַגט מען טאַקע די אומגליקלעכע באַשעפעניש. ווער עס וויל, לאָדט אָן די פערדלעך מיט משאַ איבער זייערע קרעפטן און זעצט פון זיי די נשמה אַרויס. מען העלפט זיי נאָר, ווי עס זעט אויס, מיט אַ גוט וואָרט, מיט אַ זיפּף, מיט אַ קרעכץ: ס'איז נאָר אַ ריין טעאַטער, כ'לעבן! היינטיקע צייט פאַרדינט טאַקע מיט רעכט דעם נאַמען: די צייט פון קרעכצן, פון רעדן, פון פלוידערן.

— גענוג! — האָב איך זיך שטאַרק צעבייזערט, נישט קאַנענדיק זיך מער איינהאַלטן פון אַזעלכע געשפּעטערייען. — גענוג, כ'לעבן, צו שפּעטן בשעת מען רעדט מיט דיר ערנסט, בשעת מען שמועסט מיט דיר מכוח השכלה, מכוח בילדונג.

— מיט איר רעדט מען ערנסט?! — באַקום איך אָן ענטפּער אויך מיט אַ בייזער. — נו, טאָ הער־זשע — וואָס ליגסטו אויסגעצויגן ווי אַ נבלה אויף דער ערד? — הער־זשע, וואָס מען זאָגט דיר מיט אַ פולן מויל. מיט איר, זאָגסט־דו, רעדט מען ערנסט?! קאַפּ אין דער וואַנט! אַז דו ציסט פאַר דער צונג, מוז מען דיר זאָגן, אַז דו ביסט ווילד, דיינע ווערטער מיט די בריוועלעך דיינע — משונה ווילד, און, דאַכט זיך, נישט אַנדערש טאַקע, אַז דו ביסט פאַרריקט. אַט־דעם אומגליקלעכן באַשעפעניש זאָגט מען: לערן זיך אויס. פּרעג איך דיך, ערשטנס, חכם מיינער, פאַרוואָס הייסט מען עס דווקא איר? ווייניק זענען דאָ אין דער וועלט, אַשטיגער, נישט געלערנטע פּערדל, טאַקע אמת פּראַסטע, נישט דערצויגן אין קיין שום זאָוואָד, און פונדעסטוועגן, חוץ זייער שאַדן, אַזאָ לעבן אויף איר געזאָגט געוואָרן! צווייטנס, ווען זי קען, אמת, נישט די אַנשטעלן, ווי די איידעלע, דערצויגענע פּערדל, אַבער קיין גראַב פּערדל קען מען זי, דאַכט זיך, פאַרט נישט רופן, און וואו שטייט עס, אַז איטלעך פּערדל מוז דווקא האָבן אַ דיפּלאָם פון אַ זאָוואָד? דריטנס, אויב זי קען נישט הייבן פּיסלעך און מאַכן יענע אַנשטעלן, ווי די זאָוואָדסקע פּערדל, אַקעגן־זשע דער־פאַר האָט מען פון איר מער, אַ סך מער נוצן ווי פון זיי. יענע זענען פטור

פון אלצדינג, ווייסן נישט מער ווי די קארעטע, ווי די יאכט. מיט איר אָבער אַרבעט מען מעשים, זי טראַגט אויף זיך אַלערליי משא. וואו איז דען איר פלייש, איר לייב און לעבן? זי האָט עס פאַרלאָרן אין דער אַרבעט. וואָס מען וויל, מעג מען זיך יאָגן, נאָר איר מי, איר פראַצע האָט זייער, זייער פיל נוצן געבראַכט... פערטנס, וואָס פאַר אַ שייכות, איך בעט דיך, האָט עסן און דאָס נייטיקע באַדערפעניש מיט בילדונג? מיט וואָס פאַר אַ יושר קאָן מען יענעם נישט לאָזן עסן, אַטעמען פריי, סיידן ביז ער וועט זיך אויסלערנען עפעס קונצן? איטלעכס באַשעפעניש, וואָס ווערט געבוירן, איז קודם־כל אַ לעבעדיקע זאָך, פאַרזאָרגט פון דער נאַטור מיט אַלע חושים, מיט אַלע אבריים, טאַקע נאָר פון זיינעטוועגן, בכדי דורך זיי צו באַקומען אַלצדינג, וואָס עס באַדאַרף נייטיק האָבן צום לעבן, עס האָט, אַשטייגער, אַ מויל, אויף צו עסן, עס האָט אַ נאָז, כדי צו אַטעמען, עס האָט פיס, כדי צו גיין, נישט כדי צו טאַנצן, טאַנצן וכדומה נאָך אַזעלכע שמאַכטעלייען, דאָס זענען נאָר אויסגעטראַכטע מעשיות, דאָס האָט מען אַליין זיך אויסגעטראַכט שפעטער און אַ נאַמען געגעבן בילדונג. איך וויל מיך דאָ נישט אַריינלאָזן אין חקירות, אויב די בילדונג מיט די אַלע קונצן זענען גוט אַדער שלעכט; אויב דאָס אַלצדינג, וואָס מען לערנט, ווי אזוי מען האָט עס צונויפגעשטעלט, פון וואַנען מען האָט עס גענומען, אויב דאָס אינגאַנצן הייסט נאָר בילדונג. וואַרום מען זעט דאָך אַ סך קונצן, וואָס אַמאָל זענען זיי געשטאַנען אין דער פראַגראַמע, שטאַרק געגאַלטן, און היינט גייען זיי מער נישט אָן; ווידער נאָך קונצן, וואָס דאָס גאַנצע אָנהאַלטעניש זייערע, משטיינס־געזאָגט, איז אויף יענעם געשמאַק, אויף יענעם השערות; ווידער נאָך אַזעלכע כלומרשט ערנסטע קונצן, וואָס זענען געבויט אויף יענעם ווילן, אויף קאַפּריזן, אויף אַלטע פאַרשימלטע מנהגים; עס זענען דאָ אויך אַזעלכע מעשיות, וואָס לכתחילה האָט מען זיי געשטעלט אויף אַ הינערש פיסל, אויף דער פאַנטאַזיע, אויף דעם כוח הדמיון; ווי אויך אַזעלכע מעשיות, וואָס זענען זיך סומך אויף פאַקטן, דאָס הייסט אויף דעם, וואָס אין דער וועלט האָט זיך פאַרלאָפּן, נאָר די פאַקטן גופא זענען אָבער פאַרדרייט, איטלעכער דערציילט זיי אויף אַן אַנדער אופן, איטלעכער קוקט אויף זיי אַנדערש, חוץ דעם ווערן זיי ווי־עס־איז אַפּגעשילדערט נאָר פון דרויסן, אָבער מי־יודע, וואָס אינעווייניק טוט זיך? היינט באַדאַרף מען דאָך טאַקע נישט פאַרגעסן, אַז יענע שוין כלומרשט ערנסטע מעשיות לאָזן דאָך נישט מער הערן ווי שטוקעס, אַנשטעלן, קינדערשפּיל, אינגאַנצן אַ פּוץ, אָבער פון יענע אין תּוֹך אַריין גוטע המצאות, שיינע קונצן אַנטיק אין דער וועלט, פון זיי מאַכן די מעשיות עפעס נישט אַזאַ צימעס... נאָכאַמאָל זאָג איך, אַז איך לאָז מיך דאָ נישט אַריין אין טיפע חקירות, אויב די בילדונג מיט אייערע קונצן האָבן אַ ממש אַדער נישט, אויב

זיי האָבן דער וועלט געבראַכט גליק אָדער אומגליק. אַזעלכע חקירות גייען מיך אַצינד נישט אָן. איך וועל מער נישט זאָגן, אַז זיי זענען נאָר ביי־זאָכן, בשעת געבוירן ווערן האָט דאָס באַשעפעניש פון זיי גאָר נישט געוואוסט, עס האָט אים באַלד זיך געגלוסט עסן, אַטעמען און זיך באַוועגן נאָך איידער עס האָט נאָך געהאַט אַ רמו דרמיזה פון יענע אויסגעטראַכטע המצאות. מהיכא־תיתי, איר קענט אים נישט געבן די שיינע אַשעיניקעס, דאָס טיערע געשפּאַן מיט די פּליטערלעך וכדומה נאָך צאַצקעס און שפּילכלעך, וואָס זענען פון אייך באַשטימט פאַר יענע מיני קונצן, אַבער עסן, פריי אַטעמען און אַלע ני־טיקע זאַכן, וואָס זיין גוף פּאַדערט און וואָס אָן דעם קאָן עס זיך נישט באַגיין — דאָס אַלצדינג מוזט איר אים געבן, עס האָט דערויף אַ רעכט, איר קענט עס ביי אים בשום אופן נישט אַוועקנעמען. איר קענט נישט דאָס באַשעפעניש האַלטן פאַרשפּאַרט, עס זאָל זיך נישט באַוועגן, וואָרום דורך דעם מוז עס בילעכווייז אַפּשטאַרבן — נעמט איר דאָך צו ביי אים דאָס רעכט צו לעבן; איר טאָרט עס נישט גלאַט פּייניקן, שלאָגן, וואָרום דורך דעם מוז אים, נעכעך, וויי טאָן, עס קאָן נאָך ווערן אַ ביטערע קאַלעקע — נעמט איר דאָך צו ביי אים דאָס רעכט געזונט צו זיין און הנאה צו האָבן אין דעם לעבן! ...

אַז דו ציסט שוין יאָ פאַרן צונג, וועל איך דיר טאַקע בפּירוש אַרויסזאָגן: איך בין דיר מוהל דיין רחמנות! איך וויל נישט, אַז דו זאָלסט אויסאַרבעטן, מען זאָל זי נישט אַזוי פּלאָגן, מען זאָל איר געבן איר באַדערפעניש צו דער־האַלטן די נשמה, טאַקע נאָר גלאַט פאַר רחמנות, ווייל עס איז פשוט אַ צער בעלי־החיים. זי וויל אפילו נישט, דו זאָלסט אויסבעטלען פאַר איר אַלע ני־טיקע זאַכן צום לעבן אי מהאי טעמא, וואָס מען האָט און וואָס מען קאָן פון איר האָבן נוצן. דאָס זענען אַלטע מעשיות, אַלטע לידלעך, וואָס איך האָב זיי שוין געהערט אין דער וועלט זינגען אין פאַרשיידענע צייטן, געוויינטלעך, אַז די וועלט הייבט ערשט אָן זיך אַרומצוקוקן, זיך צו באַטראַכטן, דענסטמאַל רעדט מען פון הומאַניזם, דאָס הייסט פון מענטשלעכקייט, פון רחמנות, פון באַרעמהערציקייט; שפעטער אַביסל, אַז די וועלט הייבט אָן פאַמעלעך פּראַק־טישער צו ווערן, איז אין דער מאַדע צו רעדן פון אוטיליטאַריזם, דאָס הייסט, פון נוצלעכקייט, פון דעם נוצן, וואָס מען קאָן פון דעם, פון יענעם האָבן, ערשט גאָר שפעטער, אַז די וועלט באַקומט אי שכל, אי יושר, און פאַרשטייט בעסער דעם גאַנג פון דער נאַטור מיט אַלע אירע באַשעפעניש, דענסטמאַל הייבט מען אָן צו רעדן פון אמת, פון גערעכטיקייט. — איך וויל גאָר נישט הערן קיין רחמנות, קיין נוצן, — רחמנות און נוצן זענען אַזעלכע זאַכן, וואָס די וועלט קאָן זיך אויף זיי נישט האַלטן. איך בין גלייך ווי אַלע, זאָגט מיט רעכט דאָס דאָזיקע באַשעפעניש, פלייש און בלוט זיינען מיר אַלע, אונדזערע

באדערפענישן זענען גלייך, און איין רעכט אויף צו לעבן האבן מיר אלע. האָט יענער אויף מיר רחמנות, הייסט עס אזוי פיל, ווי איך לעב נאָר אין זיין זכות; ער — האָט יאָ דאָס רעכט צו לעבן, און איך — ניט! אינגאנצן וואָס איך האָלט מיך, וואָס איך זשיפע, האָב איך עס צו פארדאנקען אים, נאָר אים. — אין דער צייט, אָז מיר ביידע זענען גאנץ גלייכע באַשעפענישן מיט איינערליי באַדערפענישן, לאָזט מיך יענער לעבן, ווייל איך ברענג אים נוצן, הייסט עס אזוי פיל, ער איז דער תכלית, דער עיקר, און איך לעב נאָר, מחמת דערמיט טויג איך אים, פאַר מיר אליין וואָלט איך נישט באַדאַרפט גאָר באַשאַפן ווערן. איך וויל אָבער לעבן גלייך ווי אַנדערע, גלאַט ווייל איך בין אויך אַ באַשעפעניש פאַר מיר. פאַרשטייט־דו מיך, מיין מליץ יושר, מיין באַרעמהאַרצעדיקער האָר? אויף אייער באַרעמהאַרציקייט און אויף דעם, וואָס איר קענט פון מיר האָבן נוצן, דערויף קאָן איך כלל מיך נישט סומך זיין, מאַרגן ווערט דיר, צו אַלדי שוואַרץ יאָר, פאַרשטאַקט דאָס האַרץ, ביסט אין אַ שלעכטער לוינע, אַדער איך וועל דיר איינמאַל נישט קענען צושטעלן די צאָל ציגל אַקוראַט, — ווערסט־דו ברוג, גיסט אויף מיר אויס דיין צאָרן — און עס ווערט פלוצים אַ תל פון מיר! אָז איר וועט מיט מיר זיך באַנעמען מיט גערעכטיקייט, אזוי ווי איר באַנעמט זיך מיט אַנדערע, דענסטמאַל, זעסט־דו, וועלן מיר שמועסן מכוז קונצן, אין גוטע אומשטענדן, אין וואוילטאָג, מהיכא־תיטי, קריכן אין קאַפּ אַזעלכע זאַכן, דו וועסט אפילו פאַרשפאַרן מיר צו זאָגן דענסטמאַל דרשות, הא, וואָס זאָגסט־דו דערצו, מיין האַרינקע?

— וואָס זאָג איך? — האָב איך געענטפערט. — איך זאָג: נישט אַנ־דערשר, אָז דער רוח רעדט היינט אויס דיר, טאַקע נאָר דער רוח!

דאָס זיבעצנטע קאַפיטל

אל תפתח פה לשון

— אָט בין איך! — האָט זיך אַנגערופן עפעס אַן אומבאַקאַנטער פאַרשוין פון אַ ווילד אויסזען מיט שטאַרק צעשויערטע האַר, און אַ רויט מיצל אַרומ־געשטעקט מיט פּעדערן פון אַלע מיני עופות. — אָט בין איך! — האָט ער געזאָגט, אַרויסשפּרינגענדיק פלוצים פון צווישן די צווייגן, זיך געשטעלט אַקעגן און אויסגעגלאַצט אויף מיר זיינע גרויע קעצישע אויגן.

נבהל ונשתומם בין איך געוואָרן, אָז איך האָב דערזען דאָ אין וואַלד אַזאַ מין פאַרשוין, אַלע שרעקלעכע מעשיות פון גולנים זענען מיטאַמאַל מיר

ארויפגעקומען אויף דער מחשבה. דאָס איז זיכער אַ גזלן, האָב איך געקלערט, זיין געזונטער קאַרק, זיין פּרצוף־פנים און זיין שרעקלעכער בליק האָבן אַרויס־געזען טאַקע נאָר ווי פון אַ מוראדיקן גזלן, וואָס האָט אַ סך מענטשן אין זיין לעבן שוין אויסגעקווילעט. עס האָט מיר שוין זיך אויסגעדאַכט, ווי אַט גיט ער מיך אַ וואָרף און נעמט אַרויס אַ גרויסן חלף, מחמת מורא האָט מיר שטאַרק געטיאָכקעט דאָס האַרץ, געקלאַפט אַ צאָן אין אַ צאָן און איך האָב געפילט אַ טעם מיתה, ווי דער חלף ליגט מיר אויף דעם האַלדז. איך האָב צוגעמאַכט די אויגן און שטילערהייט געזאָגט ווידוי.

— וואָס שעפּטשעסט־דו עפעס, יונגערמאַנטישק? — האָט ער געפרעגט און זיך צעלאַכט מיט אַזאַ משונה געלעכטער, אַז עס האָט געגרילצט אין די אויערן און ווייט אַרום אין דעם וואַלד האָט זיך אָפּגערופּן אַ שרעקלעך ווידער־קול, גלייך ווי עס וואַלטן אַ לאַך געטאָן טויזנט אַלטע מכשפהטעס אַלע אינ־איינעם.

דאָס איז, האָב איך געטראַכט, דאָס גוטע געלעכטערל. אַט־אַט, עקט מיר זיך דאָס לעבן, אַט־אַט, טראַג איך מיך איבער אויף יענער וועלט. עפעס ווי אויף צו־להכעיס האָט מיר דענסטמאַל די וועלט אַזוי שוין, אַזוי גוט זיך פאַר־געשטעלט, אַז איך וואַלט באַדאַי אַלצדינג אַוועקגעגעבן, אַבי לעבן צו בלייבן, קיין מלוכה פאַרמאַגט עס נישט, וואָס איך וואַלט דענסטמאַל אָפּגעצאָלט פאַר אַ קורצער צייט לעבן, אַך, וואָס פאַר אַ שיינע וועלט אונדזערע איז, וואָס פאַר אַ מענטשן! ווי גליקלעך איז דער, וואָס לעבט אויף דער שיינער וועלט, וואָס לעבט צווישן לעבעדיקע מענטשן! ווען אַ סך אַנדערע וואַלטן געפילט דאָס, וואָס איך דענסטמאַל, וואַלטן זיי געזאָגט: אַ כּפּרה גדלות, יחוס און כּבוד! צו אַלדי שוואַרץ יאָר אַלע ברוגזן, אַלע פּליאַטקעס, אַלע פּוסטע קריג, אַלע רכילות, שנאה און קנאה! דאָס אַלצדינג איז הבל הבלים, לויטער נאַרישע זאַכן, אַלע מענטשן זענען כּרידער, חברים, שטאַמען אַלע אייגנטלעך פון איין פּאַטער, אַלע האָט אייגנטלעך איין גאָט באַשאַפּן! ווען יענער, אַשטייגער, וואַלט זיך געזעגנט מיט דעם לעבן און געווען ביי די געדאַנקען ווי איך, וואַלט ער געזאָגט: אַך, פאַרוואָס האָב איך עס פּריער נישט פאַרשטאַנען? אומזיסט, אומנישט זיך געבלאָזן און זיך אויפגעשטויסן דאָס מיט דעם: ער איז אַ משלחת, אַ שלעפּער, עפעס פון דער פרעמד אַ בעטלער, און דאָס מיט יענעם: ער איז נישט פון מיין נאמנה, ער איז אַ שאַכריי, אַ בזוי, קוקט נישט אויף כּבוד. פע, איך בין געווען אַ בייזער, אַ שלעכטער, אַ פּלוידערזאָק, אַ ליגנער, אַ חונף, אַ רכילות־טרייבער, אַ בלכול־מאַכער, אַן אַנכאַפּער מיט דעם מויל און מיט דער פען! וואָס האָב איך געהאַט צו אַנדערע — צו אומבאַשירמטע, צו דערנידערקטע, צו דערשלאַגענע און פאַרוואַגלטע, נעבעך? ווייניק האָבן

די מענטשן, נעבעך, אייגענע צרות, קארג יסורים און פורעניות פון אלע זייטן, קארג דחקות, גריזאטע און דאגות איטלעכע רגע, בין איך פגע נאך אויף זיי אויך אַנגעפאלן! און פאַרוואָס, גוואַלד, פאַרוואָס...? בשעת מיר האָט זיך געדאַכט, דער חלף ליגט מיר אויף דעם האַלדז, דענסטמאַל האָב איך מיך איבערגעבעטן מיט אלע מענטשן און אמת געפילט, ווי נאַריש דאָס איז, וואָס מען קריגט זיך, וואָס מען בייסט און רודפט איינער דעם אַנדערן ביים לעבן. עס זאָל געווען מעגלעך זיין, וואָלט איך אלע געהאַלדזט, געקושט און וויי-נענדיק זיי מחילה געבעטן... די וועלט איז מיר אַזוי געפעלן, אַז אַוועקגייענדיק פון איר האָט מיר זיך געגלוסט כאַטש נאַכאַמאַל אויף איר אַ קוק צו טאָן.

איך האָב האַלב אויפגעעפנט די אויגן און שרעקלעך צעדולט געקוקט. אַלצדינג האָט זיך פאַרמישט, געגאַנגען מיט דעם קאַפּ אַראָפּ, מיט די פיס אַרויף. עס האָט מיר געבליצט אין די אויגן, געדונערט אין די אויערן און גרויסע טראַפּן שווייס האָבן מיך באַשלאָגן. עס איז מיר געווען קאַלט אי וואַרעם. פייערדיקע רעדער, פינטלעך, פינטלעך פון אַלערליי פאַרבן, פון אלע מיני געשטאַלטן האָבן פאַר מיר משונה זיך געדרייט, זיך געטראָגן, דער רוח ווייסט וואוהיין. זיי אין דער מיט איז געשטאַנען עפעס אַ גרויסער, שוואַרצער הונט, וואָס האָט אלע רגע אַנגענומען אַן אַנדער פנים, געגלאַצט מיט די אויגן, געקריצט מיט די צייגן, זיך געקרימט, געמיניעט, געצויגן ביז ער האָט צום סוף אַנגענומען די געשטאַלט פון אַ שרעקלעך ווילדן מענטשן, און איך האָב אין אים דערקענט מיין אומבאַקאַנטן פאַרשוין.

— כאַ, כאַ, דו ציטערסט! — האָט ער אויס מיר געשפעט. — אַט אַזוי, פיינע מענטשעלעך, האָב איך הנאה, אַז איר ציטערט און שווייגט. איך האָב אים שווייגנדיק אַנגעקוקט, אַקוראַט ווי אַ מויז קוקט אַן די קאַץ, וואָס שפילט זיך מיט איר איידער זי דערשטיקט זי און שליינגט זי איין. — נו, אַז דו ציטערסט, — האָט ער ווייטער געזאָגט, — ווייס-זשע כאַטש פאַר וועמען. איך בין דער, וואָס האָב געעפנט אַ וועג אין אַ נייער וועלט אַריין, כדי די אַלטע זאָל ווערן תמיד ניי; וואָס דורך מיר פעקלט מען זיך כסדר אַריבער אַהיין ערגעץ, אַהיין. כדי דאָ צו מאַכן אַרט... איך בין דער, וואָס מיט מיין קראַפט שטיי איך תמיד ברייט אַקעגן נאָך אַ קראַפט פון מיין ווידער-פאַרטיי. מיר ראַנגלען זיך, איינער וויל דעם אַנדערן איינשלינגען, און דורך דעם שפרינגט אין דער וועלט אַרויס נייעס, עס ווערט נולד אַלצדינג; איך בין דער, וואָס איך בין איידער דער „גאַרנישט“ איז מיר פון דער העלער הויט שיינענדיק אַרויסגעשפּרונגען. ער ווערט באַלד אַ גאַנצער „יש“, וויל דעם אַלטן פאַטער זיינעם פון דער וועלט טרייבן. מיר גייען כסדר איינער דעם אַנדערן נאָך פּוּס־טריט, און וואָס אַ טריט — ווערט און וואַקסט די צייט. —

איך בין דער שר פונעם פינצטערניש, דער מלך פון די רוחות, איך בין דער שטן, דער אשמדאי.

איך בין שיר אין חלשות נישט געפאלן פאר שרעק, אז איך האב עס גע- הערט. דער אשמדאי האט צו מיר מיט א פינגער זיך צוגערירט און איך האב מיך באלד געפילט שטארקער אזוי, אז איך האב געקענט שטיין אויף די פיס און אפילו אויך רעדן.

— זיי מיר מוחל, — האב איך זיך אנגערופן מיט גרויס דרך-ארץ, — וואס איך וועל זיך פרעגן, כפי איך, פראסט מענטשעלע, האב פארשטאנען דיינע פארשטעלטע ווערטער, מיינסט-דו אזוי: אז דו מיט דיין ווידער-פארטיי ארבעטן איינע קעגן די אנדערע אין די זאכן, וואס עקזיסטירט אויף דער וועלט, יענער ציט-צו און דו שטויסט-אפ, יענער האלט צוזאמען און דו שייסט אלץ- דינג, וואס יענער בויט, צעשטערסט-דו, און דאס, וואס דו צעשטערסט, בויט יענער אויף צוריק; יענער, אזוי הייסט עס, איז דער בורא, דער באשאפער, און דו, אשמדאי, דער פארטיליקער, דער צעשטערער. אויף דעם שטייט די וועלט, מיט אלע באשעפעניש; אויף דעם אופן זעט מען, פילט מען תמיד אין איר א ניי לעבן, עס טוט זיך און באוועגט זיך. ויהי ערב ויהי בקר — ס'איז דא טאג און נאכט, ארט און צייט. אויב אזוי איז טאקע, ווי איך האב זיך פארשטאנען, קומט דאך עפעס גאר פון דיר אזוי קיין שלעכטס נישט ארויס? — אט דאס טאקע האב איך דיר געוואלט זאגן, אז איך, אשמדאי, פאר- דארב נישט אזוי די וועלט, ווי איר, מענטשעלעך. פון מיין שלעכטסקייט, ווי איר מיינט, קומט פאר איר נישט ארויס צרות, אל-דאס-בייז, וויפל פון אייער גוטסקייט. אוודאי הייס איך דאך ביי אייך דער רשע, דער שטן. זאל עפעס וואס-עס-איז אמאל זיך מאכן, איז א געשריי, א קלאג, איטלעכער אויף מיר, כאטש אין דער וועלט זעט זיך עס גאר נישט אזוי אן. איר אבער, מענטשעלעך, אז איר קוילעט אויס מיטאמאל א וועלט, מאטערט, טוט אן גרויסע צרות, איר הייסט גוטע און פרומע! עס קומט אייך נאך א גלעט אין בעקעלע, ווארום דאס טוט איר אלצדינג מחמת גוטסקייט!... איר האלט זיך פאר גרויסע חכמים, זעצט אויס פעלער אין דער נאטור, אין דעם גאנג פון דער וועלט, שמועסט זיך איין, אז איר וואלט מיט אייער שכל, מיט אייער גוטסקייט באשאפן א וועלט גאר אן אנטיק — און אז איר האט אין אייערע הענט גענומען א פארטיקע וועלט אינגאנצן, ווי זי איז, האט איר זי שרעקלעך פארדארבן, אומעטום פארדרייט, אומעטום קאליע געמאכט, זי האט ביי אייך א פנים, אקוראט ווי א טייער זייגערל פאלט צו א קינד אין די הענט אריין, איך, ווי איך בין, בין איך מיר. אין דער גאנצער נאטור הערשן נאר געזעצן, וואס גילטן תמיד פאר איטלעכן גלייך, דארט זענען נישטא קיין מיוחסים, נישטא קיין בארעמהארציקייט, אלצדינג

רירט און באוועגט זיך דורך אייביקע, גערעכטיקע געזעצן. איר, גוטע מענ-
טשעלעך, ווילט עס אבער נישט ליידן, ביי אייך ווילט איר גאר נישט וויסן
פון פאראדקעס. איר האט זיך צעטיילט אויף טויזנטערליי פעלקער, נאמנות,
כתות, קלאסן, סארטן, שטאנדן, צעכן וכדומה, און די דאזיקע ווערן ווידער
צעטיילט אין נאך און נאך אזעלכע. פאר איטלעכן אלץ אנדערע פאראדקעס,
אזוי פארשידן, אזוי פארענדערט.

— אבער אקעגן וואס, — האב איך אים געפרעגט, — זאגסטו מיר

דאס אלצדינג?

— כע, כע, אקעגן וואס! איך זאג עס זיכער נישט גלאט אזוי ווי דער
שטייגער איז פון אייך, מענטשעלעך, וואס בשעת צוויי קומען זיך צונויף,
הייבן ביידע אן צו פלוידערן אין דער וועלט אריין, כדי ארויסצואווייזן זייערע
חכמות, זייער פילאזאפיע, און מישן אויס בוידעם-פאלעצע. איך זאג עס אקעגן
דיין פריערדיקן שמועס, וואס דו האסט געהאט ערשט נישט לאנג מכוה רחמנות,
מכוה אייערע חברות. פון וואנען, וויל איך דיר באווייזן, האט עס אלצדינג
ביי אייך זיך גענומען? די סבה דערפון איז גאר א פראסטע, דעריבער טאקע
רעדט מען ביי אייך אלץ פון רחמנות, און דעריבער טאקע פארמערן זיך אלץ
בארעמהארצעדיקע חברות, ווייל ביי אייך הערשט זייער פיל אכזריות, רדיפות
און עוולות; ווארום ווען נאר אמת און גערעכטיקייט זאלן געווען גילטן, וואלט
איר דאך פארשפארט צו פארזוכן דעם טעם פון רחמנות און וואלט נישט
געהאט אזויפיל בעלי-רחמים, אזויפיל בעלי-טובות מיט אזויפיל חברות. איך
זאג עס, פארשטייט-דו מיך, מכוה אייער גוטסקייט, מכוה אייער גוטתארצי-
קייט זאג איך עס, פארשטייט-דו?

— עט... בע... — האב איך געמאכט עפעס אן ווערטער.

— זעסטו, — האט ער געזאגט, אז איר, מענטשעלעך, בעקעט עפעס
אן לשון, עס איז אמאל בעסער ווי גערעדט. פאר אייך רעדט איר, דאכט זיך,
אמאל ווי קלארע, איר קענט, אשטייגער, זאגן: נאך דיר א גראשן און גיב
מיר א בייל, נאך דיר אזויפיל און אזויפיל און ארבעט מיר אפ מיין עסק
זכדומה נאך זאכן, וואס זענען אייך אליין נוגע. מען פארשטייט גאנץ גוט
אייער כוונה, קומט אבער אמאל אויס צו שמועסן, אדער עפעס צו שרייבן
איבער כלל-זאכן, ווערט איר, צו אלדי שווארץ יאר, ריינע משוגעים, עכטע
בהמות! איר פלוידערט, משטיינט-געזאגט, נישט צו דער זאך: טויזנט ליגן,
טויזנט פסוקיםלעך און ווערטלעך, נישט געשטויגן, נישט געפלוין, איר נארט
אייער דעם אנדערן, איר דראפעט זיך אויף די גלייכע ווענט. איר פארדרייט,
פארפלאנטערט אזוי, אז עס איז אוממעגלעך ארויסצוקריכן, מע קאן נישט
פארשטיין, וואס איר ווילט. טאקע נאר שטיין און וואונדערן זיך מוז מען

דענסטמאָל, ווי מענטשן שרייבן, רעדן, שרייען און עס איז נישטאָ וואָס צו הערן: ווי זיי קענען מיט זייער מתנה, מיט זייער לשון, זיך נישט פאַרשטיקן, ערגער, כ'לעבן, ווי די בהמות!

— אַקעגן וואָס אָבער, — האָב איך געפרעגט, ביסט־דו עס דאָ אַזוי אַרויס מיט דער שפּראַך?

— נאַכאַמאַל „אַקעגן וואָס“? — האָט ער זיך אָנגערופן. — עס פאַר־שטייט זיך, אַז איך רעד דאָ נישט גלאַט אַזוי, אָבי חוּק צו מאַכן. איך זאָג עס אַקעגן דיין קאַרעספּאַנדענץ מיט דער חברה, אַקעגן דיין פּריערדיקן שמועס מיט דער קליאַטשע זאָג איך עס. איך זאָג, אַז דיין „עט, בע“, וואָס דו האַסט פּריער געמאַכט, מחילה, ווי אַן אימל, איז, כ'לעבן, בעסער און קליגער פּון אַלע דייענע דרשות. באַטראַכט זיך אדרבה אַליין, אויב דו ביסט נישט ריין משוגע? פאַר דיר שטייט אַ פאַרמאַרעטע, אַ הונגעריקע קליאַטשע, וואָס זי באַדאַרף נייטיק ווי אין לעבן אַריין האָבן כאַטש אַביסל מנוחה, אַ מעסטל האָבער, אַ בינטל היי, ווילסט־דו איר גאָר באַווייזן אַ הייאַ אין סידור, און אַלץ אויסדרינגען, ווי גוט, ווי שיין עס איז זיך אויסצולערנען עפעס קונצן! מיינסט־דו אפשר, אַז נאָר דו אַליין פּלוידערסט אַזוי דאָ? ניין! קום, זיי מוחל, וועל איך דיר ווייזן אַ סך, וואָס זאָגן פאַר הונגעריקע, דערשלאַגענע מענטשן פּונקט אַזעלכע דרשות ווי דייענע. מיינע געשעפטן פירן מיך זייער אַפט צווישן מענטשן — דו מוסט וויסן, אַז אַ שטן, אַן אַשמדאי, איז זייער שטאַרק תמיד באַשעפטיקט — איך מאַך דאָרט אַיטלעכן ווייזטן, האָב קענטשאַפט מיט אַלע גרויסע לייט, איך זע מיך אָן, וואָס זיי טוען, וואָס זיי אַרבעטן, און הער מיך אָן זייערע אַלע שמועסן, זייערע אַלע דרשות. לאַמיר אָנכאַפּן, אַשטייער, אַזעלכע, עפעס פּון אַזאַ אַרט: מאַל דיר, איינער שרייט ביי אייך געוואַלד אויף די מלמדים: ביז וואָנען וועט מען אַלץ אָפּגעבן קינדער צו אַזעלכע קאַטשאַ־נעס, וואָס מאַכן פּון זייערע תלמידים ווילדע מענטשן, טויגעניכטן? נאָך איינער ליאַרמט: ביז וואָנען וועט מען אַלץ חתונה מאַכן יונגע קינדער? ביז וואָנען וועלן שדכנים צונויפפירן צוויי נפשות, וואָס קענען נישט און וויסן נישט איינער דעם אַנדערן ביז נאָך דער חתונה? אַ דריטער שרייט אויף די בתלנים, וואָס וואַקסן ביי אייך ווי קראַפעווע און פאַרפירן מיט זייערע נאַרישע זאַכן, מיט זייערע קרומע גענג דעם עולם? אַ פּערטער שרייט: ביז וואָנען וועלן ביי אונדז זיך פּרוכפּערן אַזויפיל בעלי־טובות, בעלי־טאַקסעס, שטאַט־פאַרזאָרגער וכדומה אַזעלכע פאַרשוניען? — אַלע שרייען, פּילדערן: שוין צייט דאָס אַלצדינג אַוועקצואוואַרפּן און ווערן קליגער, געבילדעטער, גע־ניטער. נאָר קומט אָבער פּון זייער שרייען עפעס אַרויס? אַלצדינג בלייבט טאַקע ווי פּריער. עס קאָן טאַקע פּון זייער שרייען גאַרנישט אַרויסקומען.

פארוואס? אט מחמת דעם, מחמת אין דער וועלט הערשט אין געזעץ פאר אלע באשעפענישן, פאר אלע מענטשן גלייך, אזא געזעץ, וואס קיינער, יהיה מי שיהיה, איז נישט אימשטאנד עס איבערצומאכן, וואס אקעגן אים העלפט ניט קיין שרייען, קיין רעדן, קיין דרשות און קיין שום מיטל; אזא געזעץ, וואס איז שטארקער פון אלע שטארקע, מער עקשן פון אלע עקשנים, וואס אז מען שטעלט זיך אים אקעגן, זוכט עס זיך אויס טויזנטער אנדערע וועגן, טויזנטער המצאות און הסברות כדי זיך צו דעהאלטן — איך מיין דא דעם דאזיקן באקאנטן געזעץ, וואס אלע ווילן עסן, וואס איטלעכער וויל צו דעהאלטן זיין לעבן, עס מעג זיך זיין אויף וועלכן אופן, מיט וועלכן מיטל עס וויל זיך, וואס זענען דען מלמדים? דאס זענען ביי אייך א גרויסער, זייער א גרויסער טייל מענטשן, וואס ווילן עסן, וואס ווילן לעבן, און וואס קענען עס אבער אין דער וועלט אנדערש נישט באקומען נאר דורך אזא מיטל דווקא, וואס זיי וועלן נעמען אייערע קינדער אין חדר אריין. אזעלכע נויטבאדערפטיקע מענטשן גע- פינען אלע וועגן, טוען כל-א-מיטל, אז אייערע קינדער מוזן צו זיי אין די הענט אריינפאלן. אקעגן אייך ארבעט א קראפט, אקעגן אייך האלט מלחמה א געזעץ. די עטלעכע מענטשן מיט זייערע פאראדקעס און מיט זייערע דרשות וועלן עס בשום אופן נישט בייקומען; דאסגלייכן איז אויך מיט די פריע חתונות. שרייט דערויף וויפל איר ווילט. — אומזיסט! עס איז דא א גרויסער טייל מענטשן, וואס קענען ביי אייך אנדערש נישט לעבן נאך דורך צונויפפירן שידוכים, און זיי פארלייגן זיך דערויף מיט אלע כוחות אונטערצוהאלטן דעם שלעכטן איינפיר און חתונה צו מאכן אייערע קינדער. איר מוזט אייערע קינדער פרי פירן אונטער דער חופה, ווארום דערויף זענען דאך דא ביי אייך גאנצע מחנות שדכנים. זיי מוזן זיין שדכנים, ווארום דערפון קענען זיי לעבן! אזוי גייט עס אויך מיט די נארישקייטן. לאכט דערפון, איר דרשנים, איר וואוילע יונגען, וויפיל איר ווילט — אומזיסט! וואס זענען דען יענע בטלנים, יענע הבלניקעס? דאס זענען מענטשן, א גאנץ היפשער טייל מענטשן, וואס זיי איז אוממעגלעך אנדערש צו לעבן, א קיום צו האבן, ווען נישט די נאריש- קייטן. זיי ארבעטן מעשים, מאכן אלע קונצן, אלע אנטעלן, צו דעהאלטן ביי אייך אלע נארישע זאכן. איר מוזט אין די נארישקייטן זיך האלטן, ווארום דערויף זענען דאך ביי אייך דא יענע מחנות נאראנים; זיי, נעבעך, מוזן זיך מאכן צו נאראנים, ווארום דערפון קענען זיי האבן זייער שטיקל ברויט און שיין לעבן... דאסגלייכן טאקע איז מיט אייערע בעלי-טובות, מיט אייערע אפטרופסים. שרייט דערויף וויפל איר ווילט, ער וועט אייך, כ'לעבן, גארנישט העלפן! וואס זענען דען אייערע שטאט-בעלי-טובות, אייערע תכלית-פארוואך- גער? דאס זענען ביי אייך א סך מענטשעלעך, וואס וואלטן, נעבעך, פשוט

נישט געהאט מיט וואָס אַ טאָג איבערצולעבן, ממש געשטאַרבן פאַר הונגער, ווען זיי זאָלן זיך נישט מיען מיט אַלע קרעפטן צו טאָן אייך אַלערליי מיני טובות; צו דערהאַלטן אייערע טאַקסעס, און אויסטראַכטן תמיד עפעס גאָר פרישע אָפגאַבן, ווי אַשטייגער, אויף מעל, אויף זאָלץ, אויף שמאַלץ, אויף ליכט וכדומה; צו דערהאַלטן ביים לעבן אייערע מקבלים אין ארץ-ישראל, און אייערע אַרעמע-לייט דאָ מקבר צו זיין; צו מגדל זיין אייערע יתומים און תלמוד-תורות און נישט צו דערלאָזן יענע מיני גזרות, בכדי יידן, נעבעך, זאָלן טאַקע אַ פנים האָבן ווי פריער און בלייבן טאַקע דאָס, וואָס זיי זענען. זיי מוזן, נעבעך, זיך זאָרגן אויף אייך רחמנות צו האָבן. זיי מוזן, נעבעך, אייך טובות טאָן, און איר פון אייער זייט מוזן, נעבעך, פון זיי מקבל טובה זיין. אַקעגן אייך, זאָג איד נאַכאַמאַל, אַרבעטן קרעפטן, אַקעגן אייך שטעלט זיך אַרויס אַ נאַטור-געזעץ אין יענע אַלע מענטשן, וואָס זוכן אייגנטלעך עסן און טוען אַלע מיטלען צו דערכאַפן זייער פרנסה, זייער לעבן, איר זייט זיך מפרנס און לעבט איינער פון דעם אַנדערן, איר עסט אויף און פאַרדאַרט איינע די אַנדערע. זאָל מען אָבער געווען אייך לאָזן לעבן לייטן גלייך, פריי, ווי עס געהער צו זיין, וואָלטן אַזעלכע זאָכן ביי אייך כלל נישט געווען. לאָז מען נאָר פאַר אייך עפענען אַ וועלט, וועלן די אַלע זאָכן פון זיך אַליין אויפהערן און איר וועט מיטאַמאַל אויסגעלייזט ווערן פון אַלע צרות. נאָר כל-זמן איך, אַשמדאי, בין נאָך דאָ, וועל איך אַזעלכעס נישט צולאָזן. איך וועל מאַכן הוקעס-פוקעס, אַז מען זאל נאָר שרייען, זאָגן דרשות, האַלטן רעדעס און גאַרנישט טאָן, מען זאָל אייך תמיד האַלטן אין דעם מויל און מכוה אייך קיינמאַל נישט קומען אויף אַ לאַד. נישטאַ פאַר אייך קיין אַנדער וועג, נישטאַ פאַר אייך קיין אַנדער מיטל צום לעבן! עסט, פרעסט איינער דעם אַנדערן, שלינגט זיך ווי די פיש איין איינע די אַנדערע. בייסט זיך, רייסט זיך, צו אַלדי שוואַרץ יאָר!

— אַך! — האָב איך געקרעכצט, און זיך געכאַפט ביי דעם קאַפּ. — וואָס האַסט-דו צו אונדז? וואָס האָבן מיר דיר געטאָן?

— וואָס האָב איך צו אייך? — האָט ער געזאָגט און געקריצט מיט די צייך. — איך בין אייך אַ דם שונא דערפאַר, וואָס איר האָט מיך געמוטשעט. — וואָס רעדסט-דו? — האָב איך זיך אַנגערופן. — מיר האָבן דיך גע-מוטשעט! ?

— אייער שלמה המלך, — האָט ער געענטפערט מיט כעס, — אייער שלמה המלכל האָט מיך, אשמדאי, אַמאַל געכאַפט און מיך געהאַלטן געשמידט אויף אַ קייט. ער האָט מיך שטאַרק געמוטשעט! — געוואָלד, — האָב איך געשריגן, — אָבער וואָס זענען מיר שולדיק? פאַרוואָס זאָלן מיר, נעבעך, אָפקומען פאַר אַ מעשה, וואָס איז געשען עטלעכע

טויזנט יאָר צוריק? מען מוז אויסהערן ביידע צדדים. געוואָלד, וואָס האַסט־דו צו אונדו, נעבעך? וואָס האָבן מיר אָפצוקומען, וואָס זענען מיר שולדיק?

— שלמה המלך איז אייערער! — האָט ער זיך שרעקלעך צעבייזערט און אַ זעץ געטאָן די קליאָטשע, נעבעך, וואָס די גאַנצע צייט איז זי, שלימ־מזלדיקע, געשטאַנען אין איינע צרות און משונה געציטערט. — איר, איר זייט שולדיק! איצט ליגט אויף אייך מיין קללה: זעט אַלצדינג, נאָר נישט דאָס, וואָס מען באַדאַרף; הערט איטלעכן, נאָר נישט אייערע אמתע גוטע פריינט; רעדט אַ סך איבער זייטיקע זאַכן, נאָר וויבאַלד עס וועט אויסקומען אַ שמועס איבער אייך, זאָל אייך אָפנעמען דאָס לשון; טאַפט אָן אַלצדינג, נאָר נישט דעם רעכטן וועג צום גליק. אייערע בעלי־טובות זאָלן ווי די פליי אין זומער זיך פרוכפערן און מערן. זיי זאָלן אייך אַזויפיל טובות טאָן, ביז וואָנען איר וועט פון זייערע טובות קראַנק ווערן און מער קיין כוח נישט האָבן זיי צוצונעמען. אייערע חברות זאָלן וואַקסן ווי קראַפֿעווע און די קאַסע־ביכער זאָלן פאַרשוואַנדן ווערן, עס זאָל פון זיי נישט זיין אפילו קיין זכר. אייערע טאַקסעס זאָלן אייביק נישט אויפהערן. דאָרט, קוואַרט, צאָלט געלט און גריזשעט ביינער! וועט איינער אַמאָל פאַר אייך זיך אַרויסשטעלן, זאָלט איר, ווי די משוגעים, אויף אים אַנפאַלן און וואַרפן אויף אים שטיינער. אייערע גבירים זאָלן אומעטום שיטן געלט פולע הויפנס; נאָר נישט אויף וואָס און נישט וואו מען באַדאַרף. דאָרטן, וואו עס איז נייטיק, זאָלן זיי נישט וועלן געבן קיין גראַשן. איר זאָלט זיין בני־רחמנים דענסטמאַל, ווען אייער רחמנות טויג שוין אויף כפרות, בשעת יענער שלעפט זיך שוין אַרום מיט דער טאַרבע, אָדער בשעת יענער איז שוין נוטה למות און פאַכט מיט דער נשמה; נאָר בשעת יענער האַלט זיך און זוכט מיטל, ווי זיך בכבוד צו דערנערן, זאָלט איר אים רודפן, זאָלט איר אים טאָן אַ וואַרף אין צעטרעטן מיט די פיס. איר זאָלט אַנטאָן אַטלאָסענע לאַנגע קאַפּאַטעס און קריכן מיט זיי אין דער בלאָטע. אפילו אַ קבצן זאָל בעסער אַנטאָן זיידענע שמאַטעס איידער אַ גאַנץ קלייד פון גע־וואַנט. אין עולם־הזה־זאָכן זאָל זיך זאָרגן איטלעכער פאַר זיך באַזונדער, נאָר מכוח עולם־הבא זאָל איינער זיך שטאַרק זאָרגן און אַן ערב זיין פאַר דעם אַנדערן. דערפאַר זאָלן פרעמדע ביי אייך איינפירן דעם דין פון ערבות אין אַלע זאַכן, וועט איינער עפעס זינדיקן, זאָלט איר אַלע שולדיק זיין. אויב עס וועלן אַמאָל ביי אייך אויפשטיין גאַזעטן־שרייבער, צו פאַרענטפערן אייך פאַר די אומות העולם, זאָל פון אַלע אַ קיום האָבן און אייך בעסער געפעלן יענער, וואָס פאַרשטייט נישט זיין לשון. פאַר דעם מינדסטן פון די אומות העולם זאָל אייערער דער גרעסטער זיך מאַכן קליין און האַלטן פאַר אַ כבוד מיט אים חבר צו זיין; אַקעגן־זשע ביי אייך זאָל דער מינדסטער פאַר דעם גרעסטן נישט

האָבן קיין שום דרך־ארץ, איטלעכער גאַרנישט זאל זיך האַלטן פאַר אַ גאַנצן ישׂא, איטלעכער שוטה — פאַר אַ ווילדן חכם, איטלעכער גראַבער יונג — פאַר אַן איידלען מענטשן; אַן עס־הארץ זאל אַ העזה האָבן צו שפעטן פון אַ גע־לערנטן, אַ בור זאל זיך האַלטן פאַר פרום, מער ווי פון אַ למדן. איר זאָלט זיך בייסן, רייסן, איינער דעם אַנדערן פרעסן, צו אַלדי שוואַרץ יאָר! רעכט אויף אייך, רעכט. איך האָב הנאה, איך לאַך פאַר שמחה!
ער האָט געגעבן אַ לאַך, אַזש דער גאַנצער וואַלד איז פול געוואָרן מיט געלעכטער, און איז פאַרשוואַנדן געוואָרן.

דאָס אַכצנטע קאַפיטל

ישראל־יק — נישט ער הענגט, נישט ער שטייט

לצים לאַכן, נישט־גוטע שפעטן, עס איז אַ געשפעטעריי, אַ גערעדעריי, נאָר פאַררוקט צו ווערן. דער קאַפּ איז דול, די פיס, אוי, פילן נישט קיין אַנהאַלטעניש אונטער זיך — און איך הענג, דאָכט זיך, גאָר אין דער לופטן. — ברכא! — הערט זיך עפעס ווי פון הימל אַ קול. — גיי באַדינען דעם פאַרשוין, גרייט אים צו, ווי מען באַדאַרף, און ברענג אים דערנאָך צו מיר אַהין, אין דעם געוויסן אַרט...

און באַלד דערזע איך פאַר מיר עפעס אַ מענטשן־געשטאַלט, אויסזעענדיק זייער משונה.

— אַט האַסט־דו דיר, ישראל! — זאָגט ער צו מיר, נאָכדעם אַז ער האָט מיך אַנגעקוקט, און דערלאַנגט מיר אין באַק צוויי פלאַמענדיקע פעטש. — וואָס איז דער טעם פון די דאָזיקע פעטש?! — מאַך איך שטאַרק פאַרוואַונדערט.

— נישקשה, ישראל איז ווערט אַ פאַטש. דאָס האַסט־דו דיר איין טעם, און צווייטנס, איז פשוט ביי אונדז אַזוי דער שטייגער צו געבן שלום. — אוי, — זאָג איך מיט פאַראיבל, — אַזאָ שטייגער פון שלום געבן איז טאַקע נאָר ביי מזיקים.

— אַזוי איז דאָס טאַקע ווי דו זאָגסט, — ענטפערט ער מיר מיט אַ העוויהלע, — איך בין איינער פון „זיי“, אַזוי איז מען ביי אונדז, מזיקים, זיך נוהג. נאָר וואָס וואַונדערסט דו זיך אַזוי? זענען דען אויך מענטשן זיך נישט נוהג אַזוי ווי מיר?

איך שווייג, נישט וויסנדיק אים וואָס צו ענטפערן.

— כ'לעבן, ישראל, דו געפעלסט מיר זייער. בייג נאָר איין דאָס קעפעלע דיינט, וועל איך אויף אים אַנטאָן אַט-דאָס מיצל.
— ס'טייטש, דאָס מיצל איז דאָך פאַר משוגעים! — שריי איך מיט אַ ביטער געמיט. — איך וויל נישט! טו מיט מיר וואָס דו ווילסט, שלאָג מיר, ברען מיר, אָבער דאָס מיצל טו מיר נישט אַנטאָן אויפן קאָפּ — איך בין נישט משוגע!

— דו שוטה איינער, ישראל! דו פאַרשטייסט, אַז די כוונה מיינע איז דיר לטובה. אַט-דאָס מיצל, ווער עס טוט עס אָן, ווערט באַלד אַ רואה ואינו נראה, און דיר פאַסט עס טאַקע, זיין אָן אינו נראה, פון קיינעם נישט באַמערקט צו ווערן. דאָס איז אַזוי אַ זאָך, וואָס קיין בעסערס דערפון איז גאָר נישטאָ. זי וועט דיר נוצן פאַר אַ גוטן מיטל צו דער פרנסה און זי וועט זיין פאַר דיר אַ שוץ פאַר אַ שלעכטן אַנפאַל אין אַ ביטערער צייט. אַז חברה הולטאַיעס וועלן זיך אַ נעם טאָן אויף דיר מיט אַ קולאַק, וועסטו אַנטאָן דאָס מיצל אַראַפּרוקנ-דיק עס ביזן נאָז און מאַכן פליטה אַזוי, אַז פון דיר, ישראליק, וועט אפילו אַ געדעכעניש נישט בלייבן.

— אָבער מיט וואָס האָב איך זוכה געווען צו דעם דאָזיקן גענאָד?
— דו ביסט אַ גרויסער בעל-מזל, אָן עין-הרע, ישראל, אַט אַזוי האָט מען מיר געהייסן טאָן און אַט אַזוי טו איך.

ווי אַ באַהעלפער וועקט אויף דאָס קינד, וואַשט עס, טוט עס אָן, נעמט עס, טראָגט עס אויף די פלייצעס, אַזוי האָט זיך ברכא מיט מיר אָפּגעגעבן, שטעלט מיר אונטער אַ שטראָם קאַלטן וואַסער, ברעכט און גלייכט מיר אויס די ביינער, טוט מיר אַן אַ משונהדיק העמד, אַ מיצל, אין אַ לייונטענעם כאַלאַטל און נאָך אַזעלכע זאַכן, וואָס איז נייטיק פאַר מיין געזונט.

ברכא איז געווען אַ גוטער שד, אַ באַרעדעוודיקער, און האָט מיר באַדינט זייער געטריי — גוט אויסגעלייכט אויפן קאָפּ מיר דאָס מיצל, אָפּגעווישט מיר די נאָז, גאָר אַנגעקוואַלן קוקנדיק אויף מיין שיינער צורה, און מיר דערציילט שרעקלעכע מעשיות פון די שדים און פון זייער שטייגער לעבן:

די שדים זענען — לויט ווי ער האָט מיר דערציילט — איינגעטיילט אין פאַרשיידענע כתות, און ער, ברכא הייסט עס, איז איינער פון די כת-לצנים. די לצנים זענען גרויסע שווינדליוקעס, טרייבן שפאַס מיט מענטשן, נאָריש מאַכנדיק זיך, און אַמאָל טאַקע אָפטווענדיק אַ מיאוס שפיצל אויך. מיטוואָך אויף דער נאַכט און שבת-צונאַכט — דאָס איז די בעסטע צייט פאַר זיי צו מאַכן די שפּיל. אין יענע נעכט נעמען זיי אָן געשטאַלטן, וועלכע זיי ווילן, סיי מענטשלעכע און סיי פון בהמות, חווק צו מאַכן און צו פאַרפירן די פאַרביי-פאַרנדיקע אויפן וועג. ברכא האָט מיר דערציילט: איינמאָל האָט ער זיך

געוויזן איינעם פון די חכמים אין דער געשטאלט פון א יפיה, האָבן זיי זיך ביידע אָנגעשפּילט ביז דער האָן האָט אַ קריי געטאַן. און באַלד איז ער אַנט־רונען געוואָרן, מאַכנדיק דעם חכם אַ נאַז מיט אַ גרויס געלעכטער. און נאָך אַ מעשה, ווי ער האָט זיך מיטוואַך אויף דער נאַכט געוויזן פֿאַר אַ בעל־עגלה אין דעם געשטאַלט פון אַ געבונדן קעלבל, קריכט דער פֿאַרשוין אַראָפּ פון דער קעלביע, נעמט עס און וואַרפט עס אַריין אין וואַגן, און ווי ער באַברעט זיך דאָ אַזוי, אַזש מיינער כאַפט די פּיס אויף די פּלייצעס, פֿאַררייסט דעם עק, און אַוועק. ברכא האָט געמאַכט דעם גרעסטן געלעכטער פון די בעלי שמות און, להבדיל, די מכשפים און טאַטערן מיט זייערע שפּרוכּן און קמיעות, זאָגנדיק, אַז ווי זענען גרויסע ליגנער. וויס איך, וואָס? ווען? די שדים הערן זיי, ווי דעם ראַבען קאַטער. אַז איך האָב געטאַפט ברכאן אין קאַפּ, אַנרופנדיק זיך צו אים פֿאַרוואונדערט: ס'טייטש, ברכא, וואו זענען דייע הערנער? האָט ער זיך צעלאַכט, מאַכנדיק: הערנער, נישט מיר האָבן, נישט מיר האָבן געהאַט, עס איז זיך גלאַט אַזוי אַ משל, פונקט ווי די הערנער, וואָס ווייבער ביי אייך שטעל־צו זייערע מאַנען. און אַז איך האָב אים אַ פרעג געטאַן מכוּח דעם, וואָס די חכמים זאָגן, אַז שדים עסן און טרינקען ווי מענטשן, פּרוכפּערן זיך און מערן זיך ווי מענטשן, האָט ער מיר צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ אויף יאָ, און נאָך צוגעגעבן, ניט נאָר ווי מענטשן, נאָר אויך מיט מענטשן, ברענגענדיק דערצו ראיות פון דער תורה, פון מדרשים. דער געוויסער נהש הקדמוני, זאָגט ער, וועלכער איז, כידוע, סמאל אַליין, ער האָט דאָך פֿאַרפירט חוהן, און זי איז מעוברת געוואָרן מיט קינען פון אים. און אדם אַליין, ווי ס'איז באַקאַנט, האָט דאָך הונדערט מיט דרייסיק יאָר געלעבט מיט קליפות, וואָס האָבן גע־בוירן פון אים שדים און רוחות. די מלאכים, שמחזי און עזאל, זיי ווידער האָבן געלעבט מיט מענטשלעכע טעכטער און האָבן געבוירן די נפילים, די געוויסע ריזן. פונדעסטוועגן הערסט־דו, וואָס איך וועל דיר זאָגן, ס'וואַלט געווען גלייכער, אַז דו זאָלסט זיך נישט גריבלען אין אַזעלכע זאַכן. דו ביסט דאָך נישט קיין באַווייבטער, אַ בחור אַריבער צוואַנציק יאָר, אַז אַך און וויי איז דיר... צעביזערט ער זיך אויף מיר שטאַרק, הייבט אויף די האַנט, און עס פליען מיר פעטש ווי האַלץ, ער פאַטשט אַלץ און זאָגט: אין יענן, וואָס איז פֿאַר דיר אַ סוד, גריבל זיך נישט, בחור, אַט האָסט דו איינס, צוויי! וויל נישט וויסן וואָס ס'איז נישט דיין עסק. אַט האָסט דו דיר דריי, פיר, זאָלסט גע־דענקען, און זאָלסט דערציילן באזני הבחורים, אין די אויערן פון די בחורים, דייע חברים, זיי זאָלן נישט מיאוס מאַכן זייער מויל און זייער פען מיט ליבעס־זאַכן.

אוי, פעטש! די דאָזיקע פעטש האָבן טאַקע גוט געווירקט אויף מיר.

איך בין נאך זיי געשמאק איינגעשלאפן, ווי נאך א באד. וויפל איך האב גע-
שלאפן, ווייס איך נישט, נאר ביים אויפוואכן זיך האב איך מיך געפונען
ליגנדיק ביים אשמדאי אין האנט, און ער פליט אין דער לופטן.

דאָס ניינצנטע קאַפּיטל

ישראל פליט

— ברוך הבא! — זאגט מיר דער אשמדאי מיט א שמיכלענדיק מינעלע.
— עס פרייט מיך זייער זען דיר, ישראל, פליענדיק אין דער לופטן. קוק, די
לופט פון דער גאנצער וועלט שטייט פאר דיר פריי!

א קול עפעס פון גאנצע מחנות פארטראגט זיך דונערנדיק ווייט אין דער
לופט. און באַלד דערזע איך פאר מיר גאנצע מחנות רוחות, לצים און אלע
מיני שדים און מזיקים, צווישן זיי אויך מכשפים, טאָשנשפילער, פאָקוסניקעס,
שפרעכער פון אלערליי נאַציעס אינאיינעם מיט רוסאַלקעס, אַלטע מכשפות,
ציגיינערקעס, קאַרטן-וואַרפערניגס פון איטלעכער נאמנה; א טייל פאַרן רייטנ-
דיק אויף מיני פלעדערמית, וואָס הייסן וואַמפירן, א טייל — אויף דראַקאָנען,
מיני בייזע שלאַנגען מיט פליגל; נאָך א טייל — אויף סאַוועס, אויף יאַשטשער-
קעס, און יונגע מכשפות רייטנדיק אויף מיני דראַבעס, קאַכלעפל, אויף בעזעמס,
קאַטשערעס און לאַפעטעס. ס'איז געווען א פחד אַנצוקוקן דאָס שרעקלעכע
פעקל, וואָס האָט זיך געדרייט פונקט ווי שטויב א רעדל דרייט זיך פון דעם
ווינט. עס האָט געפייפט, געברומט, געפישטשעט, געסווישטשעט, געטאַנצט,
געשטיפט, נישט גערוט קיין רגע.

— וואוהין טראָגן זיי זיך עס אַזוי? — וואונדער איך מיך אין האַרצן,
אויסטרעקנדיק די נאַז מיינע, וואָס זי דינט מיר אויף אַנצושמעקן ווי די
פיל-הערנערלעך, אַשטייגער, ביי די זשוקעלעך. און דורך דעם טרעסע-געבן
זיך בשעת מעשה האָט דער אשמדאי, וועלכער האָט זיך שוין אין מיר געהאַט
פאַרגעסן, זיך אומגעקוקט אויף מיר און געזאָגט:

— וואָס מאַכסט דו עפעס, מיין האַרץ? ווי גייט עס דיר דאַרט, ישראל,
אונטן אין דער וועלט? האָט קיין פאַראיבל נישט, וואָס איך בין אַזוי גראַבלעך
געווען אַקעגן דיר, נישט צו פרעגן עס דיר גלייך טאַקע ביים ערשטן ברוך הבא.
— ווי עס גייט מיר, און ווי עס לעבט זיך מיר דאַרט? פרעגט דו. וואָס
זאַל איך דיר זאָגן, — ענטפער איך עפעס אַן ווערטער, — עט, גאַרנישט!
כ'לעב... נאָר... די עסקים עפעס נישט פויגלדיק... עס פאַרדינט זיך נישט...

— הייסט עס, אפנים, נישקשה, איז מער ווי דאָס גייט דיך נישט אָפּ, — זאָגט דער אַשמדאי אַנקוקנדיק מיך מיט אַ ממזריש שמייכעלע, — און בכלל, הייסט דאָס, איז דיר דאָרטן נישט שלעכט, אַז וואויל איז דיר, ישראל! נאָר... וואָס באַדייט דאָס דיין אומוואַקלען זיך, האַרץ מיינס, גלייך אַזוי ווי ס'איז דיר ענג דאָרט? אַגב טאַקע, האָ, בייג נאָר איין דאָס קעפעלע, זיי מוחל, און גיב אַ קוק אויף דער ערד דאָרט אונטן!

דאָס האָט מיר עפעס נישט געשמעקט. די ערד, וואָס איז מיר אַ שטיף־מאַמע, האָט נישט געצויגן צו זיך דאָס האַרץ מיינס. וויל איך פאַרדרייען דעם אַשמדאי מיט אַן אויבער־הסברהלע, פאַרפירנדיק אים אין אַ שמועס איבער פאַליטיקע, וואָס איך האָב, ברוב השם, דערינען אַ שטאַרקע ידיעה, אפשר וועט דורכדעם בטל ווערן די גזרה, — הייב איך מיך אַן צוצולאָזן מיט אַ ברייטלעכן שמועס איבער די מדינות, אַפּפּסקענדיק, וואו עס זאָל זיין מלחמות און וואו פרידן, צונויפפירנדיק, אויסמישנדיק איינס מיט דאָס אַנדערע און אַלץ מיט איין אַטעם, ווי צו „עשרת בני המן“.

— זיי נישט קיין קלוגעטשקער, יטראל, און טו וואָס מען הייסט דיך, — ביזערט זיך אויף מיר דער אַשמדאי, אַ בייג געבנדיק מיר צו דער ערד דעם קאַפּ, — קוק און זע!

— איך קוק, איך קוק, — זאָג איך אים מיט גרויס שרעק, נאָר ס'איז עפעס מטושטש, ווי דורך אומריינע שפּאַקולן.

— וואָרט אַ וויילע, וועסט דו שוין קוקן דורך ריינע, קלאַרע שפּאַקולן, — זאָגט ער אַ פיר־געבנדיק מיט דער האַנט זיינער איבער מיינע אויגן. און באַלד טאַקע האָב איך שוין געזען גוט, און שרעקלעכע אַנגסטן זענען מיך באַפּאַלן. — ציטער נישט אַזוי, ישראל'יק! — בעט דער אַשמדאי מיך מיט אַ שמייכעלע. — נישקשה, איך האַלט דיך גוט אין די הענט. קוק בעסער און גיב מיר איבער ריכטיק, וואָס זעסט דו דאָרטן אַזוינס?

— איך זע — אויף פעלדער ווייט אַרום און אַרום ליגן אויסגעשטרעקט טויטע קערפּערס פון מענטשן אינאיינעם מיט נבלות, געפּגרטע פּערד. ביי אַ טייל זענען אַפּגעריסן די הענט, ביי אַ טייל — די פיס, ווידער ביי אַנדערע קריכן אַרויס די געדערים. צווישן זיי קרימען זיך, צאַפּלען זיך, נישט טויט — נישט לעבעדיק, עפעס מענטשלעכע געשטאַלטן, משטיינס־געזאָגט. פון וואונדן רינט זיי בלוט, די מיילער אָפּן, די אויגן פאַרזאַטן און די ליפּן פאַרברענט, פאַרשמאַכט פון דאָרשט. העט דאָרט טראָגן הינט גאַנצע קעפּ, ראַבען און אַנדערע מיני רויב־פייגל באַפּאַלן די טויטע, פיקן, פיקן זיי די אויגן, און רייסן זיי אויס שטיקער פלייש... אוי, בלוט! עס גיסט זיך, רינט בלוט גאַנצע טייכן, פון וועלכע עס זעצט אַרויס אַ הייסע פאַרע, וואָס גייט אַרויף ביז צו די וואַלקנס.

— נישקשה, נארעלע! — פאלט אריין דער אשמדאי מיר אין דער מיט רייד מיט זיינס א ווארט. — פון די וואלקנס, נארעלע, וועט עס, פארשטייסט דו מיך, אראפטריפן אין גרויסע טראפנס, אונצוטרינקען זאט די פעלדער מיט זייערע תבואות, און די שיינע וויינגערטנער, וואס זייער וויין וועט דורכדעם געראטן און וועט דערפרייען מענטשנס הערצער... נישקשה, תכשיט, מיינער, קוק ווייטער! הא, וואס?

— הינט, זע איך, לעקן בלוט — און מענטשן... אי, מענטשן, מענטשן עפעס אַזוינע באַפאַלן ווי די הינט דאַרט זייערע טויטע ברידער, באַזוכן זיי, באַגנבענען און באַרייסן זיי, אָן אַ פּיצל געפּיל פּון מענטשלעכקייט, פּון רחמנות. איינער דאַרט, זע איך, אַ פּאַרוואַנדעטער, קוים וואָס ער זשיפעט, עפנט דאָס מויל, שטרעקט אויס די האַנט, לעכצנדיק, נעבעך, נאָך וואָסער, און יענע פּאַר-שויןען שלעפּן אים, באַטאַפּן אים און נעמען צו אַלצדינג, וואָס געפּינט זיך ביי אים, קוקנדיק אויף אים מיט אַ קאַלטער לעבער... ניין, איך קאָן נישט קוקן — שרעקלעך, שרעקלעך!

— עט! — מאַכט דער אַשמדאי מיט אַ קנייטשעלע, שפּעטנדיק אויס מיר. — גאַנץ געוויינטלעכע זאַכן... מלחמות! ווי דען אַנדערש? אַ שיינער משא-ומתן וואָלט, כּלעבן, געווען פּאַר מיר, ווען מענטשן, חס ושלום, וואָלטן זינט די וועלט שטייט ביז אַצינד איינער דעם אַנדערן נישט געמאַכט דעם טויט. דאָס איינציקע שטיקל נחת, דאָס איינציקע שטיקל נוצן, וואָס איך, טיפל, האָב פּון איך, שיינע, פּינע מענטשעלעך. שייין איז נאָר דאָס-אַ: זיי פּאַרדאַרבן, פּאַרטיליקן, טוען אָן גרויס שאַדן, און אויף מיר גיסט מען אויס דאָס גאַנצע באַד. זיי שעכטן און מיד מאַכט מען צום שלעכטן. צבוקעס! אין דעם חומשל, אין דעם תּנ"כּ, נישקשה, איז אים גאַנץ רעכט די מלחמות און די הריגות דאַרט. יענער, וואָס איך טאַר זיין נאָמען נישט דערמאַנען, הייסט ביי זיי דאַרט איש מלחמה, אַ פעלדמאַרשאַל אין אַ רויטן מונדיר מיט שפּאַרן. דאַרט איז רעכט, נישקשה, און דאָ איז אים שרעקלעך, שרעקלעך!... מאַך נישט קיין חן, ישראליק, קוק!

— איך קען נישט, אַסור! — שווער איך ביי מיין יידישקייט. — עס ליגט מיר נישט בטבע אַזוינע זאַכן, פּע, ווי איך בין אַ ייד!... טראַג מיך, רוחל, טראַג מיך ווייטער, ווייטער!

דער רוח טוט שווייגנדיק אַ פּלי ווייטער. איך האָב געמיינט, אַז די בקשה מיינע איז אַנגענומען געוואָרן, אַזעלכע ווילדע מעשים וועל איך מער נישט אַנקוקן. נאָר אַבער אַ טעות. אין אַ וויילע אַרום בלייבט ער אויף אַן אַרט שטיין, און הייסט מיך ווידער אַראַפּקוקן אונטן.

פאַר מיינע אויגן וואַקסט אויס עפעס אַ שטאַט. איך זע מחנות מענטשן

לויפן משוגענערווייז, פאלן אן ווי היישעריקן אויף הייזער, ברעכן פענצטער מיט שטיינער, זעצן אויס טירן, האקן, בראַקן, רייסן, צופן, שלאָגן מיט אכזריות, ערגער נאָך פון ווילדע חיות, יונג און אַלט גאָר אָן רחמנות. און דאָס אַלצדינג, אוי-וויי, פאַר גאַט און פאַר לייט, אין דער מיט שטאַט! ... — געוואַלד! — שריי איך מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ. — וואו זענען מיר? ... וואו זענען מיר עס אַצינד?

— אַט האָט איר איך דעם חכם! — לאַכט דער אַשמדאי איבערווינקענדיק זיך מיט דעם גאַנצן פעקל לצים. — די בעסטע יונגע יאָרן באַברעט מען זיך ביי זיי דאָרט אַוועק מיט געאַגראַפיע, ווי עס הייסט ביי זיי, משטיינס-געזאַגט. מען פאַרט איבער דער לאַנד-קאַרטע מיט פינף פינגער טאַקע, אַנטייטנדיק איטלעכס ווינקעלע, איטלעכס טייכעלע, די גאַנצע ערד, דאַכט זיך, איז אין זייערע הענט. אַ קאַטאַוועס עפעס אַזוינע קעפּ, אַזוינע אַנגעשטאַפטע לומדים! און אַז עס קומט אויס אַמאַל עפעס וואָס אין דעם לעבן, איז מען בהמות, גרויסע עמי-הארצים, ווייסט מען נישט פון דאַנען ביז אַהיך, זעט מען נישט ווייטער פון דער נאַז... בהמה! איבער רומעניע פליען מיר אַצינד, קוק, שוטה איינער, קוק!

— אַי-אי! — שריי איך מיט קולות ווי אַ קינד איבער דער גאַס ביים באַ- העלפער אויף די פלייצעס, נישט וועלנדיק אַנקוקן דעם פינצטערן חדר, און פאַרמאַך די אויגן.

— שאַ, שאַ, תכשיט מיינער! — נעמט מיך איין דער אַשמדאי, צמאַקענ- דיק צו מיר מיט די ליפּן, אַ גלעט געבנדיק מיר אין בעקעלע. און דער גלעט זיינער האָט מיר פשוט געעפנט די אויערן גוט צו הערן. — אויב דיר, נשמהניו, איז שווערלעך מיטאַמאַל צו קוקן, טאָ האַרד-זשע דערווייל אַביסל. נו, אַצינד, וואָס?

— איך הער אַ געשריי, אַ געבעט פון אומגליקלעכע, נעבעך, איך הער אַ קרעכצן, אַ גוססן, אַ כאַרכלען... אוי! — בעט איך רחמים. — ווידער דאָס אייגענע. געוואַלד, לאַז שוין זיין גענוג מלחמות, אָן עק צו אכזריות, צו שפיכת דמים!

— שטילער, נאַרעלע, שאַ! זיי נישט אַזוי צעקאַכט, ישראל! דאָס איז נישט קיין מלחמות. דאָס איז גלאַט אַזוי זיך אַ מין שפּיל, אַ ניי-מאַדנע שפּיל. מענטשעלעך, נעבעך, צעפירן זיך אַביסל די הענט. אַ מין יאַגד, נאַרעלע, איז דאָס. מען שלאָגט און מען לאַכט.

— ווער, וועמען? — טו איך אַ פרעג.

— האָסט דען נישט דערקענט אין די הענט — ווער?? האָסט דען נישט דערקענט אין דעם קול — וועמען? הקול קול... .

— יעקב, אי-אי! — שריי איך, אַנכאַפּנדיק זיך ביים קאַפּ. — געוואַלד, פאַר וואָס, פאַר וואָס?

— כײַ-כײַכאַ! — צעלאַכט זיך דער אַשמדאי, טרעסענדיק מיט דעם ציגן-בערדל. — ער פּרעגט פאַר וואָס?! וואָס מאַכט עס אויס? יאָ פאַר וואָס, נישט פאַר וואָס, אַבי מען שלאָגט! דערויף איז דאָך עס אַ שפּיל, אַ מיין שפּיל, כײַ-כאַ-כאַ! אַ זון מיט אַ רעגן, אַ געוויין מיט אַ געלעכטער אינאיינעם, אַט נייג דיין אויער, ישראליק, און הער!

— איך בעט דיך, האַרניקע, לאַז מיך צו רן! איך שווער דיר, אַז איך קען מער נישט הערן, דאָס קול פון מיינע ברידערס בלוט, וואָס שרייען פון דר'ערד, איז מיר שווער צו הערן.

— פּחדן! — טוט דער אַשמדאי אויף מיר אַ כּיק מיט שפּאַט. — ער קען נישט! קען נישט קוקן, קען נישט הערן! און ליינענען די אָנגעמאַכטע גע-שיכטעס אייערע, ווי הייסט עס ביי אייך עפעס היסטאָריעס-מיסטאָריעס, קענסט דו? אויף אַנצושרייבן אַ צעטל פון פיין, רדיפות, צרות, געברענטע-געבראַטענע לייד, און אַלע מיני פּורעניות; אַ צעטל פון פאַרטריבענע, פאַרוואַגלטע, געשלאָגענע, געפאַטשטע, געמאַטערטע, אומגעקומענע — דערויף, נישקשה, זענען זיי בריות, חלילה, אַזוינס צו פאַרגעסן, אדרבה, לאַז עס בלייבן ליגן אין טעם קינדס-קינדס-קינדער. עס איז מסוגל דעם פּאַלק צו דער נשמה, שייך, פיין, גאַר אַ מזויה... קראַצט מען ערגעץ אויס, העט אין די פּריערדיקע דורות, נאָך אַן אויסגעפאַטשטן, כאַפט מען אים אויף ווי אַן אבן-טוב, נאָך אַ געשמיסענעם — פּוץ אַהער אויסגעשטעלט אין צעטל... נאָ, קוק, לאַז די וועלט קוקן, וויסן אונדזערע גבורות!... ס'איז אַ כּבוד, אַ שיינקייט, מען שעפט דערפון נחת, מען פילט זיך עפעס פרישער, לעבעדיקער, משטיינס-געזאַגט, מיט אַ מענטשלעך פנים — און, לאַז אַבער אויסקומען איינעם צו לייגן, אַליין טאַקע, עפעס אַ מינדסטע קלייניקייט, אַדער צוצווען עס מיט די אויגן, צוהערן עס מיט די אויערן, האַ-האַ! צאַפלט ער מיט די הענט, מיט די פיס: ער קען נישט! אַ קאַטאַוועט עפעס ישראליק, אַזאַ גבור, אַזאַ אָנגעלערנטער, אַזאַ יחסן! גאַר אַ שרעק! — לאַזט ער אויס מיט אַ ביזן געלעכטערל, אַ קוועטש געבנדיק מיך דערביי אַזוי, אַז נישט ווילנדיק טו איך אַ קוויטש.

אָוודאי איז מיר נישט ליב געווען דער גאַנצער עסק: נישט דער קוועטש, נישט די שטעכווערטלעך, אַנצוהערעניש אַקעגן יענע, ווי ער זאָגט, יענע גע-שיכטעס, פּע, גאַר נישט קיין גוטער משא-מתן! נאָר וואָס קען מען אַבער טאָן, אַז מען איז ביי יענעם אין די הענט, אַז מען הענגט אין דער לופטן, אַפּהענגענדיק אינגאַנצן פון יענעם ווילן, משטיינס-געזאַגט, אַט זייל ער, טוט ער אַ מאַך מיט דער האַנט, וואַרפט מיך אַרויס — און עס ווערט פון דיר

תל! ווי אין כעס מען זאל נישט זיין, מוז מען שווייגן, אראפשלינגען אלץ דינג; זוי עס זאל נישט פארדריסן, מוז מען זיך נישט וויסנדיק מאכן, יא נאך מאכן א פריילעכע מינע צו דער ביזער שפיל, כלומרשט: עט, גארנישט. נאך אלצדינג איז גערעדט געווארן קעגן יענע — ביי זיי העלפט חכמניות, פארשטעלן זיך; טראכט אלדאס ביז, אבי א גוט פרום פנימל, אבי א צינגעלע ווי צוקער. דער רוח אבער לאזט זיך נישט נארן, ער פארשטייט זייער גוט דיינע געדאנקען. אז מען זאגט: „קלוג ווי דער רוח“ — איז אפנים טאקע אמת.

— עפעס ביסטו מיר, ישראליק, גאר צעדרייט. הא, עפעס ווי שטארק נישט צופרידן. אפשר איז דיר ענג דאס ארט דא ביי מיר אין האנט, מעגסט דו דיר ארויס, אה! — זאגט דער אשמדאי, שארף אַנקוקנדיק מיר, און, נישט צו מאכן מיט מיר גרויסע צערעמאניעס, נעמט ער און זעצט מיך אַרויף באַלד טאקע צו זיך אויף דעם שפיץ פונעם מינדסטן פינגער.

איך שטיי אויף משקולת, נישט אהין, נישט אהער, פון א מינדסטן בלאז, חלילה, קען איך פארשליידערט זוערן העט-העט, בלייבן א קדוש, מען זאל אפילו נישט וויסן, וואו איז אהינגעקומען מיין געביין, עס גרוילט מיר פאר פחד דאס לייב. — אוי, זייער א מיאוסע לאגע...

— ישראליק, ביי דיר איז די ברירה, — מאכט דער אשמדאי עפעס ווי אַנגעברוגט. — גיי דיר, גיי, זיי מוחל, אויב דיר געפעלט נישט דא ביי מיר! — וואָס הייסט עס געפעלט נישט? — מאַך איך מיך תם, שטאַמל צעדולט, מיט אַ חניפה-שמיכעלע, אַנכאַפּנדיק זיך אין דעם רוח מיט ביידע הענט. — אַדרבה, פאַני אַשמדאי, ס'איז גאַר אַ מחיה, זייער גוט, אַן עין-הרע! איך פאַר מיר אומזיסט, אַן אַ בילעט, ווי אַ פּריץ. דיינע לצים מאַכן זיך אפילו אַמאַל אַביסל נאַריש מיט מיר, נאָר נישקשה, כ'בין שוין געוואוינט מיט זיי. עט, גאַרנישט!...

און איינרעדנדיק דעם אשמדאי אַזוי, קרייך איך מיר דערווייל בגנבה אַריין ווי אַ פּלוי צו אים אין דעם בוזעם און באַזעץ מיך דאַרט, וואו מען טאַר נישט...

— אוי, ביסט דו אַ קלוגעטשקער, ישראליק! — מאכט מיט אַ ביז גע- לעכטערל דער אשמדאי, אויסשטרעקנדיק דערביי די הענט און וויל מיך דערטאַפן.

איך בין געווען ווי אַן איבערגעשראַקענער האַז פון דעם יעגער, וואָס יאַגט זיך אים נאָר. דער קאַפּ איז מיר געוואָרן צעדולט, פינצטער אין די אויגן און אין די אויערן האָט מיר גערוישט ווי אַ שרעקלעכער וואַסערפאַל.

דאָס צוואַנציקסטע קאַפּיטל

וואָס אָן אַשמדאי קען!

גאַנץ ווייט. אין די אויבערשטע וועלטן, צו מזרח-צו, שפּאַלט זיך דער הימל, און עס קוקן אַרויס פּייער-רויטע קעפלעך פון שיינע ליכטיקע כּרובים. שרפים ואופנים, די גאַנצע הימלישע חייל, שטייען מיט אַרויס דרך-ארץ אויבן דאָרט, רופן איינער צום אַנדערן און זאָגן: קדוש, קדוש, קדוש — הייליק, הייליק, הייליק איז צבאות גאָט דער הערשהאַרן! און פון כאָרן מלאכים לאָזט זיך הערן אַ „הללויה“, וואָס צעגייט זיך אויף אַ געטלעכער סטרונע איבער דער גאַנצער וועלט אין אַ זיסער, פּיין-שטילער מעלאָדיע, רירנדיק איטלעכע נשמה, וועקנדיק אַלע באַשעפענישן. אַלע לויבן, דאַנקען דעם אויבערשטן, פול איז די וועלט מיט זיין כבוד!

אין די מחנות פון די רוחות איז אַ ביזע מהומה. די לצים ציטערן, פלאַטערן, די גישט-גוטע בלייבן צעמישט, געפּלעפט, עס ווערט אַ קאַכעניש, אַ פּליעניש, ווי די פּאַרססמע.

מיט דעם אַשמדאי הויבט עס אָן צו וואַרפן ווי אַ קדחת. עס דרייט אים צונויף פּריער ווי אַ קנויל, דערנאָך טוט ער זיך ראַפּטאַם מיט אַ גרילצנדיקן פּייף אַ צי-אויס, אונטערשרינגענדיק מיילן ווייט אין דער לופט, טוט זיך פּלוצים אַ שטעל פּאַרריסן דעם קאַפּ אַרויף, עפנט אַ מויל, זידט, קאַכט, און רעדט מיט העזה אויפהויבנדיק דעם קולאַק אין דער הויך.

— אַז אַך און וויי צו אייך, צום געזאַנג און לויב אייערן!... איך קען אייך, נישקשה. קנעכט זייט איר, משרתים, אָן אַ פּיצל אייגענעם ווילן, נאַראַנים, בטלנים!... איך קען, נישקשה, אויך יענעם, דעם באַלעבאַס אייערן, דעם גרויסן פּריץ. יענעם איז ליב חניפה, צו הערן שטענדיק קאַמפּלימענטן, לויב און דאַנק פּאַר זיין גוטסקייט. דאָס אַלצדינג, וואָס ביי אַנדערע וויל ער נישט ליידן, האַלט עס פּאַר אַ מיאוסער עבירה, חלילה בעטן געצאַלט פּאַר אַ מצווה, אַ דאַנק פּאַר אַ טובה! אים אַבער בענטש, דאָוון, דאָוון, דאַנק און לויב אָן אַן אויפהער פּאַר איטלעכע פּיצעלע — און איר קאַרגט נישט, גיט אים שבחים מיט דער פּולער מאַס. חנפים, באַסיאַקעס, קריכערס, אונטערלעקערס זייט איר!...

ברכה זאָגן, וואָס איך האָב אָנגעהויבן ווי געוויינטלעך אין דער פּרי, איז מיר געבליבן שטיין ווי אַ ביין אין האַלדו. גיי דאָוון, זיי מקים יידישקייט ביים טייוול דאָרט, נאָך אַזעלכע ווערטער וואָס אַ שרעק!
מיט רעש, מיט אימפעט פּליען די רוחות איבער פּלאַנעטן און שטערן,

ווייט, ווייט ערגעץ העט אין עק וועלט. עס ווערט מיט אמאל שוואַרץ-טונקל אין די אויגן. עס רוישט, שטורעמט אַרום און אַרום, עס בלאָזט, קלאַפט מיט שרעק. דאָס האָט פון גאָט דער פאַרטריבענער, דער וויסטער פאַרצייטיקער „תהו ובהו“ זיך געריסן ווי אַ ווילדע חיה פונעם פאַרשלאָסענעם געפענגעניש, אַריינצושפּרינגען אין דעם גבול פון אַרט און צייט. דאָס האָט דער אַשמדאי געפאַכעט מיט זיינע פליגל, געקלאַפט אין די טויערן פון דער אייביקער אַמאָליקער פינצטערניש, געקראַצט, געזוכט עפעס ווי אַ שפּאַלט, ווי הינטן אַרום אַרויסצולאָזן זי פריי און פאַרפינצטערן די וועלט. אוי, ווי שרעקלעך דאָס דאָזיקע אַרט איז, נאָר אַ געוואַלד! דאָ איז די גרענעץ פון ליכט — „ווירקלעכקייט“ — און פון חשכות — „גאַרנישט“, אַ תהום. עס איז אַ גע-וואַלדעניש, אַ שפּאַרעניש, אַ ראַנגלען זיך דאָ צווישן די געמאַרקן. עס הויבן זיך אויף שוואַרצע כמאַרעס ווי די בערג, אַט-אַט, דאַכט זיך, פאַרשלינגען זיי הימל און ערד. פייערדיקע מלאכים אָבער, וואָס שטייען אויף דער וואַך מיט בלויע פלאַמענדיקע שווערדן, דונערן און בליצען און שרייען: „אַזאַס!... ביז דאַנען און ניט מער!“ — עס ווערט אַ כאַפעניש, אַ יאַגעניש, פּוץ צוריק אין זייער רוי אַריין...

די וועלטן — זיי זענען אין דעם בייטן זיך פון טאָג מיט נאַכט פאַרשיידן צווישן זיך.

אין איין וועלט דאָרט טאַגט וואָס ווייטער אַלץ העלער און העלער. די הימלען דערציילן דעם כבוד פון גאָט. כתות מלאכים זאָגן שירה, איטלעכע נשמה לויבט זיין נאַמען: הללויה! און אין אַן אַנדער וועלט אַקעגן איז שטאַק-פינצטער — נאַכט!... עס ווידמען זיך דאָרט מיני שלעק, שוויבלען און גריבלען די אַלע ווילדע נפשות, בייער רוחות שרייען ווי די לעמפערטן, ווילן פאַרצוקן, צעשטערן — אַלצדינג צו אַלדי שוואַרץ יאָר!

יונה הנביא, אים איז ניט אַזוי שלעכט געווען צו ליגן אין בויד ביים פיש, ווי מיר ביים אַשמדאי אין בוזעם. אונדז ביידין, אמת טאַקע, איז געווען גענוג פינצטער און ביטער. אַז אַך-און-וויי צו אונדזער ביידנס מזל, צו ליגן אין דער קלעם. אין אַזאַ שכנות, מיישטיינס-געזאָגט. דאָ איז פאַרט אַ גרויסער חילוק. ער, יונה, האָט ווייניקסטנס געקענט כאַטש שרייען, תפילה טאָן צום אויבערשטן, זיך בעטן אַהיים — און איך האָב געמוזט האַלטן מויל, נישט געטאַרט אפילו אַ פּיפּס טאָן. שאַ! די לצים זאָלן עס, חלילה, נישט דערהערן, דער רוח זאָל מיך נישט אַ כאַפּ טאָן, דערמאַנענדיק זיך אין מיר, און אַרויס-וואַרפן מיך ווי אַ צעקוועטשטע וואַנץ אין דעם טיפן אַפּגרונט.

עס איז אַ רעש, אַ געפילדער! הויך אין די הימלען דרייען זיך, קערן זיך וועלטן, זונען און לבנות גייען אויף און אונטערגייען, איטלעכער באַזונדער

פאר זיך. עס ענדערן זיך די צייטן, עס בייטן זיך פון שטערן די וואַכן, די אַראָפּ, יענע אַרויף, איטלעכער אין זיין צייט, יעדער אין זיין אָרט, עס זאָל געקרימט ווערן אויף אַ האָר! דער אַשמדאי זעט צו אַלצדינג און פוקעט זיך, קריצט מיט די ציין און מאַכנדיק צו שאַנד די גאַנצע וועלט. ווי עס זעט אויס, איז אים דאָס מאָל נישט געלונגען אויפרייצן די הערשערן אויבן, זיי זאָלן אַראָפּפאַלן פון גאָט. ער פויקט צונויף זיין פעקל רוחות און לאָזט זיך מיט זיי צוריק צו אונדזער ערד, וואָס דרייט זיך, אויסזעענדיקע ווי אַ שפּילקע-קעפל, ערגעץ ווייט דאָרט. ער וויל, הער איך, זי נישט אַפּלאָזן. קיין אַנדערע ווי זי טויג אים נישט אַזוי צו זיין אַרבעט, דאָ האָט ער גענוג באַהעלפערס, גענוג מיטל צו ווייזן זיינע גבורות. דאָ איז אַ האַפּענונג, ער זאָל בייקומען, אין דער מלחמה מיט דעם רבונן של עולם זאָל ער זיין פון אויבן.

— וואָס טויגט איר?... וואָס קומט אייך אַרויס פון יענע אַלע הימלען, פון אייערע אַלע גן־עדנס, אַז איר זייט קנעכט, לאַקייען? אַז איר האָט נישט קיין פרייהייט, קיין אייגענעם ווילן, אַז איר זייט נאָר קוקלעס, וואָס טוען, מאַכן מיט די ליפּן, פּלאַפּלען אַזוי ווי מען דרודלט זיי אָן?! טפו זאָל עס ווערן אינגאַנצן! — זאָגט דער אַשמדאי, אויפשטעלנדיק ביידע קולאַקעס אין דער הויך, שפייט מיט פעך און שוועבל, בליצט — בלינצלט מיט די אויגן, שיסט דערנאָך אויס מיט אַ געלעכטער, אַ שניידיקס ווי אַ מעסער, שרייט זיך איבער מיט די רוחות אויף משונה ווילדע קולות און גיט זיי אונטער חשק, גיכער נאָך אים צו פליען.

ער פליט האַסטיק. וואָס אַ מאַך מיט די פליגל, פליט ער אָפּ אַ וועלט. וואָס ווייטער, ווייטער ווערט די ערד גרעסער, גרעסער און דער אַשמדאי אַלץ רואיקער. פּלוצים בלייבט ער שוועבן שטיל, ברעכט זיך, ציט זיך, גלייך ווי ער וואַלט פון זיך אַראָפּגעוואָרפן משא גאַנצע בערג, און אַריינפאַרנדיק מיט דער האַנט צו זיך אין בוועם, אַ קראַץ צו טאָן זיך מסתמא, טאַפט ער גאָר אומגעריכט מיך אָן.

— ע, ע, וואוהין, ישראליק, דו האַסט זיך פאַרקליבן! לאָז מען נאָר אַ וויילע פונעם אויג דיך אַפּלאָזן, קריכסט דו, קריכסט און באַלד אין דער גרגרת אַריינקריכן!... אַנו, זייט זיך מטריח, רב ישראליק, ווייטער אַביסל, רוקט זיך, רב ישראליק, זייט־זשע מוחל! — בעט מיך דער אַשמדאי מזחילה און שלעפט מיך אַרויס, האַלטנדיק צווישן די פינגער מיט אַ קליין קוועטשעלע. אַוודאי איז פע, טאַקע וואָס פע הייסט! דאָך פאַל איך ביי מיר נישט אַראָפּ, מאַך מיר האַרץ, דערמאָנענדיק זיך אין מיין וואונדערלעכער געשיכטע, וואָס מיט מיר האָט ביז אַהער זיך פאַסירט, און טראַכט ביי מיר: בע... נישט קשה! אַז איך האָב געקענט מאַכן ביז אַהער אַזאָ רייזע, אַ קאַטאָועס עפעס

אזא רייזע, אויס זיין וואו די וועלט האָט אָן עק, געפינענדיק זיך צווישן אַזוי פיל נישט־גוטע, אַלערליי שלעק און בלייבן גאַנץ מיט די ביינער, וועל איך, אם ירצה השם, ווייטער זיך מסתמא אויך אויסדרייען. מיט דעם דאָזיקן בטחון צאַפּל איך ביים אַשמדאי צווישן די פינגער, אַנקונדיק דערביי משונה, עפעס מיט אַזאָ מינע, ווי איינער רעדט: מילא אַ קוועטש איז אַ קוועטש, בין שוין געוואוינט... קלייניקייטן! וואָס־זשע אָבער, נו, וועט זיין ווייטער?

— דיין טריפהנער מזל, ישראל'יק, וואָס אַצינד גראָד בין איך אויפגערוימט, שענק איך דיר. אַן עק וועל איך פון דיר נישט מאַכן, פאַרקערט, איך וועל דיר נאָך פאַרברייטערן דעם רוים אויף צו זיצן ביי מיר אין האַנט. אַבי זוכה געווען צו הערן עפעס אַ גוט וואָרט, ווער איך שוין ביי מיר שטאַרק געהויבן... און שטעל מיך איין, ווי אַ היימישער, דעם אַשמדאי אויף טשיקאָוועשטש צו טאָן אַ פרעג:

— וואָס איז מיט דיר, פאַני אַשמדאי, אַזוי די שמחה?

— אַט וועסט דו, בהמה, באַלד זען, פאַר וואָס, — ענטפערט מיר דער אַשמדאי מיט אַ משונהדיק שמיכעלע, אַ שנעל געבנדיק מיר אין שפיץ נאָז, און אַ בויג מיר דעם קאַפּ.

— אַינ, וואָס זעסט דו איצטער דאָרט אויף דער ערד?

— שווערלעך! — זאָג איך, רייבנדיק די נאָז און די אויגן, — עפעס גייען אַרויף זיילן רויך ווי פון טויזנט פייערשפייענדיקע בערג. ס'איז דאָרט עפעס אַן איבערקערעניש ווי סדום און עמורה!

— ניין, נאָרעלע! — מאַכט דער אַשמדאי, אַ בלאָז געבנדיק אַזוי, אַז דער רויך איז זיך צעגאַנגען אין דער זייט. — קוק אַצינד, וועסט דו זען קוימענס. דאָס רויכערן דאָרט גרויסע, הויכע קוימענס פון מיינע טויזנטערליי פאַבריקעס, פאַבריקעס פון האַרמאַטן, ביקסן און כל־המיני אַנדערע כלי־זיין אויף צו מאַכן דעם טויט; פאַבריקעס מער וויפיל מען באַדאַרף אויף צו פעלשן אין לעבן נויטיקע זאַכן, און אויך פאַבריקעס אַזוינע אויף צו מאַכן שמאַכטעס, וואָס עפעס ניט אַזוי שטאַרק נויטיק אין לעבן אַריין; פאַבריקעס פון כלים און מאַשינעס, צו פאַרשפּאַרן מענטשנס הענט, פאַרוועלוועלערן זייער אַרבעט און צוועמען ביי אַ סך די פרנסה; פאַבריקעס פון אַזעלכע מיני המצאות ווי צו פאַרקירצן אַרט און צייט און דורך דעם צו פאַרקירצן זייער אַפט טאַקע דעם מענטשנס יאָרן, פאַבריקעס צו דרוקן און פאַרשפּרייטן אין דער וועלט גיך און געשווינד זייער פיל נאַרישקייטן — ליגנס, רכילות, בלבולים, וואָס נישט־געשטויגן, נישט־געפּלויגן, שנאה־קנאה, נאָך און נאָך אַזעלכע מיאוסע זאַכע־נישן און אַל־דאָס־בייז איינע אַקעגן די אַנדערע... קורץ און גוט — דאָס איז דער רויך פון דער „ציוויליזאַציע“, ווי הייסט עס ביי איך דאָרט. וואָרט נאָר,

ווארט א ווילע, אט האסט דו א פאנאראמע, קוק, זיי מוחל, און האב הנאה!
 עס עפנט זיך אויף פאר מיינע אויגן א שטיק לאַנד, וואונדער-שיין, נאָר
 א געמעל. פעלדער געהילט אין א סאמעט-גרינעם מאַנטל פון יונגע פרישע
 תבואות, געשפרינקלט מיט בלומכעלעך ביי די קאַנטן; אין טאַלן פיטערן זיך
 שאָף און אויף בערגלעך שפרינגען קלאַר-ווייסע ציגן. אין דער לופט טראַגט
 זיך א קאַנצערט פון אַלערליי שטימען: א געזאַנג, א קנאַקן פון שפּיל-
 פייגעלעך אין וועלדער, וועלדלעך; א שמוצערן, א זשוושען, א צימבלען פון
 פליענדיקע מוקן, זשוקעלעך אויבן, און פון שפרינגענדיקע גרילן, היישעריקן
 אין דעם גראָז אונטן, און צוויילן, א הירושען פון פערד, אויך א צובאַסעווען
 פון קי אויף דער ברייטער געמבע. ווייט אַרום ליגן צעווייט דערפלעך, פערמעס,
 הייזער געזונטע, געבויט מיט אַלצדינג אין דעם באַלעבאַטישקייט, דערביי
 גרויסע שיינע גערטנער און וויינגערטנער. דאָרט בליט דער וויינשטאַק, דער
 פייגנבוים צעלאָזט זיינע בלעטער, רויזן און אַלע אַנדערע שמעקעדיקע
 קרייטעכצער גיבן פון זיך אַרויס אַ ריח פון געווירץ. קינדער שפרינגען ווי
 די ציגעלעך אויף די הויפן, שטיפן-לאַכן פונעם גאַנצן האַרצן, עלטערע זיצן
 אַנגעלענט אונטער בייער, רויכערן, שמועסן גאָר פריילעך, עסן, טרינקען און
 זענען פריילעך.

— אַך, — זאָג איך, — ווי גוט, ווי שיין! ס'איז דאָך עפעס דאָ אַ לעבן,
 גאָר אַ גן-עֵדן!

דער אַשמדאי קוקט אויף מיר אין דער זייט מיט אַ שמייכלע, נישט צו
 רעדן אַ וואָרט. דערנאָך נעמט ער מיך אָן פאַרן שפיץ בערדל, אַ צי געבנדיק
 מיר דערמיט דעם קאַפּ, איך זאָל אַרונטערקוקן.

— אַי-אַי! — לאַז איך אַרויס אַ ביטער געשריי. — נישט צו דערקענען
 דאָס לאַנד, אַזוי וויסט איז עס, אַזאָ חורבן! נאַקעט זענען די פעלדער, נישטאָ
 קיין ווייץ, נישטאָ קיין קאַרן, אַ פייער האָט אויסגעקוילט, אויסגעברענט ביז
 איין גרעזעלע דאָרט. פאַרדאָרט שטייען בייער, די צווייגן צעבראַכן, אויס
 פריילעכקייט ביי מענטשן. מען הערט נישט קיין קול פון פי — שאַ, נישט
 קיין פיפּס, פייגל און בהמות עפעס ווי אויסגעשטאַרבן!...

— דאָס האָט זי, די ציוויליזאַציע, זיך אַזוי געמיט, — דערקלערט מיר
 דער אַשמדאי די זאָך מיט זיין געוויינטלעך ביזן געלעכטערל. — דאָס איז זי
 פאַר גוטסקייט געקומען אַהער אומגעבעטן מיט בלוט און פייער און זיילן
 רויך. געקומען איז זי פון גאַנץ ווייט זיך לאָזן צו דערקענען דעם היגן פּראַסטן
 עולם דאָ מיט אירע טובות. און אַזוי ווי דער עולם אָבער האָט זי באַדאַנקט,
 געוואָלט לעבן ווי פריער אָן די טובות, האָט זי אים געלערנט דרך-אַרץ, געוויזן
 ווער עלטער איז. — וואָס איז מיט מיר, פּרעגסטו, אַזוי די שמחה? בהמה!

ס'איז אַ פרייד צו זען, ווי זי ברענט, סמאָליעט אַ וועלט. קלעקט איר נישט אויף אירע חפצות די וועלדער, גראַבט זי זיך ווי אַ קראַט טיף אין דער ערד, רייסט דאָרט קברים פון פאַרצייטיקע געוויקס, פלאַנצן העט נאָך פאַר דעם מבול, פון וועלכע ס'איז געוואָרן פאַרהאַרטעוועטע קוילן, און נעמט זיי צו איר געברויך. עס וועט איר נישט קלעקן באַלד דאָס אויך, זי וועט אויס־ברענען, אויפּרעסן דאָס אינעווייניקסטע אין דעם בויך פון דער ערד — דענסטמאַל וועט זי זיך אַ נעם טאָן אויבן צו דער זון. פון דעם אַלטנס רייט־וואַגן דאָרט אין הימל וועט זי אַרויסגנבענען די הייסע ברענענדיקע שרפים און זיי איינשאַפּענען אין אירע מאַשינעס, צו שלעפּן, צו דרייען רעדער, אונטער־שמיסנדיק זיי, מחילה, מיט עלעקטרישע בליצן, עס זאָל דונערן, שיסן, פליען, טראַסקען — פּוּפּ־פּאַפּ־פּיף!... בהמה! די אַלע קוימענס פון די גוזמא־גוזמאות־פאַבריקעס דאָרט — דאָס זענען מזבחות, וואו עס רויכערט זיך לכבוד מיר ולכבוד דעם גאַלדענעם קאַלב, דעם גאַט פון ספּעקולאַציעס, שווינדל, פּראַיעקטן און געלט. דער דאָזיקער רויך טריקנט אויס די הערצער, רויכערט אויס פון אַרט די געפילן און פאַרוואַנדלט אַלצדינג אין סחורה, ליבע, פריינט־שאַפט, פרומקייט, גלויבן, צדקה און דעסגלייכן — אויך סחורה, און וואָס נאָך? ער, דער דאָזיקער רויך, רויכערט ביסלעכווייז פון דאָרטן אויס אויך יענעם, וואָס איך טאָר זיין נאָמען נישט דערמאָנען, עס ווערט אים דאָרט אַלץ ענגער, ענגער. עס בלייבט אים אַלץ ווייניקער אַרט, ער רוקט זיך, מחילה, אַלץ ווייטער, ווייטער, און מיט דער צייט, ס'איז דאָ אַ האַפּענונג, וועט די ערד אינגאַנצן בלייבן מיינע...

„אַ, נישט דערהאַרן וועסט דו עס, רשע איינער!“ — טראַכט איך מיר אין האַרצן, פאַרקרימענדיק זיך מיט אַ יראת־שמים־פּנימל. — „דו וועסט גיין צום גרונט און ער וועט אייביק בלייבן.“

דאָס איין־און־צוואַנציקסטע קאַפיטל

ישראל באַגעגנט זיך מיט שלמה המלכ אַ גענעראַל

— הע־הע! — מאַכט דער אַשמדאי, פאַררייסנדיק דעם קאַפּ עפעס ווי צוהערנדיק זיך און סמאַרעט מיט דער נאָז.
און באַלד טאַקע קומט מיר צו די אויערן אַ געטומל, אַ געפלוידעריי.
— גאַרנישט, גאַרנישט, מכשפהטעס עטלעכע האַבן באַקומען די ספּאַמע, חלשן דאָרט. — זאָגט דער אַשמדאי מיט אַ געלעכטערל. — געוויינטלעכע זאַכן.

אי, א צייט, א צייט! גאר נישט די מכשפהטעס וואָס אמאָל! אַ מכשפהטע אמאָל, אַז זי האָט זיך גענומען פאַרן רייטנדיק, איז זי געפאַרן, געאַרבעט אויף אַלע כלים, נישט מיט צו ווערן אויף אַ האַר, יענער אַפילו זאָל די כפרה ווערן. היינטיקע מכשפהטעס אָבער, משטיינס־געזאַגט, נאָר עפעס ווייס איך וואָס אַזוינס — איז ביי זיי נערוון, ספּאַזמעס. האָבן ליב, קאַוואַליערן זאָלן זיי מיט טערן... אי, אַ צייט! וואָס פאַר אַ מענטשן, אַזוינע מכשפות, אַזוינע לצים, אַזוינע רוהות. היי, ראַהיראַט!

אַ רוח, געקנייטשט, געבויגן פאַר אַלטקייט, דאָר ווי אַ שפענדל, אַ ליב פון אַ מיתה־משונה־קאַליר מיט אַ היפשן האַרב און אַ דינע, לאַנגע, פאַרדרייטע נאָז ווי ביי אַן עלפאַנט, קומט געשווינד צו פליען צום אַשמדאי, שטעלט זיך אים אַקעגן, פאַרוואַרפנדיק דעם לאַנגן אויסגעקראַכענעם וויידל צווישן זיינע הינערשע פיס און אַנבויגנדיק דעם שמאַלן שטערן, אויף וועלכן עס סטאַרטשען צוויי שטייפע צעפלעך האַר ווי די הערנער ביי די ביידע ווינקלען.

— ראַהיראַט, מיין גוטער, געטרייער דינער! — ווענדט זיך דער אַשמדאי צום רוח מיט אַ שמייכלע. — וואָס מאַכן עפעס דאָרט אונדזערע דאַמען?

— חן, גנעדיקער האַר, מאַכן זיי. ווייבער!... ווייבער ווילן, וואָס? — אַ טענצל. נאָך אַזאַ לאַנגער רייזע גלוסט זיך זיי אַביסל רח, אַפּפרישן זיך אַביסל, אויספּוצן זיך, אונטערהאַלטן זיך, געפעלן אַבי וועמען, מעג זיך זיין כאַטש דעם שוואַרץ־יאָר...

— גוט, ראַהיראַט! גיי, טו דיין זאַך.

עס געדויערט נישט לאַנג, שפּרייט זיך אויס אין דער לופט העט ווייט, ביז קיין אויג קען נישט פאַרנעמען, עפעס אַ מין זיידענער טייערער קאַוויאַר, גע־שטיקט פון גינגאַלד מיט די שענסטע קווייטן און אַלערליי קונציקע געמעלן, וואָס אויף דער וועלט. עס פינקלען, שפּילן דאָרט פאַר די אויגן שמאַראַגדן־גרינע וועלדער, פון וועלכע עס קוקן אַרויס רוביך־רויטע פּאַמעראַנצן, פּערעשקעס פאַרטיקע, שייך־געוודיקע, שטעלן פון צווישן די בלעטער אַרויס פּולעטשקע, רויטלעך־פאַרפאַרבטע בעקעלעך, אַפּגעשאַטן מיט דינע קורצע הערעלעך, בעטן זיך עפעס ווי אַליין, שטומערהייט, זיי אַ געשמאַקן קוש צו טאָן. שוואַרצע קאַרשן מאַכן אייגעלעך, ווינקען, ווינקען און ציען ביי דער נשמה. די אויגן צעפלאַקערן זיך פאַר גרויס חשק; וואוהיין מען קוקט, איז שייך, ליבלעך; וואוהיין מען זאָל זיך נישט קערן־ווענדן, מאַנטעט עס עפעס, מאַנטעט, עפעס גלוסט זיך, אוי — גאַר משוגע צו ווערן!...

ווי אַ היישעריק לאָזן זיך אַהין אַראַפּ די רוחות, גרויס און קליין, אַלט און יונג, צעלויפן זיך דאָרט גאַנץ פריי אין אַלע זייטן און פאַרשווינדן באַלד.

דער אַשמדאי לאַזט מיך אָפּ אויך פריי און הייסט מיר זיך דורכגיין אַביסל שפּאַצירן.

אַרויסרייסנדיק זיך פונעם טייוולס הענט בין איך געווען ווי אַ לאַנגע צייט אַ געפענטעטער האָן, וואָס באַלד נאָך דעם אויפבינדן אים ליגט ער אַ וויילע שטיל, און קוים כאַפט ער דעם אַטעם, טוט ער זיך אַ שטעל־אויף קוממיות און מאַכט קוקוריקו מיט ברייטקייט, ווי דער גרעסטער, בעסטער, וואוילסטער האָן אין דער וועלט... איך פאַרגעס באַלד אין די צרות, בין גאָר אַ וואוילער יונג, שפּאַציר מיר אַרום, און צו וואָס איך זאָל מיך נישט צוקוקן, באַקום איך חשק, עס גלוסט זיך מיר אַלצדינג, עס ווילט זיך מיר אַלע יענע שיינע זאַכן. — איך שטעל מיך אַזוי אָפּ איינמאַל אויף דעם שפּאַצירגאַנג ביי אַ גרויסן בוקעט פון די טייערסטע איידלשטיינער: דימאַנטן, בריליאַנטן, סאַפירן, רובינען אַלע סאַרטן, איינגעפאַסט אין גאָלד. עס הויבט מיך אָן אינע־ווייניק עפעס צו דרייען, כפי מיינע מבינות איז עס אַוודאי אַ שרפֿט אלפים טאַלער, און אפשר טאַקע נאָך מיט אַ שמיצל אַריבער, טאַקע יאָיאַ די גאַנצע שרפֿט מיליאַנען, זאָל עס נישט זיין צו קיין בושע! עס קאַטערט מיך: גע־וואַלד, איך זאָל עס האַבן, וואַלט איך עס דאָך פאַרקויפט, געמאַכט אַ שיינ קאַפיטאַל, וואַלט געלעבט נגידיש, געהאַט אויף קאַשע מיט יודן און אַפגע־טערקעט אַזוי מיינע יאָרן! — עס נעמט מיך שטאַרק אָן דער יצר־הרע, באמת טאַקע, זאָגט ער, פאַר וואָס זאָלסט דו נישט אויפהייבן אַזאַ מציאה, אַ כשרע מציאה? וועמען טויג עס דאָ, ווער האָט דערפון דאָ הנאה? נישט גאַט, נישט לייט, דער שוואַרץ־יאָר וועט די רוחות נישט נעמען אָן דעם אויך. זיי האַבן גענוג. נעם! וועסט דערמיט זיך קויפן עולם־הבא, ביי איטלעכס פיצעלע, וואָס דו וועסט דערפון געניסן, וועסט דו דאָך מאַכן אַ ברכה, אויף אַ פוטער־געבעקסל, אַשטייגער — מאַכן בורא מיני מזונות, אויף אַ גלעזעלע וויין, ווי־מאַראַזיק — בורא פרי הגפן, גאַט וועט הנאה האַבן, און דו טאַקע אויך... נעם, נעם! — איך קוק מיך אַרום אין אַלע זייטן — נישטאַ קיינער, איך שטיי אַביסל און בין זיך מיישב, איך מאַך מיר האַרץ און...

און ווי איך שטרעק אויס די האַנט, פיל איך פון הינטן עפעס אַ קליין שמיצעלע ווי מיט אַ שטריק, איך קוק מיך נישט־טויט נישט־לעבעדיק אום און דערוע יענעם אַלטן, האַרבאַטן רוח.

— אַאָ, שלום־עליכם! — זאָגט ער מיט אַ שמיכעלע, אַ שמיצל געבנדיק מיר אויף דער האַנט, ווי דער שטייגער פון רוחות איז ביים גריסן זיך, מיט דעם וויידל.

— עליכם שלום! — ענטפער איך אונטער דער נאָז, צוקוקנדיק זיך צו

אים מיט האַלב־פאַרמאַכטע אויגן, כלומרשט ווייס איך נאָך נישט רעכט, ווער ער איז. — עפעס, דאָכט זיך מיר, קענטלעך.
— ראַהיראַט בין איך דאָך! וואָס, פאַרגעסן? איך בין ראַהיראַט, דער גובערנאַטאָר פונעם דאָזיקן קאָוויאַר.

— אַזוי! דער גובערנאַטאָר!! — טו איך מיך אַ כאַפּ דערשראָקן, טראַכטנדיק ביי מיר: אוי, וויי, האָט ער געמוזט אַוודאי זיך אַנשטויסן, וואָס איך האָב געוואָלט אַקאַרשט טאָן.
— נישקשה, רב ישראל, מאַכט נישט אַזאַ פירוש! איך וויל אייך דאָ ביי מיר אויפנעמען ווי אַ טייערן גאַסט. סטייטש, סטייטש, רב ישראל, אַז איך האָב די זכיה צו זען ביי מיר אין לאַנד דעם אייניקל פון אַזאַ באַרימטן זיידן!
— אַי, איך לאַכט?!

— חלילה! גאַנץ ערנסט. איך האָב זייער גוט געקענט אייער עלטער־זיידן, דעם וועלט־באַרימטן חכם — שלמה המלך, אייך אויף צו לאַנגע יאָר. איך האָב ביי אים אַוועקגעדינט אַ צייט מיט יאָרן. די בעסטע יאָרן. אַז איך בין נאָך געווען יונג און מיין עק נישט אויסגעקראַכן, ער האָט עס מיך געמאַכט פאַר גובערנאַטאָר אַ־דאָ־אַט!

אַט וואָס ראַהיראַט האָט מיר דערציילט מיט די דאָזיקע ווערטער:
„דער דאָזיקער קאָוויאַר, וועלכן איר זעט, וואָס האָלט זעכציק מייל די לענג און זעכציק מייל די ברייט, האָט געהערט שלמה המלך, אויף וועלכן ער פלעגט שטענדיק פאַרן אין דער לופט גיך און געשווינד אַזוי, אַז ער פלעגט עסן מיטאַג אין דמשק, אין מזרח־זייט, און וועטשערע אין מדי, אין מערב־זייט. חייל האָט ער געהאַט אַן אַ צאַל, פון אַלע מיני באַשעפענישן אין דער וועלט. זיינע גרעסטע פליגל־אַדיוטאַנטן, דורך וועלכע ער האָט קאַמאַנדעוועט, געשיקט זיינע באַפעל, זענען געווען פיר: פון מענטשן — אָסף בן־ברכיה; פון שדים — ראַהיראַט. איך מיט מיין כבוד אַליין; פון חיות — דער לייב, און פון עופות — דער אַדלער.“

— סטייטש, וואו איז דער אויערהאַן? — פאַל איך אַריין ראַהיראַטן אין די רייד. — עפעס שמועסט מען דאָך פון אַן אויערהאַן אויך!
— עט, נאַרישקייטן! מישט נישט, איך בעט אייך, איינס מיטן אַנדערן. דער אויערהאַן איז פאַר זיך אַ מעשה, עפעס מיט דעם ווערעמל, און דאָס איז עפעס גאָר אַנדערש, — מאַכט ראַהיראַט מיט אַ זויערער מינע, פאַרדרייענדיק די נאָז און דערציילט ווייטער:

„שטאַלץ איז שלמה המלך געווען, נישט ווי אַ רוח, נאָר ווי טויזנט מיליאָן רוחות אינאיינעם. ער האָט פון זיך געהאַלטן אַ שרעק, איינער טאַקע אין דער וועלט. דעריבער פלעגט ער, זאָל אים צו קיין גנאי נישט זיין, טאָן אַ מאָל

נאַרישקייטן און צוציען זיך דערמיט פיינטשאפט, לייטישע רייד. איך אליין האָב געהאַט מיט אים אַן אויפטריט אַמאַל, האָב נישט געוואָלט מער פירן אַט דעם קאַוויאַר, זענען באַלד פּערציק טויזנט מענטשן אַראָפּגעפאַלן אויף דער ערד, און ער האָט געמוזט בחרפה ובבושה בעסער ווערן. איינמאַל האָט ער געכאַפּט אַ פּסק אַט פון וועמען. אויף דער רייזע אין דער לופט פליען מיר אַמאַל איבער דעם טאַל פון די מילבן, הערט ער ווי אַ שוואַרצע מילב זאָגט צו די איבעריקע: גיכער אַריין אין די הייזלעך אייערע, שלמהס מחנות זאָלן אייך נישט איבערפירן! — אַזוי! זאָגט ער שטאַרק אויפגעבראַכט. גיי, ראַהי-ראַט, אַראָפּ דאָרט צו איר. איך קום, מאַך אַ „סליעדסטוואַ“ שריי: סטייטש, סטייטש! יענע איז זיך מודה. זי האָט געזאָגט. — ווער ביסט דו? איך בין די מלכה. — ווי הייסט דו? איך הייס „מזשמה“. אַהין-אַהער, איך אַרעסטיר זי און ברענג זי צו שלמהן. ער נעמט זי אויף דער האַנט, גלייך זיך אַקעגן פנים, און מאַכט צו איר: זאָג, איז דען דאָ אויף דער וועלט אַ גרעסערער פון מיר? — יא! ענטפערט זי, קורץ און שאַרף. — ווער? — ווער? — איך. — ווי אַזוי ביסט דו עס גרעסער? — ווען איך זאָל נישט זיין גרעסער פאַר דיר, וואָלט דאָך דער אויבערשטער דיך נישט געשיקט אַהער, דו זאָלט זיך גיאַנטשען מיט מיר, טראָגן מיך אויף די הענט. שלמה ווערט שטאַרק אין כּעס, טוט זי אַ שלידער אויף דער ערד, זאָגנדיק דערביי: מילב, דו ווייסט נישט ווער איך בין? איך בין שלמה דער זון פון דוד המלך... ע. נעם זיך פונדעסטוועגן נישט אַזוי איבער, זאָגט זי, דו ביסט אַ בשר-וּדָם ווי אַלע אַנ-דערע! — שלמה איז געבליבן געפּלעפט, זיך שטאַרק פאַרשעמט פון דער מילבס ווערטער.

— איך בעט אייך איבער ווי אַן אייגענע מוטער, — רוף איך מיך אַן פאַרוואונדערט. — ס'איז עפעס האַרבלעך צו פאַרשטיין. אַ מילב — און אַזוינע ווערטער! ווי געשיקט זיך עס!

— שאַ, שאַ! — זאָגט ראַהיראַט גאַנץ געלאַסן. — אַבער אַז איך וועל אייך ברענגען אַ מדרש, ווייזן, אַז דאָס אייגענע שטייט אין מדרש, וועט איר שוין גלויבן?... איך האָב אייך צו דערציילן וועגן דעם ענין נאָך אַ מעשה, ווי שפעטער אַביסל אויף אַזאַ לופט-רייזע האָט ער דערזען אַ וואונדערלעכן פּאַלאַץ, אין וועלכן ס'איז געווען אוממעגלעך אַריינצוגיין, און נאָכדעם ווי ער האָט זיך געראַטן מיט דעם אַלטן, זיבנהונדערט-יאַריקן אַדלער אַלענאַד, מיט דעם ניבנהונדערט-יאַריקן ברודער זיינעם אַלעוף, און מיט דעם טויזנט-דרייהונד-דערט-יאַריקן ברודער זייערן אַלעמח, איז ער סוף-כּל-סוף פאַרט אַריין אַהין אין די אינעווייניקסטע חדרים; ווי אַזוי ער האָט דאָרט ביי אַ גולם פון דער קעלע אַרויסדערטאַפּט אַ זילבערן טאַוול, וואָס די אויפּשריפט דערויף איז

אים שווער געווען צו ליענען; ווי עפעס א בחור איז געקומען פון דער מדבר און זאגט: „אדוני קעניג, דער כתב איז גריכיש און דער טייטש דערפון איז אזוי: „איך שדדער בן-עאד האב געקיניגט איבער טויזנטער מדינות, געריטן אויף טויזנטער פערד, געהאט טויזנטער מלכים אונטער מיר, און טויזנטער גבורים טויטגעשלאגן — און דאך, און דאך, און דער מלאך-המות איז געקומען צו מיר, האב איך גאר נישט געקענט טאן.“ — אט דאס אלצדינג האב איך געוואלט דערציילן איך באריכות, אין זייער א לאנגער מעשה, נאר אצינד, און איך זע, איר זייט, האט קיין פאראיבל נישט, א שטיקל אפיקורס, גלויבט נישט אין א גרייז-גרויען אלטן רוה, איז קליגער און בעסער — צו שווייגן. דאך אפלאזן איך אזוי, איז אוממעגלעך, פארט רב ישראל, פארט א טייערער גאסט, שלמה המלכס אייניקל; זאגט, וואס ווילט איר, רב ישראל?

איך האב געוואלט בעטן יענעם בריליאנטענעם בוקעט, צו וועלכן דאס הארץ האט מיר אלץ שטארק געצויגן, נאר באלד האב איך מיך באטראכט — ניין! ארויסזאגן עס גלייך, גלאט פשוט: גיב מיר! טויג נישט. דער רוה זאל אים וויסן, וואס ער מיינט. אפשר איז דאס נאר אן אנשטעל. אלא וואס דען? מען באדארף פראוון הינטער ארום, מיט א שפיצעלע. — און באלד טאקע פאל איך אויף אן אויבער-הסברא און טו אים א פרעג:

— זאגט מיר, פאגני ראהיראט, אט וואס. לויט אייערע אייגענע ווערטער האט דער דאזיקער קאוויאר געהערט שלמה המלך, דאס הייסט מיין זידן, כפי איר זאגט. היינט איז דאך די קשיא ווי קומט ער צום אשמדאי, הא? ...?

דריבען איז געלעגן א שטארקע אנצוהערעניש, א הקדמה צום בוקעט, אזוי: וועסט דו מיר געבן מיט גוטן, מהיכא-תיתי, וועל איך זיין צופרידן כאטש דערמיט אויך. מיט שרפיט מיליאן טאלער קען מען אויך ווי ס'איז לעבן. אלא נישט, וועל איך מיך ארויסשטעלן פאר א יורש, מאנען דעם גאנצן קאוויאר, און דיך שטעלן פאר אן עדות.

ראהיראט האט עס, אפנים, גוט פארשטאנען. ער איז געבליבן צעמישט, זיך געקרימט און געשטאמלט עפעס האלבע ווערטער.

— ס'איז, פארשטייט איר מיך, א היסטאריע... א געשיכטע... ס'איז עפעס פארגעפאלן אמאל צווישן שלמה המלך און דעם אשמדאי. ער, דער אשמדאי, האט אים, פארשטייט איר מיך, פארווארפן אויף פירהונדערט מיל. צוגענומען די מלוכה, די וויבער, מחילה, אלצדינג... ס'איז א גאנצע מעשה. נאר... איר זייט א שטיקל אפיקורס, — לאזט אויס ראהיראט, א דריי געבנדיק דעם וויידל און ווערט פארשוואונדן...

— ווארט, ווארט, עס וועט א רוה אין אייער טאטן אריין! — טראכט איך ביי מיר שטארק אויפגעבראכט. — א תירוץ אביסל: ער האט צוגענומען!...

א שיינע געשיכטע, כלעבן, א שיינע היסטאריע!... איר פארשטייט? שלמה המלכס מלוכה, א "גוט" פון זעכציק מייל צוגענומען — און נאך דיר א פייג!... אויף שונא-ציון געזאגט געווארן מיין ביטער הארץ! וואס א טריט ווייטער קומט פאר די אויגן אַנטיקן, וואונדער-שיינע זאכן, אַזא רייכקייט, אַזא גוטס — מיינס, מיינס בעווונתינו הרבים, און פאַרט נישט מיינס!...

דאָס צווייטן צוואַנציקסטע קאַפיטל

ווי אזוי מען טאַנצט פאַר דעם אַשמדאי

פלוצים וואַקסט פאַר מיר אויס, ווי פון דער העלער הויט, א פאַלאַץ — און עס גיט מיר אַ טיַאָקע דאָס האַרץ, מיין יידיש האַרץ!... דער פאַלאַץ איז אינעווייניק טייער געפוצט. מעבל פון פּימסנהאַלץ, זילבערנע טישן געגרייט מיט גילדענע קרעדענצן און אַלערליי כלים פון קרישטאַל. עס שימערט, עס בלענדט, פאַרנעמט די אויגן. עס דרייען זיך דאָרט אַרום, אוי-וויי, בת-מלכות, באַלאַווע געקליידט, אין גאַז, כמעט האַלב-נאַקעט, מיט הילע אַרעמס און מיט דעם גאַנצן האַלדז ביו די בריסט, פע, אין דרויסן. עפעס נאָר טאַקע ווי אין די געשריבענע מעשיות. — אויף אַ הויכער בימה, אין דער מיט שטייט ווי אַן אַנגעמאַלטער גולם, אַנגעבויגן דעם קאַפּ מיט אַ משונה ערנסט פנים, דער אַשמדאי מיט זיין כבוד אַליין. יונגע מכשפהטעס, יפהפות דרייען זיך אַרום אים, טאַפן אים, גלעטן אים דאָס ציגן-בערדל און ער שמאַכט עפעס אזוי נאַרישעוואַטע פאַר גרויס פאַרגעניגן. אַלטע מכשפהטעס, גרין און געל פאַר קנאה, קוקן עס צו פון דערווייטנס, און אויס גרויס פאַרכט צוצוגיין נאָענט צו אים, ער זאָל זיי נישט אַ בריק טאָן, נעמען זיי אַן פאַר ליב פּראַסטע לצים, אַלטע דראַבעס; טאַנצן, שפּרינגען משוגענער-ווייז אין אַ ראָד און ביים פאַרבייגיין גיבן זיי אים אַפּ כבוד מיט גרויס אַפּשיי; לצים-קאַוואַלעירן טוען זיך אַ בוק, און דאַמען-קליפות שנורן צונויף די ליפעלעך און מאַכן אַ קניקס. מען קניעט זיך, מען בוקט זיך און מען רויכערט אים אונטער מיט וויירוידן. דער אַשמדאי שמעקט דעם זאַנפטיקן ריח, גלייך ווי דאָס איז אים נייטיק אין לעבן אַריין.

איבערהויפט האָט דער אַשמדאי אין יענער צייט אויסגעזען מיט זיין גאַנץ באַנעמען: מיט זיין שמעקן, מיט זיין לאַזן זיך גלעטן און אַלע זיינע חנדלעך — עפעס טאַקע זייער לעקישעוואַטע. גאָר ניט, דאַכט זיך, דער אַשמדאי, וואָס פריער, נאָר אַ למך, משטיינס-געזאָגט, וואָס בעט זיך ביי די

ווייבער, וואָס קוקט יענעם אין מויל אַרײַן און באַדאַרף אַנקומען צו אַנדערע...
— ליבער, זײַער ישראליק! ... — ווענדט דער אַשמדאי זיך צו מיר מיט
אַ ווייכער, שוואַכער שטימע פון געבעט. — אוי, השמקני, ישראליק!
„מכות! וועסט עס ביי מיר נישט פועלן“ — טראַכט איך ביי מיר און
מאָך מיך תם. גלייך ווי נישט אַנשטויסנדיק זיך, וואָס ער וויל, וואָס השמקני
באַטייט.

— אַ שמעק, אַ שמעק! — גיט ער מיר מיט אַ רחמנות-פנימל צו פאַר-
שטיין דעם טייטש. — דו וועסט מיר דערמיט צוגעבן כח...

— בתמיה, ווי געשיקט זיך עס!

— מאָך זיך נישט געפּאָרט, ישראליק! ווייסט זייער גוט, נישקשה, אַז
„יענער“, גאָר דער גרויסער תקיף, ער וויל אויך דורך זיינע דינער באַקומען
קראַפט; זאָל דורך זייער דינסט זיין בכח... האַ, וואָס זאָגן דאָרט עפעס אייערע
ספרים?

— והשנית, — רעד איך מיך טאַקע מיינס, ווי כלומרשט נישט געהערט,
וואָס ער בעבעט מיר עפעס אַזוינס, — והשנית, פרעג איך דיך, צו וואָס באַ-
דאַרפסט דו קבצנען ביי מיר אַ שמעק, אַז די גאַנצע וועלט ווירויך שטייט דיר
פריי? נעם, שמעק וויפיל דו ווילסט.

— אַט, הויבט זיך אַן חקירה! נישט פאַר דיין מוח, ישראליק, אַזוינע
הויכע זאַכן... איברינס, שאַ! ברענגען צום לאַכן איינעם קען דווקא יענעם
אַ קיצל... אַצינד פאַרשטייט דו שוין אַביסל?
— בע! — מאַך איך מיט אַ קנייטשעלע. — האַסט אַנגעטאַן מיט דיינע
קיצלערס...

— גיי טענה מיט אַ יידן! — מורמלט דער אַשמדאי, אַוועקקערנדיק אַנ-
געברוגזט דעם קאַפּ אין דער זייט.

איינע פון די בת-מלכות, אַ שיינע, שוואַרץ-חנעוודיקע קליפה, הויבט אויף
אירע אויגן צו מיר און זאָגט שטיל פאַרקאַכט: קום — טאַנצן!

— טפו! — שפיי איך אויס, רויט-ווערנדיק פאַר בושא און טרעף גראַד
אינעם פון די „נישט-גוטע“, דעם יצר-הרע גלייך אין באַרד אַרײַן.

— אַ, דו, קלויזניק, פלאַסקעדריגע, מערד, פרא-אַדם, אַן געפיל, אַן
טאַקט, אַן וועלט, אַן לעבן, אַן אַלץ-מיט-אַנאַנדער! — וואַרפט זיך דער יצר-
הרע אויף מיר מיט מיאוסע ווערטער, און טוט מיך, ווי דער שטייגער זיינער
איז, אַ קיצל.

די קליפה ווינקט, ווינקט, נעמט קיין אויג נישט אַראָפּ פון מיר. איר
איטלעכער בליק איז אַ פייל, טרעפט טיף אין האַרץ, איטלעכער קוק ציט, ציט...
און באלד טאַקע, אַליין נישט רעכט צו געדענקען ווי און וואָס מיר איז געשען,

שטיי איך געארמעט מיט דער יפהפה, און ביידע פארפלאמט מיט אַ שמייכעלע טאַנצן מיר קאַדרייל! מיט אונדז אין קאַן טאַנצן נאָך פיל אַנדערע פאַרלעך לצים מיט קליפות פון אַלערליי סאַרטן — אַלע יענע פיינע לייט, וואָס האָבן אַנגעטאַן כבוד יידישע קינדער צו שטיין אין זייער געשיכטע... דרייענדיק זיך אין דער לעצטער פיגור פאַרביי דעם אַשמדאי טוט מיד די קליפה אַ צי — אוי, וויי! איך טו מיד, איר צוליב, אַ בוק, און גיב אים אַ שמעק ווירויך!... ער ווערט עפעס פרישער, שטאַרקער, ווי אַן אַלטער תּרח נאָך אַ גוטן שמעק טאַבאַקע. ער טוט אַ דריגע מיט די היבערשע פּיס, פאַרבייסט דעם ווידל — און פּוץ אַראָפּ פון דער בימה ניסנדיק-קייכנדיק פאַר פרייד.

איך בלייב אַן אַ גשמה פאַר שרעק און מיין: אַט-אַט כאַפּ איך פון אים דעם אייגענעם פּסק, וועלכן יוסף דילערייניש האָט אַמאָל געכאַפּט פּונעם סם נאָך דעם שמעק ווירויך, וואָס ער האָט אים פאַר רחמנות געגעבן.
— לעבעדיק, עולם! — גיט אונטער דער אַשמדאי קוראַזש. — לאַז זיך

גיסן נסכים — גיסונגען פון וויין, פון וואָס איר ווילט!...
עס הויבן זיך אויף ווי אַ שטורעמווינט לצים, קליפות פון פאַרשיידענע מינים און געשטאַלטן, גרויס און קליין, און יונג און אַלט אַלע אינאיינעם. עס איז אַן אויסמישעניש, אַ יאַגעניש אַהין, אַהין... יענע מיט רויטע נעז, מיט געמבעס, פון דער גוטער קאַמאַנדע, לויפן פאַראויס מיט אַ געפייפּעריי, אַ ליאַרעם, אַ געשריי, לעבעדיק-פּריילעך מיטן קנאַק.

— גיכער, ישראליק, אַהער! זע און הער מיין גרויס כבוד דאָ אויף דער ערד, — זאָגט דער אַשמדאי און איז מיד מכבד מיט קוקן, געבנדיק מיר בשעת-מעשה אַ בויג אַראָפּ הינטער-אַרום דעם קאַפּ.

עס הערט זיך אַ ווילדע שירה פון טויזנטער אַפענע מיילער, אַ לאַכּ, אַ פּלאַצן פון גלאַז און פּלעשער, אַ קלאַפּן, צעזעצן, אַ ברעכן פון פעסער — עס גיסן זיך נסכים פון בראַנפּן, וויין און אַנדערע געטראַנקען. עס הערט זיך אויך אַ ביטער געוויין פון ליינדע, אַ ברעכן די הענט, אַ שלוכצן, אַ קרעכצן פון טויזנטער געבראַכענע הערצער — עס גיסן זיך נסכים פון בלוטיקע טרערן. עס איז אַן אויסמישעניש פון פריידגעשריי און פון אוי-וויי, פון שטאַרקע, האַפּערדיקע — אַ געטומל, און פון שלאַפּינקע, געפאַלענע — קולות ביז אין הימל, פון בייסעניש, רייסעניש, פון שטעכווערטער, געשפּעט, לייטישע צינגער און אַנצוהערעניש מיט הענט, מיט פינגער.

אוי, נישט אנגענעם איז די שירה, וואָס די ערד זאָגט — אַ ווילדע, זייער אַ ווילדע שירה!

— גענוג, גענוג! — שריי איך. — געוואַלד, לאַז זיין גענוג געקוקט. נישטאַ קיין ענטפּער!...

דער אשמדאי, זע איך, איז עפעס פארדולט, שטארק פארענדערט. דאָס פנים רויט, דאָס שוואַרצאַפּעלע פאַרגרעסערט, די אויגן ווי גלעזערנע, אויס־געגלאַצט, דער קאַפּ פאַרבליענדט זיך, קוים־קוים וואָס ער פּלאַנטעט מיט די פּליגל. ער זינגט דרייענדיק זיך אין דער לופט אָפּהענטיק אַהין־אַהער, אַט־אַט, דאַכט זיך, פּאַלט ער אַראָפּ ווי אַ שטיין, איך מיט אים — און עס ווערן מיר צעשאַטן די ביינער. שלעכט, אַ שרעק! איך כאַפּ מיך צו אים — כּע־כּע! עס זעצט אים אַרויס פון דער נאָז אַ ריח פון נסך, פון בראַנפן, שפירט. אַזוי, דו ביסט שיכור! זאָג איך, און גיב אים טאַקע מיט דעם גאַנצן כּח אַ גוטן קניפּ. — אויסקרענקען זאָלסט דו יענעמס בראַנפן, יענעמס בלוט, נאָר נישט אַצינד; שפּעטער, שפּעטער, אַז איך וועל דיינער פטור ווערן און אַרויס בשלום פון דיינע הענט. איך קנייפּ אים, מינטער אים — אומזיסט די מי. מען מוז, טראַכט איך, רופן צו אים זיינע מכשפהטעס, שפּרעכערקעס. איך קוק מיך אום אַהין צו זיי — אַלע זענען פאַרלעקט, יונג און אַלט — אַלע פאַרקנאַקט, נישטאַ, משטיינס־געזאַגט, מיט וועמען צו רעדן! ... ס'איז מיר געווען צו מוט ווי יענע, בשעת די שיף זייערע טרינקט זיך אין ים.

און בשעת איך בין דאָ אַזוי צעטראַגן, טוט זיך פון אונטן עפעס אַ זעץ, אַזוי, אַז איך שפּרינג אַזש אונטער און דער אשמדאי טוט זיך אַ כאַפּ־אויף.

— טפו, טפו! — שפייט ער, שטשירעט אויס אַ פאַר אויגן און מאַכט מיט די לעפּצן עפעס אָן ווערטער, שטארק צעדולט.

איך גיב אַ קוק — הע־הע! מיר געפינען זיך אויף אַ דאָך ביי אַ פּאַנאַר, דורך וועלכן עס שיינט אַריין ליכט ווי דורך אַ פענצטער אונטן אין אַ גרויסן זאַל.

— אַט, וואוהין... פאַרקראַכן... אַ ראַטהויז... כּי־כּי! — בעבעט דער אשמדאי, אונטערשמיכלענדיק ווי אַ שיכור, קוקט אַריין פון אויבן אין זאַל דורך פענצטער און שאַקלט מיט דעם קאַפּ ווי ער וויטעט זיך דאָרט מיט אַ באַקאַנטן. — אַ־אַ, שלום עליכם, שלום עליכם, פאַני המן!

— וואָס המן, וואו, היינט המן? המן איז אויפּגעהאַנגען געוואָרן מיט זיינע בנים שוין מער פון אַ פאַר טויזנט יאָר צוריק! רעדסט עפעס, מחילה, ווי — ווי אַ שיכור, — האָב איך געוואַלט זאָגן, און האָב פאַר מורא זיך געכאַפּט צוריק.

— בהמה! אַז מען דאַרף אַ גנב, בהמה, שניידט מען אים אָפּ פון דער תּליה! וואָס מיר אַמאַל וואָס, וואָס מיר היינט וואָס? הערסט, ישראל־יק — המן! אַלע דאָ זיינע בנים, ויזתא אויך. — בעבענדיק אַזוי נעמט ער און קוועטשט מיר צו שטאַרק דאָס פנים צום פענצטער. — זעסט, האָ?

— יא! — זאג איך, פארבייסנדיק די ליפן. — איך זע פון דיין קוועטש קראַקע און לעמבערג.
 — גערעכט! — לויבט מיך דער אַשמדאי, אַ קניפ געבנדיק מיר אין בעקעלע. — ווי ער קען עס אַביסל געאַגראַפיע! אַן עין־הרע!... נו, וואָס ווייטער?
 — דער זאָל איז פול מיט מענטשן. איינער, איך זע, שטייט אויף דער בימה, און ווי ער עפנט נאָר אויף דאָס מויל, פאַטשט מען אים שוין פון אַלע זייטן בראַוואָ.
 — אַט דאָס מיינ איך טאַקע! — לאַכט דער אַשמדאי, אַ בויג געבנדיק מיר פון הינטן דעם קאַפ און ווייטער אַ קוועטש. — דו הערסט די דרשה!
 — נישטאַ, משטיינס־געזאַגט, וואָס צו הערן, — ענטפער איך אונטער דער נאָז, פאַראיבל האַבנדיק אויף דעם קוועטש.
 — נישטאַ, זאָגט ער, וואָס צו הערן! — קרימט זיך נאָך דער אַשמדאי, אַרויסשטעקנדיק מיר אַ צונג. — יענער דאָרט רעדט, דאַכט זיך, מיט אַ מויל, גאַנץ קלאָר: ישנו, זאָגט ער, ס'איז דאָ אַ פאַלק, צעזייט, צעשפרייט, זאָגט ער, בכל — אין אַלע מדינות... הער נאָר ווייטער, ווייטער וואָס ער זאָגט!
 — אַלטע מעשיות! — זאָג איך, אַ מאַך־געבנדיק מיט דער האַנט. — עס שלאָגט צום האַרצן, ווערט נישט־גוט הערנדיק, פע, כ'לעבן! איך בעט דיך, לאָז זיין גענוג.
 — אַ שאַד, כ'לעבן, דאָס וואָס דו האַסט געזען און געהערט איז ערשט אַ טראַפּן פון ים. נאָר מיר אַליין איז אַצינד עפעס אויך פע, בוררר! מען באַדאַרף נעמען נאָך אַביסל נסך צום אויסניכטערן זיך... קוב אַהין צווישן דאָס דייניקע...
 — פאַר וואָס, געוואַלד, צווישן מייניקע?
 — משקה אויף אַנצוטרינקען אַ וועלט — דאָס איז ביי זיי, דאָס איז זייער זאָך... יענער, וואָס האַט מיך צום ערשטן מאל אַנגעטרונקען אַנשטאַט וואָסער מיט וויין, מיך געמאַכט שיכור, ווייסט דו דאָך גאַנץ גוט, ווער ס'איז געווען — דאָס איז געווען אייערער, בניהו בן־יהוידע! וואָס, האָ, אפשר אַ ליגן? גיי, פרעג אייערע קלויזניקעס; הער וואָס אייערע חכמים דאָרט זאָגן!...
 — אייביק קען מען אַקעגן אייך נישט יוצא זיין, אַז מען גיט אייך וואָסער, שרייט איר; גיט מען וויין אַנשטאַט וואָסער, שרייט איר אויך, — היינט וואָס זאָלן מיר מיט אייך טאָן! — גענוג! איך בין דול... איך בעט דיך, זאָל זיין גענוג! לאָז מיר אָפּ!
 אַ מכשפהטע, אַ מכוערת, טוט זיך פלוצים אַ ווייט, מאַכט אַ קניקס, לויפט־ צו דערנאָך צום אַשמדאי מיט אַ זיס שמייכלעע אויף די פאַרשנירטע ליפעלעך,

און שושקעט זיך מיט אים אַוועק אַ היפשע צייט. איך גיב אַ קוק — דאָס איז זי, יענע יפיפה, מיט וועלכער איך האָב פריער געטאַנצט. זי האָט אויך געקוקט אויף מיר, געמאַכט מיר אייגעלעך מיט חן. איך בין זיך מודה, אַז ס'האַט מיך שטאַרק געמאַנטעט צו איר, איך זאָל בלייבן מיט איר מיין גאַנצן לעבן.

— דו בעסטסט ביי מיר, תכשיט מיינער, איך זאָל דיך אַפלאָזן, — זאָגט דער אַשמדאי, אַ קוק געבנדיק מיט אַ ממזריש שמייכעלע און קוועטשט אַיטלעכן וואָרט זיינעם. איך שטיי צעמישט, חרטה האָבנדיק דערויף, וואָס איך האָב פריער געבעטן, און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן אים.

— נו, וואוהין ווילסטו, זאָל איך דיך אַראָפלאָזן? רוף מיר אָן דאָס אָרט, וואו דו וואוינסט. מען האָט דאָך דיך געפונען הענגענדיק אין דער לופטן?

איך שטיי ווי אַ גולם און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן אים, אַזוי ווי אַן אונטערגעוואָרפענער, וואָס געדענקט נישט, פון וואָנען ער איז.

איך שטיי און קער מיך אום מיט אַ ביזן געמיט אין מזרח־זייט... עפן דעם מויל, און הייסע טרערן טריפן מיר פון די אויגן.

— דיינע געדאַנקען, ישראל, ווייס איך; דיין אומקערן זיך מיטן פנים וויינענדיק אין מזרח־זייט, פאַרשטיי איך אויך, וואָס דאָס באַטייט — פאַר־לאַנגען פאַרלאַנגסט דו גאָר אַ גרויסע זאַך. נאָר דיין אומגליק איז, ישראל, וואָס דו ביסט נישט פאַרקטיש, ישראל, נאָר אַ פאַנטאַזיאַר, נישט נאָר אַ פאַנטאַזיאַר ביסט דו, נאָר אַ גרויסער בעל פלפול; אַט די מידה פון פלפול און פשטלען זיך — דאָס איז דער גרויסער חסרון, וואָס געפינט זיך ביי אַלע דיינע ברידערלעך, סיי ביי מאַרק־מענטשן, סיי ביי בית־המדרשניקעס. דער פלפול פאַרקרימט זיי דעם שכל, ער מאַכט זיי פאַר פאַרקאַכטע קנאים, פאַר גרויסע באַרימערס און איבערטרייבער. ער מאַכט אָן שגאה און קריג און מחלוקת. און ס'ווערט צעשטערט דאָס ברידערשאַפט צווישן זיי. זיי זענען זיך מפלפל און דרשנען אַ סך דרשות און טאָן טוען זיי גאַרנישט. אַט די מיאוסע מידה לאַזט זיי נישט פאַראייניקן זיך צו אַ בשותפותדיקער אַרבעט לטובת דעם גאַנצן פּאָלק. דיר, ישראל, פעלט וועלט און דערווייל קען מען דיר נישט געבן קיין אַנדער עצה ווי די, וואָס דו האַסט געגעבן דער קליאַטשע, זי זאָל זיך לאָזן לערנען און פאַרשטיין. און ביז דו וועסט קומען צום שכל און באַקומען דיר דיין אָרט אויף דער ערד וועסט דו פליען אין דער לופטן. אַט די מכשפה, וואָס דו זעסט, די וועט זיך פון היינט אָן אַפגעבן מיט דיר; זי וויל זיך מיט דיר באַקענען, גיי מיט איר.

איך מיט דער יפיפה מיינער קוקן מיר זיך אָן בוקנדיק זיך איינער צום צווייטן. לויטן באַפעל פון דעם אַשמדאי קומט ראַהיראַט מיט אַ גרויסער קאַטשערע און באַלד טוט מיין יפיפה אָן אַ גרויסע און ווילד־משונה הוט,

באפצט מיט גאנצע פלעדערמייז פון ביידע זייטן, און זעצט זיך רייטן אויף דער קאטשערע, און איך, ישראל, זעץ זיך איר פון הינטן, אנהאלטנדיק זיך אן איר מיט ביידע הענט — און מיר פליען פריילעך-לעבעדיק אין לופטן.

דאָס דרייאָן־צוואַנציקסטע קאַפיטל

מען קרוינט ישראלן פאַר אַ בעל־טובה און מען זעצט אים אויף רייטנדיק אויף דער קליאַטשע

דער וואָס עס איז נישט געפּלויגן אין דער לופט אַזוי ווי איך, רייטנדיק אויף אַ קאָטשערע, דעם איז אוממעגלעך איבערצוגעבן דעם טעם פון אַזאַ נסיעה מיט ווערטער, מען מוז דערצו אַליין געפרוּאוּוט ווערן. און דעריבער האָב איך פליענדיק אויף דער רייזע מיינער, מתפלל געווען מיט גרויס כּוונה, זאָגנדיק: רבונו של עולם! מיט וואָס האָב איך עס, אַרעמער בעל־עבירה, פאַרדינט מער פון אַלע בני אָדם, קינדער פון אָדם און חוה, דערהויכט צו ווערן און טון טאָן פליען אונטער דינע הימלען ווי אַ פּויגל טוט פליען אין דער לופטן? מאַך דו, אַלמעכטיקער גאָט, פליען אין דער לופטן אויך זיי, די מענטשן פון דער וועלט, ווען ניט אַלע, צום ווייניקסטן אַ טייל פון זיי, צוליב דיין וואַרהאַפטיקייט, צוליב דיין גערעכטיקייט, טאַטע פאַטער אין הימל! אויב דו האָסט זיי נישט געלייטזעליקט מיט פּליגל, זאָל דער רוח זיי נעמען און טראָגן אויף זיינע פּליגל, זאָלן זיי פליען אין דער לופטן פון קליין ביז גרויס, זיי, מיט ווייבער און קינדער, זאָלן זיי וויסן, וואָס פאַר אַ טעם פליען אין דער לופט האָט.

וויפּיל די רייזע אין דער לופטן האָט געדויערט, קען איך באַשטימט נישט זאָגן; איך ווייס נישט מער, אַז אַ לאַנגע צייט בין איך געפּלויגן ביז מיר זענען צום סוף געקומען אין אַ גאַנץ גרויסן און שרעקלעך אַ טיפּן טאַל, ערגעץ אין אַ העק, צווישן משונה הויכע בערג, וואָס גרייכן ביז דעם וואַלקן. עס גייט מיר נאָך איצט אַ גרויל איבער דעם לייב, אַז איך דערמאָן זיך אין דעם טאַל, אַזוי ווילד, אַזוי וויסט איז ער געווען. פון גראַז און ביימער האָט מען נישט געהאַט אַפּילו קיין סימן. אויף איטלעכן טריט האָט מען געזען נאָר דערנער און הויפּנס שטיינער. צווישן זיי האָבן געשוויבלט און געגריבלט שלאַנגען, פיפּערנאָטערן און עקדישן. עס האָט געגרילצט אין די אויערן, הערנדיק דאָס געשריי, וואָס ווילדע חיות און עופות האָבן פון זייערע נאַרעס אַרויסגעלאָזט, אויף אַלערליי טרויערדיקע און וויינענדיקע קולות. עס האָט אויך געשטונקען

עפעס א ריח פון שוועבל מיט טיילוולסקויט אינאיינעם, און ערטער ווייזן האט פון דער ערד ארויסגעזעצט וואלקנס רויך, וואס זענען ווי א טומאן זיך צעגאנגען אין אלע זייטן. אט אזא טאל האבן די רוחות זיך אויסגעוויילט, דא איז זייער וואוינונג!

פון דארט פירט א שפאלט צווישן סקאלעס אין א גאנץ גרויסער הייל, וואס איז גאר אוממעגלעך צו באשרייבן אפילו א טויזנט-חלק פון איר ווילדקייט. דארט פליצט א טייך שווארצער טינט און אויף זיינע ברעגן וואקסן וועלדער פענעס. אין די וועלדער ווידמען זיך לצים, אזעלכע מיני באשעפעניש, עפעס מאלפעס, וואס האבן א געשטאלט נאר טאקע ווי פון מענטשן. פון דערווייטנס האבן איר געזען, ווי לצים האבן אין דעם טייך אָנגערונקען מיין בידנע קליאטשע, נעבעך, זי דערנאך געבאָדן, און אונטערגעטוקט א סך מאל אין טינט אזוי, און זי איז פון דארט ארויסגעגאנגען שווארץ ווי א רוח...

— דאס איז מיין קאנצעלאַריע! — האט דער אַשמדאי צו מיר געזאָגט. — דעם דאָזיקן טייך און די וועלדער, וועלכע דו זעסט דא, האבן איך אָנגעגרייט פאַר דייע דרידערלעך. מען וועט אויף זיי שרייבן און שרייבן כל-זמן עס וועט נישט אויסגיין דער טינט פון דעם טינטער, און די פענעס פון די וועלדער. זע! פון דעם טינטער גייען אַרויס קאַנאַלן, טינט-לייטונגען, גאַנץ ווייט אין פאַרשיידענע מקומות, אין די רעדאַקציעס און אין די קאַבינעטן פון געוויסע מענטשן. דער דאָזיקער קאַנאַל, נומער 999,999, וואָס דו באַטראַכט אים איצט, ער גייט אין דעם טינטער פון דעם דניעפראַויעזער גאַזעטנשרייבער. טינט און פענעס איז דאָ אַ ים און שרייבער ווי זאַמד.

ער האָט אַ שמוצער געטאַן און די לצים האָבן פון די וועלדער זיך אַ שאַט געגעבן צו אים ווי די פליגן, זיך אויסגעשטעלט אין אַ גלייכער שורה, איט-לעכער מיט אַ פען אין דער האַנט, און מיט אַ קיווער פאַפיר אויף דעם קאַפּ. — דאָס זענען מיינע שרייבער! — האָט ער צו מיר זיך אָנגערופן, און מיך דערביי אָנגעקוקט מיט אַ שמייכעלע.

ווי אַ יענעראַל האָט ער זיך דערנאָך געוויטעוועט מיט דעם פאַלק פּיסאַקעס. עס איז געוואָרן אַ געשריי: הורראַ, הורראַ! אַז עס איז שטילער געוואָרן, האָט ער אָנגעהויבן זיי צו מושטירן. דער מושטיר איז באַשטאַנען אין אַרויסשטעקן די צונגען, מאַכן אַ פייג און לאַכן. נאַכדעם האָט ער הויך געקאַמאַנדעוועט: צו האַלטן ווי מען באַדאַרף די פענעס! צו טונקען!... פאַרטיק מיט דעם, האָט ער צעצויגן אויף אַ קול אַ געשריי געגעבן: שררייבט! די קאַמאַנדע האָט זיך אַ נעם געטאַן שרייבן, אַלע כמעט די זעלביקע זאַכן און די אייגענע ווערטער. די האָר האָבן מיר זיך געשטעלט, לייצענדיק די אָנגעשריבענע ווערטער. זיי זענען געווען אי שפּיצעכדיק, אי מיט קרוטשקעס

און געשטאכן ווי שפיזן. ביי א טייל האט שרייבנדיק געציטערט די הענט און געטיאכקעט דאס הארץ. ווי איך בין שפעטער זיך דערגאנגען, זענען די דאזיקע געווען רעקרוטן, ערשט וואס אָנגעקומען אין דעם פּאַלק. זיי איז נאָך שווער געווען אַזעלכע זאַכן... חוץ די האָבן נאָך אַ טייל געאַרבעט ווי די פּאַזשאַרנע קאַמאַנדע און געשפּריצט פשוט בלאַטע.

נאָך דער סמאַטרע האָט דער אַשמדאי ווייטער אַ שמוצער געטאָן — איז אַריינגעקומען עפעס אַ רוח, אַ ריז, אָנגעטאָן אין דער פּאַלנער פּאַרמע, באַ- האַנגען אַרום דעם קאָפּ מיט פעדערן, מיט פענעס און מיט פּלעדערווישן.

— וואָס האָסט דו אין דער צייט, וואָס איך בין נישט הי געווען, עפעס געטאָן? ווי שטייען אונדזערע עסקים? — האָט דער אַשמדאי דעם רוח גע- פּרעגט. אַגב אונדז ביידע פּאַרגעשטעלט איינעם דעם אַנדערן: דאָס איז מיין סעקרעטאַר, האָר לוציפּער, און דאָס איז רב ישראל!

דער סעקרעטאַר לוציפּער האָט געמאַכט אַ זויערע מינע און מיך נישט געוויידיקט אפילו מיט אַ בליק. ער האָט באַלד אַרויסגענומען זיין ראַפּאַרט און געלייענט:

„אייער אַשמדאיסקע פינצטערניש! מלך פון אַלע רוחות און מחבלים, פּרינץ פון אַלדי שוואַרצע יאַר, הערצאָג פון שבעה מדורי גיהנום, גראַף פון סדום און עמורה, ערץ-פּאַסטור פון אַלע זינדנעק אין עזאזל, א. א. וו.

„אונדזערע אָגענטן, די בעלי-טובות אין אַלע שטעט, זענען אין זייערע ראַפּאַרטן מודיע, אַז דורך זייערע גרויסע סטאַראַניעס אומעטום, וואו מען באַ- דאַרף, איז זיי צום סוף געראַטן, אַז די טאַקסע פון פלייש זאָל נישט בטל ווערן.“

דער אַשמדאי האָט געשמאַכעט פאַר שמחה. — איך דאַנק אייך, — האָט ער געזאָגט צום סעקרעטאַר. — איך דאַנק אייער טונקעלע שוואַרציכטיקייט, דוקעס לוציפּער, דערפאַר וואָס איר האָט מיר צום ערשטן ראַפּאַרטעוועט אַזאָ וויכטיקע זאַך. — ער האָט דערנאָך זיך געווענדט צו מיר מיט די ווערטער:

— זעסט דו, דאָס איז ביי מיר אַ בשורה. איינמאַל, וועלן דינע ברידערלעך עסן מכות פלייש און דורך דעם תמיד קרענקען. קרענקט, פוילט, צו אַלדי שוואַרצע יאַר! צווייטנס, איז די טאַקסע מיר פשוט נויטיק צום עסק, דורך איר בילדעט זיך ביי אייך די גאַנצע באַנדע בעלי-טובות, וואָס פירן איטלעכן ביי דער נאָז און לאָזן אייך קיין קאָפּ נישט אויפהויבן; פון איר האָבן אַלע מיינע אָגענטן זשאַלאָואַניע און זייער פּרנסה בכבוד; דורך איר האָבן אייערע פּוסטע מענטשלעך אין די הענט סומעס געלט, אויסצוגעבן אויף אַלצדינג, וואָס מען טאַר נישט זאָגן; דורך איר האָט איר דעם בעסטן סימן, אַז מיט אייערע הוצאות אויף אַלע נויטיקע באַדערפעניש און כלל-זאַכן זייט איר אַפּ- געשיידט פון די אומות העולם; דעריבער איז גאַר אוממעגלעך, אַז איר זאָלט

זיך פאראייניקן מיט זיי אין די זעלביקע געפילן פאר דער מדינה, און דערביבער טאקע וועלן שלעכטע מענטשן תמיד געפינען א געלעגנהייט דערפאר אויף אייך אַנצופאַלן. אייער לאַגע וועט זיין פאַרפלאַנטעט, פאַרדרייט. הלוואי איך זאָל שוין מיט אַלע אַנדערע מענטשעלעך האַלטן אויף דער מדרגה, ווי איך האַלט מיט אייך! ... איצט פאַרשטייטט דו, פאַר וואָס דאָס איז ביי מיר אַזאַ בשורה? חלילה וחס, די טאַקסע זאָל געווען בטל ווערן, ווי עטלעכע האָבן עס פאַרלאַנגט, וואָלט איר — נישט דערלעבן זאָלט איר דאָס! — מיט אַמאָל פטור געוואָרן פון אַ סך צרות. נו, מיינע אַגענטן פאַרשטייען די פאַליטיק, זיי פאַרדינען אַ נאַגראַדע פאַר זייער סטאַראַניע.

„לויט ריכטיקע ידיעות“, האָט לוציפער ווייטער ראַפּאָרטעוועט, „זענען זייער פיל אַרעמע לייט געשטאַרבן, און בכלל קרענקען זיי זייער פיל דורך די טובות פון זייערע בעלי-טובות.“

— גוט! — האָט דער אַשמדאי געזאָגט. — זייער גוט! בשעת דער כאַלע-רע ווייזט די טאַקסע אַרויס איר כח צווישן דעם אַרעמען עולם. ערשט נישט לאַנג האָב איך ערגעץ אין אַ שטאָט געלייענט אַן אַנגעקלעפט צעטל אין דער גאַס. אויף דעם צעטל איז אונטערגעשריבן: „דברי המבקשים לטובת אחב“י.“ דאָרט איז מען מודיע דעם עולם, אַזוי ווי אין דער וועלט הערט זיך די כאַלערע, בכּן זאָל מען למען-השם עסן פלייש. אַפילו אין די ניין טעג. בשעת לייענען האָב איך געלאַכט, ווי מען ראַט צו עסן פלייש, אַלץ לטובת אחב“י, לטובת אחב“י — און אַליין העכערט מען דעם מקח!

„קאַנדידאַטן אויף בעלי-טובות“, האָט לוציפער ווייטער געלייענט, „זענען דאָ זייער פיל פון אַלערליי סאַרטן מענטשן, עס איז גאָר נישטאָ אַזוי פיל שטעלעס, סיידן מען זאָל צו אַיטלעכן „פאַמאַטשניק“ פון אַ גלאַונעם בעל-טובה צוועצן נאָך אַקעגן אַ הונדערט אונטער-פאַמאַטשניקעס און זיי אַליין וועלן זיך שוין זאָרגן צו געפינען נייע „איסטאַטשניקעס“ פון וואָנען צו באַ-קומען זייער געהאַלט. עטלעכע האָבן מכה דעם שוין אַריינגעשיקט גאַנץ שיינע פראַיעקטן. איך האָב עס איבערגעגעבן אַ באַזונדער קאַמיסיע, וואָס באַשטייט פון שמוחאי ועזאל, פון אחרימאן, אַחעראן, טיפּאהן, שיווא, בעל-זבוב. — אין גלופסקער ביקור-חולים גייט איצט די הנהגה, דורך אַ פאַר פון אונדזערע אַגענטן, גאָר קיין חיות נישט. מיר האַלטן שוין מיט גלופסק אויף אַ שטייגער! — רעקרוטן זענען אין דער צייט אַנגעקומען אין די פאַלקן „פּיסאַקעס“ דריי טויזנט דריי הונדערט מיט דריי און דרייסיק. זיי זענען נאָך לעת-עתה נישט פאַרטיק, ווי עס געהער צו זיין. בעל-זבוב האָט זיי גענומען צו זיך אויף דער „אויטשעניע“. — טינט איז אין דער לעצטער צייט פאַרברויכט געוואָרן זיבן טויזנט פינף הונדערט ניין און ניינציק עמער מיט אַנדערהאַלבן קוואַטירלעך.“

— אזוי ווייניק! — האָט דער אַשמדאי זיך אָנגערופן און געמאַכט אַ מינע, אַז ער איז נישט צופרידן.

לוציפער האָט געוואָלט עס דערקלערן, נאָר ווי באַלד ער האָט געעפֿנט דאָס מויל צום רעדן, איז אַריינגעפֿלויגן אַ רוח מיט דעפעשן. דער אַשמדאי האָט אַ וואונק געגעבן, לוציפער זאָל ביי דעם „דעזשורנע“ צונעמען די דעפעשן און לייענען.

— די דאָזיקע דעפעשע, — האָט לוציפער געמעלדעט, — איז פֿון רומעניע. מען בעט רחמים אַרויסצושיקן טינט, ווי צום גיכסטן: עקזעמפֿליאַרן פֿון איטלעכער זאָך, וואָס מען וועט דאָרט אָנשרייבן, זענען זיי זיך מתחייב צושיקן תמיד אין אונדזער ביבליאָטעקע... די צווייטע איז פֿון עסטרייך. מזל-טוב אייך, גרויסער אַשמדאי, מיט אַ גוטער בשורה! — האָט לוציפער פֿריילעך געזאָגט מיט אַ שמייכלעלע און אַרויסגעשטעלט זיינע שפיצעכדיקע הינטישע ציין. — דער קאַרדינאַל שוואַרצענבערג בעט עפעס גאָר אַ גוזמא טינט פֿאַר זיין גאַזעטע. ער וויל מיט אונדו מאַכן געשעפט, אַז חוץ דעם טינט, וואָס ער אַליין באַדאַרף האָבן צו זיין געברויך, זאָלן מיר אים נאָך געבן אין קאַמיסיע פֿאַר אַלע קאַטוילישע גלחים אין בעהמען און אין מעהרען, וואָס האָבן דאָרט זיך גענומען געשמאַק צום שרייבן, גאָר ווי אין די אַלטע יאָרן.

— לעבן זאָלן מיר טאַקע, מיינע געטרייע געזעלן, — האָט דער אַשמדאי אַ זאָג געטאָן גאַנץ לוסטיק. — כל-זמן אין זיי קלאַפט זיך אַ דופק, האָב אייך, נישקשה, נישט וואָס צו זאָרן. לוציפער! מען וועט באַדאַרפֿן אונטערגעבן אַביסל דעם טינט פֿון יענע מאַטעריאַלן: בלוט, גאַל, גרינע ווערים, יאַש-טשערקעס, טייוולסקוויט וכדומה, כדי ער זאָל אַרויסקומען עכט גוט.

— דאָס אַלצדינג האָב אייך שוין אַליין אַריינגעטאָן, — האָט לוציפער גע-ענטפערט און זיך גענומען לייענען די איבעריקע דעפעשן. ער האָט איבער-געלייענט וואָס דער רעדאַקטאָר פֿון „גאַזעטאַ נאַראַדאַוואַ“ אין גאַליציע פֿאַדערט. דערנאָך האָט ער מיט אַ רחמנות-פֿנימל אַ מאַך געגעבן: אַ דאָס איז פֿון אונדזער דניעפּראָוויצער! ער קלאַגט זיך, נעבעך, אַז ביי אים איז שוין כמעט אויסגעטריקנט דאָס טינטערל. ער האָט פשוט שוין נישט וואָס צו שרייבן און דאָ באַדאַרף מען אין דער געהעריקער צייט אַרויסגעבן אַ נומער! — אַ רחמנות, כילעבן.

— געשווינד עפענען די קראַנען! — האָט דער אַשמדאי געקאַמאַנדעוועט מיט אַ געשריי.

אפֿשר אַ ראַטע רוחות האָבן זיך אַ וואַרף געגעבן צו די קראַנען. דער טינט האָט געפֿלייצט דורך די „טינט-לייטונגען“ אין פֿאַרשיידענע ערטער. פֿלוצים איז אַריינגעפֿלויגן אַ הוילע, אַ נאַקעטע נשמה, האָט געשוועבט

ארויף און אראפ, ווי א זומערפייגעלע, און זיך אלץ געשלאגן אן דער ערד מיט אירע פלאם-פייערדיקע פליגעלעך, העל בלוי, ווי דער פלאם פון אַנגע-צונדענעם שפירט. אליין האָט זי אויסגעזען ווי אַ גרויסע, זייער אַ דינע בולבע פון זיף, געשפילט פון אלערליי פיינע קאלירן, וואָס האָבן פאַרנומען די אויגן. אַז מען האָט זיך גוט צוגעקוקט, האָט מען קוים געקענט דערקענען עפעס אַ געשטאַלט פון לויטער גאַז.

— אַך! — האָט דער אַשמדאי אַ געשריי געטאָן און זיך אָנגעכאַפט ביים קאַפּ, אַז ער האָט זי דערזען. עס איז נסתלק געוואָרן אַ גרויסער בעל-טובה, אַ גרויסער בעל-רחמים, איינער פון ניינע בעסטע אָגענטן! דאָס איז זיין נשמה, וואָס איז איצט, נאָך דער פטירה, געקומען, צו וואוינען ביי מיר אינ-איינעם מיט די נשמות פון אַלע בעלי-טובות...

איך האָב זיך צו דער נשמה שטאַרק צוגעקוקט און זי דערקענט. דאָס איז געווען די נשמה פון באמת אַ משונה-ווילדן בעל-טובה אין מיין שטאַט! — קלאַג, וויין, ישראליק! — האָט דער אַשמדאי צו מיר געזאָגט מיט אַ טרויעריק קול. — דיין שטאַט האָט פאַרלוירן אַ גרויסע באדה, דיין קהל האָט אָנגעוואָרן אַ גרויסן בעל-רחמים, אַ צאַצקעלע! יאַמערט, קלאַגט, טיילו, רוחות! איך, אייער מלך, האָב פאַרלוירן דעם בעסטן בעל-עצה, דעם גע-טרייעסטן סאַוועטיק. אַן אים בין איך ווי אַן דער רעכטער האַנט!

אין דער גאַנצער הייל, אין דעם גאַנצן טאַל האָט זיך געלאָזט הערן אַ שרעקלעכער יאַמער אויף אלערליי ווילדע קולות. עס האָט זיך געהערט אַ היילן, ווי אַ הונט היילט אַמאָל שרעקלעך ביי דער נאַכט הינטער דעם פענצטער, אויך אַ מיוקען, אַ וויינען, ווי קעץ וויינען, בשעת פרוכפערונג-ציט, אויף די דעכער. עס האָט זיך געהערט אַ טרויערדיקער הספד פון סאַוועס, אַ קראַקען פון סאַראַקעס, אַ קוואַקען פון זשאַבעס. עס האָט זיך געהערט אויך אַ שמוצערן פון שלאַנגען, אַ פישטשען פון שטשורעס, אַ מריקען פון ביקעס, אַ ברומען פון בערן, אַ ברילן פון לעמפערטן און אַ סקריפּ פון אַ ריקבעט. גלייך ווי אַלע ווילדע באַשעפענישן האָבן געוויינט, געקלאַגט אויף אַזאַ בעל-טובה, אויף אַזאַ כשרע נשמה. איך בין שיר אין חלשות נישט געפאַלן, שיר נישט טויב געוואָרן פון אַזע שרעקלעכן הספד.

דער אַשמדאי האָט קוים מיט צרות איינגעשטעלט דעם עולם, געכאַפט די נשמה אין זיין האַנט, ווי מען כאַפט אַ פליג, און זי מקבר געווען טיף אין דער ערד מיט די ווערטער:

— וואָס העלפט דאָס וויינען, אַ מענטש מוז שטאַרבן! פריער אַדער שפעטער, דער רוח האָט דיך געמוזט כאַפּן. ווער-זשע טאַקע באַגראַבן ניין איילן אין דער ערד און גיי צו אַלדי שוואַרץ יאַר! איך וועל מיך מוזן באַגיין

אן דיר און געפינען, נישקשה, אן אנדער שלאק אויף דיין אָרט... ישראל'יק לעב! — האָט ער נאָך דעם מין הספד זיך געווענדט צו מיר. — עס וועט דיר גאָר נישט העלפן, דו וועסט מיר מוזן אין דיין שטאָט ווערן אַ בעל־טובה אויף זיין אָרט.

— איך וויל נישט, איך קאָן נישט זיין קיין בעל־טובה! — האָב איך געשריגן נישט מיט מיין קול. — האָב רחמנות, שיק אן אנדערן אויף זיין אָרט. עס זענען דאָ אַ סך בעלנים, אַ סך קאָנדידאָטן אויף בעל־טובות. שיק וועמען דו ווילסט און באַפריי מיך פון אַזאַ התמנות!

— זאָג מיר, איך בעט דיך, קיין דעות נישט, — האָט ער געענטפערט, — מסתמא ווייס איך, וואָס איך טו.

— וואָס האָסט־דו אין מיר אַזוינס דערזען? — האָב איך געשריגן. — איך בין, כּלעבן, אַ שליממזלניק און וועל גאָר נישט טויגן צו אַזעלכע גע־שעפטן. איך וועל דיר רעקאָמענדירן קליגערע, בעסערע און געניטערע פון מיר. שיק לייבעלע רב אַבעלעס, משהלע רב בונמס, טרייטל רב יוסעלעס, פישקע רב ניסעלעס, אָדער איינעם פון זייערע כּנופיות, איטלעכער פון די לייט, אין זיין גראָד, פאַרשטייט זיין עסק און אַרבעט אַפּ אַ זאָך ווי אַ מייסטער. ווי קום איך צו זיי?

— די דאָזיקע אַלטע לייט זענען שוין פאַרנומען, איטלעכער פון זיי האָט אַ שטעלע. עס וועט דיר גאַרנישט העלפן, ישראל'יק, זאָג איך, אַשמדאי, דיר נאַכאַמאָל. שווייג בעסער און זיי נישט קיין עקשן, אויב עס גלוסט זיך דיר צו לעבן און אויב דו פאַרלאַנגסט נישט, איך זאָל דיר דאָס עקשנות מיט געוואָלד אַרויסטרייבן. קיין וואָרט נישט מער, שאַ! וואָרום...

ער האָט געמאַכט אַזאַ שרעקלעכע מינע און אַזוי געשאַקלט אויף מיר מיט אַ פינגער, אַז די הויט האָט אויף מיר געציטערט און פאַר שרעק בין איך געבליבן שטום ווי די וואַנט.

— אַט אַזוי, ישראל'יק, האָב איך דיך טאַקע ליב, אַז דו שווייגסט, — האָט ער זיך אַנגערופן, שוין מיט אַ זיס שמייכעלע, און אַ גלעט געגעבן מיר אין בעקעלע. — דו ביסט, נישקשה, אַ גאַנץ קלוגעטשקער, ישראל'יק! קיין פינגער אין מויל באַדאַרף מען דיר אויך נישט אַריינלייגן. איך פיל, אַז דו וועסט טויגן און מיט דער צייט זיין אַ כּלי־שלמה. נאָר איידער איך וועל דיר געבן אַזאַ טייערע שטעלע פון אַ בעל־טובה, מוז איך דיך אַביסל קלאָר מאַכן אין עסק און דיר געבן אַן אינסטרוקציע, ווי אַזוי דו זאָלסט זיך נוהג זיין.

„הער, ישראל'יק־לעב! די שטאָט — דאָס בין איך! דער פּשט דערפון איז גאָר פּראָסט: טו אַלץ ווי דו ווילסט. און זאָג: אַזוי וויל קהל. דער גאַנצער קהל איז ווי אויף דער וועלט נישטאַ, נאָר דו איינער ביסט דאָ. דאָס

אין מיין ערשטער געבאָט. מיין צווייטער געבאָט איז — אַ יראת־שמים־פּנימל! יראת־שמים איז ביי אַ קלוג מענטשל אַ גוטע קו, זי גיט אים אַ סך מילך און פוטער, ווי די בעסטע האַלענדערקע. אַזאַ קאַפיטאַלנע קו מוז מען דעריבער שטאַרק פּילעווען, מען באַדאַרף איר עפטערס אונטעררוואַרפן אַ בינטל כּפּול־שמוּנה־ציצית, זי האַדעווען מיט רבינו תּמס תּפּילין, פּאַרמישן איר אַ גרויסן טלית־זאַק מיט פּאַרשיידענע מיני בלעטלעך און שמות, זי זאָל טאַקע אַוועקשטיין איבער דעם צעבער עטלעכע שעה אַלע טאַג; מען באַדאַרף זי לאַזן לעקן מוזוות און פּאַיען זי מיט מציצה, מיט חברה־קדישאַ־מעד, מיט יאַרצייט־בראַנפּ, וכדומה אַזעלכע געטרענק. אַזוי איז יראת־שמים ביי מיניע אַגענטן פון דעם פרומען קלאַס. מיניע אַגענטן פון דער היינטיקער וועלט נעמען אויך אַן אַ יראת־שמים־פּנימל, נאָר עפעס אויף אַן אַנדער אַרט. זיי מאַכן זיך געוויינטלעך צום תּם, לעבן מיט אַיטלעכן גוט, שמייכלען זיס, דרייען דאָס צינגל אַהין און אַהער, טראָגן זיך געקליידט עפעס נישט קורץ, נישט לאַנג, זייער באַרד איז עפעס נישט גאַנץ אי נישט געגאַלט, וואַרפן זיך אין אַלע זייטן און ווילן פאַר אַיטלעכן יוצא זיין. עטלעכע זענען צווישן דער כתּה די, וואָס האַבן לחלוטין נישט אַזאַ יראת־שמים, דערפאַר באַשטייט זייער גאַנצע חכמה נישט מער ווי אין כּוח, אין שטאַרקייט, אין אַ קולאַק... זיי זענען אַבער טאַקע נאָר עטלעכע. פון אַזעלכע אַרץ פּיאַסקע־עזות־פּנימער באַדאַרף מען נישט נעמען קיין ראיה, לאו כל־אדם איז זוכה צו אַזאַ מדרגה. — מיין דריטער געבאָט איז: רחמנות! דער פּירוש דערפון איז, מען דאַרף טאָן כל הפּסלנות, רייסן פון טויטע און פון לעבעדיקע און אַלץ זאַגן אַ רחמנות! שטילערהייט באַדאַרף מען אַ קניפּ טאַן, אַ ביס טאַן, און פאַר דעם עולם אַלץ זאָרגן, קרעכצן, זיך אַלץ משתדל זיין לטובת הכלל. — מיין פּערטער געבאָט איז: יד אחת! דאָס הייסט, בלאַטצושליסן תּמיד מיט דעם שטאַרקן, מען דאַרף זיין פאַר־קניפּט און פאַרבונדן, אַשטייגער, מיט דעם בעל־טאַקסע, וואָרום ער איז די סבה פון אַלע סבות, דער מקור פון אַלע טובות, ער איז די טובה אַליין, ער איז פלייש פון אייער פלייש, ביין פון אייער ביין; דעריבער זאָל מען פאַרלאַזן באַדאָי דעם טאַטן אי די מאַמען און זיך באַהעפטן מיט דעם בעל־טאַקסע, צו זיין מיט אים איין לייב און לעבן. זיי מבטל דיין רצון פאַר זיין רצון, כדי ער זאָל אַמאָל מבטל זיין זיין רצון פאַר דיין רצון; פון אייך ביידע קאָן זיין אגיל ואשמה, קיילעכדיק און שפּיצעכדיק. — מיין פינפטער געבאָט איז: פרע־טענציע! דאָס טייטש: וויפּל מען זאָל נישט שטילערהייט נעמען, וויפּל מען זאָל נישט רייסן און פאַרדינען, זאָל מען פאַר דעם עולם אַלץ זיך קלאַגן, נישט זיין צופרידן און האַבן שטענדיק פּרעטענציעס צו דער שטאַט, אַז מען ווערט אַן, מען דערלייגט, עס איז נישט כּדאי, וואָס מען פּייניקט זיך אַזוי לטובת הכלל. —

מיין זעקסטער געבאָט איז: ליוולע! פשוט איז פשוט, מען באַדאַרף דעם עולם פאַרוויגן און אים זינגען עפעס לידלעך, ער זאָל שלאָפן. דער עולם איז אַ קינד, אַז מען זינגט אים אַ לידל, דערציילט אים אַ מעשה, מאַכט ער צו די אייגלעך און שלאָפט; אַז מען מאַכט אים בו, מיינט ער מען איז אַ בער; שמיסט מען אים, קושט ער די רוט. דאָס בעסטע לידל צו פאַרוויגן דעם עולם איז דאָס אַלטע לידל מיט דעם קעסטעלע, נאָכדעם גייט יענץ לידל: „תורה איז די בעסטע סחורה“, די אַלטע מעשה „אַ רב מיט אַ רעביצין“, אַ מעשה פון דער ווייטער חברה, פון בעלי־שמות וכדומה נאָך אַזעלכע מעשיות. — מיין זיבעטער געבאָט איז: עט, בע! דער פראַסטער פשט פון די האַלבע ווערטער איז: באַם עס טרעפט זיך אַמאָל, אַז דער עולם — דאָס נאַרישע קינד צעשרייט זיך גוואַלד, איז גלייכער אין דער הייסער מינוט גאַרנישט צו טאָן, עס גריימט אים זיכער אין בייכעלע, עס טוט אים שוין, נעבעך, שטאַרק וויי. עט, בע! זאָל מען דענסטמאָל מאַכן עפעס אַן ווערטער. נישקשה, דאָס קינד וועט זיך איבערשרייען און ווייטער אַנשלאָפן ווערן, נאָך געשמאַקער ווי פריער. — מיין אַכטער געבאָט איז: מבטל צו זיין! דאָס הייסט: ווען איינער הייבט גאַר אַן פלוצים צו פרעגן עפעס קשיות, עס איז אים קשה דאָס, אַדער יענץ, זאָל מען אים פשוט מבטל זיין, ער איז אַן אַפיקורוס, אַ הולטאַי, אַ גאַרנישט, עס איז גאַר נישט רעכט מיט אים צו רעדן. — מיין ניינטער געבאָט איז: אַנצור־רייצן! דאָס טייטש: ווען איינער, נעבעך, שרייט, וויינט אַמאָל מיט בלוטיקע טרערן: גוואַלד, מען קנייפט, מען צופט, עס טוט וויי! באַדאַרף מען אויף אים אַנרייצן די יינגלעך, זיי זאָלן אים מאַכן: בע, בע, שיינער בחור! ער זאָגט אויס פון דעם חדר! — מיין צענטער געבאָט איז: באַבסקע מיטל! אַז דאָס דאָזיקע קינד ווערט פאַרשלאָפט, אויס מענטש און פאַכט מיט דער נשמה, זאָל מען נישט לאָזן רופן אַ דאָקטער, מען זאָל הייסן בעסער טאָן אַלטע, באַבסקע מיטל, פאַרן צו אַ שפּרעכער, צו אַ צייגינער, צו אַ זנאָכער וכדומה.“

אַש־די דאָזיקע צען געבאָטן זאָלסט־דו היטן. — דורך דעם וועסט־דו מיר געפעלן, וועסט לעבן גליקלעך אין וואוילטאָג, דו מיט דיין ווייב, מיט דייןע קינדער און זיך קונה זיין עולם־הוזה, מיט עולם־הבא זאָלסט־דו מסלק זיין אַנדערע. זאָג זיי צו פלייש און וויין אויף יענער וועלט, נאָך דעם טויט; דו, אַבער, עס פלייש און טרינק וויין דאָ אויף דער וועלט.

איך האָב אויפגעעפנט דאָס מויל, אויסגעשטעלט די אויגן, געשטאַנען און געקוקט ווי אַ גולם פון די דאָזיקע צען געבאָטן.

— דו מוסט טאַקע באַלד פאַרן, ישראל! — האָט דער אַשמדאי ווייטער געזאָגט. — דיין שטאַט איז דערוויל געבליבן אַן אַ בעל־טובה, עס קאָן דערוויל,

חלילה, דערפון עפעס ארויסקומען גאר נישט קיין גוטס פאר מיר. איך וועל דיר מיטגעבן די קליאטשע, זאלסט אויף איר פאָרן רייטנדיק.

— אך! — האָב איך אַ געשריי געטאָן, אַז ער האָט מיר אַרויסגערעדט די קליאטשע. — איך קאָן נישט, כ'לעבן, איך קאָן נישט פאָרן רייטנדיק!
— עט, — האָט ער געמאַכט, — וועסט קענען, נישקשה! מיר וועלן דיר אויסלערנען. די קליאטשע איז זייער אַ פאַקאַרנע, מען קאָן אויף איר גרינג פאָרן רייטנדיק. קוק נישט דערויף, וואָס זי זעט אויס נישט אַזוי שייך, דערפאַר האָט זי אין זיך אַנדערע מעלות, זי וואַקסט פון אַ גאַנץ גרויס אַרט. וועסט מיט איר צופרידן זיין, נישקשה, און נישט וועלן שפעטער אַרויסצולאָזן זי פון די הענט. איך פאַרויכער דיר!

אויף זיין באַפעל האָט מען געבראַכט צושלעפן די אומגליקלעכע קליאטשע, נעבעך. עס איז מיר געוואָרן אַ לאַך אין האַרצן אַ קוק געבנדיק אויף איר. פאַרוויסט, פאַרפינצטערט איז זי, נעבעך, געוואָרן. איין גאַט ווייסט, וואָס זי האָט געמוזט אין יענער צייט פון די לצים אויסשטיין, נעבעך! איך האָב אַראַפֿ געלאָזט דעם קאַפּ, זיך געשעמט, ווי אַ גנב, איר צו קוקן אין די אויגן און מיך באַוואַשן מיט טרערן, דערמאָנענדיק זיך, אַז איך וועל אויך מוזן פאָרן אויף איר רייטנדיק און ליגן איר אויף דעם האַלדז ווי אַ משא. קיין אַנדער וועג האָב איך פאַר מיר נישט געזען, זוי זיך דערפון אויסצודרייען...

— לאַמיר קרוינען ישראלִיקן! — האָט דער אַשמדאי אַ זאָג געגעבן. — לאַמיר אים אַנקוקן אין שלייער, וואָס פאַר אַ פנים ישראלִיק האָט אין דער פאַרמע פון אַ בעל־טובה און ווי אַזוי ער רייט אויף דער קליאטשע. עולם, צום עסק!

ס'האָט נישט געדויערט קיין מינוט, האָבן זיינע משרתים אַריינגעבראַכט אַ גוזמא קליידער פון פאַרשיידענע קאַסטיומען און אַלערליי פאַרמעס. איינער פון די לייט אַ ממונה אויף דער גאַרדעראַבע, דעם אַשמדאיס קאַמערדינער, האָט מיך גענומען אין זיינע הענט און אַנגעהויבן כסדר מיך אַנצוטאָן. ער האָט מיך פאַרקאַמט מיט אַ טשוב, אויסגעשמירט די האָר מיט אַ סך פאַמאַדע, מוסאַטאַף, צוגעפּוצט מיט חכמות דאָס בערדל, אַנגעטאָן מיר דערנאָך אַ מאַך נישקע מיט פיר קליינע מוטערפערלנע קנעפלעך אויף דעם האַרצן, אַ סאַטינען טיכל אויף דעם האַלדז, דערנאָך אַ פאַר געזונטע שטיוויל געקאָוועטע מיט אַ סך אייזערנע שטיפטן, מחילה, אַ פאַר געוואַנטענע הויזן, וואָס זענען געהאַנגען ווי די טאַרבעס, אַ קאַמלעטענע קאַפּאַטקעלע און אַ סורדוט לאַנג ביז איבער די קני, אויף דעם קאַפּ אַ קאַשקעט, גענייט עפעס מיט קונצן.

— א! — האָט דער אַשמדאי זיך אַנגערופן, אַז ער האָט מיך באַטראַכט

פון קאָפּ ביז די פיס. — דאָס איז די פאַרמע פון אַ קהלשן שרייבער! ישראליקן פאַסט נישט אַזאַ מין קאָסטיום. זוך אויס עפעס אַן אַנדער פאַרמע.

דער קאַמערדינער האָט מיך געשווינד איבערגעקעמט. אונטערגעשוירן די האָר, אויסגעצויגן דאָס בערדל, אַנגעטאָן מיר אַן אַנדער וועסטל, דאָכט זיך, פון אַטלעס, פאַרשפילעט העט ביז דעם האַלדז, אַ קאַרטענעם סורדוט הינטן מיט אַ שפּאַלט און היפש לענגער פון דעם פריערדיקן, אַזוי אַז די מייטקעס האָבן אונטן זיך אַרויסגעזען גאָר אויף אַ צוויי, דריי פינגער. אויף דעם קאָפּ אַ סעריאָזע, אַ סטאַטעטשנע היטל.

— נו, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין? — האָט דער אַשמדאי ווייטער געזאָגט, מיך אַנקוקנדיק. — א, די פאַרמע פון קהלשע דעפוטאַטן! כאַפּן זאָל זיי דער רוה, מיט זייערע שפּאַלטן הינטן און מיט זייערע גוזמות-טיפּע קע-שענעס! ניין, ישראליק באַדאַרף האָבן עפעס אַן אַנדער פאַרמע. קוק אַן דאָס רחמנות-פּנימל זיינס, וועסט דו שוין פאַרשטיין וועלכע עס וועט אים פאַסן.

נאָך און נאָך פאַרמעס האָט דער קאַמערדינער מיר אַנגעמאַסטן. און בשעת מיך אַנטווענדיק, קעמענדיק אַלע רגע אַנדערש, האָט ער מיר געצופּט, געצויגן, געריסן די האָר, אַזוי אַז טרערן האָבן מיר זיך געשטעלט אין די אויגן. גאָר אויף דעם סוף האָט ער מיך אינגאַנצן אָפּגעשוירן, איבערגעלאָזט אַ פאַר שיינע פּאות, מיר אַנגעטאָן אַ יאַרמעלקע, אויבן אַ גרויסן ספּאַדיק, אַ העמד מיט אַ גרויסן, אויסגעלייגטן קאַלנער, פאַרבונדן מיט בענדלעך אַן אַ האַלדזטיכל, אַ לאַנגן טלית-קטן, קורצע סאַמעטענע פּליודערן, שיד און זאַקן, אַ לאַנגע אַטלעסענע קאַפּאַטע מיט אַ גאַרטל און אַ טולפּל פון פעליך. דער קאַמערדינער האָט מיך אַנגעקוקט, זיך משונה פאַרקרימט, געמאַכט אַ וויינשל און אויך אַרויסגעשטעלט דעם צונג.

— דו שיינסט, ישראליק! — האָט דער אַשמדאי געלאַכט פאַר פּרייד, אַז ער האָט מיך דערזען, — איך בין פשוט זיך מחיה דיך צו זען אין די בגדים! דיין פנים איז אויסגעפריעט ווי אַ צימעס, דו שוויצסט אין דעם פעליך, דו לויכסט אַרויס פון דעם ספּאַדיק, ווי דער ליכטיקער מאָרגנשטערן. שוויץ, שוויץ, ישראליק, זייער גוט!... עס גייט נאָך עפעס אָפּ צו דער פּאַלנער פאַרמע, — האָט ער געזאָגט, זיך אומקערנדיק צו דעם קאַמערדינער, — דו געדענקסט, ווי יוסל-דינטשעס פּלעגט מקבל פנים זיין אַ נייעם גובערנאַטאָר!

— גערעכט, גערעכט! — האָט דער קאַמערדינער געענטפּערט. — איך האָב אין דעם זיך גאָר פאַרגעסן, אַ-הא, אַ-וואַ! באַלד אָבער וועט עס געטאָן ווערן.

מען האָט מיר באַלד טאַקע הינטן אויף דער פּאַטיליצע אויסגעגאַלט

עטלעכע קיילעכדיקע רעדעלעך און דאָרט צוגעשטעלט אויף עטלעכע מינוט באַנקעס, פון שיינקייט וועגן.

— איצט איז ישראל'יק אין דער פּאַלנער פּאַרמע, — האָט דער אַשמדאי געזאָגט. — אַצינד קאָן ער שוין רייטן אויף דער קליאַטשע...

מיט גרויס פּאַראַד האָט מען מיך געשלעפט צו דער קליאַטשע. „רייט, ישראל'יק, רייט!“ האָט חברה צוגעזונגען. „אַז וואויל איז דיר, וואָס דו האָסט זוכה געווען צו רייטן אויף אַזאַ קליאַטשע. אויף דער וועלטס-קליאַטשע! קריך אַרויף מיט די הענט, מיט די פיס, און פאַר אויף איר, ווי אַ פריץ, רייטנדיק ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר, ביז דער רוח וועט דיך כאַפּן און עמעצער אַנדערש וועט אַרויף אויף דיין אָרט!“

— זיי מיר מוחל, בינדע קליאַטשע! — האָב איך זי מהילה געבעטן, אַז איך בין שוין געזעסן אויף איר רוקן, מיט פאַרווייניטע אויגן און מיט אַ פאַר-קלעמט האַרץ. — וואָס זאָל איך טאָן, וואָס קאָן איך מאַכן? אַז ליצים צווינגען מיך אויף דיר צו רייטן... אַז אַך און וויי איז אונדו ביידן! אַך און וויי איז דיר, נעבעך, וואָס דו ביסט אַ קליאַטשע, וואָס דו באַדאַרפסט מיך טראַגן, און וויי איז מיר, אַז איך, דיין פריינט, בין געצוואונגען צו זיצן דיר אויף דעם קאַרק! וואָס זאָלן מיר בינדע טאָן, אַז מיר ביידע, נעבעך, זענען אין דער קלעם, אַז מיר ביידע זענען אַזוי אומגליקלעך און געצוואונגען דערצו...

די ליצים האָבן דער קליאַטשע, נעבעך, מיט כוח דערלאַנגט אַ שמיץ אַזוי, אַז זי האָט מיט אימפעט אַ לויף געטאָן. עס איז געוואָרן אַ מהומה, אַ געשריי: הורראַ, הורראַ! לויפנדיק האָט ביי איר טיף פונעם האַרצן זיך אַרויסגעכאַפט אַ זיפץ. איר זיפץ האָט מיר די נשמה אַרויסגענומען, איך בין געוואָרן צעמישט און אַראַפּגעפאַלן אויף דער ערד ווי אַ סנאַפּ.

— נישקשה, פאַל נאָר ביי זיך נישט אַראַפּ, וועסט, נישקשה, טויגן, ישראל'יק! — האָט דער אַשמדאי געלאַכט און מיך צוריק אַרויפגעזעצט אויף דער קליאַטשע. — לאַמיר קיין סך שיהות נישט מאַכן, שוין צייט צו פאַרן, חזר ביי דיר גוט איבער מיינע געבאַטן, שים נא ידך תחת ירכי און שווער מיר, דו זאָלסט זיי מקיים זיין.

איך בין געזעסן ווי אַ ליימענער גולם און האָב נישט געוואוסט, וואָס מיט מיר טוט זיך.

— האַיע נישט, האַיע נישט, ישראל'יק! — האָט דער אַשמדאי אַ זאָג געטאָן. — גיכער טו וואָס מען הייסט דיך; גיכער, די צייט איז טייער. נישט ווילנדיק האָב איך אויסגעשטרעקט מיין האַנט און זי אַרונטער-געלייגט דעם אַשמדאי תחת ירכו. ער האָט אַ ווינק געגעבן צו דעם סעקרעטאַר, און לוציפער האָט מיר באלד אַנגעהויבן פאַרצוליינען אַ שרעקלעכע שבועה.

— וואָס שווינגסט-דו, ישראל'יק? — האָט דער אַשמדאי מיט פאַרדראַס צו מיר געזאָגט. — פאַרוואָס זאָגסט-דו נישט נאָך, וואָרט פאַר וואָרט, די שבועה? ביי מיר מיינסט-דו וועט אַנגיין שטוקעס, מסירת-מודעהלעך, ווי ביי אייך, שיינע מענטשעלעך? ניין! זאָג איך דיר, מסירת-מודעהלעך גייען ביי מיר נישט אָן, ביי מיר העלפט נישט, זיך מאַכן ווי געפּגרט, שווער!

— איך קאָן נישט שווערן, — האָב איך געענטפּערט מיט אַ ציטערדיק קול.
— וואָס? האָ! — האָט דער אַשמדאי מיט כּעס אַ געשריי געטאָן, אַזוי אַז די ערד האָט אונטן געציטערט.

די קליאַטשע האָט עפעס אַ שאַקל געטאָן מיט דעם קאָפּ, גלייך ווי זי וואָלט דערמיט געזאָגט: יהודי, בלא! האַלט זיך טאַקע, יהודי, אַלץ אייערס, לא, לא און לא!

— איך קאָן נישט שווערן, — האָב איך איבערגעזחזרט מיינע פּריערדיקע רייד שוין מער באַהאַרצט.

— שווער! — האָט דער אַשמדאי אַ געשריי געגעבן נאָך שרעקלעכער אין כּעס, אַזש פּונקען זענען אים געפּלויגן פון די אויגן און פון דעם מויל האָט אַרויסגעזעצט אַ רויך.

מיין קליאַטשע, נעבעך, האָט אַ זיפּץ געטאָן. איר זיפּץ האָט מיך דערמאַנט אירע אַלע גרויסע צרות, וועלכע זי האָט אין איר לעבן איבערגעליטן. סטייטש, סטייטש, האָב איך מיך באַטראַכט, ווייניק שטייט זי, שליממזל, אויס פון אַנדערע, זאָל איך מיך נאָך אויף איר, נעבעך, אויך אַנלייגן! וואָס עס וויל, מעג זיך מיט מיר זיין, איך באַדאַרף אַזאַ זאַך נישט טאָן. אויסהאַלטן מוז איך דעם נסיון, טאַקע ווי אַן ערלעכער מאַן.

— בשום אופן נישט! משום אופן וועל איך דיר נישט שווערן! — האָב איך דעם אַשמדאי קאַלטבלוטיק געענטפּערט, און אַרויסגענומען מיין האָנט מתחת ירכו. בשעת אַרויסנעמענדיק האָב איך אים נאָך, מעשה-שטן, באַדאַרפט גראַד אַ גראַבל טאָן דאָרט.

דער אַשמדאי איז געוואָרן פּלאַם-פּייער, אַ מורא אים געווען דענסטמאַל אַנצוקוקן. ער האָט מיט אַ משונה געשריי אַ שפרונג געטאָן אין דער לופטן, זיך אויסגעצויגן שרעקלעך הויך, געשטעלט איין פּוס אויף דער ערד, דעם אַנדערן אויף דעם הימל, מיך אַנגענומען ביי די האַר און אַ שליידער געטאָן, ווי אַ האַלעשקע, מיט אימפעט.

איך בין אַראַפּגעפּאַלן ווי פון דעם הימל! ביי דעם אַנהייב פּאַלן האָב איך געהערט זייער אַ ווילד געלעכטער פון אַלע לצים אינאיינעם. די קליאַטשע, האָב איך געזען, שוועבט אויך אין דער לופטן, דרייט זיך און פּאַלט נאָך מיר. — אַך, מיר פּאַלן, מיר פּאַלן! — האָב איך קוים מיט צרות אַ געשריי געטאָן.

— נישקשה! — האָט מיר די קליאַטשע נאַכגעשריגן, — אַז איך פּאַל, שטיי איך אויף. נישט איינמאַל בין איך שוין אַזוי געפּאַלן און פּאַרט נישט פּאַרפּאַלן...

איך בין געפּאַלן אַלץ נידעריקער, נידעריקער, ביז איך האָב צום סוף אָנגערירט די ערד מיט דעם קאַפּ, זיך געטאַן אַ זעץ און פּאַר גרויס ווייטיק אַרויסגעלאָזט אַ שרעקלעך געשריי.

איך האָב געפּילט, אַז עפעס עמעצנס הענט האָבן מיך אַרומגענומען. דאַכט זיך, מען וויינט איבער מיר און הייסע טרערן קאַפען מיר אויף דעם פנים.

דאָס פּיר־און־צוואַנציקסטע קאַפּיטל

טראַסנאַ איך מאַטערי!

אויפּעפענענדיק די אויגן, האָב איך געזען, איך ליג אויסגעצויגן אויף דעם פּאַל נעבן בעט, ביי מיר אין חדר. מיין מאַמע וויינט און העלפט אונטער עפעס מענטשן, מיך פון דאָרט אויפּצוהייבן.

אַז איך בין שוין געלעגן אין בעט, האָב איך אָנגעהויבן מיך צו באַטראַכטן, וואָס טוט זיך דאָ מיט מיר אַזוינס? פון וואָנען האָב איך פּלוצים מיך אַהער גענומען? איך האָב מיך באַטאַפּט און געקוקט זייער פּאַרוואונדערט אין אַלע זייטן. אין שטיבל ביי מיר האָב איך ווייטער דערזען דעם בעל־שם און די אַלטע מכשפהטע, וואָס האָבן זיך עפעס געפּאַרעט און געשפּראַכן. די מאַמע האָט מיר געטאַפּט ביי דעם קאַפּ און געוויינט.

— וואָס וויינטסט־דו, מאַמע? — האָב איך איר געפּרעגט און פּאַר ליבשאַפּט איר אַ קוש געטאַן.

— אַך, ישראליק, ישראליק! — האָט זי געכליפעט. — אַך, וויפל צרות איך בין פון דיר אויסגעשטאַנען! געדאַנקט און געלויבט איז השם יתברך, אַבי דו האָסט שוין געעפנט די אויגן. — דו האָסט אַ גוטן זעץ זיך געגעבן אַראַפּפּאַלנדיק פון דעם בעט?

— מאַמע! — האָב איך מיך אָנגערופן. — וואָס איז ווייטער אַזוינס געשען?

— אַט פּרעג גאַרנישט, פּרעג גאַרנישט! אַלץ טאַקע דיינע ביכלעך.

— וואָס ביכלעך? וואָס מיינע ביכלעך?

— אַט יענע נאַרישע מעשיות, מיט וועלכע דו האָסט דיר דעם קאַפּ

פאַרשלאָגן, — האָט די מאַמע אַ מאַך געגעבן מיט דער האַנט. — מילא דו האָסט זיך איינגעשפּאַרט דווקא צו שטודירן די דאָקטאָריע. נו, וואָס האָב איך געקענט מיט דיר טאָן? אין ברירה. אָבער צו-וואָס נאָך אַזעלכע ביכלעך, אַזעלכע מעשיות, אַזעלכע שמאַכטעס? וואָס פאַר אַ שייכות האָבן זיי מיט דאָקטאָריע? איינער וויל לערנען דאָקטאָריע, נו, גיי דיר לערן וויפל דאָס האַרץ דיינס גלוסט, וועסט-דו זיך אויסלערנען און קענען, טאַקע וואָס קענען לייסט. נאָ דיר אַ בלעטל, אַז דו קענסט היילן, כאַטש דו ביסט ווייטלעך פון יענע מיני מעשיות. אלא בנין, זאָלן דיר נישט העלפן אַלע מעשיות. דאָכט זיך, אַזוי האָט באַדאַרפט צו זיין, נאָך מיין ווייבערשן שכל, וועדליך ווי מיין ווייבער-שער מוח נעמט. וואָס טענהן זיי אָבער? וואָס האָבן זיי געענטפּערט? אַז איך האָב, נישט היינט געדאַכט, געהאַט דאָס לויפעניש צו איטלעכן באַזונדער. ניין! מעגסט דיר האָבן אַ גרויסן קאַפּ, מעגלעך אפילו, אַז פון דיר זאָל אויסוואַקסן אַ גרויסער מענטש, אַ באַרימטער דאָקטער, אַבי דו ביסט נישט אַזוי קלאַר אין יענע מעשיות, אין יענע מיני היסטאָריעס, ווי זיי רופן עס עפעס, איז אינה מקודשת, שטייט מען נישט אין דיר! נאָט איך היסטאָריעס, נאָט איך מעשיות אויף מיין קאַפּ! אַ ניקאי וואַלטן זיי, רבוננו של עולם, פאַרכאַפט געוואָרן, וואַלט איך, געבעך, פאַרשפּאַרט האָבן אַזעלכע גרויסע צרות!

— וואָס צרות, מאַמע?

— וואָס צרות, פרעגט דו, ישראל, סטייטש, ווייניק צרות, וויי איז

מיר, האָבן זיי, נישט היינט געדאַכט, מיר אַנגעמאַכט!

אַט וואָס די מאַמע האָט מיר מיט אַ וויינענדיק קול דערציילט:

„אַז איך האָב מקבל געווען דיין בריוו פון דניעפּראַוויץ, אַז דו האָסט עפעס נישט גוט געענטפּערט אויף דעם עקזאַמענט פון יענע היסטאָריעס, און דער-ריבער איז אַן עק פון דיין דאָקטאָריע — האָב איך גערעכנט, אַז באַלד וועסט-דו צוריק אַהיים קומען, וועסט, צו אַלדי שוואַרץ יאַר, אַוועקוואַרפן אַלע דייענע נאַרישע פּלאַנען, בעסער חתונה האָבן און לעבן, ווי גאַט האָט געבאַטן, ווי יידן באַדאַרפן צו לעבן. איך וואַרט אַכטאַג — דו קומסט נישט, נאָך אַכטאַג — ביסט נישטאַ, דו שרייבסט נישט אפילו קיין אות. דער קאַפּ ווערט מיר צע-שפּאַלטן טראַכטנדיק, וואָס קאַן עס זיין? איך רו נישט, איך שלאָף נישט, עס נעמט זיך מיר נישט אין דעם מויל קיין עסן, דו ביסט דאָך, ישראל, מיין איינציק קינד, איין אויג אין דעם קאַפּ! וואָס טויג מיר דאָס גאַנצע לעבן אָן דיר? אין דער שטאַט האָבן דערווייל וועגן דיר זיך אַרויסגעלאָזן אַ סך פאַרשיידענע מחרות. אַ טייל האָבן געזאָגט, דו ביסט געשטאַרבן; נאָך אַ טייל — זאָל זיי נאָר דאָס מויל אַפּנעמען — האָבן געזאָגט, יאַקבי דו האָסט זיך געשמדט און ווייס איך נאָך זאָכן, וואָס שונאים האָבן אויסגעטראַכט. איך האָב

שוין מער נישט געקענט אויסהאלטן און בין אליין געפארן קיין דניעפראוויץ. קומענדיק אהינצו, וויסט און פינצטער איז מיר, האב איך דין געטראפן אין א שרעקלעכער לאגע! דו ביסט שווארץ ווי די ערד, אויסגעדארט, אויס- געדיוווערט, און א לויט פלייש אויף דעם לייב, נאָר הויט און ביין. — איך פרעג דין, וואָס דו מאַכסט? ענטפערסט-דו מיר, נישט היינט געדאַכט, עפעס בויבעריק, איך רעד דאָס און זי עפעס לאַקש, בוידעם, אַ קו איז געפלוין איבער דעם דאָך! קוקנדיק אויף דיר איז מיר געוואָרן אַ לאַך אין האַרצן, איך האָב געמיינט, אַט פאַל איך אַנידער און שטאַרב. לייט האָבן מיך געראַטן צו גיין בעטן די לערער, זיי זאָלן מיט דיר מטיב זיין, טאַמער וועט די גוטע בשורה אויף דיר ווירקן און דו וועסט צו זיך קומען, איך בין, פאַרשטייט זיך, גע- גאַנגען, געוויינט, געבעטן, אָבער אומזיסט! זיי האָבן מיר געענטפערט: ניין, אוממעגלעך! איך האָב געדונגען אַ פור און דין געבראַכט צופירן אַהיים. וואָס אַ טאָג ביסט-דו אַלץ ערגער מרה-שחורהדיגער געוואָרן, פלעגסט זיך אַלץ פאַרטראַכט. נאָר אַז דו האָסט זיך שוין צערעדט, האָסט-דו, רחמנא ליצלך, גערעדט פאַר פייער, פאַר וואַסער, געבטלט חלומות אויף אַלע פייער לייט, אויף אַלע אונדזערע שיינע, כשרע מענטשן אין דער שטאָט. נאָך גוט, אַ נס, כ'לעבן, וואָס חוץ היימישע מענטשן, האָב איך צו דיר קיינעם נישט צוגעלאָזט, האָבן לייט כאַטש נישט געהערט און ווייסן נישט, וואָס דו האָסט, נישט היינט געדאַכט, אויף זיי אויסגערעדט. דו ביסט געוואָרן אַלץ שלאַפער, שלאַפער און זיך אַריינגעלייגט צום-סוף אין בעט. אַקעגן צוויי וואַכן ביסט-דו ווי אין הינערפלעט געלעגן מיט פאַרמאַכטע אויגן, כמעט אָן אַ סימן לעבן, נאָר וואָס צוצייטנס האָסט-דו פון דער היץ גערעדט, דערציילט ווילדע מעשיות. אַך, ישראליק, מיין טייערער ישראליק, וואָס דייענע ביכלעך, דייענע מעשיות האָבן אָנגעמאַכט! זאָל, כ'לעבן, שוין זיין גענוג, גענוג! הלואי וואַלסט-דו פריער געפאַלגט אַ מאַמען און חתונה געהאַט, ווי דער סדר-העולם איה, ווי עס פירט זיך ביי אונדו, יידישע קינדער, וואַלטן מיר ביידע דאָך באַהיט געווען פון אַזעלכע יסורים. אַך, דייענע מעשיות, דייענע מעשיות! אַך, דייענע היסטאָריעס, דייענע היסטאָריעס!...

— דאָס וואַקסט אַלץ פון זיי, פון זיי, פון די גוטע לייט, מיין איך! — האָט דער בעל-שם זיך אָנגערופן. — ערשט נישט לאַנג האָב איך געהאַט מיט זיי פונקט אַזאַ מעשה, די ערלטע ווייס אויך פון דער מעשה, וואָס איך האָב געהאַט. — נו, אַ שטשאַ, דאַברע בילאָ? — האָט ער אַ פרעג געטאָן די גויה. — דאַברע, יאַק'זשע... — האָט מיט אַ גענעץ געענטפערט די גויה, וואָס איז געווען באַשעפטיקט מיט דעם שפרעכן. ווין מאַיע פראַווע, עטאַ איכנע דילאַ, טראַסצאַ איך מאַטערי!

מענדעלע מוכר ספרים

מסעות בנימין השלישי

אי.ק.ו.פ. פארלאג

מסעות בנימין השלישי

אין דער ערשטער אויפלאגע, דערשינען אין ווילנע אין יאָר 1878, איז דאָס בוך אזוי אָנגערופן געוואָרן דורך מענדעלען: „קיצור מסעות בנימין השלישי, דאָס הייסט די נסיעה אָדער אַ רייזע-באָשרייבונג פֿון בנימין דעם דריטן, וואָס איז אויף זיינע נסיעות פֿאַרנאַנגען העטרווייט אזש אונטער די הרי חושך, און האָט זיך גענוג אָנגעזען און אָנגעהערט חידושים שיינע זאַכן, וואָס זענען אַרויסגעגעבן געוואָרן אין אַלע שבועים לשונות און היינט אויך אין אונדזער לשון בהשתדלות מענדעלע מוכר ספרים.“ עס איז אויך געווען אָנגעוויזן אויפֿן בוך: „ספר ראשון“.

מענדעלע מוכר ספרים האָט, ווייזט אויס, געהאַט בדעה צו שרייבן נאָך און נאָך טיילן. אפשר זענען שולדיק די שווערע אומשטענדן, אין וועלכע מענדעלע האָט זיך אין משך פֿון עטלעכע יאָר געפֿונען. — ער האָט זיך דערווייטערט אינגאַנצן פֿון זיין שאַפֿן און נישט געווען ביכולת צו שרייבן ווייטער זיינע „מסעות בנימין השלישי“. י. ת. ראַווניצקי שרייבט, אַז מיט „מסעות בנימין השלישי“ האָט אויף אַ היפּשער צייט ווי אויסגעטריקנט מענדעלעס גייסטיקער קוואַל, ער האָט אַוועקגעלייגט די פען אין אַ זייט און האָט גאַרנישט נישט געשריבן“ (*). פֿון 1877 — דערציילט מענדעלעס נאָענטסטער פֿריינט י. ל. בינשמאָק — זענען אין אַבראַמאָוויטשעס לעבן, וואָס דאָס מוזל האָט אים בכלל קיינמאָל איבעריק נישט געפּעשטשעט, אָנגעקומען אַזעלכע אומשטענדן, וואָס נעמען ביי אים צו יעדן חשק צו ליטעראַרישער אַרבעט. גענוג צו זאָגן, אַז אַט דער אומאויסשעפּנדער קוואַל איז ווי פֿאַרוויסט געוואָרן אונטער דער ווירקונג פֿון די אומשטענדן, וואָס האָבן אים אינגאַנצן דערדריקט. (**)

דעריבער איז דאָס ווערק פֿאַרבליבן אזוי ווי נישט-פֿאַרענדיקט, ביים ערשטן טייל, ביים „ספר ראשון“. אָדער אפשר האָט מענדעלע דערנאָך גע- האַלטן, אַז ס'איז נישט נויטיק ווייטער צו פֿירן דעם סיפּורה-מעשה, ווייל

(*) י. ת. ראַווניצקי—ש. י. אַבראַמאָוויטש, אַלע ווערק פֿון ממו"ס, כאַנד 1.
(**) זע „וואַסכאָד“ 1884, ב. 12, „השלח“, כרך ל"ד, ז. 28. זע אויך זלמן רייזען „לעקסיקאָן, ב. 1, ז"ז 21-22, און ש. מ. גינזבורג—אַלע ווערק פֿון ממו"ס, כאַנד 21.

דער עיקר איז דאָך שוין געגעבן. ס'איז דאָ אין ווערק מער באַוועגונג, מער דינאַמיק, מער האַנדלונג, וואָס איז דורכאויס פאַרבונדן מיט די צענטראַלע פיגורן, מיט דעם הויפּטגאַנג פון דער דערציילונג.

אויב אין זיינע פּריערדיקע ווערק („דאָס קליינע מענטשעלע“, „פישקע דער קרומער“, „די טאַקסע“, „די קליאַטשע“, „יודל“) — פאַרעפנטלעכט אין די יאָרן 1864—1873) איז מענדעלע מו"ס בעיקר פּובליציסט און שילד-דערער פון סאָציאַלן און נאַציאָנאַלן אומרעכט, איז אין „מסעות בנימין השלישי“ שוין מענדעלע דער עיקר — קינסטלער. מענדעלע דערהויבט זיך שוין דאָ איבער דעם צייטגייסט, ער טיילט אָפּ שטאַרקער דעם קינסטלער אין זיך פון דעם משכיל, פון דעם שטראַפּער.

„אין „מסעות בנימין השלישי“ גיט אונדז אַבראַמאָוויטש אַ הומאַרפּולן בילד פון דער גייסטיקער ענגשאַפט פון יידישן לעבן אין מיטן פונעם 19טן יאָרהונדערט. בנימין און זיין חבר סענדערל די יידענע — אַ מין דאָן קישאַט און סאַנכאָ פאַנטשאָ — ווייזן אונדז די צוויי קעגנזאַצן פון דעמאָקראַטיקן יידישן לעבן, דעם אידעאָליסט און דעם פּראַקטישן, און ביידע שטעלן זיך אַרויס פאַר אונדז אין זייער פינצטערער, בלינדער, גייסטיקער באַגרענעצט קייט.“ (בעל מחשבות).*

דאָס ווערק איז אינגאַנצן אָנגעשריבן מיט אַ ליב-האַרציקן הומאָר. מענדעלע איז שוין דאָ ווייניק שטראַפּער. ער ביזערט זיך נישט, ער טאַדלעט נישט, נאָר ער גלעט, ער צערטלט זיינע הויפּט-העלדן, וואָס ער ברענגט זיי אַרויס, ווי אַ זיידע זיינע ליב-האַרציקע אייניקלעך. אָט דער גוטמוטיקער טאָן פילט זיך גלייך פון דער הקדמה צו „מסעות בנימין השלישי“, וואו די איראָניע קוקט אַרויס פון דעם לאַכנדיקן, מיטפילנדיקן שמייכל. „איך האָב עפעס געפילט, ווי מען שלאָגט מיך פון אויבן מיט די ווערטער: הקיצה, מענדעלע, כאפּ זיך אויף, מענדעלע, און קריך אַרויס פון אונטערן אויוון! ניי, געם אָן פולע הויפּנס געווייץ פון בנימינס אוצר און מאַך דערפון פאַטראַוועס צו דייןע ברידער, אַזוי ווי זיי האָבן ליב. איך בין מיט גאָטס הילף אַרויסגעקראַכן און צוגעברייט אַ געשמאַקע שפייז, וואָס איך שטעל דאָ איצט פאַר אייך אַנידער. עסט, רבותים, לאָז אייך וואויל באַקומען.“ און אָט אַזוי, מיט אַ וואונדערלעכער פיעטעט צו די טונעיאַדעווקער העלדן, ציט זיך דער גאַנצער סיפור המעשה, וואָס איז געשריבן אין דעם ווייכן טאָן, מיט דעם גוט-מוטיקן שמייכל, וואָס איז צוגעפאַסט צו דעם כאַראַקטער פון דעם גוטמוטיקן, ווייכהאַרציקן בנימין.

(* בעל מחשבות — „אן אייניקל דעם זיידן“, אלע ווערק פון ממו"ס, ב. 1.

„מסעות — שרייבט מ. ווינער — איז אַ סך־הכל פון מענדעלעס אייגנ־ ארטיקסטן און פאָרשירטלעכסטן פּעריאָד, דעריבער איז גראָד „מסעות“ צווישן די באַדייטנדיקסטע פּריאיקע דערציילערישע פּראָזע־ווערק מענדעלעס, וואָס ער האָט דאָס נישט באַדארפט ווידער און ווידעראַמאָל גרינטלעך ביז אין תּוך איבעראַרבעטן (ווי „דאָס קליינע מענטשעלע“, „דאָס ווינטשפינגערל“, „פּישקע“), דעריבער איז אים דאָס ווערק געראָטן תּיכּה פון ערשטן „וואָרף“. מענדעלע האָט דאָ אין דעם ווערק אַמקלאָרסטן און אויסגעוואַלטנסטן באַנומען דעם מהות פון זיין טעמע און אויסגעפירט די אויפגאַבע, וואָס ער האָט זיך געשטעלט. ס'פעלט דאָ אינגאַנצן די פּראָגמענטאַרישקייט און „געשטוקעוועט־ קייט“, וואָס איז כאַראַקטעריסטיש פאַר באַשטימטע דערציילערישע ווערק מענדעלעס פון זיין שפּעטן פּעריאָד — פּונקט אזוי פעלט דאָ אויך די „גע־ קינצלע אינטרענע“, וואָס אין „פּישקע“ און „ווינטשפינגערל“ (גרויסער וואַריאַנט). די פּאַבלע אַנטוויקלט זיך שאַרף און גלאַטיק, ווי אין אַ גוט־ געבויטן שוישפּיל, פון אָנהויב ביז צום סוף אויף אַ דורכאויס לאָזישן אַפּן. די איינגעוועבטע באַטראַכטונגען און לירישע אָדער רעזאָנערישע „אַפּנויגן“ פאַרכינדן זיך אַרגאַניש מיט דער אַנטוויקלונג פון דער פּאַבלע...“

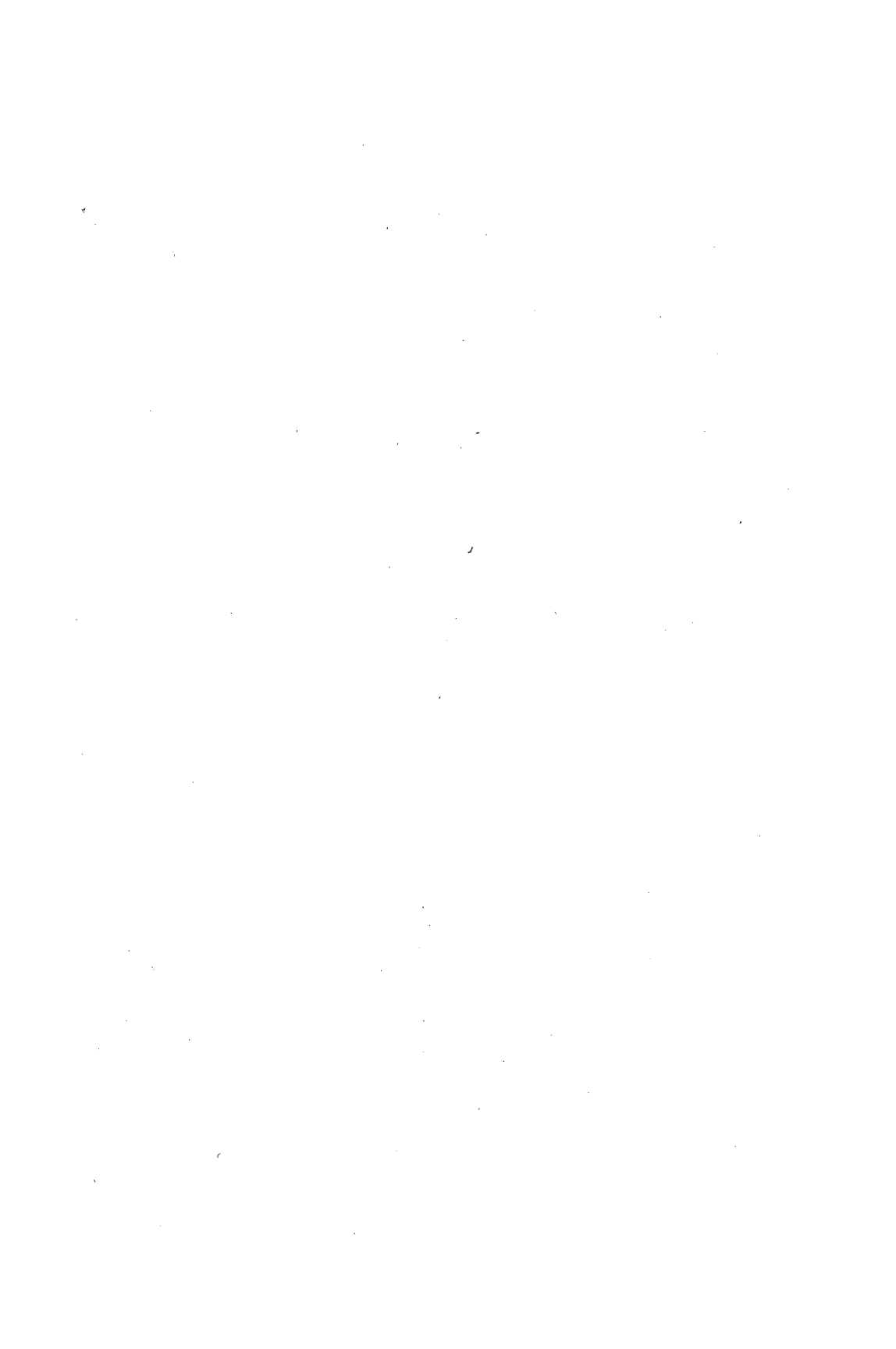
„מסעות בנימין השלישי“ איז אין 1885 איבערגעזעצט געוואָרן דורך דעם באַקאַנטן פּוילישן שריפטשטעלער קלעמענס יונגשאַ אַויף פּויליש אונ־ טערן נאָמען „דאָן־קישאַט זשידאָווסקי“ און פון פּויליש איז עס איבערגעזעצט געוואָרן אויף טשעכיש.

„מסעות בנימין השלישי“ פאַרנעמט צווישן די אַלע מענדעלע־ווערק גאָר אַ באַזונדער אָרט. עס פאַרמאָגט אַ ספּעציפּישן טיפּן ליריזם, וואָס שטאַמט פון דעם עצם האַנדלונג, פון די צוויי האַרציקע, תּמימותדיקע העלדן און פון זייערע ווידערשפּרעכנדיקע כאַראַקטערן. אין דעם דאָזיקן ווערק זענען אויך דאָ פּיל ווייניקער אַפּנויגן, זייטיקע אַריינזאָגעכצן, וואָס מענדעלע פירט אַריין אין דעם נאַנג פון דער דערציילונג. דאָס ווערק האָט דאָ די גאַנצע צייט איין שטראָם, אָן דערבייאיקע שטראָמעלעך, וואָס מיר טרעפּן אין מענדעלעס שאַפּן. די צוויי געשטאַלטן — בנימין און סענדערל — זענען פון ערשטן מאָמענט אָן גאַנצע, פאַרנאַנצטע, בוילעטע, רעליעפּע. נישט אומזיסט זענען זיי גע־ וואָרן שם־דבר'ם, סימבאָלן, זיי פאַרקערפּערן מיט זיך שטריכן, איינגשאַפּטן פון דעם יידישן מענטשן אין דעם אַמאָליקן פאַרצייטיק יידישן לעבן. מענדעלע האָט זיך אין דעם ווערק אַרויסבאַוויזן פאַר אַ גרויסן קינסטלער־מייסטער. ער האָט זיך אַרויסגעהויבן איבער זיינע ביזאייטיקע שאַפּונגען. און נישט אומזיסט האָט אָט דאָס ווערק אין משך פון צענדליקער יאָרן נישט אויפ־ געהערט אַנצורעגן פאַרשיידענע קינסטלער, — רעזשיסערן, שוישפּילער,

מוזיקער, מאַלער, — זיי זאָלן פּרואוון געבן עס אַ קינסטלערישן תיקון. די סצענישע פאַרקערפערונגען, וואָס זענען אין פאַרשידענע צייטן געמאַכט גע- וואָרן, זענען פון גרויסן קינסטלערישן באַטייט ; זיי זענען נישט נאָר פּירושגם, נאָר ווייטערדיקע דערהויבונג פון מענדעלעס דיכטונג און מייסטערשאַפּט.

נ. ח.

מסעות בנימין השלישי

הקדמת מענדעלע מוכר ספרים

אמר מענדעלע מוכר ספרים, זאגט מענדעלע מוכר ספרים, געלויבט איז דער בורא, וואָס באַשטימט דעם גאַנג פון די גלגלים אין די הימל אויבן און דעם גאַנג פון זיינע אַלע באַשעפעניש אויף דער ערד אונטן. אַפילו אַ גרעזעלע קריכט נישט אַרויס פון דער ערד, ביז וואָנען אַ מלאַך שלאָגט עס נישט און זאָגט: וואַקס! קריך אַרויס! מכל־שכן אַ מענטש, ער האָט אַוודאי אַ מלאַך, וואָס שלאָגט אים און זאָגט: גיי, גיי, קריך אַרויס! און מכל־שכן נאָך מער די פיינע מענטשעלעך, שיינע יידעלעך. — קיין נאַר כאַפּט זיך פריער פון איטלעכן נישט אַרויס מיט אַ וואָרט, ביי אונדז, קיין שוטה ווערט נישט קיין בעל־עצה, קיין עס־הארץ — אַ חסיד, קיין גראַבער יונג — אַ משכיל, ביז וואָנען עס שלאָגט נישט איטלעכן פון זיי זיין מלאַך, נויטנדיק אים דערצו. עס שלאָגן די מלאכים אויך אַלע מיני קבצנים אונדזערע, זאָגנדיק: וואַקסט, קבצנים, אביונים, דלפנים, געבוירענע, אַפגעקומענע, אַפענע, פאַרבאָרגענע, שפּראַצט, וואַקסט ווי גראַן, ווי קראַפּעווע! גייט, יידישע קינדער, גייט — איבער די הייזער!...

נאָר נישט דאָס אַבער בין איך אויסן, איך בין אויסן צו דערציילן דאָ אייך, רבותים, ווי איינער פון אונדזערע ברידער איז פאַרגאַנגען העט, העט אין די זויטע מקומות און האָט דערמיט קונה־שם געווען. אַלע ענגלישע און דייטשע גאַזעטן זענען פאַראַיאַרן פול געוועזן מיט דער וואונדערלעכער נסיעה, וואָס בנימין, אַ פּויליש יידל, האָט געמאַכט אין די ארצות המזרח ערגעץ. „סטייטש, סטייטש, — האָבן זיי זיך געחידושט, — אַ ייד, אַ פּוילישער ייד, אַן כלי־זייך, אַן מאַשינעס, נאָר מיט אַ טאַרבע אויף די פלייצעס און מיט אַ טלית־און־תפילין־זאַק אונטערן אַרעם זאָל אַנשפּאַרן אין אַזעלכע ערטער, וואו באַרימטע ענגלישע רייזנדע האָבן אַהין נישט גע־קענט צוקומען! נישט אַנדערש, אַז דאָס איז געשען נישט מיט קיין מענטשלעכן כח, עפעס נאָר מיט אַזאַ כח, וועלכן דער שכל קאָן כלל נישט משיג זיין, דאָס הייסט, דער שכל איז פונקט נישט אַזוי בכח, אַזוי ווי דער דאָזיקער כח איז נישט בשכל, נאָר בכל האופנים, ווי די מעשה איז שוין דאָרט געווען, בנימינען האָט די וועלט צו דאַנקען פאַר די חידושים, גרויסע זאַכן, וואָס זענען דורך אים אַנטפלעקט געוואָרן און פון איצט אָן וועט די מאַפע אַדער די לאַנדקאַרטע

באקומען גאר אן אנדער פנים. בנימין פארדינט מיט רעכט דעם מעדאל, וואָס די געאָגראַפֿישע געזעלשאַפט האָט אים געגעבן..."

די יידישע גאָזעטן האָבן די דאָזיקע רייד אויפגעכאַפט מיט ביידע הענט און געהאַט דערמיט צו זינגען און צו זאָגן דעם גאַנצן פאַראַיאָריקן זומער. אַזוי ווי איטלעכן, וואָס לייענט די דאָזיקע גאָזעטן, איז באַקאַנט. זיי האָבן אויסגערעכנט אַלע חכמים, וואָס זענען ביי יידן געווען פון אַדום הראשון אָן ביז אַצינד, בכדי צו באַווייזן, וואָס פאַר אַ קלוג פּאַלק יידן זענען. האָבן אויך אויסגעשטעלט אַ צעטל פון די נוסעים (רייזנדע) אין אַלע צייטן פון בנימין דעם ערשטן, מיט אַ זיבנהונדערט יאָר צוריק, און בנימין דעם צווייטן מיט דער גאַנצער חברה נוסעים, וואָס וואַנדרעווען היינט ביי אונדז אַרום. און בכדי מפּליג צו זיין די נסיעה פון אונדזער איצטיקן בנימין, האָבן זיי, ווי דער שטייגער איז פון יידן, דערווייל פון יענע בלאַטע געמאַכט און געזאַגט, אַז די גאַנצע כּנופּיאַ היינטיקע נוסעים זענען טאַקע גאַר פּראַסטע שלעפּערס, ווייסן נישט פון זייער חיות, די גאַנצע נסיעות זייערע, משטיינס-געזאַגט, באַ-שטייט נאָר דרינגען, אַרומצושלעפּן זיך, ווי מקבלים, איבער די הייזער. זיי האָבן אַלע אַ פנים ווי מאַלפעס אַקעגן איצטיקן בנימין, אַקעגן בנימין דעם דריטן, דעם עכטן אמתן נוסע. זיי האָבן אויף אים און אויף די ספרים, וואָס מען האָט געמאַכט פון זיין נסיעה, געזאַגט ווי געוויינטלעך דעם געוויסן פּסוק: לא בא כבושם הזה, דאָס טייטש: ס'איז נאָך אַזעלכע בשמים, אַזעלכע שמעקן-דיקע געוויירן ביי יידן קיינמאַל נישט געווען. געבענטשט און איינגעוויקלט מיט דימענטן זאָל ווערן דער דאָזיקער, — האָבן זיי אַלע פּה אחד געזאַגט, — וועלכער עס וועט דעם טייערן אוצר פון בנימינס נסיעה, וואָס געפינט זיך אין אַלע פרעמדע לשונות, איבערטראַגן אויך אין לשון הקודש, ניכיי לאָזן יידן, נעבעך, אויך פאַרזוכן די פאַטיקע, וואָס רינט פון יידישן בינשטאַק, און זאָל זיי דערפון ליכטיק ווערן אין די אויגן.

ואני מענדעלע, און איך מענדעלע, וואָס מיין כּוונה איז תמיד נוצן צו ברענגען אונדזערע יידעלעך כּפי מיין מעגלעכקייט, האָב איך מיך נישט גע-קענט איינהאַלטן און געזאַגט: איידער די יידישע מחברים, וואָס זייער מינדסטער פינגער איז גרעבער פון מיינע לענדן, איידער זיי וועלן זיך אויס-שלאָפּן אַרויסגעבן די ספרים פון בנימינס נסיעה אין לשון-קודש, וועל איך דערווייל מיך פרואוון כּאָטש אַ קיצור פון זיי אַרויסגעבן אויף פּראַסט יידיש. איך האָב אַנגעגורט מיינע לענדן ווי אַ גבור, און ווי אַלט און שלאָף איך בין, לאַ עליכם, האָב איך מיר פאַרט שטאַרקע מי געגעבן אַרויסצובאַקומען פונעם גרויסן אוצר אַזעלכע ענינים, וואָס טויגן פאַר די קינדער ישראל, און צו דערציילן זיי פריי, כּפי מיין שטייגער. איך האָב עפעס געפּילט, ווי מען שלאָגט

מיד פון אויבן מיט די ווערטער: הקיצה, מענדעלע, כאפ זיך אויף, מענדעלע, און קריך אַרויס פון אונטערן אויוון! גיי נעם אָן פולע הויפנס געווירץ פון בנימינס אוצר און מאַך דערפון פאַטראַוועס צו דיינע ברידער, אַזוי ווי זיי האָבן ליב. איך בין מיט גאַטס הילף אַרויסגעקראַכן און צוגעברייט די געשמאַקע שפייז, וואָס איך שטעל איצט דאָ פאַר אייך אַנידער. עסט, רבותים, לאַז אייך וואויל באַקומען!

דאָס ערשטע קאַפּיטל

ווער דער בנימין איז, פון וואָנען ער איז און ווי
די נסיעה האָט פּלוצים צו אים זיך גענומען.

„כל ימי, אזוי זאָגט בנימין דער דריטער אַליין, כל ימי נתגדלתי בטונע-
יאָדעווקע, מיין גאַנץ לעבן, דאָס הייסט ביז מיין גרויסער נסיעה, בין איך
נתגדל געוואָרן אין טונעיאָדעווקע, דאָרט בין איך געבוירן געוואָרן, דאָרט
בין איך דערצויגן געוואָרן, און דאָרט האָב איך למזל חתונה געהאַט עם אשתי,
מיט מיין פּלוניתטע הצנועה מרת זעלדע תחיה.“

טונעיאָדעווקע, דאָס קליינע שטעטל אין אַ פּאַרוואָרפן ווינקל, אָן דער זייט
פונעם טראַקט, כמעט אָפּגעריסן פון דער וועלט אַזוי, אַז ווען אַמאָל מאַכט זיך,
איינער קומט אַהין צופּאַרן, עפנט מען די פענצטער, די טירן און מען קוקט
פּאַרוואַונדערט אָן דעם פּרישן פּאַרשוין. שכנים פּרעגן איינער ביים אַנדערן,
אַרויסקוקנדיק פון די אָפּענע פענצטער, קשיות: האָ, ווער זאָל עס אַזוינס
זיין? פון וואָנען האָט ער פּלוצים פון דער העלער הויט אַהער זיך גענומען?
וואָס קען אַזעלכער באַדאַרפן? האָט ער עפּעס נישט אַ מיין? עפּעס אַזוי
גלאַט קען עס ניט זיין, גלאַט אַזוי דען נעמט מען און מען קומט! מסתמא
ליגט דאָך דאָ עפּעס, וואָס מען מוז עס דערגיין... דערביי וויל איטלעכער
אַרויסווייזן זיין חכמה, זיין געניטשאַפט, בויך-סברות פּאַלן ווי מיסט. אַלטע
לייט דערציילן מעשיות און ברענגען משלים פון אורחים, וואָס זענען אין דעם
און אין דעם יאָר געקומען אַהער צו פּאַרן. בעלי המצאות זאָגן מכה דעם
ווערטלעך, אַביסל עפּעס נישט קיין שיינע. מאַנסביל האַלטן זיך ביי די בערד-
לעך און שמיכלען; אַלטע ווייבער זידלען אָפּ די בעלי המצאות אויף
קאַטאַוועס, מיט אַ בייזער אי מיט אַ לאַכן אינאיינעם; יונגע ווייבלעך דער-
לאַנגען פון די אַראַפּגעלאַזענע אויגן אַ געבייגענעם קוק פון אונטן אַרויף,
האַלטן די האַנט אויפן מויל און שטיקן זיך לאַכנדיק אין פּויסט. דער שמועס
מכה דעם דאָזיקן ענין קייקלט זיך פון שטוב צו שטוב, ווי אַ קויל פון שניי,
און ווערט קייקלענדיק-זיך אַלץ גרעסער, גרעסער, ביז ער קייקלט זיך אַריין
אין בית-המדרש סאַמע אונטערן אויוו, אין דעם אַרט, וואָס אַהין פּאַרקייקלען
זיך אַלע שמועסן פון אַלערליי ענינים, הן סודות פון שטובאַכץ, הן פּאַליטיקע

מכח סטאמבול, מכח דעם תוגר ומכח קירען, הן געלט־געשעפטן, מכח ראטשילדס פארמעגן אין פארגלייך מיט די גרויסע פריצים און די אנדערע געוויסע נגידים, והן פאטשטן מכח די גזרות ומכח די רויטע יידלעך וכדומה, און וואס דארט קלייבט זיי פאנאנדער כסדר א באזונדער קאמיטעט פון שיינע באטאגטע יידן, וואס זיצן שטענדיק א גאנצן טאג ביז שפעט אין דער נאכט, זענען מפקיר ווייב אי קינדער און גיבן זיך מיט די אלע געשעפטן טאקע אמת געטריי אָפּ. טוען זייער זאך בשלימות גלאט אזוי לשם שמים, נישט צו נעמען פאר זייער מי פאר זייער פראצע אפילו א צעבראכענעם העלער. פון דעם דאזיקן קאמיטעט גייען אפט די ענינים אוועק אין באד אויף דער אויבערשטער באַנק און אויף א פולער אסיפה פון שטאַט־באלעבאטים ווערן זיי דארט באַ שטעטיקט, והכל שריר וקים, אַז דערנאָך זאָלן אפילו קומען כל מלכי־מזרח און מערב, זיך שטעלן מיט דעם קאַפּ אַראָפּ און מיט די פיס אַרויף, וועלן זיי גאַרנישט פועלן. דער תוגר איז שיער איין מאָל נישט אומגליקלעך געוואָרן אויף אַזאַ אסיפה אויף דער אויבערשטער באַנק, ווען עטלעכע יוסטע באַלעבאטים זאָלן נישט געווען האַלטן מיט אים בלאַט, ווער ווייסט וואו ער וואַלט איצט אָנגעשפּאַרט. ראַטשילד, נעבעך, האָט שיער נישט פאַרלוירן דאָרט עפעס אַ צען־פּופּצן מיליאָן. דערפאַר האָט אים גאַט געהאַלפּן אין אַ פּאַר וואַכן אַרום, דער עולם איז געווען, ווי מען זאָגט, בגילופין, אויף דער אויבערשטער באַנק איז גראַד געווען לעבלעך, די בעזעמלעך האָבן זיך געהויבן און מען האָט אים מיט אַמאָל צוגעלאָזט ריין פאַרדינסט אַקעגן אַ ק"ן מיליאָן קערבלעך !

די איינוואוינער אליין אין טונעיאַדעווקע זענען, נעבעך, כמעט אלע, לא עליכם, גרויסע אביונים, שטאַרקע דלפנים, נאָר דעם אמת מוז מען זאָגן, זיי זענען פריילעכע אביונים, לוסטיקע קבצנים, ווילדע בעלי־בטחונס. אַז מען זאָל, אַשטייגער, פלוצים אַ פרעג געבן אַ טונעיאַדעווקער יידן : פון וואַנען און ווי אזוי ער איז זיך מפרנס ? בלייבט ער תחילת שטיין ווי צעמישט, ווייסט, נעבעך, נישט וואָס צו ענטפערן, נאָר שפעטער אַביסל אַבער קומט ער צו זיך און ענטפערט בתמימות :

— איך, ווי אַרום איך לעב, איך ? עט, ס'איז דאָ אַ גאַט, זאָג איך אייך אַט־א, וואָס פאַרלאָזט נישט אלע זיינע באַשעפעניש, ער שיקט־צו און וועט מסתמא ווייטער צושיקן, זאָג איך אייך אַט־א.

— פאַרט וואָס טוט איר אזוינס ? האָט איר כאַטש עפעס וואָס ס'איז פאַר אַ מלאכה אָדער אַ פרנסה אין דער האַנט ?

— געלויבט איז השם־יתברך, איך האָב, ברוך־השם, אזוי ווי איר קוקט מיך אַן אַט־א, אַ מתנה פון זיין ליבן נאָמען, אַ כלי, אַ קול נגינה און דאָזן מוספים ימים־נוראים אין דער סביבה, איך בין אַ מוהל און אַ מצה־רעדלעך

איינער אין דער וועלט, איך פיר אמאל אויס אַ שידוך, פיר איך אויס; איך האָב אַ שטאַט, אַזוי ווי איר קוקט מיך אָן אַטאָ, וואָס מעלקט זיך דער שול. היינט האַלט איך אייך, צווישן אונדז זאָל עס בלייבן, אַ שענקל, וואָס מעלקט זיך צו-ביסלעך; איך האָב אַ ציג, וואָס מעלקט זיך אָן עין-הרע זייער גוט, און האָב נישט ווייט פון דאַנען אַ רייכן קרוב אַטאָ, וואָס לאָזט זיך אונטער אַ שלעכטער צייט אויך אַביסל מעלקן. היינט חוץ די אַלע זאַכן, זאָג איך אייך אַטאָ, איז גאַט אַ טאַטע און די ישראל זענען רחמנים בני רחמנים, זאָג איך אייך אַטאָ, נישט צו פאַרבינדן!...

אויך מוז מען די טונעיאַדעווקער איינוואוינער דעם שבח נאַכזאָגן, און זיי זענען צופרידן מיט וואָס גאַט גיט און קלויבן, חלילה, אין דער הלבושה און אין דעם עסן שטאַרק נישט איבער. און די שבתדיקע קאַפּאַטע, אַשטייגער, איז צעהאַקט, צעפּאַלן, צעריסן, אַביסל פאַרשלוּמפּערט און עפעס נישט אַזוי רייך, מאַכט אויך נישט אויס, אַבי זי איז פאַרט פון אַטלעס און גלאַנצט. איי, ערטער-ווייזט קוקט ווי פון אַ רעשעטע אַרויס דאָס הוילע לייב, מילא, וואָס אַרט עס וועמען, ווער וועט זיך דאָ אַזוי שטעלן צוקוקן? למאי פּיאַטעס, מיט וואָס איז דאָס ערגער פון אויסגעריבענע פּיאַטעס? פּיאַטעס איז דען נישט קיין לייב, קיין מענטשנפלייש? אַ שטיקל ברויט מיט אַ קאַליש, אַבי ס'איז נאָר דאָ, איז זייער אַ גוטער מיטאָג, ווער שמועסט — אַ בולקע מיט אַ ראַסל-פלייש פרייטיק, ווער עס האָט נאָר, דאָס איז טאַקע אַ מאַכל מלכים, קיין בעסערס דערפון איז שוין, דאַכט זיך, אויף דער וועלט נישטאָ. לאָז מען זיי דערציילן, אַשטייגער, פון אַנדערע מיני פאַטראַוועס חוץ פּיש-יויך, געבראַטנס און אַ מערדן אַדער אַ פּאַסטערנאַק-צימעס, קומט זיי דאָס אויס עפעס משונה-ווילד און זיי זאָגן דערויף אַפּ פאַרשיידענע ווערטלעך מיט דעם גרעסטן געלעכטער, גלייך ווי דער וואָס זאָגט עס, איז נאַריש, משוגע, און וויל זיי אויך מאַכן משוגע, איינרעדן זיי אַ קינד אין בויך, אַ קו איז געפּלויגן איבערן דאָך און געלייגט אָן איי. אַ שטיקל באַקסער אין חמשה-עשר — דאָס איז אַזאָ פרי, וואָס מחיה נפשות. קוקנדיק דערויף, דערמאַנט מען זיך אין ארץ-ישראל. נישט איין מאָל פאַרגלאַצט מען דערביי די אויגן מיט אַ קרעכץ: אַ — ותוליכנו קוממיות, זאָלסט אונדז, האַרצעדיקער פּאַטער, פירן קוממיות, טאַקע וואָס קוממיות הייסט, לאַרצנו, צו אונדזער לאַנד, וואָס ציגן עסן דאָרט באַקסערן!... על פי מַקרה האָט איינער אַמאַל אין דעם שטעטל גראַד געבראַכט אַ טייטל, האָט איר באַדאַרפט זען, ווי אַזוי מען איז דאָס געלאָפּן אַנקוקן אויף חידושים, מען האָט אויפגעמישט אַ חומש און געוויזן, אַז תמר, דער טייטל, שטייט אין חומש! סטייט דער טייטל, אַט דער טייטל וואַקסט דאָך פון ארץ ישראל!... קוקנדיק אויפן טייטל האָט זיך אויסגעדאַכט, ארץ ישראל איז פאַר די אויגן,

אַט גייט מען איבער דעם ירדן, אַט איז די מערת המכפלה, דער מוטער רחלס קבר, דאָס כותל מערבי; אַט באַדט מען זיך אין חמי טבריא, מען קריכט אַרויף אויפן הר הזיתים, מען עסט זיך אַן מיט באַקסערן, מיט טייטלען און מען לייגט אַן פולע קעשענעס מיט ארץ-ישראל-ערד. אַך, האָט מען געקרעכצט, און אין די אויגן האָבן אַטלעכן זיך געשטעלט טרערן.

„יענע צייט, אַזוי זאָגט בנימין, איז גאַנץ טונעיאַדעווקע, ווי גרויס זי איז, געווען אין ארץ ישראל. מען האָט געשמאַק גערעדט פון משיח, אַט-אַט איז שוין גאַטס פרייטיק נאָך האַלבן טאַג. דער נייער פריסטאָוו, וואָס איז נישט לאַנג אַנגעקומען, האָט גראַד ביד רמה דענסטמאַל געפירט דאָס שטעטל. ביי אַ פּאַר יידן האָט ער אַראַפּגעריסן די יאַרמעלקעס, איינעם אַפּגעשניטן אַ פּאה, עטלעכע, נעבעך, געכאַפט שפּעט ביי דער נאַכט אין אַ געסל אַן פּאַס-פּאַרטן, ביי נאָך איינעם פּאַרנומען אַ ציג, וואָס האָט אויפגעגעסן אַ נייעם שטרויענעם דאָך. און ער איז דערמיט אויך געווען די סיבה דערפון, וואָס דער קאַמיטעט אונטערן אויוון האָט זיך שטאַרק געדורעט מיט דעם תּוּגָה, עד מתי וועט דער שר של ישמעאל אַזוי שולט זיין? מען האָט אויפגעמישט דעם געוויינטלעכן שמועס מכה די עשרת השבטים, ווי גליקלעך זיי לעבן דאָרט אין יענע ווייטע מקומות, אין גדולה, עושר און כבוד; מען האָט אַפּירגענומען די רויטע יידלעך, די בני משה מיט גוזמאות-מעשיות פון זייערע גבורות וכדומה; אלדד הדני, עס פאַרשטייט זיך, האָט אויך געטאַנצט אין דער מיט. יענער צייט צום מייסטן האָב איך צו פאַרדאַנקען די נסיעה מיינע, וואָס איך האָב דערנאָך געמאַכט.“

פריער, איז בנימין געווען ווי אַ הינדעלע, וואָס ליגט אין איי, אַדער ווי אַ וואַרעם, וואָס ליגט אין כריין. ער האָט געמיינט, אַז אויף יענער זייט טונע-יאַדעווקע עקט זיך די וועלט. קיין זיסער, קיין בעסער לעבן ווי דאָ איז גאַר נישטאָ.

„איך האָב געמיינט, זאָגט בנימין ערגעץ אין איין אָרט, אַז רייכער פון אונדזער אַרענדאַטאַר באַדאַרף מען שוין נישט זיין, אַ קלייניקייט עפעס אַזאַ שטוב מיט באלעבאַטישקייט; פיר פאַר מעשענע לייכטער, אַ זעקס-רערנדיקער הענגלייכטער אויבן מיט אַן אַדלער, צוויי קופערנע פאַרעווע טעפּ מיט אַ פינף קופערנע פענדלעך, אַ פּאַליצע צינערנע טעלער און, אַוואַדי, אַקעגן אַ טוץ טעמבעקאווע לעפל, צוויי זילבערנע בעכערלעך, אַ הדסל, אַ הנוכה-לעמפל, אַ ציבעלע-זייגער אין צוויי קופערטעס מיט אַ גראַב קייטל פון זאַמדפאַטשערקעס, צוויי קי מיט אַמאַל און אַ טעלעצע אויף דער צייט, צוויי שבתדיקע קאַפּאַטעס כדומה נאָך און נאָך אַזאַ גוטס. איך האָב געמיינט, אַ חכם איז טאַקע נאָר איין רב אייניק דוד רב אהרן יאַסעלעס שרה זלאַטעס. אַ קאַטאַוועס, מען זאָגט,

אז ער האָט אַמאָל אין דער יוגנט געהאַט אַ ידיעה אין תּשבורת. ער האָט געמעגט זיין מיניסטער, ווען דאָס שטיקעלע מוז זאָל אים נאָר דינען. ווער האָט נאָך, האָב איך געמיינט, אַזאָ הדרת פּנים, אַזאָ בנעימותדיק שמועסל ווי אונדזער כייקל זאָאיקע, אָדער ווער איז אַזאָ מומחה, אַזאָ דאָקטער, וואָס מאַכט פון טויט לעבעדיק, ווי אונדזער רופא, וואָס ער האָט כפי השמועה די חכמת הדאָקטאָריע געלערנט ביי אַ ציגיינער פון די חרטומי מצרים."

הכלל, דאָס לעבן אין זיין שטעטל האָט בנימינען זיך אויסגעוויזן זייער שיין, זייער גוט. ער האָט אַפילו געלעבט אין דחקות, ער מיט זיין ווייב און קינדער זענען געגאַנגען קרועה-בלואה, נאָר האָט דען אָדם הראשון און זיין ווייב בשעת זיי זענען געווען אין גן-עדן פאַרשטאַנען זיך צו שעמען, וואָס זיי זענען נאָקעט און באַרוועס? די וואונדערלעכע מעשיות אָבער פון די רויטע יידלעך און די עשרת השבטים זענען אים אַריין טיף אין האַרץ און פון יענער צייט אָן איז אים עפעס ווי ענג געוואָרן אין זיין שטעטל, עס האָט אים עפעס געצויגן אַלץ אַהין, אַהין דאָרט אין די ווייטע מקומות אַריין; דאָס האַרץ האָט אין אים זיך געצויגן, אַזוי ווי קליינע קינדער ציען זיך מיט די הענטלעך אַקעגן דער לבנה. דאָכט זיך אין פלוג, וואָס איז אַזוינס אַ טייטל, אַ פריסטאָוו, אַ יאַרמעלקע, אַ פאה, אַ ייד, נעבעך, וואָס ווערט נלכד אין געסל שפעט ביי דער נאַכט, אַ ציג און אַ שטרויענער דאָך? נאָר דאָס אַלצדינג האָט אָנגעמאַכט אין אים אַ גרויסע פאַרענדערונג, עס האָט געפירט דערצו, אַז ער זאָל באַגליקן די וועלט מיט זיין באַרימטער נסיעה. אין דער וועלט זעט מען נישט איינ-מאָל ווי פון קליינע סיבות קומען אַרויס גרויסע, זייער גרויסע זאַכן; דערפון וואָס דער פּויער האָט געזיט ווייץ און קאָרן, וואָס דער מילנער האָט עס גע-מאַלן, וואָס דערפון איז אַ טייל אַריין אין דער גוראַלניע און געוואָרן בראַנפן און אַביסל פונעם מעל איז אַריין אין גיטל דער שענקערינס הענט, וואָס זי האָט עס געראַשטשינעט, געקנאַטן, געקאַטשעט און געמאַכט קנישעס, מצורף לזה, וואָס די פעניציער האָבן מיט טויזנטער יאָר צוריק אַנטדעקט די המצאה, ווי מען מאַכט גלאָז, און דורכדעם איז אַרויסגעקומען כּוסות אי קעלישקעס, — אַט פון די דאָזיקע אַלע קליינע סיבות זענען ביי אונדז אין אַ סך שטעט אַרויס-געשפרונגען יענע ווילדע קהלס-לייט, יענע משונה-באַרימטע פיינע בריות... מעגלעך איז, אין בנימינען איז געלעגן אַ ניצוץ פון אַ נוסע, נאָר דער ניצוץ וואָלט פאַרלאָשן געוואָרן, ווען די סיבות און די מעשיות פון יענער צייט וואָלטן אים נישט אויפגעבלאַזן, און ווען אַפילו דער ניצוץ וואָלט נישט פאַרלאָשן געוואָרן אינגאַנצן, וואָלט ער, ווען נישט די דאָזיקע סיבות אין יענער צייט, געהאַט אַזאָ קליינעם כּח, אַז פון בנימינען וואָלט מיט דער צייט אויסגעוואַקסן אַ וואַסערפירער אָדער, ווען פיל, אַ באַלעגאַלע.

איך האָב אין מיין לעבן באַגעגנט זייער פיל באַלעגאַלעס און שמיסערס. וואָס זיי זענען מסוגל געווען צו זיין אַזעלכע נוסעים גלייך, כ'לעבן, ווי יענע, וואָס וואַנדערן היינט אַרום צווישן יידן... נישט דאָס אַבער בין איך אויסן. פון יענער צייט אַן פלעגט בנימין מיט גרויס חשק זיך פאַרטיפן אין רבה בר בר חנאס נסיעות אויפן ים און אין דער מדבר. ער האָט אויך דערטאַפט שפעטער דעם ספר „אלדד הדני“, דעם ספר „מסעות בנימין“, וואָס ער האָט מיט אַ זיבן הונדערט יאָר צוריק גערייזט ביז עק וועלט, דעם ספר „שבחי ירושלים“ מיט הוספות און דעם ספר „צל עולם“, וואָס אין זיבן קליינע בלעטלעך איז ער כולל אַלע שבע חכמות און דערציילט חידושים ונפלאות פון דער גאַנצער וועלט און פון אירע משונה-ווילדע באַשעפעניש. די דאָזיקע ספרים האָבן אים געעפנט די אויגן און אים איבערגעקערט פשוט גאָר פאַר אַן אַנדער מענטשן.

„פון די וואונדער־שיינע מעשיות דאָרט, — דריקט זיך אַזוי בנימין אויס אין זיין ספר, — פלעג איך שטאַרק נתפעל ווערן. אַי, אַי! פלעג איך נישט איין מאָל פאַר גרויס התפעלות אַ געשריי טאָן: ווי העלפט מיר גאָט כאַטש אַ הונדערטל דערפון צו זען מיט מיינע אויגן! דער קאַפּ מיינער האָט געטראַגן ווייט, ווייט...“

פון דענסטמאָל אַן איז אים טונעיאַדעווקע שוין טאַקע געוואָרן צו ענג, ער האָט ביי זיך גומר געווען אַרויסצוכאַפּן זיך פון דאָרט מיט אַלע כחות, גלייך ווי אַ הינדעלע, וואָס היבט זיך אַן אויסצופיקן און אַרויסצוקריכן פונעם אַיי אויף דער ליכטיקער וועלט.

דאָס צווייטע קאַפיטל

ווי בנימין ווערט אַ קדוש און זעלדע אַן עגונה

בטבע איז אונדזער בנימין דער נוסע געווען אַ ווילדער בעל פחדן, היינו ביי דער נאַכט פלעגט ער מורא האָבן צו גיין אויף דער גאַס, שלאָפן איינער אַליין אין אַ שטוב וואָלט ער נישט געוואָלט, מען זאָל אים אָפּגילטן. אַרויסצוגיין אַביסל ווייט פון דער שטאָט האָט ביי אים געהייסן פשוט זיך איינשטעלן דאָס לעבן, מאַלע וואָס קען, חלילה, געשען. פאַר אַ ליאַדע הינטל האָט ער געציטערט אימות מות.

„איין מאָל, אַזוי דערציילט בנימין, איין מאָל, איך געדענק עס ווי היינט, דאָס איז געווען תמוז אין אַ שרעקלעך הייסן טאָג, איז אונדזער רב מיט איינעם

פון זיינע לייט געגאנגען זיך אָפּטובלען אין דעם טייכל, וואָס אונטער דער שטאָט. איך מיט אַ פּאָר יינגלעך, מיינע חברים, זענען מיט גרויס דרך־ארץ נאָכגעגאָנגען פון הינטן און געווען ביי זיך זייער זיכער, אַז מיר וועלן נישט האָבן קיין שום שלעכטע באַגעגעניש און, אַם־ירצה־השם, קומען צוריק בשלום אַהיים, געדופעט אויף דעם רב. עפעס אַ קאָטאָוועס אַ רב, וואָס פאַר אים האָט דרך־ארץ אַ וועלט! וואָס קיין עלטערס פאַר אים איז שוין גאָר נישטאָ! וואָס דער מיטל זיינער פאַרנעמט אַ בלעטל פאַפיר... דער רב, אונדזער באַ־שיצער, איז מיט ברייטיקייט געגאָנגען היפש פריער פאַר אונדז און אַז ער האָט געהאַלטן אין אויסטאָן זיך, איז אין מיטן דרינען אָנגעקומען עפעס אַ שייגעץ און אָנגערייצט זיין הונט. אונדזער באַשיצער איז נישט טויט־לעבעדיק אַנט־לאָפּ, צוגעהאַלטן, מחילה, די אָפּגעשפּיליעטע תּחתונים מיט איין האַנט און מיט דער אַנדערער דאָס קיילעכדיקע געשטעפטע פעלפענע היטל. מיר יינגלעך זענען אַודאי מבולבל געוואָרן, דען אַז דער לויטן ווערט אויף דער ווענטקע געכאַפּט, וואָס־זשע, נעבעך, זאָלן שוין טאָן די פּלאַטקעס אין דער בלאַטע? מיר האָבן אָנגעגורט אונדזערע לענדן און געשווינד ווי די הירשן געלאָפּן פאַראַויס מיט אַ גוואַלד, מיט אַ ביטער געשריי, ביז מיר זענען אַזוי הענדום־פענדום אָן אַ נשמה אינאיינעם מיט אונדזער גבור אַריינגעלאָפּן אין דער שטאָט. ס'איז געוואָרן אַ מהומה, אַ צונויפּלויפעניש, אַ ליאַרעם: עס ברענט! מען הרגעט, מען שלאָגט! איינער פונעם אַנדערן האָט נישט געוואוסט.

אַז בנימין האָט פּירגענומען די נסיעה אין די ווייטע מקומות, איז ביי אים געבליבן קודם־כל זיך צו שטאַרקן אַוועקצואוואַרפּן דעם פּחד. ער האָט זיך געצוואונגען, דווקא גיין אַליין שפעט ביי דער נאַכט, דווקא שלאָפּן איינער אַליין אין חדר און דווקא אַרויסגיין אַפּט הינטער דער שטאָט, כאָטש דאָס האָט אים געקאָסט געזונט און איז פאַר שרעק, נעבעך, פונעם פנים אַראָפּ. די נייע הנהגה זיינע אין דער היים און אין בית־המדרש, זיין פאַרטראַכט־בלייך פּנימל און זיין פאַרפאַלן־ווערן אַפּט אויף עטלעכע שעה פון דער שטאָט, איז איטלעכן געוואָרן עפעס אַ פליאה; מען האָט אים גענומען אין מויל אַריין און פון אים געשמאַק גערעדט. אַ טייל האָבן געזאָגט: נישט אַנדערש, ער איז משוגע, חסר דעה. איינמאָל, אַזוי האָבן זיי געדרונגען, איז בנימין טאַקע געווען אַביסל שוטהאָוטע, עס האָט אים געפעלט אין קאַפּ אַ קלעפּקע; צווייטנס, איז שוין טאַקע אין טונעיאַדעווקע לערך עטלעכע יאָר נישט געווען קיין משוגענער, און מיר האָבן דאָך אַ קימאָלן, ווי זאָגט מען עפעס, עיר ועיר וחכמיה עיר ועיר ומשוגעיה, איטלעכע שטאָט מיט איר חכם אי מיט איר משוגענעם. בפרט נאָך היינט אין אַזעלכע גרויסע היצן. פאַר וואָס זשע זאָל נישט זיין קיין סברה, אַז ער זאָל טאַקע זיין משוגע גאָר פשוט. ווידער אַ טייל, און בראש

פון זיי רב אייזיק דוד רב אהרן יאָסלס שרה זלאַטעס, האָבן געמאַכט: עט, עט!... טאַקע נאָך אַמאָל עט! אמת טאַקע בנימין איז שוטהוואַטע, טאַקע שטאַרק שוטהוואַטע, נאָר דערפון איז נאָך כלל ניש געדונגען, אַז ער מוז ווערן אי משוגע, וואָרים זעלט־עס אַנדערש זיין אַזוי, איז דאָך די קשיא, פאַר וואָס גראַד אַצינד און נישט פריער? אדרבה ואדרבה, פאַר צוויי יאָרן אי פאַראַ יאָרן זומער זענען די היצן געווען אַ גוזמא גרעסער. אַי וואָס, דער קימאַלן? דער תירוץ: זאָל זשע דוכטן — אונדזער טייך. דער טייך אונדזערער, האָבן מיר דאָך אַ קיימאַלן, נעמט זיכער צו פון אייביק אַן אַ מענטשן אַלע יאָר, און פונדעסטוועגן האָט ער שוין אַ פאַר יאָר קיינעם נישט צוגענומען! פאַרקערט, ער אַליין איז אין די פאַר יאָר אַפגעפאַלן, אַז ערטערווייז קען מען ממש אים איבערגיין טרוקן־פּוס... אַי בנימין? מילא בע... דער גרעסטער טייל אַבער, און צווישן זיי די ווייבער, האָבן געזאָגט: ער מוז האָבן צו טאָן מיט זיי... ער פאַרעט זיך אַוודאי מיט אים... מיט דעם בעל־דבר... וואָס דען זשע בראַדזשעט ער אַליין ביינאַכט אין דער פינצטער? וואָס דען זשע ווערט ער אַמאָל פאַר־פאַלן אויף עטלעכע שעה? וואָס דען זשע שלאַפט ער איינער אַליין אין ספּיזשאַרנע? זעלדע זיין אייגן ווייב דערציילט אויך, אַז זי האַרכט ביי דער נאַכט, ווי מען קלאַפט ביי אים אין ספּיזשאַרנע, זי האַרכט אַ קלאַפּעריי, ווי מען גייט דאַרט מיט פּיס...

דער דאָזיקער שמועס מכה דעם ענין האָט, ווי געוויינטלעך, זיך אַוועק־געקייקלט אַהין אונטערן אויוון, פון דאַרט אויף דער אסיפה אויף דער אויבער־שטערט באַנק. מען איז איבער בנימינען דאַרט צווישן זיך נאָך נישט פאַרטיק געוואָרן. נאָר דערווייל איז געבליבן מוסכם ביי אַלע, מען זאָל צונויפשטעלן אַ קאַמפּאַניע פון אַ פאַר שיינע יידן מיט דעם סופּר, וואָס זיי אינאיינעם זאָלן אַרומגיין אין אַלע הייזער כסדר נאָכן צעטל און אומעטום בודק זיין, רעווידירן די מזוזות, און ווייל די אסיכה האָט אויף דעם ענין געקוקט ווי אויף אַ קהלשער זאָך, אַ טובה פאַר דער שטאַט, לכן איז געבליבן, אַז בכדי אויסצושטיין די הוצאות, וואָס אַזאָ קאַמפּאַניע באַדאַרף קאַסטן, זאָל מען אַרויפציען דעם מקח פון פלייש... אין טונעיאַדעווקע איז דאָ אַ ווערטל: פון וואָס מען זאָל נישט שמועסן, מוז אַרויסקומען אויפן טויט, און פון וואָס מען זאָל נישט רעדן אויף אַן אסיפה, מוז מען אויסלאָזן מיט דער טאַקע פון פלייש. און באמת איז עס טאַקע על פי דרך הטבע, אַנדערש קען עס טאַקע גאָר נישט זיין. דער שכל איז אויך אַזוי מתחייב, וואָרים סוף כל אדם למות וסוף יהודי לטאַקסע, דאָס טייטש: דער סוף פון אַ מענטשן איז צו שטאַרבן און דער סוף פון אַ יידן — צו צאָלן טאַקסע! דער טויט און די טאַקסע — דאָס זענען בטבע אַזעלכע צוויי זאַכן, וואָס מען קאָן פון זיי כּשום אופן נישט פטור ווערן. אַזוי האָט דער

אויבערשטער באשאפן די וועלט, און ווי ער האָט זי באשאפן, אזוי איז גוט, אזוי געהער עס זיכער צו זיין. קשיות פרעגן נאָר אַפיקורסים... שפעטער אַביסל האָט מיט בנימינען זיך פאַרלאָפן אַ מעשה, וואָס ער האָט מיט איר קונה שם געווען. אַרויסגייענדיק איינמאַל פון דער שטאָט, תמוז אין אַ הייסן טאָג צוועלף אַזייגער. אין דער פרי, סאַמע ווען די זון האָט געבראַטן, איז ער פאַרגאַנגען טיפלעך אין אַ וואַלד, אַקעגן אַ דריי תחום־שבתן פון דער שטאָט. מיט זיך אין דער קעשענע האָט ער געהאַט זיינע ספרים, וואָס אָן זיי פלעגט ער נישט גיין קיין טריט. ער איז געזעסן אין וואַלד אונטערגעלענט אונטער אַ בוים און האָט געשמאַק געטראַכט. צו טראַכטן האָט ער געהאַט זייער פיל. באַלד איז אים דער קאַפּ פאַרפלוין ווייט אַהין אין יענע לענדער אין עק וועלט. ער איז געגאַנגען איבער בערג, איבער טאָלן, איבער מדבריות און אַלע ערטער, וואָס שטייען אין זיינע ספרים. ער האָט געוואַנדערוועט פוס־טריט נאָך אַלעקסאַנדער מוקדון, נאָך אלדד הדיני וכדומה, ער האָט געזען דעם שרעקלעכן פיפערנאַטער, דעם לינדענוואַרעם, שלאַנגען, עקדישן און אַלע מיני שלעק און משלחתן. ער האָט זיך צוגעשלאָגן צו די רויטע יידלעך און גערעדט מיט די בני משה. דערנאָך איז ער בשלום צוריקגעקומען צו זיך און האָט געטראַכט, ווי אזוי און ווען זשע זאָל ער שוין טאַקע מאַכן די נסיעה.

אין מחשבותן איז דערווייל צוגעפאַלן די נאַכט. ער איז אויפגעשטאַנען, אויסגעגלייכט די ביינער און זיך געלאָזט גיין אַהיים. ער גייט און גייט, נאָך אַלין נישט פונעם וואַלד אַרויס. ער גייט אַ שעה, צוויי, דריי, פיר שעה, ס'איז קיין סוף, קיין עק. ער האָט נאָך טיפער אין וואַלד זיך פאַרשלאָגן און דאָ איז פינצטער, כאַטש אַן אויג אַרויסצונעמען. פלוצים איז נאָך געוואָרן אַ שטורעם־ווינט מיט אַ שלאַקסרעגן, עס האָט געבליצט, געדונערט און די ביימער האָבן גערוישט אַ שרעק! בנימין איז געבליבן שטיין, דער רעגן האָט אים גע־וואָשן, אַ צאָן אָן אַ צאָן האָט אים געקלאַפט פאַר קעלט, פאַר נעץ און פאַר גרויס פחד. עס האָט אים זיך געדאַכט, אַט פאַלט אויף אים אָן אַ בער, אַט פאַרצוקט אים אַ לייב, אַ לעמפערט, אַט גייט דער מאַטוֹל, וואָס כפי עס שטייט אין „צל עולם“, איז ער אַ גרויסער, אַ לאַנגער מין באַשעפעניש מיט צוויי לאַנגע הענט, מיט וועלכע ער וואַרפט אַנידער אַ העלפאַנט. אַנגסטן האָבן אים באַשלאָגן, נעבעך, און דאָ איז ער נאָך טויט־הונגעריק, חוץ אַ רעטשן קיכל איז דעם גאַנצן טאָג אין זיין מויל נישט געקומען. ער האָט פאַר אַלע צרות זיך גענומען דאַוונען מעריב און געדאַוונט מיט התלהבות פונעם גאַנצן האַרץ. גאַט האָט געהאַלפן, ס'איז טאָג געוואָרן. אונדזער בנימין נעמט זיך ווייטער צום גיין אויף גאַטס באַראַט. ער גייט, ער גייט, ביז ער שלאַגט זיך צום סוף אַרויף אויף עפעס אַ שמאַלן וועג. מיט דעם וועג איז ער געגאַנגען

אָקעגן אַ שעה צוויי און פלוצים דערהערט ער פון דער ווייטנס אַ קול פון אַ מענטשן. אַנשטאַט ער זאָל מיט דעם קול זיך דערפרייען, איז ער, שונאי־ציון, פאַרצאַפלט געוואָרן. אים האָט זיך נישט אַנדערש געדאַכט, אַז דאָס איז אַוודאי אַ גולן. מחמת שרעק האָט ער זיך געלאָזט לויפן צוריק אָן אַטעם, באַלד אָבער האָט ער זיך באַטראַכט: פע, בנימין! דו ווילסט וואַנדרעווען אַזוי ווייט איבער ימים און מדבריות, וואָס דאָרט שוויבלט און גריבלט פון עקדישן, פון חיות רעות און ווילדע אומות, און דאָ האָסט דו מורא פאַרן גע־דאַנק, טאַמער באַגעגנסט דו אַ גולן. אַי, פע, מעגסט, כִּלְעבן, זיך שעמען, בנימין! איז דען אַלעקסאַנדער מוקדון אויך אַנטלאָפן אַזוי ווי דו? האָט דען אַלעקסאַנדער מוקדון אויך אַזוי ווי דו זיך מייאש געווען, בשעת ער איז געפלוּיגן רייטנדיק אויף זיין אַדלער און ס'איז אויסגעגאַנגען דאָס פלייש פונעם שפיץ שפיז, וואָס דער אַדלער פלעגט עס פיקן און פליען דורכדעם אַלץ העכער? ניין, אַלעקסאַנדער מוקדון איז נישט אַנטלאָפן, אַלעקסאַנדער מוקדון האָט ביי זיך אַליין אויסגעשניטן אַ שטיק פלייש און אַרויפגעשטאַכן אויפן שפיז! אדרבה, שטאַרק זיך, בנימין, דאָס וויל גאַט דערמיט דיך נאָר אויספרואוון. האַלטסט דו אויס די פראַבע, אַז וואויל און גוט איז דיר דענסטמאַל! דענסטמאַל, בנימין, ביסט דו אַ מענטש און וועסט טאַקע ווערט זיין צו האַבן די זכיה פון השם יתברך צו דערגרייכן דיין וואונטש וועגן די בני משה און מיט זיי איבערשמועסן מכה דעם כלל ישראל אין אונדזער ווינקל; דערציילל זיי גאַנץ בפרטיות די הנהגות פון אונדזערע יידעלעך דאָ, וואָס זיי טוען און וואָס זיי מאַכן. וועסט דו איצט אויסשטיין נאָך אי די דאָזיקע פראַבע און גיין צוריק אָקעגן דעם קול, דענסטמאַל ביסט דו מנצח אַלע פחדים און שרעקענישן. וועסט ווערן אַ כלי־שלמה, אַ ברכה, אַ בענטשונג צווישן די קינדער ישראל און אַנטאָן כבוד גאַנץ טונעיאַדעווקע. טונעיאַדעווקע און מוקדון — דאָס וועלן זיין צוויי ערטער גלייך באַקאַנט אין דער גאַנצער וועלט דורך אַלעקסאַנדער טונעיאַדעווקער און בנימין מוקדון!...

אונדזער בנימין האָט זיך אומגעקערט טאַקע צוריק און איז געגאַנגען באַהאַרצט ווי אַ גבור מיט גרויס בטחון, ביז ער האָט פאַר זיך דערזען דעם גולן. דאָס איז געווען אַ פויער, וואָס איז געפאַרן אויף אַ פאַר אַקסן מיט אַנ־געלאָדענע זעק אין וואַגן.

— דאָב־דייען! — האָט בנימין צוגייענדיק אַ זאַג געטאַן ראַפּטאַם אויף אַ משונה קול, וואָס ער האָט אין זיך געהאַט אַלע טעמים: אי געשריי, אי געבעט, אי ווי איינער זאָגט: נאָ, נאָ טו מיט מיר וואָס דו ווילסט! אי עפעס ווי אַ בקשה: גוואַלד, האָב רחמנות אויף מיר, אויף מיין ווייב און קינדער, נעבעך!

אפואגנדיק, אדער אפשריינענדיק אי אפוויינענדיק דאס „דאבריידיען“, איז בנימין געבליבן אן לשון, ווי דערווארגן, דער קאפ האט אים זיך פאר- דרייט, אין די אויגן איז אים געווארן פינצטער, די פיס האבן אים אויפגעהערט צו דינען און ער איז טויט אנידערגעפאלן אויפן ארט.

אן ער האט אויפגעעפנט די אויגן און איז צו זיך געקומען, האט ער זיך געפונען ליגנדיק אין וואגן אויף א גרויסן זאק קארטאפלעס, איבערגעדעקט מיט א גראבער סוויטע, צוקאפנס איז אים געלעגן א געבונדענער האן, וואס האט אויף אים געקוקט אין דער זייט מיט איין אויגל און אים געגראבלט מיט די נעגל, צופוסן איז געשטאנען אנגעשטעלט קערבעלעך מיט יונגן קנאבל אי ציבעלעס און שאר ירקות, אייער, אפנים, איז דארט אויך געלעגן, ווארים פאלאווע זענען געפלויגן און אים פארשאטן די אויגן, דער פויער איז געזעסן, גערויכערט גאנץ רואיק די ליולקעלע און איטלעכע רגע אויף די אקסן אונטער- געשריגן: סאפ, הייטא, סאפ! די אקסן קוים וואס זיי האבן זיך גערירט, און די רעדלעך פונעם וואגן האבן משונה געסקריפעט איטלעכס אויף אן אנדער קול, אינאיינעם איז אויסגעקומען עפעס א סקריפענדיקער קאנצערט, וואס האט געגרייצט אין די אויערן, דעם האן, אפנים, ווי עס האט אויסגעזען, איז און סקריפעריי אויך נישט געווען לרצון, ווארים איטלעכס מאל בשעת די רעדלעך פלעגן אינגאנצן זיך אומדרייען און אויסלאזן אויף א סווישט מיט א שלשלת, פלעגט ער בנימינען א שטארקן גראבל טאן מיט די נעגל און א קריי געבן קוקוריקן מיט כעס, מיט אימפעט, אן עטלעכע רגע דערנאך פלעגט ביי אים כארכלען פארדומפן אינעווייניק אין האלדז, בנימין האט אין זיך נישט געפילט קיין גאנץ אבר און איז געלעגן א היפשע צייט שטארק פארדולט: א שפאס וואס ער איז אויסגעשטאנען, שרעק, הונגער, נעץ און קעלט! עס האט אים זיך געדאכט, אז א טערק האט אים געפאנגען אין דער מדבר און פירט אים פארקויפן ערגעץ פאר א קנעכט, ניכיי, האט ער געטראכט, ניכיי זאל ער מיך כאטש פארקויפן צו א יידן, וואלט איך נאך געקענט פארט עפעס אויפגעריכט ווערן, און באם אבער, ער וועט מיך פארקויפן צו א פרינץ אדער, חלילה, גאר צו א פרינצעסין פון די אומות העולם, בין איך דאך פארלוירן, פארלוירן אויף אייביק, דערצו נאך האט ער זיך גראד דערמאנט די מעשה פון יוסף הצדיק מיט זליכהן און האט מחמת יסורים א שטארקן קרעכץ געטאן, דער פויער האט זיך אומגעקוקט, אז ער האט דערהערט בנימינס קרעכץ, זיך צוגערוקט נעענטער און אים א פרעג געטאן:

— נו ושידקא, א שטשא, טראשקע ליפשע?

דער קאפ איז בנימינען באמת געווארן אביסל פרייער און ער האט זיך דערמאנט אינגאנצן, וואס מיט אים איז פארגעגאנגען, ער האט אבער זיך

געפילט זייער אין א שלעכטער לאַגע: גויאיש קען ער כמעט נישט קיין וואַרט. היינט וואָס-זשע טוט מען דאָ? ווי ענטפערט מען דעם ערל און ווי טענהט מען מיט אים זיך דאָ אויס, צו וויסן אַקוראַט, וואוהין ער פירט מיך? בנימין האָט געפרוואווט זיך אויפזעצן, נאָר אומזיסט. די פיס האָבן אים שטאַרק געבראַכן.

— טראַשקע טעבע ליפשע? — האָט אים דער פויער ווייטער אַ מאָל געפרעגט און טאַקע בנשימה אחת אַ מאָך געטאַן:
— סאָפּ, הייטאַ, סאָפּ!

— ליפשע. רק ריבי מאַי אַי, אַי, אַי! — האָט בנימין געענטפערט ווי ער האָט, נעבעך, געקענט און אים געוויזן אויף די פיס.
— איזווידיקי טי זשידקאַ?

— איזווידיקי טי זשיטקע?! — האָט בנימין געמאַכט מיט אַ ניגון, ווי אַ מהפך-פּשטא. — יאָ ניאַמקאַ, בניאַמקאַ אוב טונעיאדעווקו!

— טי איז טונעיאדעווקי? קאַזשי-זשע, שטשאַ טי וויטאַראַשטשיל נאָ מעני אַטשי אי גליאַניש יאַק שילאַני? אַליע מאַזשע טי טאַקי אי שילאַני. טראַסצאַ טוואַאי מאַטערי. סאָפּ, הייטאַ, סאָפּ!

— יאַ, סטייטש, יאַ טעבי לכתחילה קאַזאַטע, יאַ ניאַמקע סאַם אוב טונע־יאַדעווקו! — האָט בנימין געענטפערט, געמאַכט דערביי אַ רחמנות-פּנים, אַ ווייז געטאַן מיט דער האַנט און געבעטן רחמים: גוואַלד, אוב טונעיאדעווקי זשינקע טעבי דאַם טשאַרקע שלישי אי שאַבאַשקאַווע בולקע, אי דאַברע דאַנקויעט טעבי.

דער פויער, אַפּנים, האָט זיך אַנגעשטויסן, וואָס בנימין מיינט.

— דאַברי, זשידקאַ! — האָט ער געזאָגט, זיך געזעצט אויף זיין אַרט מיט דעם פנים צו די אַקסן און געמאַכט: סאָפּ, הייטאַ! —

אַקעגן אַ פאַר שעה אַרום איז דער וואַגן אַרויפגעפאַרן גלייך אויפן מאַרק אין טונעיאדעווקע. ווייבער און מאַנסביל האָבן זיך אַ שאַט געגעבן אַקעגן מיט פאַרשיידענע שאלות. דער שרייט:

— טשויעש, סקילקע כאַטשעס זאַ פיווען? זאַ ציבולי?
יענער פרעגט:

— מאַזשע מאַיעש קאַרטאַפּלי, יאַיצי?

בתוך הבאים קומט איינער מיט אַ שאלה:

— טשויעש, מאַזשע טי באַטשיל נאָ דאַראַגי זשידקאַ? או נאַס יעדין זשידקאַ, בניאַמקאַ, ווטשאַראַ פּראַפּאַל יאַק אוב וואַדי.

און איידער דער פויער האָט אוספּייעט אַיטלעכן צו ענטפערן, זענען די

אלע וויבער ווי די היישעריקן איבערגעפאלן דעם וואָגן, האָבן אויפגעדעקט די סוויטקע און אין איין קול אַרויסגעלאָזט אַ געשריי:

— בנימין!... ער איז דאָ! ציפּע־קרוינע! בת־שבע־בריינדל, לויפט גיכער צו זעלדן מיט דער גוטער בשורה, אַז איר שאָדן האָט זיך אָפּגעזוכט! זי וועט שוין נישט זיין קיין וויסטע עגונה.

ס'איז געוואָרן אַ רעש, אַ צונויפּלויפּעניש, גאַנץ טונעיאַדעווקע האָט זיך געוויגט, קינד און קייט זענען געלאָפּן אַנקוקן בנימינען. מען האָט אים פאַר־וואַרפּן מיט רייד, מיט שאלות, מיט ווערטלעך, מען האָט דערציילט, אַז דעם גאַנצן נעכטיקן טאָג מיט דער נאַכט האָט מען אים געזוכט, געאַקערט, מען האָט אים שוין געהאַלטן פאַר אַ קדוש און זיין ווייב פאַר אַ וויסטע עגונה.

פּלוצים אין מיטן געטומל איז דאָס ווייב זינס צוגעלאָפּן מיט אַ געוויין, זי האָט געבראַכן די הענט אַנקוקנדיק איר באַשערטן, ווי ער ליגט בלייך און טויט און קען קיין ריר זיך נישט טאָן. זי האָט, נעבעך, אַליין נישט געוואוסט וואָס צו טאָן, צי זאָל זי אים שילטן, אויסלאָזן צו אים איר שווער ביטער געמיט, צי זאָל זי אַרויסווייזן איר פּרייד, איר שמחה, וואָס גאַט האָט זי, וויסטע עגונה, אויפּגעריכט.

אין עטלעכע מינוט אַרום האָט מען בנימינען, אַזוי טאַקע ווי ער איז געלעגן אויפּן זאַק קאַרטאַפּלעס, געפירט צו זיך אַהיים איבער דעם מאַרק מיט אַ גרויסן פאַראַד. דער גאַנצער טונעיאַדעווקער עולם פון קליין ביז גרויס האָט אים אָפּגעגעבן כבוד, קיינער האָט זיך נישט געלאָזט בעטן, און אים באַגלייט מיט אַ רעש, מיט אַ געשריי: קדוש! קדוש! קדוש!

דער נאַמען קדוש איז בנימינען פון דענסטמאַל אָן טאַקע אויף תמיד גע־בליבן. ער האָט געהייסן בנימין דער קדוש און זיין ווייב — זעלדע די עגונה. דער טונעיאַדעווקער מומחה איז נאָך דעם טאָג טאַקע צו בנימינען גע־קומען און האָט אים געגעבן ראַטונעק מיט אַלע תּחבולות, וואָס איז נאָר מעגלעך געווען. ער האָט אים געשטעלט באַנקעס אי פּיאָווקעס, אויך אינגאַנצן אים אָפּגעגאַלט און געזאַגט פאַרן אַוועקגאַנג, אַז נאָך די אַלע מיטל וועט ער, אַם־ירצה־השם, גענעזן ווערן און וועט נאָך מאַרגן קענען, אויב ער וועט כּח האָבן, גיין אין בית־מדרש אַריין גומל בענטשן.

דאָס דריטע קאַפּיטל

ווי בנימין סקאַמפּאַניעט זיך מיט סענדערל דער יידענע

די דאָזיקע מעשה, וואָס מיט בנימינען האָט זיך געטראָפּן, וואָס האָט אַנ-געמאַכט אַזוי פּיל יסורים זיין ווייב, אַזוי פּיל לייטישע רייד אי אין דער שטאַט, אי דאָרט אונטערן אויוון, אי אויף דער אויבערשטער באַנק, האָט אין פּלוג, דאַכט זיך, באַדאַרפט אויף אייביק פון אים אַרויסשלאָגן דעם געדאַנק פון זיין נסיעה אין די ווייטע מקומות, נאָר אָבער אַ טעות, פאַרקערט, עס האָט נאָך אין אים דעם דאָזיקן געדאַנק ערשט בעסער אַריינגעשלאָגן. ער האָט פון דענסטמאַל אַן אויף זיך געקוקט מיט דרד-אַרץ ווי אויף אַ מענטשן, אַ געניטן, וואָס איז גענוג אין זיין לעבן אויסגעשטאַנען, ער איז ביי זיך געווען צען מאָל טייערער פאַר זיין באַהאַרצטקייט, פאַר זיין שטאַרקייט, מיט וועלכער ער איז אויסגעשטאַנען אַזוי פּיל שווערע פּראָבעס און גובר געווען אינגאַנצן די טבע זיינע. ער האָט אַנגעהויבן זיך צו האַלטן פאַר אַ גבור, פאַר אַ חקרן, וואָס האָט אַ ידיעה אין אַלע שבע חכמות, וועלכע עס געפינען זיך נאָר אין דעם „צל עולם“, וואָס האָט זיך אַנגעלייענט ווי אַ פּויק אין אַזעלכע מיני ספרים און ווייסט וואָס אויף דער גאַנצער וועלט טוט זיך. ער האָט אַנגעהויבן אַליין אויף זיך אַ מבין צו ווערן און זיך אַליין צו באַדויערן, וואָס ער, אַזאַ מענטש ווי ער, געפינט זיך, נעבעך, כּשושנה בין החוחים, ווי אַ רויז צווישן דערנער, וואו? אין טונעיאַדעווקע, אין אַזאַ העק, צווישן פּראָסטע מענטשן, וואָס פאַרשטייען נישט און ווייסן נישט פון זייער לעבן צו זאָגן! די לייטישע רייד און די ווערטלעך, וואָס זענען איבער אים געפאַלן, זיי האָבן אדרבה אים ערשט גע-טריבן אין וועג אַריין, עס האָט אים זיך געגלוסט ווי צום גיכסטן אַוועק פון טונעיאַדעווקע. ווי דערלעב איך שוין, פּלעגט ער אַלץ טראַכטן, זיך אַוועק-צולאַזן אַהין, ווייט, און קומען בשלום צוריק מיט ישועות און נחמות אויף יידן, מיט כבוד און מיט אַ גוטן נאַמען אין דער וועלט, און דענסטמאַל וועט גאַנץ טונעיאַדעווקע וויסן, פון קליין ביז גרויס, וואָס איך בנימין בין, וואָס איך בנימין באַטייט...

בנימינען האָט לעת-עתה אַפּגעהאַלטן פון דער נסיעה נאָר די דאָזיקע קליינע מניעות: ערשטנס, וואו נעמט מען אויף הונגאָוט? ביי אים אַליין האָט קיינמאַל זיך נישט געפונען קיין גראַשן אין קעשענע. ער פּלעגט תמיד זיין ליידיק אין בית-המדרש און זיין פּלונגטע איז געווען די אשת חיל, די פרנסה-געבערין פון אַ נאַס אַפּטייקל, וואָס זי האָט זיך געמאַכט באַלד נאַכן קעסט

אראפגייענדיק, און, משטיינס-געזאגט, וואָס דאָס גאַנצע קלייטל האָט אָנגע-
טראָפּן. ווען זי זאל דערביי נישט געווען אַרבעטן זאָקן, נישט פליקן ווינטער
ביז שפעט אין דער נאַכט פעדערן, נישט פרעגלען אויף צור-פאַרקויפּן פּסחדיק
שמאַלץ, נישט איינהאַנדלען אַמאַל אין אַ מאַרק-טאַג ביי אירע באַקאַנטע
פּויערים קיין מציאות, וואָלט נישט געווען מיט וואָס די נשמה צו דערהאַלטן.
פאַרקויפּן עפעס פון שטוב-זאַכן? נאָר וואָס אָבער האָט דאָרט זיך געפונען?
אַ פאַר מעשענע לייכטער, וואָס זענען זעלדען געבליבן ירושה פון אירע על-
טערן, אין וועלכע זי בענטשט ליכט, שיערט עס תמיד און זיך דערמיט
שטאַרק מהנה. קיין צירונג האָט זי נישט חוץ אַ זילבערן רייפעלע מיט אַ פּערל
פון איר מאַמעס שטערנטיכל, וואָס דאָס ליגט ביי איר פאַרשלאָסן און טוט
עס אָן נאָר אַמאַל בשעת אַ גרויסע שמחה אָדער בשעת אַ מזל-טוב אָפּגעבן.
פאַרקויפּן זשע עפעס פון זיינע חפּצים? נאָר אינגאַנצן האָט ער געהאַט אַ שבת-
דיקע אַטלעסענע קאַפּאַטע נאָך פון דער חתונה אָן, צעהאַקט, צעפאַלן פאַרנט
אי הינטן און דער געלער אונטערשלאַק האָט אַרויסגעקוקט. אמת, ער האָט
געהאַט אי אַ טולעפל, נאָר, משטיינס-געזאָגט, אַ טולעפל, ס'האַט נאָר אַזוי
געהייסן! דער קאַלנער מיט גאַרנישט באַלייגט. בשעת זיין חתונה האָט דער
טאַטע זיינער, אים צו לאַנגע יאָר, געהייסן נישט זשאַלעווען, אַדרבה, מאַכן
אַ לאַנגן קאַלנער פון דער פולער האַנט און אַפּשטעפּן אים לעת-עתה פון
אויבן מיט אַ שטיק אונטערשלאַק, וואָס איז געבליבן יתור פון זיין קאַפּאַטע,
און האָט דערביי זיך מתחייב געווען ביים סילוקן דעם מותר פונעם נדן, אונטער-
שלאַנגן דעם טולעפל מיט פוטער און באַלייגן דעם קאַלנער מיט פּי. דעם
נדן האָט ער נישט געסילוקט, און דער טולעפל מיט דעם קאַלנער זענען גע-
בליבן אַזוי ווי ס'איז געווען ביז דעם היינטיקן טאַג...

אַ חוץ דעם האָט בנימין נישט געוואוסט, ווי מען רייסט זיך אַרויס פון
דער היים.

איבערשמועסן מכה דער נסיעה מיט זיין פּלוניתטע און אַרויסזאָגן איר
די גאַנצע זאַך בפּירוש? חלילה וחס! עס וואָלט געוואָרן אַ ליאַרעם, אַ גע-
פּילדער, זי וואָלט אים אָפּגעוויינט מיט טרערן און אים געהאַלטן זיכער פאַר
ריין משוגע, וואָרים ווי האָט אַ ידענע שכל אַזעלכע ענינים משיג צו זיין?
אַ ידענע, אַז זי איז שוין אַפּילו גאַר די אשת חייל, איז זי דאָך פאַרט נישט
מער ווי אַ ידענע. וואָס דער מינדסטער מאַנסביל האָט אין נאַגל, האָט עס
נישט, און קען עס גאַרנישט האָבן, די פּיינסטע און די קליגסטע ידענע אַפּילו
אין איר קאַפּ...

אָוועקגיין זשע בשתיקה און דעם זיי-געזונט פאַרגעסן? איז עפעס אויך
פּריקרע, דאָס איז אַביסל מעשה ליטוואַק, ווידער זשע בלייבן זיצן אין דער

היים און אפזאגן זיך פון דער גאנצער נסיעה? דאס איז ריין אוממעגלעך.
עס הייסט אזוי פיל ווי א מעשה אנטאן זיך.

די נסיעה איז בנימינען געווארן די צווייטע נאטור, ווי א ייד מוז דריי
מאָל אין טאָג דאווענען, אזוי האָט ער געמוזט איטלעכע רגע אין דער נסיעה
טראַכטן. אפילו אין שלאָף איז זי אים פון זינען נישט אַרויס, און האָט אים זיך
שטענדיק געהלומט. זי האָט טיף זיך איינגעוואַרצלט אים אין האַרץ און זיך
באַשעפטיקט געמאַכט מיט זיינע אויגן און אויערן אזוי, אז ער האָט אויפֿ-
געהערט צו זען אי צו הערן דאָס אַלצדינג, וואָס פאַר אים, ער האָט נאָר געזען
אי געהערט דאָס וואָס טוט זיך דאָרט, דאָרט העט ווייט אין יענע מקומות.
נישט איין מאָל פלעגט ער אין אַ שמועס מיט מעצען פלוצים אַריינמישן:
הינדיאַ, סמבטיון, אַנטיקודאַ, פיפערנאַטער, לינדענוואַרעם, אייזל, מוילאייזל,
באַקסער, כּפּיחת, טערק, טאַטער, גולן וכדומה נאָך אַזעלכע ווערטער.

די נסיעה האָט געמוזט געמאַכט ווערן, נאָר וואָס טוט מען מיט די מניעות?
דאָ האָט ער זיך קיין עצה נישט געקענט געבן. ער האָט געפילט, אז ער באַדאַרף
האַבן איינעם, מיט וועמען ער זאָל קענען מכה דעם זיך מיישב זיין.

איש אחד היה בטונעיאדעווקע, איין מענטש איז געווען אין טונעיאדעווקע,
ישמו סענדערל, און ער האָט געהייסן סענדערל, נאָך זיין עלטער-זיידן רב
סענדערל. זה הסענדערל, דער סענדערל, היה איש פשוט, איז געווען אַ פשוט
מענטשל, דאָס הייסט, אַ פראַסטער אָן חכמות. אין בית-המדרש האָט ער גע-
האַט אַ שטאַט אונטער דער בימה און דאָס אַליין איז שוין דער בעסטער סימן,
אַז ער איז ניט געווען פון די טונעיאדעווקער פיינע בריות, פונעם דאָרטיקן
צימעס און דער גילדענער פּאַן. די שמועסן אין בית-המדרש אָדער ערגעץ
אַנדערש פלעגט ער דאָס רוב ציהערן שטיל, ווי אַ זייטיקער פאַרשוין. נאָר
פלעגט ער אַמאָל זיך אַרפון אַ וואָרט, האָט עס אָנגעמאַכט אַ גרויס געלעכטער,
נישט מחמת דרינען איז געלעגן עפעס אַ ווילדע חכמה אָדער אַ גרויסע המצאה,
ניין, נאָר גלאַט זיינס אַ וואָרט האָט עפעס געמאַכט לאַכנדיק, כאַטש ער האָט
עס, נעבעך, געזאָגט גאַנץ פשוט בתמימות און האָט כלל גאָר נישט געמיינט
יענעם דערמיט לאַכנדיק צו מאַכן. אדרבה, אַז מען פלעגט לאַכן, פלעגט ער
אויסשטעלן אַ פאַר אויגן און אַנקוקן, פאַר וואָס מען לאַכט. פאַראיבל האַבן
דערפאַר פלעגט ער קיינמאָל נישט, וואָרים ער איז בטבע געווען אַ גוטער,
אַ שטיל מענטשל, ווי עס גיט זיך אַמאָל אויס אַ שטילע קו; ער האָט גאָר נישט
געוואוסט, אַז מען באַדאַרף פאַראיבל האַבן. יענער לאַכט, נו, מילא, לאַז ער
זיך לאַכן, מסתמא האָט ער דאָך הנאה.

דאָך מוז מען מודה זיין, אַז אין סענדערלס אַ וואָרט איז אַמאָל געלעגן
טאַקע אָן אמת גלייכער איינפאַל, כאַטש ער אַליין האָט עס גאָר אזוי ווייט נישט

געמיינט און דאָס געזאָגט גלאַט בתמימות. מיט אים פלעגט מען ליב האָבן קאַטאַוועס צו טרייבן. דער גרעסטער טייל בערלעך אין תשעה-באב זענען אין זיינע פּאות איינגעפלאַנטעט געווען. דער בעסטער חלק קישעלעך, וועלכע מען וואָרפט הושענא רבה ביי דער נאַכט ביים אויפזיין, איז אים אָנגעקומען. אַקעגן זשע דער קלענסטער חלק רעטשן קיכל און בראַנפן פון תיקון אָדער גלאַט אַזוי בראַנפן — איז ווידער טאַקע אים אָנגעקומען.

הכלל, סענדערל איז תמיד און אומעטום געווען דאָס כפרה-הינדל. סענ-דערל איז בטבע נישט געווען, ווי אַנדערע, קיין עקשן; האָט איינער געזאָגט אַזוי, איז פון זיינעטוועגן רעכט געווען אַזוי. סענדערל האָט געטאָן יענעמס רצון, נישט מחמת מבטל-צו-זיין זיין רצון, כדי יענער זאָל דערפאַר מבטל-זיין זיין רצון פאַר זיין רצון, נאָר גלאַט, פּראַסטע איז מאַסטע, ער האָט געטאָן יענעמס רצון.

— וואָס אַרט עס מיך? — איז זיין שטייגער געווען צו זאָגן. — וואָס פאַר אַ דאגה איך האָב? דו ווילסט דווקא אַזוי, נו זאָל זיין אַזוי.

צווישן יינגלעך איז סענדערל געווען אַ יינגל. ער פלעגט עפטערס גיין, שמועסן, זיך שפּילן מיט זיי אינאיינעם און האָבן דערפון תענוג. צווישן זיי איז סענדערל באמת געווען ווי אַ שטילע בהמה, וואָס לאָזט צו זיך צו קינדער, זיי זאָלן אויף איר רייטן און איר קראַצן די מאַרדע. קונדסים פלעגן אים קריכן אויפן קאַפּ און צופן אים ביים בערדל. אַנדערע פלעגט עס אַמאָל אַרן און פלעגן אָנשרייען:

— תרבות, שקצים, פאַר אַן עלטערן, פאַר אַ יידן מיט אַ באַרד! וואָס צופט איר אים דאָס בערדל?!

— נישקשה, נישקשה, — פלעגט סענדערל זיך אַנרופן, — וואָס אַרט עס מיך? וואָס פאַר אַ דאגה איך האָב? זאָלן זיי מיך אַביסל קראַצן.

ביי זיך אין דער היים האָט סענדערל, נעבעך, קיין האַניק נישט געלעקט. זיין ווייב איז געגאַנגען אין ספּאָדיק און ער האָט ביי איר געהאַט אַ וויסטן, ביטערן חלק. זי פלעגט אים האַלטן אין דער מורא. אַמאָל דערלאַנגען אַ זעץ, און ער, נעבעך, האָט עס געמוזט מקבל באהבה זיין. אונטער אַ יום-טוב פלעגט זי אים אַנידערשטעלן אויסווייסן די שטוב און אונטערבינדן אים דאָס בערדל מיט אַ טיכל. ער פלעגט איר שוילן קאַרטאַפלעס, קאַטשען און בראַקן לאַקשן, אַנפּילן פּיש, אַנטראַגן אי אַרײַנלייגן אין אויוון האַלץ און אונטערהייצן, אַקוראַט ווי אַ יידענע. דעריבער האָט מען אים טאַקע גערופן „סענדערל די יידענע“. אַט-דעם „סענדערל די יידענע“ האָט אונדזער בנימין אויסגעקליבן אים צעעפענען דאָס האַרץ און מיט אים זיך שוואַל בעצה זיין, וואָס ער זאָל טאָן. דער טעם דערפון: פאַרוואָס גראַד סענדערל? איז דער, ווייל בנימין האָט

תמיד געפילט צו אים עפעס א שטיקל ליבשאפט. סענדערל איז אין פיל זאכן אים זייער געפעלק, ער האט אין א סך ענינים זיך מיט אים אויסגעלייכט און פלעגט אמאל אין א שמועס מיט אים זיך פשוט מחיה זיין. מעגלעך אפשר נאך אי צוליב דעם אויך, וואס בנימין האט גערעכנט דערויף, וואס סענדערל איז קיין עקשן נישט. ער, סענדערל, וועט זיין פלאן אָננעמען און אים נאָכ־געבן אַלצדינג, וואָס ער וועט אים זאָגן. און אויב סענדערל וועט אפשר אין עטלעכע פונקטן זיך איינשפּאַרן, וועט ער אים מיט גאָטס הילף און מיט זיין חלקת הלשון גובר זיין...

ויהי כבוא בנימין לסענדערל, און אז בנימין איז געקומען צו סענדערלען, האָט ער אים געטראָפּן כשהוא יושב על ספסל החלב וקולף קאַרטאַפּלעס, ווי ער זיצט אויף דער מילכעדיקער באַנק און שיילט קאַרטאַפּלעס. איין באַק האָט אים שטאַרק געפּלאַמט און אונטערן אויג איז אים געווען בלוי מיט אַ גראַבעל, עפעס ווי מען דערלאַנגט אַ קרעל מיט אַ נאָגל. ער איז געזעסן ווי אַ נעכטיקער, באַטריבט און פאַראומערט ווי אַ יוגנט, וואָס דער מאַן אירער האָט זי אוועקגעוואָרפּן און איז אוועקגעגאַנגען למדינת הים, אָדער ווי אַ אשה, וואָס דער מאַן האָט איר דערלאַנגט אַ פאַטש...

סענדערלס ווייב איז נישט געווען אין דער היים.

— גוט־מאָרגן, סענדערל! וואָס ביסטו, סערדצע, אַזוי באַטריבט! —
האָט בנימין געזאָגט אַריינקומענדיק און געוויזן סענדערלען מיט אַ פינגער אויף דער באַק. האָ, ווייטער זי? וואו איז זי, די בחורטע?
— אין מאַרק.

— גאַנץ גוט! — האָט בנימין כמעט אַ געשריי געטאָן פאַר גרויס שמחה. לייג אוועק, נשמה מיינע, דיינע קאַרטאַפּלעס און קום מיט מיר אין אַלקיר אַריין. דאָרט איז קיינער נישטאָ? קיין שומר מיט דיר באַדאַרף איך איצט נישט האָבן, איך וויל דיר אַנטפלעקן מיין האַרץ. איך קאָן מיר שוין נישט איינהאַלטן, עס קאָכן אין מיר די געבליטן, אַך גיכער, סערדצע, גיכער, זי קאָן נאָך אַנקומען און אונדז שטערן איידער מיר וועלן פאַרטיק ווערן.

— וואָס אַרט מיך? דו ווילסט טאַקע גיך, זאָל זיין גיך, וואָס פאַר אַ דאָגה איך האָב? — האָט סענדערל זיך אָנגערופּן און איז אַריין אין אַלקיר.
— סענדערל! — האָט בנימין אָנגעהויבן מיט אַזאַ שמועס. — זאָג מיר, דו ווייסט, וואָס אויף יענער זייט טונעיאַדעווקע איז?
— איך ווייס. דאָרט איז די פּריטשעפע, וואו מען באַקומט אַמאַל אַ גוט ביסל בראַנפּן.

— דו ביסט אַ נאַר, איך מיין ווייטער, אַ סך ווייטער.
— נאָך ווייטער פון דער פּריטשעפע? — האָט סענדערל פאַרוואונדערט

זיך אָנגערופן. — ניין, ווייטער דערפון ווייט איך נישט, און דו, בנימין, ווייסט ?
— אויב איך ווייס ? אַ שאלה אַביסל, אויב איך ווייס ? דאָרט איז ערשט
דאָ אַ וועלט ? — האָט בנימין אַ זאָג געטאָן מיט התלהבות, גלייך קאַלאַמבוס
בשעת ער האָט אַנטדעקט אַמעריקע.

— וואָס זשע איז אַזוינס דאָרטן ?

— דאָרטן, דאָרטן, — האָט בנימין זיך צעפלאַקערט, — פּיפּערנאָטער !
לינדענוואָרעם !...

— דער לינדענוואָרעם, מיט וועלכן שלמה המלך האָט געשניטן די שטיי-
נער צום בית-המקדש ? — האָט סענדערל אַריינגערוקט זיין וואָרט בתמימות.
— יאָ, נשמה מיינע, יאָ, דאָרט אין ארץ-ישראל, דאָרט אין יענע מקומות...
האָ, דו וואַלסט געוואַלט זיין דאָרט ?

— און דו ווילסט ?

— אַ שאלה אַביסל ! איך וויל, סענדערל, איך וויל און וועל טאַקע דאָרט
באַלד זיין.

— איך בין דיך מקנא, בנימין. דו וועסט עס דאָרט זיך אָנעסן אַביסל
מיט באַקסערן און מיט טייטלען. האָהאָ !

— דו, סענדערל, קענסט עס אויך עסן ווי איך. דו האָסט אין ארץ-ישראל
אַזאַ חלק ווי איך.

— חלק האָב איך טאַקע. נאָר ווי קומט מען אָבער אַהין ? דאָרט איז
דאָך דער תּוּגָר.

— דערצו, סענדערל, איז דאָ אַ תּרופּה. זאָג מיר, סערדצע, דו ווייסט
עפעס פון די רויטע יידלעך ?

— איך האָב זיך אָנגעהערט גענוג מעשיות איבער זיי אונטערן אויוון,
נאָר וויסן אַקוראַט וואו זיי זיצן און ווי מען קומט צו זיי, דאָס ווייסט איך נישט.
איך זאָל וויסן, מסתּמא, וואַלט איך דיר מודיע געווען. פאַרוואָס נישט ?
וואָס אַרט עס מיך ?

— הע-הע ! זעסטו, און איך ווייס, — האָט בנימין געזאָגט מיט גדלות
און אַרויסדערטאַפט פון קעשענע דעם „שבחי ירושלים“. זעסטו אָט וואָס דאָ
שטייט. איך וועל דיר עס לייענען.

„אַז איך בין געקומען קיין ברוט“, אַזוי שטייט געשריבן, האָב איך גע-
פונען פיר יידן פון בבל. האָב איך גערעדט מיט איינעם פון זיי, וואָס האָט
פאַרשטאַנען לשון קודש און האָט געהייסן ר' משה, האָט ער מיר דערציילט
גאַנץ אמתע זאַכן פונעם טייך סמבטיון, אַז ער האָט געהאַרכט פון ישמעאליים,
וואָס האָבן אים געזען, און אַז דאָרט זענען דאָ די בני משה.“

— אויך זאָגט ער ווייטער : „אַז דער נגיד האָט מיר דערציילט, אַז אַ יאָר

דרייסיק אין דעם איז ביי אים איינגעשטאנען איינער, וואָס ער איז געווען פון שבט שמעון, און ער האָט געזאָגט, אַז אין זיין מקום זענען דאָ פיר שבטים, איינער פון זיי איז דער שבט יששכר, וואָס איז זיך עוסק אין תורה, און פון דעם שבט איז דאָ אַ מלך איבער זיי." —

הוץ דעם שטייט נאָך בפירוש אי אין דעם דאָזיקן ספר „מסעות בנימין“ אַט-די ווערטער: „פון דאָרט איז אַ מהלך פון צוואַנציק טעג צו די בערג ניסבון, וואָס אויף דעם טייך גוזן, אין די בערג גיסבון זענען דאָ פיר שבטים: דער שבט דן, דער שבט זבולון, דער שבט אשר און דער שבט נפתלי, זיי האָבן מדינות און כרכים אין די בערג. פון איין זייט נעמט זיי אַרום דער טייך גוזן, זיי האָבן ניט אויף זיך קיין יאָך פון די אומות, נאָר איין מלך איז דאָ איבער זיי און ער הייסט ר' יוסף אַמרכלאָ הלוי. און זיי האָבן אַ ברית, אַ בונד מיט דעם כופר אַל-תורד“. הוץ דעם שטייט נאָך און נאָך זאָכן וועגן די בני רכב אין דעם לאַנד תימא, וואָס זיי האָבן איבער זיך אַ יידישן מלך און פאַסטן און בעטן גאָט תמיד אויפן גלות ישראל. נו, וואָס דענקסט דו, סערדצע, אַז זיי וואַלטן, אַ שטייגער, פלוצים דערזען מיך, מיך זייער ברודער בנימין פון טונעיאַדעווקע קומט צו זיי צו גאַסט? האַ, וואָס דענקסט דו, סענ-דערל? אדרבה זאָג, איך בעט דיך, וואָס זאָגסטו דערצו?

— זיי וועלן פשוט זיך מחיה זיין, זאָג איך דיר, בנימין, אַ קאַטאָועס זאָג גאַסט, זאָג טייערער גאַסט! איטלעכער וועט דיך פאַרבעטן צו זיך אויף אַ מאַלצייט. דער מלך אַמרכלאָ מסתמא אויך. לאַז זיי דאָרט כאַטש פון מיר גאָר פריינטלעך געריסן. איך זאָל קענען, וואַלט איך, כילעבן, אויך מיט דיר אַהין געגאַנגען.

— האַ! — האָט בנימין אַ מאַך געטאָן פאַרפלאַמט פון אַ נייעם געדאַנק, וואָס איז אים איינגעפאַלן. — האַ! טאַמער באמת טאַקע, סענדערל-סערדצע, וואַלטט דו מיט מיר אינאיינעם געמאַכט די נסיעה? נאַרעלע, אַצינד, כילעבן, האָסט דו זייער אַ גוטע געלעגנהייט. איך גיי אַ בלויז אַהין, וועל איך דיך מיטנעמען. נאַרעלע איינער, אין צווייען איז היימלעכער. טאַמער וועל איך דאָרט, אַ קשיא אויף אַ מעשה, ווערן מלך, וועל איך דיך מאַכן, כילעבן, פאַר אַ משנה למלך. נאָ דיר מיין האָנט תקיעת-כף! וואָס וועסט דו, נאַרעלע, דאָ זיצן און ליידן גלות, נעבעך, פון דיין פלוניטטע, די רשעטע, קוק אַן, וואָס פאַר אַ באַק, נעבעך, דו האָסט. דו האָסט דאָך ביי איר אַ וויסטן, פינצטערן מזל. כילעבן, סענדערל, קום, וועסט, נישקשה, קיין חרטה נישט האָבן.

— טאָ — האָט געזאָגט סענדערל, — אויב דו ווילסט דווקא אַזוי, זאָל זיין אַזוי, אַי זי? וואָס פאַר אַ דאגה איך האָב? אַ נאָר וואַלט איך באַדאַרפט זיין איר זאָגן, וואוהין איך לאַז מיך אַוועק.

— נשמה מיינע, לאַמִּיך דיר אַ קוש טאַן! — האָט בנימין אַרויסגעלאָזט מיט גרויס שמחה און פאַר ליבשאַפט אַרומגענומען סענדערל די יידענע. — דו האָסט מיר, נשמה מיינע, מיט איין וואָרט פאַרענטפערט אַ קשיא, אַ קלאַץ־קשיא! איך זאָג איצט אויך אַזוי ווי דו: אי זי? מיינע, מיין איך. וואָס פאַר אַ דאגה איך האָב? ס'איז אַבער דאָ נאָך אַ קשיא: וואו נעמט מען אויף הוצאות?

— אויף הוצאות? דו ווילסט דען זיך אויסקליידן, בנימין, אָדער איבער־ניצעווען דיין קאַפּאַטע. הערסט־דו, און איך וואָלט געזאָגט, מען באַדאַרף, כ'לעבן, נישט. אין וועג איז אדרבה גלייכער אַלטע קליידער. דאָרט וועלן מיר מסתמא באַקומען נייע שיינע קאַפּאַטעס.

— יא, טאַקע אמת, דאָרט האָב איך שוין קיין דאגה נישט. מען באַדאַרף דאָך אַבער לעת־עתה ביז דאָרט האָבן עפעס געלט פראַסט אויף צו עסן?
— וואָס הייסט, בנימין, אויף צו עסן? דו האָסט דען בדעה מיטפירן מיט זיך אַ קיך? צו וואָס? נישטאָ דען אויפן וועג קיין קרעטשמעס, קיין הייזער?

— איך פאַרשטיי דיך, סענדערל, נישט, וואָס דו מיינסט, — האָט בנימין פאַרוואונדערט זיך אַפּגערוּפּן.

— איך מיינ, האָט סענדערל געענטפערט בתמימות, — אַבי ס'איז דאָ נאָר הייזער, קאָן מען אין איין וועג טאַקע גיין איבער די הייזער. וואָס טוען דען אַלע אַנדערע יידן? היינט גייען אַ טייל צו יענע אין די הייזער, דערנאָך גייען יענע פון זייער זייט צו אַנדערע אין די הייזער. ס'איז דאָך אַ יידישע זאך, נאָר אַ גמילות חסד...

— דו ביסט, כ'לעבן, גערעכט! — האָט בנימין אַ זאָג געטאָן בשמחה. — אַצינד איז מיר ליכטיק געוואָרן אין די אויגן. אויב אַזוי, בין איך, ברוך השם, אינגאַנצן פאַרטיק און פאַרזאָרגט מיט אַלצדינג. נאָך מאַרגן טאַקע, גאַנץ פרי, אַז דער עולם וועט נאָך שלאָפּן, קענען מיר אַוועקגיין. פאַרלירן צייט איז, כ'לעבן, אַן עבירה. דו ביסט מוסכם?

— דו ווילסט מאַרגן, זאָל זיין מאַרגן, וואָס פאַר אַ דאגה איך האָב?
— מאַרגן גאַנץ פרי, הערסטו, סענדערל, וועל איך שטילערהייט אַרויס־גיין פון דער היים. נעבן דער פוסטער ווינטמיל דאָרט וועל איך אויף דיר וואַרטן. געדענק־זשע, סענדערל, מאַרגן גאַנץ פרי זאָלסט דו אַהין אַרויסקומען. געדענק־זשע, — האָט בנימין נאָכאַמאָל איבערגעזחורט און שוין געוואָלט אַוועקגיין.

— וואָרט נאָר, בנימין, וואָרט אַביסל! — האָט סענדערל געזאָגט, זיך געבאַרעט איבער דעם בוועם־קעשענע פונעם לייבל און אַרויסדערטאַפט

פון דארט עפעס אן אלט פארשוויצט שטיקל יערקע, אַרומגעוויקלט מיט בענדלעך עטלעכע מאָל היין און צוריק און פאַרקניפט אוודאי מיט אַ צוואַנגיק קניפלעך. — זעסט-דו, בנימין, אַט-דאָס קניפל האָב איך אוספּייעט אַנזאַמלען אונטער מיין ווייב פאַר דער גאַנצער צייט, וואָס איך האָב פאַר איר חתונה געהאַט. עס וועט אונדז אין דער התחלה צוניץ קומען, האָ?

— אַצינד, סערדצע, ביסט דו ווערט, מען זאָל דיר אויסקושן איטלעכס אבר, איטלעכס גליד באַזונדער, — האָט בנימין געזאָגט הויך, לעבעדיק אַרומ-געכאַפט סענדערל די יידענע.

— אַ, פאַרכאַפט זאָלסט דו ווערן! קוקט נאָר אָן, איך בעט אייך, דאָס גרויסע ליבשאַפט, ווי מען נעמט זיך אַזוי אַרומ, און דאָ אין שטוב שטייט אַ ציג און עסט די קאַרטאַפלעס! ווערים זאָלן עסן דיין לייב, — האָט זיך פּלוצים געהערט אַ געשריי.

דאָס געשריי איז געווען פון סענדערלס פּלונתטע. זי איז געשטאַנען אַנגעצונדן אין אַ פייער, מיט איין האַנט געוויזן אויף דער ציג און מיט דער אַנדערער גערופן צו זיך סענדערלען. סענדערל האָט מיט אַן אַראַפּגעלאָזטן קאַפּ זיך געלאָזט פאַמעלעך-פאַמעלעך אַריינגיין אין שטוב, גלייך ווי אַ פאַר-זינדיקט קינד, וואָס מען וויל אים מקיים פּסק זיין.

— שטאַרק זיך, נשמה מיינע, דאָס איז איר שוין דאָס לעצטע מאָל, געדענק-זשע מאַרגן... האָט בנימין שטילעהייט איינגעדרימט סענדערלען אין אויער און ווי אַ קעצעלע זיך אַרויסגערוקט פון שטוב.

דאָס פּערטע קאַפּיטל

ווי בנימין מיט סענדערלען פאַרלאָזן טונעלאַדעווקע

אויף מאַרגן גאַנץ פרי, איידער דער פּאַסטוך האָט נאָך פאַרנומען די בהמות אין דער טשערעדע אַריין, איז אונדזער בנימין שוין געשטאַנען גרייט נעבן דער ווינטמיל מיט אַ פעקל אונטערן אַרעם. אינעווייניק אין דעם פעקל זיינען געלעגן אַלע זאַכן, וואָס זענען נייטיק געווען צו דער נסיעה, היינו: טלית און תּפילין, אַ סידור דרך החיים, אַ „חוקל“, אַ תּהלים און יענע אַלע ספרים, און וועלכע ער האָט זיך נישט געקענט רירן, אַזוי ווי אַ בעל-מלאכה און זיין געצייג. די שבתדיקע קאַפּטע זיינען איז אויך דאָרט געלעגן, — מען מוז דאָך פאַר דער וועלט אַ פנים האָבן און יוצא זיין פאַר לייט. אין קעשענע האָט

ער געהאט א פופצנטהאלבן גראָשן, וואָס ער האָט פאַרן אַוועקגאַנג אַרויס- באַקומען ביי זיין פּלוניטמע אונטער דעם קישן.
הכלל, ער איז געווען, ברוך השם, פאַרזאָרגט מיט אַלצדינג און האָט שוין געקענט זיך לאָזן אין וועג אַריין.

די זון איז דערוויל אויפגעגאַנגען זייער שיין און האָט אַראָפּגעקוקט מיט איר ליכטיקן פנים אויף דער וועלט. איין קוק אירער האָט צוגעגעבן אַ שטיק געזונט, מחיה געווען איטלעכע זאָך באַזונדער. ביימער און גראַז האָבן עפעס ווי זיס געשמייכלט איידער די גרויסע טרערן טוי פון ביינאַכט זענען זיי נאָך נישט אויסגעטריקנט, אַקוראַט ווי קליינעם קינדער צעלאַכן זיך פּלוצים פּריילעך אינמיטן געוויין פון אַ בלישטשענדיק צאַצקעלע, בשעת טרערן ווי די באַב שטייען זיי נאָך אין די אויגן, די פעלדפייגעלעך האָבן געשווינד זיך געטראָגן אין דער לופט, געשפּילט און געזונגען אַרום בנימינען, גלייך ווי זיי וואָלטן געזאָגט:

— קומט, לאַמיר זינגען אי שאַלן און דערפרייען דעם פיינעם פאַרשוין נעבן דער ווינטמיל, דאָס איז בנימין אַליין, דאָס איז בנימין דער טונעיאַדעוור-קער, דער אַלעקסאַנדער מוקדון פון זיין צייט, וואָס ער פאַרלאָזט זיין פּאַטער-לאַנד, וואַרפט אַוועק ווייב און קינדער און גייט אין שליחות, וואוהיין די אויגן טראָגן! אַט שטייט דער גרויסער בנימין, וואָס ער איז ווי די זון אַרויס פון זיין געצעלט און פרייט זיך ווי אַ גבור צו לויפן אין וועג מיט זיין פעקל אין דער האַנט! ער איז שטאַרק ווי אַ לעמפערט און גרינג ווי אַן אַדלער צו טאַן דעם רצון פון אונדזער פּאַטער אין הימל! זינגט, שפּילט: טרילילילי, טריליל, טריל! שאַלט, זינגט און דערפרייט זיין האַרץ!...

בנימינען איז טאַקע באמת פּריילעך געווען אויפן האַרץ. ער האָט ביי זיך געטראַכט: „איך בין דאָך דער גליקלעכסטער מענטש אויף דער וועלט, וואָס פעלט מיר אָן עין-הרע? וואָס גייט מיך אָפּ? מיין ווייב האָב איך, געלויבט איז השם יתברך, פאַרזאָרגט, זי האָט אַ שטיקל פּרנסה, איך אַליין בין אַ פּרייער פּויגל, גלייך ווי די פעלדפייגעלעך דאָ. די גאַנצע וועלט איז פאַר מיר אָפּן. מיט מיין געניטשאַפט, מיט מיין באַהאַרצקייט און מיט מיין שטיקל ידיעה אין די שבע חכמות וועט אַזא ייד ווי איך נישט פאַרפאַלן ווערן. היינט דערביי בין איך דאָך עפעס אַ ייד, אַ שטיקל בעל בטחון, אַוועקגעלייגט שוין אַלע מעלות אין דער זייט, לעבן דאָך יידן אָפּ אַ וועלט מיט בטחון אַליין און גאַט פירט זיי אויס.

בנימינען איז עפעס זייער גוט געווען אויפן האַרץ אַזוי, אַז די לעפּצן זיינע האָבן זיך געעפנט און ער האָט בנעימותדיק אויפן ביי-קול אונטערגע-זונגען אַ מאַרש פונעם מלך עליון. זיין מאַרש האָט זיך פאַרמישט מיט דעם

געזאגט פון די פייגעלעך, מיט דעם זושען פון די פליגן, מיט דעם שמוצערן פון די גרילן און האבן אין א קאנצערט זיך דערהויבן ביז צום כסא הכבוד פון זיין ליבן נאָמען הויך אויף דעם זיבעטן הימל!

דערווייל איז אַוועק אַ היפשע צייט און סענדערל איז נאָך נישטאָ. דאָס האָט אַנגעהויבן בנימינען אַביסל צו אַרן און האָט צעשטערט זיין שמחה. ער האָט געקוקט אין אַלע זייטן, זיך אַרויסגענומען די אויגן קוקנדיק. נאָר אומ-זיסט די מי. מען הערט נישט, מען זעט נישט, נישטאָ סענדערל!

האָט אים אפשר דען די רשעטע זיינע מכבד געווען מיט עפעס אַ מלאכה? נאָר דערצו איז נאָך אַבער איצט נישט די צייט, גאַנץ טונעיאַדעווקע שלאָפט נאָך אַצינד געשמאַק. קאַרטאַפלעס הייבט מען אָן צו שייַלן העט שפעטער, יידענעס נעמען זיך צום וואַרעמס ערשט נאָכן אַפּקריגן און אַפּשילטן זיך מיט די מאַנען, ערשט דערנאָך ווען מען שמייסט שוין אַפּ קינדער און מען הענגט אַרויס טריקענען די בעביכעס...

אונדזער בנימין האָט נישט געוואוסט וואָס צו טאָן און אים איז געוואָרן נישט פריילעך, שטאַרק נישט פריילעך. אומקערן זיך אַהיים? פּע, דאָס איז מיאוס! אַלעקסאַנדער מוקדון האָט צעבראַכן די בריק, איבער וועלכער ער איז אַריבער קיין הינדיאַ, בכדי ער זאל נישט קענען צוריקגיין. לאָזן-זשע זיך אַליין אָן סענדערלען? ניין, דאָס איז פריקרע, זייער פריקרע! סענדערל איז אים געווען שטאַרק נייטיק, זינט ער האָט מיט אים זיך סקאַמפּענייעט איז אים עפעס ליכטיק געוואָרן אין די אויגן. אָן סענדערלען זיך אַוועקצולאָזן וואָלט אויסגעקומען עפעס משונה ווילד, עס וואָלט נאָר אַ פנים געהאַט ווי אַ שיף אָן אַ רודער, אַדער ווי אַ מלוכה אָן אַ מיניסטער.

פלוצים האָט זיך געלאָזט זען פון דערווייטנס עפעס ווי אַ מענטשנגע-שטאַלט. דאָכט זיך סענדערל און פאַרט נישט סענדערל, דאָכט זיך גאָר איינע אין אַ ציצן קליידל און מיט אַ טיכל אויפן קאַפּ.

בנימינען האָט אַ טיאַכקע געגעבן דאָס האַרץ און ער איז געוואָרן טויט, בלייך ווי די וואַנט. אים האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס גייט זיין ווייב, ניין, זי גייט נישט, זי לויפט, זי יאָגט, אַט קומט זי צולויפן, כאַפּט זיך אויף אים אַרויף מיט גרויס כּעס, לאָזט צו אים איר שווער ביטער האַרץ און שלעפט אים אַהיים מיט אַ יאַמער, אַ קלאָג.

„אייך גאָט נאָר ווייסט“ — אַזוי דערציילט בנימין אַליין — „ווי איך בין דענסטמאַל געשטאַנען אין איינע צרות, אין געהאַקטע וואונדן, הונדערט פּי-פּערנאַטערן וואָלט מיר דענסטמאַל ליבער געווען צו באַגעגענען ווי מיין ווייב; וואַרום אַ פּיפּערנאַטער בייסט נאָר דאָס לייב, דעם גוף, און אַ ווייב בשעת כּעס גריזעט און בייסט די נשמה. השם יתברך אַבער האָט מיך געשטאַרקט, איך

בין באלד טאקע באהארצט אנטלאפן, זיך פארבארגן הינטער דער ווינטמיל און געלוגט דארט ווי א לייב לוגט אויף זיין פארצוקונג.
 אין עטלעכע מינוט ארום איז בנימין ארויסגעשפרונגען פון זיין פאר-
 בארגעניש מיט א שרעקלעכן שפרונג און מיט געשריי, ווי א ריינער משוגענער:
 — האָ, סענדערל!

סענדערל איז געגאנגען אָנגעטאָן אין א ציצן כאלאטל. אונטערגעבונדן
 ביידע באַקן מיט א פאַרשמאַלצן טיכל, אונטער ביידע אויגן בלוי, צעגראַבלט,
 א שטעקן אין דער האַנט און אויף די פלייצעס א היפש פעקל.
 ער האָט אין בנימינס אויגן געהאַט דענסטמאַל דעם זיבעטן חן, ווי א
 שיינע אויסגעפוצטע כלה אין די אויגן פונעם חתן.

בנימין שילדערט זיין שמחה דענסטמאַל מיט די ווערטער: „ווי א אינד,
 וואָס גלוסט אויף קוואַלן וואַסער, ווי א דאַרשטיקער אין דער מדבר, וואָס
 געפינט לעבעדיקע, קוועלנדיקע וואַסער, וואָס רינט אַראָפּ שפיץ סקאַלע, אַזוי
 האָט מיין גלוסטיק לייב זיך געטאַן טון דערפרייען אויף סענדערלען, מיין
 באַשערטן, מיין געטרייען געזעלן.“

— וואָס איז די מעשה, סענדערל? וואָס האָסטו געלאָזט אויף זיך
 אַזוי לאַנג וואַרטן?

— ס'טייטש, איך בין דאָך געגאָנגען צו דיר אַהיים, — האָט סענדערל
 בתמימות געענטפערט. — ביז וואַנען איך בין דערגאָנגען און ביז וואַנען איך
 האָב אויפגעוועקט דיין זעלדען, איז דערווייל אַוועק אַ היפשע צייט.

— אויפגעוועקט זעלדען! — האָט בנימין אַ געשריי געגעבן משונה ווילד
 נישט מיט זיין קול. — סענדערל, למאַי, משוגענער, האָסטו אַזוינס געטאַן?
 — וואָס ס'טייטש למאַי?! — האָט סענדערל פאַרוואונדערט זיך אָנגערופן.
 — למאַי, אַז איך האָב דיר פריער אָנגעקלאַפט אין דער ספיושאַרנע און דו
 האָסט זיך ניט אָנגערופן, האָב איך מיך גענומען קלאַפן אין דער שטוב־טיר
 סטוק, סטוק, סטוק, נו איז זעלדע, נישט טויט—נישט לעבעדיק, אויפגעשטאַנען,
 און איך האָב זי געפרעגט מכוח דיר.

— סענדערל, מיר זענען פאַרביי! דו האָסט פאַרקאַכט אַ גוטע קאַשע.
 ס'טייטש, זעלדע וועט נאָכלויפן, זעלדע, און וועט...

— אי, שרעק זיך נישט, בנימין! זי האָט מיך אַפגעשיקט צו אַלדי
 שוואַרצע יאָר מיט אַזאַ כעס, גלייך ווי איך וואַלט איר געקוילעט די קאַ-
 פאַטע. „גיי מיט מיינעם אינאיינעם, אין דער ערד אַריין ביידע!“ האָט זי
 געזאָגט און צוגעמאַכט די טיר. איך בין אַ היפשע צייט געבליבן שטיין אין
 דרויסן ווי צעמישט, דערנאָך ערשט האָב איך מיך דערמאַנט אָן דער ווינטמיל
 און זיך געשטויסן, דו מוזסט שוין, אַפנים, זיין דאָ, און דעריבער טאָקע האָט

אפנים, דיניע געזאגט: „גיי מיט מיינעם אינאיינעם, אין דער ערד אריין ביידע!“ זי האט, אפנים, מוז געדרונגען זיין, געזען, ווי דו ביסט אוועק-געגאנגען.

— וואס, וואס, סענדערל! זי האט געזען? אפשר גייט זי, גייט זי אפשר?

— חלילה, בנימין! זי האט נאר פארקייטלט די טיר. אז איך האב פארן אוועקגיין ווידער אנגעקלאפט און געפרעגט: זעלדע, זעלדע, וואס זאגסט-דו עפעס אן צו דיין מאן, זעלדע? אדער האסט דו אפשר, א קשיא אויף א מעשה, וואס אים מיטצוגעבן, זעלדע? האט זי נישט געענטפערט קיין גוט ווארט. אפנים, זי האט זייער א הארטן שלאף, און שלאפט געשמאק אן עין-הרע. בו האב איך געזאגט: זעלדע, דו שלאפסט, שלאף-זשע, שלאף געזונטערהייט! זיי מיר געזונט, זעלדע! האב איך געזאגט און בין מיר אוועקגעגאנגען.

סענדערלס לעצטע ווערטער האבן אזוי ווי טראפנס אפגעמינטערט בנימינען. ער האט אנגעהויבן פריי צו אטעמען און געסאפעט גלייך ווי א שטיין איז אים פונעם הארץ אראפ. דאס פנים האט אים געשיינט און זיינע אויגן האבן געפלאקערט פאר גרויס פרייד.

— אצינד, סענדערל! — האט ער עפעס ווילד א קוויטש געגעבן. — אצינד מיט דעם רעכטן פוס!

אין דער צייט האט פון א לוזשע אין דער זייט זיך ארויסגעלאזט א קול פון זשאבעס, גלייך ווי זיי וואלטן זיך געזעגנט מיט אונדזערע פארשוניגען און זיי צוגעקוואקעט א מארש. טונעיאדעווקער זשאבעס שרייען משונה שטארק אין זייערע פארשימלטע בלאטעס, זיי זיינען בארימט אין דער וועלט גלייך מיט דיניעפראוויצער וואנצן און טאראקאנעס...

דאס פינפטע קאפיטל

וואס מיט אונדזערע פארשוניגען פאסירט זיך
באלד ביים ערשטן ארויספאר

אונדזערע פארשוניגען האבן זיך א לאז געטאן ראפטאם און געגאנגען געשמאק, גיך, גלייך ווי זיי וואלטן זיך אפגעריסן פון א קייט אדער גלייך ווי איינער וואלט זיי פון הינטן געטריבן מיט א בייטש. מיט זייערע ברייטע פאלעס, וואס האבן געשוועבט אויפן ווינט, האבן זיי זיך געמעגט גלייכן צו א שיף, וואס גייט געשווינד אויף אירע אויסגעשפרייטע זעגלען. די קאנדוקטערס

פון געוויסע דיליזשאַנסן אין אונדזער ווינקל וואָלטן זיך, כילעבן, געמעגט ווינטשן: הלואי דער גאַנג פון אונדזערע וואַנדערער אויף זייערע פּערד גע- זאָגט געוואָרן! סאַראַקעס און וואַראַנעס, וואָס האָבן אַרומגעשפּאַצירט אויף דער ערד, האָבן מיט דרד-אַרץ אָפּגעטראָטן דעם וועג און זענען שרייענדיק צעפּלויגן אין אַלע זייטן מחמת גרויס פּחד פאַר די צוויי-פּיסיקע מיני באַ- שעפעניש, וואָס האָבן זיך געיאָגט מיט גרויס חשק און התלהבות.

קיין פען איז נישט ביכולת צו באַשרייבן, ווי גליקלעך, איבערגליקלעך זיי זענען דענסטמאַל געווען. עס האָט זיי עפּעס משונה הנאה געטאָן און זענען געווען שטאַרק צופּרידן — צופּרידן פון זיך אליין, צופּרידן פון דער גאַנצער וועלט.

סענדערל, ווי עס האָט אויסגעזען, איז זייער פּריילעך געווען וואָס ער האָט זיך אַרויסגעכאַפט פון זיין ווייבס הענט און איז פּטור געוואָרן אַזאָ שווערן, ביטערן גלות. נעכטיקער טאָג באַזונדערס איז פאַר אים, נעבעך, געווען זייער אַ שווערער, אַ ביטערער, אַ טאָג פון צרות און יסורים, וואָס האָט איבער- געלאָזט אַ סליעד פון סיניאַקעס אויף זיין לייב, וואָס האָט מיט שטורעם אויס- געוואַרצלט אַ סך האָר פון זיין בערדל און וואָס האָט גאַנץ פּריי פאַר דער גאַנצער וועלט זיך געחתמעט מיט ברויך-בלויע צייכנס אונטער זיינע ביידע אויגן, נישט פאַר אייך, פּאַנטאַפּלמענער, געזאָגט געוואָרן אַזאָ וויסטן פּינצטערן פעטשאַטעק, וועלכן סענדערל, נעבעך, האָט נעכטן פּרי געכאַפט פון זיין בחורטע!

אַ היפשע צייט זענען אונדזערע פאַרשויןען געלאָפּן כמעט אָן אַ נשמה, שאַ, שטיל, נישט צו רעדן איינער מיט דעם אַנדערן אַ וואָרט. זיי האָבן זיך שטאַרק דערוואַרעמט און גרויסע טראַפּן שווייס האָבן זיי אַרויסגעטראָטן אויפן פנים. סענדערל האָט אָנגעהויבן ביסלעכווייז זיך אָפּצושטעלן און געסאַפּעט ווי אַ גאַנדז.

— גיכער, גיכער, סענדערל! — האָט בנימין אים אַלץ אונטערגעגעבן קוראָזש און איז געלאָפּן מיט אימפּעט פאַראויס, ווי אַ גבור, וואָס גורט אָן זיינע לענדן און לויפט מיט פּייל-און-בויגן אין דער מלחמה.

— גוואַלד, בנימין, האָב רחמנות אויף מיין נשמה! — האָט סענדערל געבעטן רחמים. — איך האָב מער קיין כוח נישט דיר נאַכצולויפן. דו לויפסט, אָן עיני-הרהי, ווי אַ דירש אויף די בערג און ווי אַ צאַפּ פאַר דער טשערעדע.

— גיכער, גיכער, סענדערל! — האָט בנימין אים אַלץ געשריגן און געלאָפּן פאַראויס מיט גדלות אויף זיין בריהשקייט. — זעסט דו, סענדערל, איך וואָלט אַזוי געלאָפּן, געלאָפּן ביז עק וועלט.

— נאָר צו וואָס, בנימין, איך בעט דיך, לויפסט דו אַזוי? — האָט סענדערל

געפרעגט. — מיר וועלן, כ'לעבן, גארנישט פארזאמען. אז מיר וועלן אַנקומען אַהין שפעטער מיט אַ טאָג אָדער אַפילו מיט עטלעכע טעג אין אויך, כ'לעבן, קיין סכנה נישט. די וועלט וועט נאָך אַזוי גיך נישט אונטערגיין. זי האָט נאָך צו שטיין, כפי איך האָב געהאַרט, ביז דעם אלף השביעי, שטאַרקע עטלעכע הונדערט יאָר.

— גיכער, סענדערל, גיכער, אַן עברה די צייט! וואָס גיכער אַרויסרייסן זיך פון דאַנען, איז אַלץ בעסער. האַרעווע, סענדערל, קנעל אַביסל צו, נישט קשה. דערפאַר קומענדיק אַהין וועסט דו אויסגלייכן דיר די ביינער, וועסט אַטעמען און לעבן ווי אַ שררה.

— דו ביסט, בנימין, זייער גערעכט. דו ווילסט גיכער? וואָס פאַר אַ דאגה איך האָב, זאָל זיין גיכער, ביי מיר האָסט דו געפועלט, נאָר וואָס טוט מען מיט די פיס, מיט מיינע פיס?

אַין ברירה. בנימין האָט געמוזט צוליב טאָן סענדערלען און איינהאַלטן אַביסל דעם גאַנג.

אז די זון איז אַרויס פון איר פוטערפאַס און האָט געשמאַק געוואַרעמט, געבראַטן מיט אירע ליכטיקע שטראַלן, זענען אונדזערע וואַנדערער אַנידער-געפאַלן לעבן אַ וועלדעלע ביי דער זייט פונעם וועג. זיי זענען געלעגן אין איין שווייס און האָבן שטאַרק געסאַפעט, געמאַכט מיט די זייטן. די פרישע סיניאַקעס האָבן ביי סענדערלען זיך צעפריעט און ער האָט געפילט אַ ווייטיק, ווי מען שטעכט מיט שפילקעס.

נאָכדעם, אז זיי האָבן אַביסל אַפגערוט, איז די ערשטע זאָך זייערע געווען אַרויסצונעמען טלית און תפילין און דאַוונען. בנימין האָט זיך צעשאַקלט, געדאַוונט לעבעדיק, מיט אַ ברען. ער איז ווערט געווען דערנאָך אַביסל בראַנפן, נאָר ווי האָט ער עס אַבער געקענט דאָ אויספירן? ער וואַלט גערן געוועזן, ער זאָל האָבן כאַטש אַ שטיקל ברויט. דאָס האַרץ האָט אים גע-חלשט, דער אַפעטיט זיינער איז געווען זייער גרויס נאָך אַזאַ געשמאַקן גאַנג, זיך וואַלט געקענט אויפעסן אַ וועלט און דאָ האָט ביי אים, מעשה שטן, זיך געפונען אַפילו אַ ברעקל ברויט ווי אַ כזית. ער האָט געוואַרפן מיט די אויגן אַהין און אַהער, אויסגעקנאַקט די פינגער, געגענעצט, זיך געקראַצט, פאַסמאַקעוועט, געמאַכט אַלץ טאָ, טאָ, געגלעט, געצויגן די פאות, דאָס בערדל, נאָך אַמאַל אַ קראַץ און נאָך אַמאַל טאָ, ביז ער האָט זיך מיישב געווען און אַרויסדערטאַפט פונעם קלומעקל עפעס אַ פערטלדיקן ספר ווי אַ מחזורל, אין וועלכן ער האָט אַריינגעקוקט און אונטערגעברומט מיט אַן אקדמות-ניגונדל. — סענדערל! — האָט בנימין אין דער מיט מפסיק געווען. — דו ווייסט,

וואס איך זאג דא איצט אזוינס? דו ווייסט, פאר וואס איך זאג עס איצט מיט דעם ניוגנדל?

— דו מוזט אוןדאי הונגעריק זיין, — האָט סענדערל געענטפערט בתמימות.

— גראַם־שטראַם, — האָט בנימין זיך אָנגערופן, — און אז איך בין הונגעריק, מילא?!

— מילא, מילא, דעריבער זינגסט דו, — האָט סענדערל געענטפערט. — ס'איז דאָך דאָ אַ בפירוש ווערטל: קאָלי זשיד ספיוואַיע, קאָלי ווין גאַלאַדני. דו, בנימין, מעגסט דיר זינגען, זינג דיר, זינג, און איך וועל מיר דערווייל עפעס אַנדערש טאָן.

אינדעם ווי סענדערל האָט גערעדט, האָט ער טאַקע אַריינגעשטעקט די האַנט זיינע צו זיך אין פעקל און אַרויסבאַקומען פון דאָרט אַ טאַרבע.

— עט, דו ווייסט נישט, דו פאַרשטייסט נישט, אַקעגן וואָס איך טו עס, — האָט בנימין געזאָגט. — סענדערל, נאַרעלע, איך וועל דיר מפורש זיין דעם טעם דערפון.

נאָר סענדערל אַבער האָט דערווייל זיך זיינס געטאָן און פאַמעלעך־פאַמעלעך אויפגעבונדן די טאַרבע. אז בנימין האָט אַ קוק געטאָן, איז אים ליכטיק געוואָרן אין אַלע רמ"ח אברים. אין טאַרבע איז געלעגן פון כל טוב, ברויט, שטיקלעך קוילעטש, וואָס איז איבערגעבליבן פון שבת, אוגערקעס, רעטעכלעך, ציבעלעס און קנאַבל! סענדערל האָט אין זיינען געהאַט אַלצדינג אַנצוגרייטן ווי אַ גוטע באַלעבאַסטע און ער אין ביי בנימינען דערפאַר געהויכט, געקרוינט געוואָרן נאָך אַ סך מער ווי פריער. בנימין האָט אין האַרץ זיך שטאַרק געפרייט וואָס השם־יתברך האָט אים באַשערט אזאָ טייערן חבר אויף דער נסיעה. סענדערלען האָט מיר גאָט צוגעשיקט, אזוי האָט ער געטראַכט, ווי די קינדער ישראל מן אין דער מדבר.

נאָכדעם, אז זיי האָבן אונטערגעלענט זייער האַרץ, האָט סענדערל איינ־געוויקלט דאָס ביסל שפייז, וואָס איז איבערגעבליבן, צוריק אין טאַרבעלע, מיט די ווערטער:

— דאָס ביסל שפייז וועט אונדו צוניץ קומען נאָך אויף אַ מאָל און דאָס טאַרבעלע אויף טויזנט מאָל, אויף אונדזער גאַנצן לעבן. דערמיט וועלן מיר, אַם־ירצה־השם, איבער די הייזער אַרומגיין. נישקשה, גאָט ברוך־הוא וועט אונדו העלפן!

דאָס וואונדערלעכע טישטעכל, אין די מעשה־ביכלעך, וואָס מען זאָגט: טישטעכל, טישטעכל, גיב מיר עסן! גיב מיר דאָס, גיב מיר יענץ! און דאָס טישטעכל גיט, — אָט דאָס דאָזיקע חידושים־וואונדערלעכע טישטעכל איז ביי

אונדז יידן די טאַרבע. פיל נפשות, זייער פיל, שפייון זיך הידושלעך־גרינג זייער גאַנץ לעבן נאָר פון דער טאַרבע און לאָזן זי איבער בירושה קינדס־קינדער. די טאַרבע איז אין תוך אַרײַן אַלץ איינע, נאָר ביי פאַרשיידענע קלאַסן מענטשן באַקומט זי אַן אַנדער מין פאַרמע און אַן אַנדער מין נאָמען. ביים פראַסטן עולם איז זי פשוט אַ טאַרבע, אַ פראַסטע ליינונטענע טאַרבע, ביים געהויבענעם עולם אָבער נעמט זי אַן אַלערליי מיני געשטאַלטן, ווי אַשטייגער: אַ קעסטעלע, אַ קאַראַבקעלע, אַ כלי־קודשל, אַ חברה־לע, אַ פושקעלע, אַ קהלש בייטעלע, אַ גמילות־חסד־באַנקעלע, אַ מחברי־שער פלוידערזעקעלע וכדומה, די אַלע זענען באמת טאַקע נאָר טאַרבעס, טאַרבעס, עכטע יידישע טאַרבעס! ...

— סענדערל! — האָט בנימין זיך אָנגערופן, געשטאַרקט פון סענדערלס ווערטער. — מיר ביידע זענען אַ זיווג מן השמים, מיר ביידע זענען ווי אַ גוף מיט דער נשמה, ווען דו זאַרגסט אין גשמיות מכת עסן און טרינקען אויף אונדזער נסיעה, אַקעגן זשע זאַרג איך אין רוחניות־זאַכן, נאָך אַ מאָל פּרעג איך דיך, סענדערל, דו ווייסט, פאַר וואָס איך זאָג אַקדמות? איך האָב דער־מיט אַ גרויסן כיוון, איך זאַרג מיך איצט, אַז השם־יתברך וועט אונדז בשלום ברענגען אַהין, צו די בני משה, זאָלן מיר קענען אַ מויל עפענען און מיט זיי זיך אויסטענהן, זיי רעדן עפעס האַלב־תּרגום, צום מייסטן רעדן זיי דאָרט אַקדמות־לשון, אלדד הדני, וואָס איז פון יענעם ווינקל צו אונדז געקומען, ער האָט דאָך, לויט ווי מײַן מיינונג, דאָס דעם אַקדמות געמאַכט, ושריות שותא, סענדערל, איז דער טייטש איך הויב אָן צו שפרעכן, געדענק זשע, סענדערל! דאָ אין חוץ לאַרץ קען מען זיך באַגיין מיט אונדזער לשון, מיט דייטש, אָבער דאָרט, דאָרט מוזן זיי קיין דייטש אַוודאי נישט קענען.

— איך פאַרלאָז מיך אין די זאַכן אינגאַנצן אויף דיר, — האָט סענדערל געזאָגט בהכנעה, — דו ביסט אַ געלערנטער מענטש און קוקסט אַרײַן אין דיינע ספרים, מסתמא ווייסט דו וואָס דו טוסט, וואוהין דו גייסט, אַ סימן, איך האָב דיך אָפילו נישט איבערגעפרעגט, צי גייען מיר מיט דעם גלייכן וועג, דו גייסט, וואָס פאַר אַ דאגה האָב איך, גיי, איך גיי דיר נאָך ווי אַ קו נאָך אַ קעלבל.

בנימין האָט משונה הנאה געטאָן סענדערלס גרויסער בטחון אויף זיין חכמה. ער האָט ביי זיך אין די אויגן אויסגעזען ווי אַ שיפסקאַפיטאַן, וואָס ער אַליין פירט די שיף אויפן ים, דאָס פונדעסטוועגן האָט אים נישט אָפֿ־געהאַלטן זיך באַלד טאַקע צו באַטראַכטן, אַז ער ווייסט באמת נישט וואו ער געפינט זיך, מעגלעך אפשר בלאַנדזשעט ער און איז גאָר אַראָפּ פונעם וועג. דערווייל ווי ער האָט געטראַכט, האָט גאָט אָנגעטראָגן אַ פּויער, וואָס ער איז געפאַרן פאַרביי אויף אַ פּולן, אָנגעטאַסעוועטן וואָגן מיט היי.

— סענדערל, — האָט בנימין געזאָגט, — עס שאַדט כלל נישט אַ פּרעג צו געבן דעם ערל מכה דעם וועג. גיי אויף טשיקאָוועשטש גיב אַ פּרעג. דאָ אין חוץ לאַרץ וועסט דו בעסער פון מיר זיך קענען אויסטענהן מיט די פּויערים אויף זייער גראַבן לשון. דיין פּלוניתטע פּלעגט דאָך עפּטערס דיך מיטנעמען מיט זיך אויפן מאַרק.

סענדערל האָט זיך אויפּגעהויבן פון זיין אַרט, צוגעגאַנגען מיט גרויס דרך־אַרץ צום פּויער און געזאָגט כּהאי לישנא :

— דאָברי דיען! קאָזשי נאָ, טשעלאָוויטשע, קודי דאָראַגי אויף אַרץ־ישראל!

— שטשאַ?! — האָט דער פּויער פּאַרוואַנדערט געמאַכט און אויס־געשטעלט אַ פּאַר אויגן, — יאַקי סרול? ני באַטשיל יאַ סרוליאַ!

— ני, ני! — האָט בנימין זיך נישט געקענט איינהאַלטן און זיך אַרייַן־געמישט פּונדערווייטן, — עטאַ ווי סרול, אַ ווין להבדיל אַרץ־ישראל קאַזאַטע ווין. סענדערל, זאָג אים נאָך אַ מאָל בפּירוש אַרויס. ער האָט אַ פּויערש קעפּעלע, שאַרפּער, שאַרפּער, סענדערל!

— אויף אַרררץ־ישראל קודי דאָראַגי? — האָט סענדערל נאָך אַ מאָל שאַרף איבערגעזחזרט.

— אַ פּיעס וואָס זשידקי זנאָיעט, שטשאַ ווי מאַראַטשעטע מעני גאַלאַווי! עטאַ דאָראַגי דאָ פּיעווקי, אַ וויני עלעסלאַאַל! עלעסלאַאַל! — האָט דער פּויער זיך נאָכגעקרימט, אַ שפּיי געטאַן און אַוועקגעפּאַרן ווייטער.

אונדזערע פּאַרשווינען האָבן זיך געלאָזט ווייטער אין וועג.

בנימין האָט געפּילט אַ ווייטיק אין די ליטקעס, די פּיס זענען אים געווען, לאַ עליכּם, ווי אַפּגעשניטן. דאָך האָט ער, נעבעך, זיך נישט וויסנדיק געמאַכט, זיך געמאַכט האַרץ, אַלץ אונטערגעגעבן קוראַזש. און מחמת אים איז, נישט פּאַר קיין יידן געדאַכט, זייער שווער געווען צו גיין גלייך און געשווינד, האָט ער געמוזט אַלץ אונטערשפּרינגען. אַוודאי איז דאָס נישט געווען אַזאַ גאַנג ווי פּריער. עס איז געווען געמוטשעט, נאָר פּונדעסטוועגן האָט ער געטאַן זיינס און איז געגאַנגען, וואַרים די קשיא איז דאָך, וואָס האָט ער דען געקענט מאַכן? אַנידערלייגן זיך, שונא־ציון, אויפן וועג? מילא, וואָס וואַלט דערפון דער תּכלית געווען? היינט ווי לייגט עס זיך אַ ייד אין מיטן וועג גלאַט אַנידער? ער וואַלט נאָר מצער געווען סענדערלען, און די נסיעה וואַלט, חלילה, אויפּגעהאַלטן געוואָרן. הכלל, זיי זענען געגאַנגען, געגאַנגען אזוי אַ גאַנצן טאָג, ביז גאַט האָט זיי בשלום געבראַכט קיין פּיעווקי אויף נאַכטלעגער. אַרייַנקומענדיק אין פּיעווקער קרעטשמע, איז בנימינס ערשטע זאָך געווען,

זיך א וואָרף צו טאָן ווי גרויס ער איז אין אַ ווינקעלע אויסצורוען די פיס און כאַפֿן דעם אַטעם.

סענדערל איז ווי אַן אַלטע באַלעבאַסטע געגאַנגען צו באַשעפטיקן זיך אין דעם באַלעבאַטישקייט און שמועסן מכה וועטשערע.

דער אַרענדאַר האָט אַנגעקוקט סענדערלען פון קאַפּ ביז די פיס און האָט פון זיין גאַנצן הילוך אַרויסגעזען, אַז דאָס איז עפעס נישט גלאַט אַזאַ פאַרשוין ווי אַנדערע, וואָס פאַרן געוויינטלעך דורך. ער האָט אים אַפגעשטעקט אַ שלום עליכם, און אויף דער שאלה: מה שמכם? פון וואָנען איז אַ ייד? האָט סענדערל געענטפערט בתמימות: ער הייסט סענדערל, ער איז אַ שטיקל אַרץ-ישראל'ייד, ער איז אַ משמש ביי רב בנימין, וואָס ליגט איצט מיט זיין כבוד דאָ אין אַ ווינקל. דער אַרענדאַר האָט געמאַכט אַ פרום פנימל, זיך אַביסל פאַרטראַכט און געבעטן סענדערלען זיצן.

לאַמיר לאָזן די בת-מלכה, דאָס הייסט סענדערלען, שמועסן מיט דעם אַרענדאַר און זיך אומקערן צום בן-מלך, צו בנימינען, זען, וואָס ער מאַכט און וואָס ער טוט.

אונדזער בנימין, אַז ער האָט זיך אַ וואָרף געטאָן אין ווינקל, איז געבליבן ליגן ווי אַ שטיין און נישט געוואוסט, אויף וועלכן עולם ער איז. די אַדערן פון די פיס זענען געווען שטאַרק אַנגעקוואַלן, דאָס בלוט האָט אין זיי זיך צעשפילט, געזעצט און געטשיפעט, גלייך ווי מורעשקעס וואַלטן דאָרט הויפנס-ווייז אַרומגעלאָפֿן און געביסן, געשטאַכן. די שליפן האָבן געהאַקט, געקלאָפֿט ווי האַמערס. אין זיי אויערן האָט פאַרדומפֿן גערוישט און דאָס רוישן פלעגט זיך אַלץ אויסלאָזן צום סוף מיט אַ הילכעדיקן לאַנגן קלונג, ווי אַ תקיעה-גדולה, אַדער מיט אַ שאַרפֿן שום, ווי בשעת מען לאָזט ראַקעטן. ביי איטלעכן אַרויספליענדיקן ראַקעט פונעם קאַפּ האָט מיט אַמאָל אים אַ בלישטשע געגעבן אין די אויגן טויזנטערליי פייערווערק: געלע, גרינע, בלויע, העלע, רויטע, פאַמסענע, נאָך אי נאָך קאָלירן אַז אַן עק, אַז אַ סוף. אין אַ מינוט אַרום ווערן די פייערווערק אויסגעלאָשן, חושך-פינצטער ווערט אים אין די אויגן און אין די אויערן רוישט ווידער ווי אין אַ מיל.

ליגנדיק פאַרטראַגן אַזוי אַ היפשע צייט, הערט בנימין אַ קול פון גלעקלעך קלינגען אין דרויסן פונדערווייטן, מיט איטלעכער מינוט קומט דער קול צו אַלץ נעענטער, נעענטער, ווערט אַלץ העלער אי שטאַרקער און פלוצים גיט אַ סקרופ ווי אַ וואָגן, אַפּשטעלנדיק זיך לעבן טויער. עס לאָזן זיך הערן ביזן הימל אַריין מיני קולות, גלייך ווי אַ גאַנצע שטעטל האָט דאָרט זיך פאַרקליבן אויף אַ וויכטיקער אסיפה, ביי-קולכלעך, פיסטלעך, געמבעס, הייעריק, כאַרכלענדיק אי צוגעלייגטע שטימען, נישט צו וויסן וואָס און צו וואָס. קעץ

וואָס פאַרזאַמלען זיך אין זייער צייט אויף די דעכער, ווייס מען, אָז דאָס זענען קעץ און צוליב וואָס זיי האָבן זיך פאַרזאַמלט, און וואָס זיי מיינען מיט זייער מיאָאָקען, כאָטש דו קענסט נישט קיין קאַצן-לשון. אָבער דאָ איז שווער צו זאָגן, וואָס שרייט מען און וואָס וויל מען, ווייל דרינען איז אויסגעמישט אי געלעכטער, אי אַ געקרעכצער, געזיפצער, אי אַ שושקערי, אי אַ קוויטשערי, אי אַ טאָן פון אַ שייגעץ, אי דאָס זיסע חניפה-קולכל, איז אַ הוסטערי, אי אַ נאַזשנייצערי, אַ געקלאַפּערי און אַ געפאַטשערי. היינט גיי פאַרשמי וואָס דאָס אַלצדינג אינאיינעם איז, וואָס דאָס באַטייט? באַלד דערויף עפנט זיך די טיר און אַ כאַפּטע מענטשן שיטן זיך אַריין אין שטוב מיט אימפעט.

בנימין רוקט זיך ווייטער, ווייטער אין ווינקל און נורעט זיך שטאַרק אין. דערווייל ווערט אין שטוב זייער ליכטיק פון אַ סך ליכט, וואָס ברענען אין שבתדיקע מעשענע לייכטער; אַ טייל זענען פאַרשטאַפט מיט שנייצן און די ליכט שטייען אויף זיי צוגעשמאַלצן, נאָר אויף משקולות, אַ טייל זענען מיט צו-גרויסע, ברייטע, נישט קיין טיפע לעכער און די ליכט שטייען אין זיי קרום אין דער זייט און פאַרשטעקט פון אונטן מיט אַ קויל.

ביים עק פון אַ לאַנגן דעמבענעם טיש זיצט אַ חברה קלעזמער און סטראַיען, שטעלן אָן זייערע כלים. דער פידלער פאַרעט זיך מיט דער פידל, קיצלט זי מיט פינגער און איטלעכע סטרונע רופט זיך אָפּ זיב, זיב, זיב אויף איר קול, גלייך ווי זיי רעדן; נישקשה, מעגסט אונדז קיצלען, פון אונדזערט-וועגן זענען מיר פאַרטיק, אַבי פון דיין סמיטיק זאָל נאָר קיין מניעה נישט זיין. ער כאַפט זיך צום סמיטיק, גלעט אים און האַלט אים גרייט צום שפיל. דער פלייטער שמועסט-איבער שטיל מיט דער פלייט, זי פייפט אים שטילער-הייט אָן, און דער צימבלער לויפט זיך דורך איבער דעם צימבל און קלאַפט זיך פאַמעלעך מיט די העמערלעך. נאָר דער בלינדער פויקער זיצט אָנגערוקט מיט דער קוטשמע איבער די אויגן און כאַפט אַ דרעמל.

לעבן די קלעזמער שטייט אויף אַ בענקל עפעס אַ מין פאַרשוין, וואָס קוים רעדט ער אויס אַ וואָרט, שטיקט מען זיך פאַר געלעכטער. אַפילו קינדער, וואָס שטייען אָנגעשטאַפט און קוקן אַריין פון די פענצטער, לאַכן משונה און קרימען זיך נאָך. דער פאַרשוין גיט דערנאָך אַ געשריי: הררי! לכבוד די מחותנים ולכבוד דעם בעל-הבית ולכבוד כל המסובים בכאן, שפילט אָפּ אַ לעבעדיקס, אַ פריילעכס! און די קלעזמער צעלאָזן זיך באַלד אויף די כלים, פריילעך, לעבעדיק, ווייבער מיט מאַנסבילן נעמען זיך צונויף און טאַנצן אַ ראַד האַץ-האַץ.

אַלצדינג האָט זיך באַוועגט, אַפילו וואַנצן אי טאַראַקאָנעס זענען אַרויס פון די שפאַלטן, און זיך צעקראַכן איבער די ווענט.

טאָנצנדיק פאלט איינער אַרויף אויף בנימינען אין ווינקל. דער טענצער
קוקט אים אין פנים אַריין און לאַזט אַרויס אַ געשריי:
— אַ בנימין! איך האָב אים דערטאַפט, כילעבן, די כשרע מציאה! ער
איז דאָ, ער איז דאָ!
אויף דעם געשריי לויפן צו נאָך מענטשן. בנימין דערקענט צווישן זיי
טוניאָדענוקער פיינע בריות און דעם דאָרטיקן רבל.
איין קול, איין געשריי:
— בנימין, קום טאַנצן! בנימין, קום טאַנצן!
— איך קען, אָסור, נישט, — בעט זיך בנימין רחמים. — איך קען זיך
נישט רירן פונעם אָרט.
— נישקשה, נישקשה! — ענטפערט מען אים. — קום, זאָגט מען דיר,
דו וועסט קענען, וואָס האָט מען דאָ צו קענען? אַדם אַ מענטש, קאַטשקע רוק
זיך! ריר זיך, בהמה, מיר וועלן, נישקשה, דערציילן.
— זעלדען! — גיט בנימין אַ געשריי אין איין אַטעם. — איך בעט אייך,
דערציילט נישט זעלדען!
— ריר זיך זשע, בהמה! — שרייט מען אים. — ריר זיך, בהמה, שטעל
זיך שוין אויף די פיס.
— דערבאַרעמט זיך, יידישע קינדער! — בעט זיך בנימין. — איך קען,
כילעבן, זיך איצט נישט רירן. איך האָב אַ טעם, פאַר וואָס איך קען נישט.
ס'איז אַ סוד, וואָס איך וועל אים מגלה זיין דעם רב.
און ווי ער כאַפט אַרום דעם רב פעסט מיט ביידע הענט איינצורוימען אים
אין אויער אַ סוד, פילט ער פלוצים אַ שרעקלעכן זעץ אין דער זייט, אַזש
ס'איז אים פאַרגאַנגען אין דער נאָז ווי פון כריין. ער גיט זיך פאַר ווייטיק אַ
וואָרף, רייבט די אויגן און זעט, אין שטוב איז גאָר טונקל, די לבנה שיינט
אַריין פון די פענצטער, ער ליגט לעבן אַ קעבלל און האַלט זי אַרומגענומען
שטייף מיט ביידע הענט.
וואָס טוט זיך דאָ אַזוינס? פון וואָנען נעמט זיך דאָ פלוצים אַ קעבלל?
האָט זיך דען בנימין געקעלכט? נאָר ווי שיקט זיך עס? אַנגענומען די סברא,
בנימין איז אַ בהמה, צען מאָל, הונדערט מאָל אַ בהמה. נאָר ער איז דאָך
אַבער אַ צוויי־פּיסיקע בהמה, און וואו איז דאָס געהערט אי געזען געוואָרן,
אַז אַ צוויי־פּיסיקע בהמה זאָל האָבן אַ קעבלל? ! אמת, ביי אונדז איז דאָ אַ סך
קעבללעך און דאָס רוב דווקא אין לייטישע היזער, אַבער דאָס זענען דאָך
פאַרט נישט מער ווי קעבללעך אין אַ מענטשנס געשטאַלט. זיי זענען נאָך דאָס
רוב גראַד זייער שיין מיט אַ שיין פּצימל און מיט חן־גריבעלעך, אַבער דאָס
קעבלל, וועלכעס בנימין האַלדזט דאָ און נעמט עס שטאַרק אַרום, איז דאָך טאַקע

פשוט אן אמת קעבלל, היינט פון וואָנען, איז די קשיא, האָט עס זיך אָהער גע-
נוימען? אַ חידוש נפלא. נישט אַנדערש, עס איז פונעם הימל אַראָפּגעפאַלן!...
גיין, רבותי! גלויבט נישט אין הימלשע קעבללעך. צווישן אַלע אונדזערע
קעלבער איז אַפילו נישט אַי אַיין קעבלל פונעם הימל אַראָפּגעשיקט געוואָרן.
עס איז גאָר נישט אַזאָ חידוש נפלא, ווי איר מיינט. איר האָט זיך אויף דעם
קעבלל גאָר נישט אַזוי צו וואונדערן און פון אים אַזאָ פירוש צו מאַכן. פראַסטע
איז מאַסטע, גאָר אַן קונצן, די מעשה דערפון איז אַזוי געשען.

אַז בנימין איז נישט טויט — נישט לעבעדיק אַנידערגעפאַלן אין ווינקל,
האָט ער פאַר גרויס מידיקייט נישט באַמערקט, אַז דאָרט ליגט אַ קעבלל.
בשעת אים האָבן זיך צעשפּילט די געבליטן, איז ער אַנשלאָפן געוואָרן און
אים האָט זיך פאַרגעשטעלט אין חלום די גאַנצע חתונה מיט די מחותנים און
מיט די קלעזמער. ער איז געווען שרעקלעך אומרויאיק, זיך אַלץ גערוקט,
גערוקט אין ווינקל, און בשעת ער האָט אין חלום אַרומגענומען דעם טונעל-
יאַדעווקער רבל, האָט ער גאָר אַרומגענומען פעסט דעם פּיעווקער אַרענדאַרס
קעבלל, און אים אַיינגערוימט אין אויער דעם סוד פון זיין נסיעה. דאָס קעבלל
אַבער האָט עס נישט גורם געווען, נישט געוואָלט ליידן, מען זאָל אים אַזוי
האַלדן אי שטיקן. עס האָט אויסגעשטרעקט דאָס פּיסל, אַנגערירט בנימינען
אין דער דיך און בנימין האָט זיך אויפגעכאַפט.

אַז בנימין האָט זיך אויפגעכאַפט, האָט ער נאָך אַלץ געהאַלטן אַרומגענומען
דאָס קעבלל מיט ביידע הענט זייער פאַרדולט און צעמישט. ערשט אין אַ רגע
שפעטער האָט ער פון זיך אַ שטופ געטאַן דאָס קעבלל, זיך אויפגעהויבן דער-
שראַקן און זיך געלאָזט גיין געשווינד. דאָס קעבלל פון זיין זייט, ווי באַלד
עס איז לויז געוואָרן פון פרעמדע הענט, איז אויך אויפגעשטאַנען געשווינד
און זיך געלאָזט מאַכן אַ פליטה, איז לויפנדיק אַרויף ראַפּטאַם אויף בנימינען
און ביידע זענען געפאַלן איבער אַ גרויסן צעבער וואַסער, טראַך מיט אַ שרעק-
לעכן קלאַפ!

שטאַרק דערשראַקן פון אַזאָ טראַך, איז סענדערל און דער אַרענדאַר מיט
אַ ליכטל אין האַנט אַרויסגעלאָפן פונעם אַנדערן חדר אין שטוב אַריין, און
זענען געבליבן פאַרוואונדערט!

ווען אַ לידל-מאַכער זאָל געווען דענסטמאַל זיי ביידן אַנקוקן, וואָלט ער
אַזוי געמאַכט: "ליבעהאַרצעדיקע און זיסע, אי אין ווינקל אי אין דער לוזשע
זענען זיי נישט צעשיידט געוואָרן!"

גאָר דער אַרענדאַר און סענדערל זענען געווען פראַסטע בשר ודם, נישט
קיין לידל-מאַכער, און האָבן די ליבהאַרצעדיקע אי זיסע באַלד צעשיידט. דאָס
קעבלל האָט מען אַפּגעשיקט צו דער מוטער מיט שטעכווערטלעך פאַר איר

שלעכטער אויפפירונג, און בנימינען האָט מען פון דער טבילה אַרײַנגעפירט אין אַ באַזונדערן אַלקער און געלייגט אויף עטלעכע קוליקלעך שטרױ מיט אַ קישן צוקאַפּן.

דאָס זעקסטע קאַפּיטל

בנימין כאַפּט אַ פּאַטש

בנימינס אברים זענען אַביסל אָפּגעגאַנגען אין דער ליל־טבילה נאָך דעם אָפּשווענקען זיך מיט אַ גאַנצן צעבער קאַלטע וואַסער, און אויפשטייענדיק אין דער פרי האָט ער זיך געפילט פרישער אי געזינטער. ער האָט באַשיינ־פערלעך אַרויסגעזען אַ פינגער פון וואונדער אין דער נעכטיקער מעשה מיטן קעלבל, וואָס דורך אים גראַד איז געקומען די רפואה צו זיינע ווייטיקן. ער האָט באַוויון סענדערלעך דערמיט, ווי אומגערעכט דער זינדיקער מענטש איז, וואָס באַקלאַנגט זיך בשעת עפעס אַן אומגליק און פאַרשטייט נישט, אָן דאָס אומגליק, קען זיין, פירט גאַר צום גליק און פון דער רעה קומט אַרויס אַ טובה; ווי דער אויבערשטער מאַכט פאַר אַ שליח אַלע זיינע באַשעפעניש, אַפילו אַ בהמה; ווי אַ דאָקטער קען אַמאָל גאַר זיין אַ קעלבל; ווי אַ מיך אַפילו קען אַמאָל פיקן אין קאַפּ, שטאַרק דאָקוטשען און שטייען אין דער גררת. פאַר אַ ראיה דערצו דינט די מיך מיט טיטוס־הרשע אין די אַלטע, אַלטע צייטן. דאָס נעכטיקע באַגעגעניש איז אים איצט געווען אַ גוטער סימן, אָן די נסיעה זיינע איז אין אַ גוטער מזלדיקער שעה און ער וועט, אַם־ירצה־השם, מצליח זיין צו דערגרייכן וואָס ער ווינטשט.

— אַ וואַסערטרעגער, וואָס גייט איבער מיט פולן, איז פון אייביק־אָן אַ גוטער סימן, אַ פשיטא שוין אַ גרויסער, אַ פולער צעבער, — האָט סענדערל זיך אַנגערופן און צוגעבאַסעוועט מיט די רייד.

נאָר מחמת דעם ווייטיק, וואָס בנימין האָט נאָך געפילט אין די פיס, און מחמת די קוליקלעך שטרױ, וואָס דערויף איז אים ווייך געווען צו ליגן, איז בנימין פאַרבליבן דעם גאַנצן טאָג אין פיעווקע. ער איז געגליכן געווען צו אַ שיף אין ים, וואָס האָט זיך געזעצט אויף אַ זאַמד און קיין גוטער ווינט איז נישטאָ אַראַפּצוטרייבן פון דאָרט.

אויף מאָרגן גאַנץ פרי האָט בנימין זיך אויפּגעהויבן פון זיין געלעגער און זיך געלאָזט ווייטער אין וועג אַריין.

אַ היפשע צייט איז בנימין געגאַנגען עפעס ווי מרה־שחורהדיק, שטיל־

פארטראכט, נישט צו רעדן קיין ווארט. דערנאך האט ער אַ פאטש געגעבן זיך אין שטערן און געבליבן שטיין שטארק באטריבט. ערשט אין אַ פאר מינוט שפעטער האט ער געעפנט אַ מויל און אַרויסגעלאָזט מיט אַ קרעכץ די ווערטער:

— אַך, סענדערל, איך האָב פאַרגעסן!

— וואו פאַרגעסן? וואָס פאַרגעסן? — האָט סענדערל זיך אָנגערופן און

זיך אַ כאַפּ געטאַן צו דער טאַרבע.

— אין דער היים, סענדערל, אין דער היים האָב איך פאַרגעסן!

— אַי, בנימין, וואָס פאַלט דיר איין? — האָט סענדערל געמאַכט. — מיר

האַבן, דאַכט זיך, מיטגענומען אַלצדינג, וואָס נויטיק איז מענטשן אין וועג אַריין; אַ טאַרבע, נישט צו פאַרזינדיקן, איז דאָ, טלית און תפילין מיט סידורים איז אויך דאָ, שבתדיקע קאַפּאַטעס אויך דאָ, דאַכט זיך, אַלצדינג, ברוך השם, איז דאָ, אַלצדינג האָבן מיר פאַרנומען, וואָס גייט אונדז דען אָפּ? און וואָס האָבן מיר אַזוינס געקענט פאַרגעסן?

— די זאַך וואָס איך האָב פאַרגעסן, סענדערל, איז זייער וויכטיק, נייטיק

אין לעבן אַריין, הלוואי אַלצדינג זאָל אַפּלויפן בשלום. נאָר באם, חלילה, לא יעלה ולא יבוא, גאָט זאָל שומר ומציל זיין, אויפן וועג וועט עפעס, מעשה שטן, געשען, דענסטמאַל וועלן מיר ערשט דערפילן דעם גרויסן ווערט פון דער טייערער זאַך, וואָס איך האָב פאַרגעסן. אַרויסגייענדיק פון דער היים האָב איך אין איילעניש פאַרגעסן צו זאָגן אַ שפרוך, וואָס שטייט געשריבן אין אַ ספר, אַרויסגענומען פון אַ גאַנץ אַלטן כתב יד. דער שפרוך מוז געזאָגט ווערן פאַר אַ נסיעה אַרויסגייענדיק פון דער היים, ביי דער ראָגאַטקע, און מען איז ערב, אַז ער איז אַ זיכערע שמירה אין וועג פאַר כל אַ מיני סכנות און שלעכטע באַגעגעניש. — אַט וואָס איך האָב פאַרגעסן!

— אפשר איז דיין גוטער ווילן זיך אומקערן אַהיים? — האָט סענדערל

געזאָגט בתמימות.

— דו ביסט משוגע צי חסר דעה! — האָט בנימין אַ געשריי געטאַן און

דאָס גאַנצע בלוט איז אים אין פנים אַריין. — סטייטש, וואָס הייסט, זיך אומ-קערן אַהיים? נאָך אַזוי פיל מי און אַנגיין זיך אַזאָ וועג פלוצים אומקערן זיך! סטייטש, און די וועלט! וואָס וועט זאָגן די וועלט?

— וואָס הערן מיר, בנימין, די וועלט? — האָט סענדערל זיך אָנגערופן.

— די וועלט האָט דען דיך געבעטן מאַכן אַזאָ נסיעה? האָט זי דען מיט דיר אַ קאַנטראַקט געמאַכט און דיר אויף הוצאות געגעבן, דו זאָלסט גיין, וואָנדרע-ווען?

— גאַנץ שכלדיק! — האָט בנימין נאַכגעקרימט. — און אַלעקסאַנדער

מוקדון, אים האָט דען די וועלט געבעטן, ער זאל גיין הינדיאָ און מלחמה האַלטן דאָרט? און די אַלע וואַנדערער ביי אונדז יידן האָט דען די וועלט געבעטן אַרומצואוואַנדערעווען פון שטאָט צו שטאָט?

— ווייס איך? — האָט סענדערל געמאַכט מיט אַ שמייעלע. — פון מיינעטוועגן האָבן זיי אַלע געמעגט, כ'לעבן, זיצן אין דער היים. עס וואַלט, דאַכט זיך, בעסער און גלייכער געווען פאַר איטלעכן. אַך, נאַרעלע, נאַרעלע דו, אַלעקסאַנדערל מוקדון, דו האָסט אין דערהיים פון כל טוב, זיך, לעב דיר צו-פרידן און גלעט דיר דאָס בייכל. צו וואָס טויג דיר נאָך, נאַרעלע, הינדיען? סידי דאַמאָ דאָ ני ריפּאַיסאַ, איז דאָ אַ עולמס ווערטל, און דער עולם זאָגט: אַ עולמס ווערטל איז, להבדיל, אַ גמרא. מער חידוש איז אויף אונדזערע יידעלעך. זיי האָבן דאָך טאַקע יאָ געמאַגט האַלטן פון דער גמרא, זיצן אויף זייער אָרט און באַשעפטיקן זיך איטלעכער מיט זיין זאָך. צו וואָס טויג דאָס אַרומוואַנדערעווען, דאָס אַרומבלאַנקען זיך ווי אַ דולער הרהי-האָג, נישט צו וויסן אַליין פונעם געזונט, פונעם לעבן און נאָר אומזיסט-אומנישט רייסן שטיוול? ווי איך בין אַ ייד, בנימין! איך זאל אַזאָ פאַרשוין באַגעגענען, וואַלט איך אים גלייך אויפן אָרט אַנגעזאָגט דעם עולמס ווערטל, להבדיל, די גמרא מיינ איך.

אַ היפשע צייט האָבן אונדזערע פאַרשויען זיך אוועקגעאַמפּערט. סענ-דערל האָט געפרעגט קשיות און בנימין האָט אים אַלץ אויפגעוויזן, אַז ער איז אַ נאָר און האָט קיין פיצל ידיעה נישט אין אַזעלכע זאַכן.

סענדערל איז דענסטמאַל געגליכן געווען צו אַ פּערדל, וואָס תמיד דינט עס זיין האָר געטריי און פּאַלגט אים אין פייער, אין וואָסער אַריין, פּלוצים מאַכט זיך אַמאַל, פּאַלט אויף אים אָן פון דער העלער הויט עפעס אַ מאַנקאַליע, עס שפּאַרט זיך איין, שטעלט זיך דיבאַם און וויל זיך נישט רירן פונעם אָרט, כאַטש טו זיך דאָ, שונאַ-ציון, אַ מעשה אָן. און ווען בנימין האָט דענסטמאַל נישט געשמיסן דעם איינגעשפּאַרטן סענדערלען מיט אַ בייטש, דערפאַר האָט ער אים דורכגעבויקערט מיט זיין זיס צינגל און אים אַפּגעשאַטן מיט רייד, ביז סענדערל איז געוואָרן ווייך ווי אַ טייג, אַ גוט פּערדל ווי פּריער. ער האָט אויפגעשטעלט די אויערן, הערנדיק בנימינס רייד, וואָס האָבן געבראַכן דעם מוח, און לסוף האָט ער זיך אַנגערופּן, ווי זיין שטייגער איז געוויינטלעך, מיט די ווערטער:

— אויב דו ווילסט דווקא אַזוי, זאל זיין אַזוי. וואָס פאַר אַ דאגה איך האָב?
אַז בנימין איז פאַרטיק געוואָרן מיט סענדערלען, האָבן זיי זיך ווייטער געלאָזט אין וועג אַריין און נאָכדעם אַז זיי זענען זיך אַנגעגאַנגען אויף וועגן

און זייטנוועגלעך, זענען זיי נישט טויט — נישט לעבעדיק אָנגעקומען קיין טעטרייווקע.

טעטערייווקע איז די ערשטע גרויסע שטאָט, וואָס אונדזערע וואַנדערער האָבן געזען אין זייער לעבן. דעריבער איז קיין וואַנדער נישט, וואָס זיי האָבן געקוקט אויף די גלייכע אויסגעברוקירטע גאַסן, אי אויף די גרויסע הויכע מויערן און נישט געקאָנט זיך זאָט אַנקוקן. כמעט אויף די שפיץ פינגער זענען זיי געגאַנגען אויף די טראַטואַרן און געהויבן די פיס עפעס משונה, גלייך ווי זיי וואָלטן זיך געהיט צו־שטאַרק נישט צו באַרירן די גלאַטע שטיינער און נישט אַנמאַכן, הילילה, קיין שאַדן, — פיס, וואָס האָבן נישט עפעס אַזאָ גוטע דאָליע ביי זייערע באַלעבאַטים אין די קליינע שטעטלעך און וואָס מען מאַכט דאָרט פאַר זיי נישט עפעס גרויסע צערעמאָניעס! קליינשטעטלדיקע פיס, וואָס ווייסן, נעבעך, נישט פון קיין פאדלאַגע צו זאָגן אַפילו אין שטוב, וואָס קריכן, נעבעך, ווי די הזירים אין בלאַטע, וואָס זייערע באַלעבאַטים שטעקן זיי גיי־ענדיק טיף אַהינצו אַריין און דראַלען מיט זיי, פראַסטע־מאַסטע, נאָר אַן שום מלאכות, — אַזעלכע פיס מוזן באמת מבולבל ווערן ווי די שיכורע, אַז זיי דערפילן פלוצים אונטער זיך אַ בריק פון שטיינער און מוזן פאַר גרויס כבוד טאַקע אַביסל אונטערשפּרינגען און נישט וויסן אַ צייט זיך וואוהינצוטאָן. פרישע ערשט אָנגעקומענע קליינשטעטלדיקע פיס וועט איר באַלד דערקענען אויף די אויסגעברוקירטע גאַסן אין די גרויסע שטעט.

אונדזערע טונעיאַדעווקער פאַרשויןען זענען געגאַנגען ווי מיט אַ פאַר־קלעמט האַרץ און בהכנעה אָפּגעטראַטן פאַר איטלעכן דעם וועג. סענדערל פלעגט אין אַזאָ פאַל אָננעמען בנימינען פאַר דער פאַלע און אים אַ שלעפּ טאָן אין דער זייט. אַמאָל איז דורכדעם סענדערלען אויסגעקומען צו כאַפּן אַ שטיל טענצל מיט עמעצן, וואָס איז געקומען אַקעגן. יענער איז זיך געגאַנגען גלייך זיין וועג און האָט זיך אָנגעשלאָגן מיט סענדערלען, וואָס מחמת דעם אָפּטרעטן האָט ער אים פונקט נאָר פאַרשטעלט דעם וועג. יענער כאַפט זיך רעכטס, אָבער אונדזער סענדערל האָט אים מקדים געווען און שטייט שוין גרייט, ביידע וואַרפן זיך לינקס און ווייטער רעכטס, ביז יענעם געראַט לסוף אויסצומיידן זיך. איינער, וואָס איז גראַד נישט אויפגעלייגט געווען צו טאַנצן מיט סענדערלען, האָט אים פראַסט אָנגענומען און אַ וואַרף געטאָן אין דער זייט, אַז די ציין זענען אים שיער נישט אַרויסגעפאַלן.

אַלצדינג איז פאַר אונדזערע פאַרשויןען געווען ניי, אַלצדינג. האָט זיך זיי אויסגעוויזן, טייט אויף זיי מיט די פינגער, די דראַזשקעס שרייען, די פאַעטאַנען פילדערן, די טויערן שטייען האַפּערדיק, קוקן שטאַלץ מיט זייערע גרויסע גלעזערנע טאַפלעס און די מענטשן קרימען זיך, אַלצדינג שרייט זיי

נאך: תרבות, קבצנימלעך! תרבות, קליינשטעטליקע יידעלעך! תרבות, תרבות!...

— הערסט-דו, בנימין! — האָט סענדערל געזאָגט, נאָכדעם אַז ער האָט פאַרריסן דעם קאַפּ און געקוקט אויף די מויערן מיט דרײַ-אַרץ, — איך מײן, בנימין, דאָס איז עפעס אַ סטאַמבול!

— גיי שוין, גיי, נאַראַלע, ווי קומט עס צו סטאַמבול? — האָט בנימין געמאַכט מיט אַזאַ מינע גלייך ווי ער איז אַ סטאַמבולער אַ געבירטיקער, — סטאַמבול, נאַרעלע, האָט ת״ק מאַל ת״ק גאַסן, איטלעכע גאַס האָט ת״ק מאַל ת״ק פּופּצן-צוואַנציק-אַדער אפּשר דרייסיק-גאַרנדיקע הייזער און אין איטלעכעס הויז וואוינען ת״ק מאַל ת״ק מענטשן! דו מיינסט, אַז דו ביסט שוין פאַרטויק? ניין, וואָרט נאָר, וואָרט, נאַרעלע איינער, היינט איז נאָך דאָ קליינע גאַסן, יורדיקעס, קאַטשעניווקעס, מאַטשעניווקעס, פּיסקעס, יאַרן און פּאַדוילן כּחול הים!

— אי, אי, אי! — האָט סענדערל געמאַכט פאַר גרויס וואונדער. — ס'איז דאָך עפעס גאָר אַ שרעק, כּלעבן, אַזאַ גרויסע שטאַט! נאָר איך בעט דיר, בנימין, פּונדוואַנען קומט עס אַט-די אַלע גרויסע שטעט? מענטשן זאָלן זיך צונויפּשטיקן אין איין אָרט און ליגן איינער איבער דעם אַנדערן, גלייך ווי די וועלט איז ווייניק און נישטאַ מער קיין ערד! עס מוז דאָך אוודאי דרינען עפעס זיין, וואָס מענטשן דערווייטערן זיך פּון דער ערד און ווילן אַלץ פּליען אין הימל, אין די הויכע, הויכע פענצטער. זאָל עס אפּשר זיין דעריבער, וואָס דעם מענטשנס נשמה וואַקסט פּון הימל, מחמת דעם ציט עס אים, נעבעך, אַלץ אַרויף, אַרויף, און ער האָט זייער שטאַרק חשק אויסצושפּרייטן די פּליגעלעך און זיין אַלץ פּון אויבן? וואָס זאָגן דערצו עפעס דיינע חקרנים, בנימין? האָסט דו נישט באַגעגענט מכּוח דעם עפעס אַ שמועס ערגעץ אין דיינע חקירה-ספרים?

— על פי חקירה, — האָט בנימין געמאַכט מיט אַ קנייטשל, — איז וועגן דעם ענין דאָ אַ גאַנץ ווייטער שמועס. איך האָב שוין דערפּון אַפּילו געהאַט אַמאַל צוטאָן ביי אונדז אין בית-המדרש אונטערן אויוון און דורכדעם איז פאַרענטפּערט געוואָרן די גמרא פּון די צען טעפּ אַרעמקייט, וואָס זענען אַראַפּ-געשיקט געוואָרן אויף דער וועלט, ווי אויך דער פּסוק: כי מלא הארץ חמס, די וועלט איז פול געוואָרן מיט רויב. נאָר איך וועל עס דיר אַביסל מסביר זיין על פי אונדזער תורה, חומש האָסט-דו דאָך געלערנט, סענדערל! לויט ווי עס שטייט אין חומש, האָבן אונדזערע עלטערן גאָר תּחילת, אין די פּריער-דיקע דורות, געוואוינט אין געצעלטן, נאָר בשעת דער דור-הפּלגה האָבן אַלע מענטשן זיך פאַרקליבן אין איין אָרט, זיך גענומען מאַכן ציגל און אויסבויען

א שטאָט מיט הויכע מויערן אין הימל. אינדערמיט אַרבעט טאַקע און שוין אויף זיי אַנגעפאַלן אַ בייזע מהומה, אַ געטומל, איינער האָט נישט פאַרשטאַנען דעם אַנדערן און די גאַנצע פירונג דאָרט איז עפעס אויסגעקומען קאַפּויר. אַ נס וואָס גאָט האָט זיי באַלד צעטריבן, האָבן מענטשן ווידער אַנגעהויבן צו לעבן, אַטעמען פרייער און די וועלט איז ווייטער אויפגעריכט געוואָרן. נאָר דער חטא פונעם דור־הפּלגה האָט נאָך אינגאַנצן נישט אויפגעהערט. פון יענער צייט אָן צייט זיך נאָך אַלץ, בעונותינו הרבים, די תּאוה ביי מענטשן צו שטיקן און צונויפשטיקן זיך, אויסצומויערן זיך הויך, צו מאַכן זיך אַ שם און פּליען אין הימל. וואָס האָסט־דו אין מיר זיך אַנגעטשעפעט ווי אַ זלדניע? — זאָגט אברהם צו לוטן, למאַי זאָלן דייע מענטשן זיך קריגן מיט מיינע איבער אַ שפּאַן ערד, די גאַנצע וועלט שטייט דאָך פאַר דיר פּריי, גיי דיר וואוהיך דו ווילסט און לאָז מיך געמאַך!

נאָר איידער נאָך בנימין האָט געענדיקט דעם שמועס, האָט זיך געלאָזט הערן אַ שטאַרקער געשריי פון אַ פאַרטשיק, וואָס איז אונדזערע פאַרשווינען אַנגעפאַרן פון הינטן און האָט זיי שיער נישט מוזיק געווען מיט דעם דישל. — אויכנאַקעס! האָט דער פאַרטשיק געשריגן אין איין אַטעם און גע־מאַכט אויף זיי מיט דער בייטש, — וואָס קריכט איר, צו אַלדי שוואַרצע יאָר, ווי די ראַקעס און פאַרשטעלט דעם וועג! היי, היי, יאָלדן! היי, היי פּלאַכטן! אונדזערע פאַרשווינען, נעבעך, האָבן געהויבן פּיס און געלאָפּן פאַר שרעק ווי די פאַרסטמע מיין, דער אַהין און דער אַהער.

לויפנדיק האָט סענדערל זיך אַ זעץ געטאָן אין אַ שטופּ און זיך אויס־געצויגן, נעבעך, ווי גרויס ער איז, אויף דער ערד.

בנימין האָט אין איילעניש זיך אַנגעשלאָגן אין אַ קויש מיט אייער, וואָס אַ קורעלאַפּניטשקע האָט געטראָגן. די אייער האָבן זיך צעבראַכן און אויף אים האָט זיך געעפנט אַ גיהנום, אַ פּיסק, אַ פייער, אַ געשריי. יענע פון די צעבראַכענע אייער, נעבעך, האָט אים אַפּגעשאַטן מיט טויטע קללות, זי האָט אים געוואַלט אַפּשטעקן אָדער זי האָט אים שוין טאַקע אַפּגעשטעקט אַ פאַטש און שטאַרק חשק געהאַט איינצופּלאַנטען זיך אין זיינע האָר, — קורץ, בנימין האָט גענוג געלייזט ביז ער איז קוים מיט צרות לעבעדיק אַרויס פון אירע הענט און געמאַכט אַ פּליטה אין אַ הינטערדעסל, וואָס אַהינצו איז אויך סענ־דערל באַלד צוגעקומען.

— אַט האָסט־דו דיר אַ גרויסע שטאַט! — האָט סענדערל געזאָגט און אַפּגעווישט מיט דער פּאַלע דעם שווייס פון זיין פנים. — דאָ גיי נישט, דאָ שטיי נישט, דאָ רו נישט, ווייסט זיי אַלע דער שוואַרץ־יאָר!

— דאָס צייט זיך נאָך אַלץ פונעם דור־הפּלגה, — האָט געענטפּערט בנימין,

וואָס האָט געסאָפּעט ווי אַ גאַנזן. — דאָס אַלצדינג, וואָס די זעסט דאָ, איז אַלץ דור-הפּלגה, מיט זיין בייזער מהומה, מיט זיין געטומל, גנבה, גולה און רציחה!

— אַי, אין דער ערד אַריין מיטן קאַפּ! — האָט סענדערל אַ מאַך געטאַן. — קום, בנימין, לאַמיר זיך אויסרוען! דו זעסט עפעס שרעקלעך אויס, עס פּייערט דיר עפעס אַ באַק, אַ רוח אין דער הצופּהס טאַטן אַריין! וויש נאָר אַפּ, זיי מוחל, דעם פּנים, די הצופּה האָט, אַפּנים, בשעת מעשה דיך אויסגעשמירט מיט געלכן פּון אייער!

דאָס זיבעטע קאַפיטל

ווי צוליב בנימינען ווערט אַן איבערקערעניש אין דער פּאָליטיקע

אין איינעם פּון די טעטעריווקער קלייזלעך האָט שטאַרק געקאַכט פּון דער דענסטמאַליקער קרימער מלחמה, דער אונטעראַוויון איז צעפאַלן אויף פאַר-שיידענע כתות, איטלעכע כתה מיט איר פרעזידענט און מיט איר גאַנג אין דער פּאָליטיקע.

כייקל בעל-מוח און זיין קאַמפּאַניע איז זייער באַשעפּטיקט געווען מיט דער מומע וויטען, פּלעגט זי צעלייגן אויף טעלערלעך און באַווייזן די הסברות אי די שפיצלעך, וואָס אין איר שטעקט.

כייקל איז געווען אַמאַל אַ שטיקל זייגערמאַכער. ער האָט געהאַט אַ גרינגע האַנט צו מזה-רעדלען, קיינער האָט נישט געקענט אַזוי ווי ער אַ סוכה מאַכן, דאָס לאַקשנברעט, די לאַפעטע, די מילכעדיקע באַנק, דאָס טשאַלנט-ברעטל און די צעבראַכענע שטייג פּון עופות זענען אין קיינעמס סוכה נישט געווען אַזוי גוט צוגעפאַסט ווי אין זיינער. דעריבער, ווען עס פּלעגט נאָר אויסקומען עפעס אַ רייד אין מאַשינען-זאַכן, פּלעגט דער עולם האַבן פאַר אים אַפּשיי און זאַגן:

— דאָס געהער זיך אַן מיט חייקלען, חייקל ווייסט.

כייקל פּלעגט אַלץ דערציילן וואונדערלעכע זאַכן פּון משונה-ווילדע ענגליש-שע מאַשינעס, אַז די האָר פּלעגן זיך שטעלן פּשוט קאַפּויר הערנדיק, און אַז איינער האָט אים אַמאַל מפּסיק געווען די רייד מיט עפעס אַ קשיא און אים געפרעגט דעם שכל דערפּון, פּלעגט חייקל דערקלערן דאָס אינגאַנצן קורץ און פּראַסט מיט עפעס אַזאַ מין שפּרינושינקעלע און דערביי מאַכן אַזאַ מינע מיט אַ זיס שמייכלע, גלייך ווי ער וואַלט פאַרענטפּערט אַ קלאַק-קשיא און יענעם

געעפנט די אויגן. הכלל, מיט א ספרינוזשינע האָט כייקל דערקלערט אַלצדינג, אי דעם זייגער, אי דעם טעלעגראַף, אי אַ שפּילפּושקעלע און אַנדערע מיני המצאות אויף דער וועלט. איציק-פּשטן אַבער איז קיינמאָל נישט צופּרידן געווען מיט כייקלס שפּרינוזשינקעס. ער פּלעגט קוקן דערויף עפּעס ווי אויף אַפּיקורסות און מאַכן מיט אַ געשפּעט:

— באַלד וועט שוין כייקל זאָגן, אַז אַ גולם וכדומה אַזעלכע מופּתים זענען אויך דורך אַ שפּרינוזשינקעלע... פּע, פּע, כּלעבן! זיינע אַלע זאַכענישן זענען, פּשוט איז פּשוט, איך בעט איך איבער, גאַרנישט, טאַקע אמתע באַרישקייטן.

און ווייל כייקל בעל-מוח איז געווען פאַרקאַכט אין וויטען, דעריבער האָט איציק-פּשטן, כייקלס באַשטענדיקער מתנגד אין אַלע זאַכן, זיך אָנגעטשעפּעט אין דער מומע ראַסיע און זיך אַרויסגעשטעלט פאַר איר מיט אַלע קרעפּטן. איטלעכער פון ביידע צדדים האָט שטאַרק געאַרבעט צו בייגן אויף זיין זייט די איבעריקע קאָמפּאַניעס. איז כייקל שוין געשטאַנען אויף אַ שטיקל שטייגער מיט שמואליק באַקסער, דער פרעזידענט פונעם פּעטער ישמאלס כּנופיא, און האָט שוין כמעט ווי האַלב זיך אויסגעגלייכט מיט בערל פּראַנצויז, נאַפּאָלעאָנס אַ הייסער חסיד, האָט איציק אָנגעמאַכט אַ האַרמידער און צוגעצויגן צו זיך טוביה מאַק, קירחס מענטש, פּאַטשטן זענען געפּלויגן פון אַלע זייטן, איטלעכער האָט געלאָזט זיינע ראַציעס, די וועלט האָט זיך געקערט און דאָס קלייזל האָט זיך פּשוט געוויגט!

אַט אין דער דאָזיקער צייט בשעת דער גרויסער מהומה זענען אונדזערע פּאַרשוינען אָנגעקומען קיין טעטעריווקע און זיך אָפּגעשטעלט אין דעם דאָזיקן קלייזל אויף סטאַנציע.

סענדערל מיט זיין כאַראַקטער איטלעכן נאַכצוגעבן האָט אין די עניני הפּאָליטיקע אויך זיך נישט איינגעשפּאַרט און איטלעכן צוליב געטאָן אַזוי ווי ער וויל. דו ווילסט אַזוי, פּלעגט ער זאָגן, וואָס פאַר אַ דאגה איך האָב, זאָל זיין אַזוי. און דעריבער טאַקע האָט ער שטאַרק נושאַ-חן געווען און איז באַלד איטלעכן געפּעלן. ביים ערשטן שלום-עליכם איז ביי דעם עולם געבליבן, אַז סענדערל איז אַן אַ גאַל, אַ ייד אַן חכמות, וואָס האָט אין זיך נישט די מדה פון עקשנות. און ווען סענדערל איז געווען אויפּגעטראָגן מיט אַלע גלייך גאַר אַן אַ שום חלוק, אַקעגן-זשע איז בנימין געווען אַן איבערקלייבער און גאַר צום ערשטן איז אים מער פון אַלע עפּעס געפּעלן שמואליק באַקסער, צו וועלכן ער האָט ביסלעכווייז זיך צוגעלאָזט, ביז ער איז מיט אים געוואָרן שטאַרק חבר. בנימין האָט אים מגלה געווען דעם גאַנצן פּלאַן פון זיין נסיעה און שמואליקן איז די זאַך זייער שטאַרק געפּעלן. ער האָט מכוּח דעם איבערשמועסט מיט

כייקלען. כייקל האָט דאָס גענומען אויף זיין מוח; און הגם די זאך איז אים אויסגעקומען אביסל שווערלעך, דאָך איז דאָס אים געגאָנגען אין קאָפּ. ער האָט באַלד טאַקע אין אַ סעסיע מיט בערל פראַנצויז און טוביה מאַק אַפירגע-נומען דעם דאָזיקן ענין און זיי האָבן זיך דערויף שטאַרק פאַרהיידוּשט.

— בנימין, — האָבן זיי געזאָגט, — זעט טאַקע עפעס ניט אויס ווי אַ געוויינטלעכער מענטש, ער איז עפעס ווי צעטראַגן, נישט אויף דעם עולם, אָז ער רעדט, איז שווער צו פאַרשטיין, וואָס ער מיינט, ער פאַרטראַכט זיך אַמאָל, שטעלט אויס אַ פאַר גלעזערנע אויגן און שמייכלט, זיין הילוך און זיינע אַלע פאַסטעמקעס זענען עפעס משונה. דאָס אַלצדינג באַווייזט, אָז ער איז העט, העט גאָר פון אַן אַנדער מדרגה, נישט גלאַט אַ מענטש, אין אים מוז בוודאי עפעס שטעקן, גלאַט פשוט קען עס לגמרי נישט זיין, ווער ווייסט, אפשר איז דער בנימין גאָר נישט קיין בנימין, אַ קשיא אויף אַ מעשה!...

אָז בנימין און סענדערל זענען פאַרסאַפּעט אַריינגעקומען אין קלייזל נאָך דער מעשה מיט דער יידענע פון די אייער, איז דאָרט געווען אַ שרעקלעכער געפילדער. די סעסיע פון אונדעזערע פּאָליטיקער האָט שטאַרק זיך מפּלפל געווען מיט איציק פּשטן, וואָס ער האָט זיך געריסן אויפן גאַרגל און אַיטלעכן אַריבערגעשריגן.

— נאָט זעט, וואָס שטייט אין יוסיפון, — האָט איציק געשריגן אין איין אַטעם און געטייט מיטן פינגער אין אַ ספרל. — אין יוסיפון שטייט, אָז אַלעקסאַנדער מוקדון האָט געוואָלט גיין צו די קינדער יונרב בן רכב, איז ער דערגאַנגען ביז די הרי חושך און ער מיט זיינע גבורים האָבן דאָרט נישט געקענט לחלוטין גיין, זייערע פיס זענען געזונקען אין בלאַטע ביז איבער די קני. מחמת די זון שיינט דאָרט נישט, איז די ערד אין יענעם אָרט שטאַרק זומפיק. היינט פאַרשטייט איר שוין, אַלעקסאַנדער מוקדון, דער גרויסער אַלעקסאַנדער מוקדון, וואָס איז געפלוין אויף אַן אַדלער און וואָס איז שוין געווען ביי די טירן פונעם גן-עדן, ער האָט נישט געקענט אַריבער די הרי-חושך, מכל-שכן אייער פאַרשוין, אָזאַ נפש ווי ער! עס וועט אים נישט העלפן דערצו אפילו כייקל מיט אַלע זיינע שפּרינוזשינקעס.

— דו גראַבער קאָפּ איינער! — האָט חייקל זיך צעלאָזט אויף אַ קול און געטוטשעט איציקן מיטן גראַבן פינגער. — וואו זענען דייענע אויגן? אדרבה, זע טאַקע וואָס דאָ שטייט ווייטער. ער זאָגט: אַז אַלעקסאַנדער מוקדון האָט דאָרט געהערט עופות, פייגלעך, רעדן יוונת. איין פויגל האָט אים געזאָגט בזה הלשון: דיין מי איז אומזיסט, ווייל דו ווילסט קומען אין גאַטס הויז און אין דעם הויז פון זיינע קנעכט, די בני אברהם יצחק ויעקב, — היינט פאַרשטייסט-דו

שוין, גראבער קאפ איינער, פארוואס אלעקסאנדער מוקדון האָט אַהינצו נישט געקענט גיין?

— מילא וואָס וועסט-דו אַבער טאָן, מיין גרויסער בעל-מוח, אויב עס קומט גאָר אויס ווי די יש אומרים דאָרט, אַז די עשרת השבטים מיט די רויטע יידעלעך אָדער די בני משה וואוינען גאָר דאָרט ערגעץ נעבן דעם לאַנד פונעם פריסטער יאָן? נו, היינט לאָז דיין נפש מוחל זיין געפינען ערגעץ דאָס לאַנד פונעם פריסטער יאָן! מאָרגן נאָכן קאלטן קוגל!

— עט, נאַרישקייטן, איציק! כ'לעבן, נאַרישקייטן.

— וואָרט נאָר, וואָרט, מיין בעל-מוח! עס איז עפעס נאָך דאָ אַ סמבטיון אויך! וואָס וועט ער טאָן מיט דעם סמבטיון, וואָס ער שליידערט אַ גאַנצע וואָך שטיינער? לאַמיר שוין אָננעמען אין דער סברא, אַז ער איז שוין אַריבער די הרי חושך, ער האָט שוין געפונען דאָס לאַנד פונעם פריסטער יאָן. נו קומט ער צו צום סמבטיון, טפּררו! עס רעגנט מיט שטיינער, אוממעגלעך צו שטעלן אַ פוס. דאָס דאָ וועט דאָך אים נישט העלפן אפילו דיין וויטע, זי זאל זיך אפילו שטעלן מיטן קאָפּ אַראָפּ און מיט די פיס אַרויף.

— הע, הע, דו טשעפעסט זיך שוין אין וויטען! אַט וואוהיין דו ביסט פאַרקראַכן.

— וואָס איז דאָס איך-אמתן פאַר אַ גאַנג, איציק, אומזיסט-אומנישט שפעטן פון די מלכות, — האָט בערל פראַנצויז זיך אַריינגעמישט מיט פאַרדראָס. — מיר רעדן דאָך איצט פון בנימינען, זידל דיר בנימינען און מיש נישט אַריין די מלכות, איך בעט דיך!

— פאַרוואָס זידלען בנימינען? — האָט זיך אָנגערופן טוביה מאַק. — בנימין גייט, דאָכט זיך, אויף אַ דרך, דורך אים קען נצמח ווערן יידן אַ ישועה. — אַי, מאַק מאַק! — האָט איציק געמאַכט מיט תרעומות און געשאַקלט מיטן קאָפּ. — אויף דיר, מאַקעניו, האָב איך מיך, כ'לעבן, נישט געריכט, אַז דו זאלסט האַלטן מיט זיי און מאַכן אַזאָ פירוש פון בנימינען. וואָס האָסט-דו אין אים אַזוינס דערוען?

— הערט נאָר, איך בעט אייך, אַ גאַנג פון אַ מענטשן: וואָס האָסט-דו אין אים אַזוינס דערוען?! — האָט שמואליק באַקסער זיך נאָכגעקרימט מיט אַ געשפעט. — משוגע ביסט-דו היינט, איציק, צי וואָס? זיין אָפגעלאַזנקייט, זיין צעטראַגנקייט, זיין קוקן, זיין רעדן מיט זיין גאַנץ באַנעמען באַווייזן, דאָכט זיך, זייער גוט, ווער ער איז אַזוינס. דאָס פנים איז דער בעסטער שפיגל, אויב דאָס אַלצדינג איז ביי דיר קיין באַווייזן נישט, ווייס איך שוין נישט, וואָס הייסט ביי דיר אַזוינס אַ מענטש. אדרבה איך בעט דיך, אַט איז ער איצט אַליין אַנ-געקומען, קוק אים, זיי מוחל, אַן און זאָג, אויב דו ביסט נישט משוגע, טאַקע

ריין חסר דעה... איר זעט, עפעס פלאַמט אים דאָרט אַ באַק און דריי געלע פאַסקעלעך ציען זיך אים ווי אַ שיין אויפן פנים! נו, איציק, וואָס פאַר אַ פנים האָסט־דו איצט?

איציק איז צוגעגאַנגען נעענטער צו בנימינען, האָט אים אָנגעקוקט פון קאָפּ ביז די פיס, אים אַ שפיי געטאַן כמעט אין פנים אַריין און איז אַוועק־געגאַנגען אין איין כעס.

פון דעם דאָזיקן שמועס אָן וועגן בנימינען האָט באַקומען די פּאַליטיקע אָן אַנדער פנים. שמואליק באַקסער מיט בערל פּראַנצויז האָבן געשלאָסן בלאַט מיט הייקלען, וויטע האָט אַרויסגעשיקט אין ים טויזנט גרויסע אַקרענטן, מיט שרעקלעך ווילדע מאַשינעס, דער פעטער ישמעאל איז אַריבער דעם פּרוט און נאַפּאַלעאָן האָט געשאָסן מיט באַמבעס אויף סעוואַסטאָפּעל. טוביה מאַק איז געשטאַנען אויף משקולת, נישט אַהין — נישט אַהער, געדרייט מיט דער צונג נישט צווייסיק, משטיינס־געזאַגט, אויף וועלכער וועלט ער איז, און איציק פּשטן איז געבליבן איינער אַליין ווי אויפן וואַסער. ער האָט, נעבעד, געאַרבעט אויף אַלע כלים און שיער נישט געשפּרונגען אַרויס פון דער הויט. אַ קאַטאַ־וועס איינער אַקעגן אַזאָ חברה! דערפאַר האָט ער זיך פאַרעסן אויף בנימינען. ער האָט פון יענער צייט אָן זיך אַלץ צו אים געזוכט און אים געטאַן אין דער גאַל אַריין.

„גאָט איז מיין עדות, — דערציילט בנימין אין אַן אַרט, — אַז איך האָב מיך נישט געמישט אין דער פּאַליטיקע, וואָרום איינמאַל, צו וואָס טויג עס? צווייטנס, וואָס געהער זיך עס מיט אַ יידן אָן? פּונ־מיינטוועגן האָט געמעגט זיין אַזוי אַדער אַזוי, אַלץ גלייך. סענדערל מיינער האָט אין אַזעלכע זאַכענישן זיך אויך, אסור, נישט געמישט און פּונדעסטוועגן האָט מיך איציק נישט גע־לאָזט רוען, איך האָב פון אים נישט געהאַט קיין טאַג און קיין נאַכט. אַמאַל פלעגט ער מיך אַרומשטעקן הינטן מיט פעדערן, אַדער וואַרפן אויף מיר שטיי־לערהייט אַ קישעלע, אַדער פאַרשליידערן ערגעץ מיינס אַ שוך, אַז איך האָב מיר דעם קאָפּ פאַרדרייט זוכנדיק; בין איך ביי דער נאַכט אַנטשלאָפן געוואָרן אויף מיין געלעגער, פלעגט ער מיט אַ שטרועלע מיר קיצלען די פּיאַטעס, אַז איך פלעג אַזש אונטערשפּרינגען, אַדער ער פלעגט מיר לאָזן אַ פאַמפע אונטער דער נאָז. איך פלעג זיך אויפכאַפן נישט טויט — נישט לעבעדיק אין קייכן־הוסטן מחמת דעם רויך אפשר אַ שעה כסדר, גלייך ווי איך בין שולדיק געווען אין דעם, וואָס די דריי קאַמפּאַניעס האָבן געמאַכט יד אחת.

דאָס אַכטע קאַפיטל

ווי אונדזערע פאַרשווינען זענען אַרומגעגאַנגען איבער די הייזער

דעם גרעסטן טייל טאָג זענען אונדזערע פאַרשווינען טרוד געווען מיט דער פרנסה. זיי האָבן געמאַכט וויזיטן אין די טעטעריווקער הייזער און האָבן אין אַ קורצער צייט קונה שם געווען אַזוי, אַז מען פלעגט אויף זיי נאַכטייטן מיט די פינגער און באַגעגענען זיי דער מיט אַ גלייך-ווערטל, דער מיט אַ שמייכעלע. אַן אַנדערער אויף זייער אַרט וואָלט זיך שטאַרק איבער-גענומען פון אַזאַ כבוד און צעפויקט אומעטום פון זיין גרויסקייט, אַן עין-הרע, אין דער וועלט, ווי מען האָט זיך געשמאַלצן פשוט אַנקוקנדיק אים, ווי מען האָט זיך געלאָבט מיט איטלעך זיינס אַ וואָרט און מיט וואָס פאַר אַ שמייכעלע מען פלעגט אים אויפנעמען און אַרויסבאַלייטן פון דער טיר. נאָר אונדזערע פאַרשווינען אָבער זענען ביי זיך געווען פראַסטע מענטשלעך און האָבן פון אַזאַ כבוד זיך גאַרנישט געמאַכט. בנימין איז געווען פאַרטראַגן אין זיינע זאַכן און סענדערלעך איז געלעגן אין זיינען, די טאַרבע זאָל זיין פול און אין דער קעשענע זאָל זיין עטלעכע גראַשן אויף הוצאות. צי גיסט-דו מיט אַ שמייכעלע, צי מיט אַ קרים, וואָס מאַכט עס אַ יידן אויס, אַבי גיב.

היינט איז פורים, מאַרגן איז אויס,

גיב מיר אַ גראַשן און טרייב מיך אַרויס!

אַט-דאָס איז דאָס באַקאַנטע יידישע לידל, וואָל שילדערט זייער גוט זייער פראַסטקייט, זייער עניווט און וואָס סענדערל פלעגט עס גייענדיק אויפן וועג זייער אַפט שטילערהייט אונטערזינגען.

אַ גוט-מאַרגן, גאָט העלף! פלעגט סענדערל זאָגן ביים אַריינקומען ערגעץ אין אַ שטוב, נאַכשלעפנדיק הינטער זיך בנימינען פאַר דער פאַלע, דערנאָך פלעגט ער אים דערלאַנגען אַ שטופ פאַראויס, אים איינרוימען אין אויער, ער זאָל זיך ניט שעמען און אליין אַנידערשטעלן זיך אין דער זייט מיט גרויס דרך-אָרץ.

אַרומגייענדיק אויף אַזאַ שטייגער, זענען אונדזערע פאַרשווינען איינמאַל אַריין אין אַ שטוב, אין וועלכער זיי האָבן געטראַפן עפעס אַ יונגמאַן טענהנדיק מיט דעם באַלעבאַס. עס האָט אויסגעזען פון די רייד, ווי דער יונגערמאַן גיט דעם באַלעבאַס צו פאַרשטיין די וויכטיקייט פון עפעס אַן ענין, וואָס דורכדעם קלינגט מיט אים איצט די וועלט, ווי ער לויבט זיך פאַר אים אָפ, ווייזט פאַ-

פירן און פארלאנגט פון אים עפעס א זאך, נאָר דער באַלעבאָס קרימט זיך אָבער, טענהט ווי ער קען און צאָפלט פשוט זיך אויסצורייען פונעם יונגמאַנס הענט. דער באַלעבאָס האָט זיך אָנגעכאַפט אין אונדזערע פאַרשויענע אַזוי ווי אַ דערטרונקענער אין אַ שטרוי. ער האָט געשווינט זיך צוגעלאָזט צו זיי אין דער האַפּענונג, אפשר האָבן זיי צו אים אַ נייטיק געשעפט און וועלן אים דערווייל באַפרייען פון דער נויט. נאָר קוים אָבער האָט ער דערהערט, ווער זיי זענען און וואָס זיי ווילן, איז ער געבליבן שטיין צעמישט, שטאַרק פאַרוואַנדערט, ווי איינער בשעת דאָס אָנשיקעניש טרעט אים פּלוצים צו פון אַלע זייטן.

— אַט האָט איר נאָך נוסעים! — האָט דער באַלעבאָס זיך אָנגערופן נאָכדעם אַז ער איז צו זיך געקומען און זיך געווענדט צו דעם יונגמאַן. — די דאָזיקע יידן, זעט איר, זענען אויך נוסעים! נאָט אייך ניס, נוסעים אויף אונדזער קאַפּ!

דער יונגערמאַן מיט אונדזערע פאַרשויענע האָבן איינער דעם אַנדערן זיך אָנגעקוקט.

— הערסט'דו, — האָט סענדערל אַ צי געטאָן בנימינען פאַר דער פּאַלע און אים איינגערוימט אין אויער, — מעגלעך, אַז דער דאָזיקער יונגערמאַן וואַנדערעט אויך אַהינצו... ער קען נאָך, חלילה, פאַרלויפן פריער און אונדז אַפּטאָן אויף טערקיש.

— אפשר זייט איר טאָקע אַלע איין קאַמפּאַניע? — האָט דער באַלעבאָס זיך ווייטער אָנגערופן.

— חלילה, חלילה! — האָט בנימין מיט סענדערלען ביידע אין איין קול געשריגן. — מיר גייען באַזונדער, גייען מיר!

— גייט אייך געזונטערהייט באַזונדער, ביי מיר אָבער היסט איר איין קאַמפּאַניע, — האָט דער באַלעבאָס געזאָגט און אַרויסגענומען אַ מטבע פון דער קעשענע.

— גיט, זיין מוחל, אונדז, אונדז גיט, — האָט סענדערל געבעטן און אויסגעשטרעקט די האַנט, — מיר וועלן שוין דעם יונגמאַן אַרויסגעבן זיין חלק. קומט, יונגערמאַן, מיר וועלן אייך אַרויסגעבן, איך האָב מינץ.

אינמיטן־דרינען האָט זיך געעפנט די טיר פון דער קיך און אַ שרעקלעך קול האָט זיך געלאָזט פון דאָרט הערן משונה־ווילד:

— דאָס איז ער, ער! אַט־דער, וואָס שטייט נעבן דעם קליינעם דאָרן יידל, זיי האָבן דענסטמאַל אויך ביידע זיך אַרומגעשלעפט. איך האָב אים דערקענט, דעם שיינעם נפש, אין זיין פּנימל, אין זיין געל בערדל, אויסגעצופּט זאָל עס אים ווערן! אין זיין צעכראַשטעט הערצעלע, אַ פאַרכאַפט, רבונו של

עולם, זאל ער ווערן, זאל עס מיט אים קויקלען, מאַרדעווען און אויסרינען דאָס מאַרד פון זיינע טריפהגע ביינער, אויסרינען!
 — קום, בנימין, אוועק! — האָט סענדערל געזאָגט שלעפנדיק בנימינען פאַר דער פּאַלע. — אַ רוח אין דער חצופהס טאַטן אַריין. זי האָט נאָך אַליץ צוטאָן מיט די צעבראַכענע אייער!

דאָס ניינטע קאַפיטל

ווי זכות-אבות האָבן פאַר אונדזערע פאַרשווינען זיך געלייגט

זיפצן און קרעכצן מוז מען, אַז מען לייענט די געשיכטעס פון די גרויסע באַרימטע קאַפּ-מענטשן, ווי זיי האָבן, נעבעך, געליטן שטאַרק זייער גאַנץ לעבן פון דער וועלט, פאַר וועלכער זיי האָבן מקריב געווען זייערע טעג און יאָרן און זי באַגליקט מיט זייער נוצלעכע זאַכן, וואָס זיי האָבן מיט זייער שכל דערגאַנגען. די וועלט איז בטבע אַ קינד, וואָס האָט ליב זיך צו האַלטן נאָר אין דער מאַמעס פאַרטוך, נישט אָפּצוטערעטן פון איר אויף אַ האָר; וואָס האָט ליב אַליץ די אַלטע נאַרישע מעשיות, וועלכע די ניאַנקעס און אַלטע באַבעס חזרן זיי אים איבער הונדערט מאל אין טאָג; וואָס מיינט, אַז בעסערס פון זיינע שפּילעכלעך איז טאַקע גאָר נישטאָ, און דרינען שטעקט די גאַנצע חכמות, וואָס קען נאָר זיין, און אַז דער באַהעלפער קומט אים נעמען אין חדר אַריין, אויסצולערנען אים עפעס, שרייט ער געוואַלד, גלייך ווי מען וואַלט אים גע-קוילעט. די וועלט האָט ליב צו לעבן אַזוי ווי זי איז געוואוינט, עפעס אַ ניס קומט איר אויס משונה-ווילד, זי שרייט דערויף מעשים און זידלט, מאַכט מיט דער בלאַטע גלייך דעם, וואָס טראַכט אַזוינס אויס. ערשט דערנאָך, אַז דאָס ניס איז שוין נולד געוואָרן, עס האָט זיך איינגעלעבט און וויינט באַשיינפער-לעך אַרויס דעם גרויסן נוצן וואָס אין אים ליגט, ערשט דענסטמאל כאַפט מען זיך אין דעם שטאַרק אָן, מען האָט דערפון גרויס הנאה און מען פאַרגעסט כלל יענעם, נעבעך, וואָס האָט עס מיט נויטשווייס ממציא געווען. נאָך זייער שיין פון דער וועלט, אַז זי האָט זיך זיינער דערמאַנט אים צו מאַכן כאַטשע אַ מלא און צו שטעלן אים אַ מצבה. מיליאָנען מענטשן לעבן היינט גליקלעך און אַטעמען פריי אין אַמעריקע, און קאַלומבוס בשעת אים איז אַריין דער געדאַנק צו אַנטדעקן אַמעריקע האָט, נעבעך, שטאַרק געליטן, די וועלט האָט אים גע-האַלטן פאַר משוגע און אויס אים חזק געמאַכט.

דעסגלייכן איז אויך געווען מיט אונדזער בנימינען פון טוועיאָדעווקע. נאָר אַנקוקנדיק אים האָט מען אים געהאַלטן פאַר אַ משוגענעם און הערנדיק זיינע רייד איבער דער נסיעה האָט מען זיך געשטיקט פאַר געלעכטער, מען האָט מיט אים געטריבן קאַטאַוועס, איטלעכער האָט מיט אים געהאַט צוטאָן און אויס אים געמאַכט אַ קאַטער. אַ נס. וואָס בנימין האָט עס אַזויפיל נישט פאַרשטאַנען. זיטט וואָלט ער זיך פאַרעסן, חס־ושלום, קראַנק געוואָרן און אַ שפּיי געטאָן אויף דער גאַנצער נסיעה!

מיר היפּערן איבער אַ סך זאַכן פון דעם עולמס המצאותלעך איבער בנימינען, בכדי דאָס זאָל אויף אונדז אַלע נישט פאַלן פאַר קיין אייביקן פּלעק און דאָס זאָל אונדז נישט זיין צו קיין חרפה, צו קיין בושה אין דער געשיכטע פאַר די שפּעטערדיקע דורות. מיר מאַכן זיך נישט וויסנדיק פון די אַלע זאַכן, כאַטש פאַקרישקע, און נעמען זיך ווייטער צו אונדזער דערציילונג.

„אין טעטע־ויווקע, — זאַגט בנימין, — איז דאָ אַ גרויסע קהילה יידן, זאָלן זיך פּרוכפּערן און מערן. ווער זיי זענען, וואָס פאַר אַ מיני מענטשן זיי זענען און פּוֹר־וואַנען זיי האָבן זיך גענומען, דאָס פּרעגט זיי בחרם, ווייסן זיי אַליין נישט! זיי האָבן נאָר בקבלה פון טאַטעס, זיידעס און עלטער־עלטער־זיידעס, אַז זיי וואַקסן פון יידן, און ווי עס זעט אויס פון אַ טייל זייערע מנהגים, פון זייער הלבשה, פון זייער לשון און פון זייער האַנדל וכדומה זענען זיי, אַפּנים, טאַקע מחויב צו זיין יידן, נאָר צונויפּגעלאַפּענע, אַפּגעריסענע פון פאַרשיידענע שבּטים, וואָרום איינער מיט דעם אַנדערן געהער זיך כמעט נישט אָן. לאַז אַשטייגער, איינער פאַלן, וועט דער אַנדערער אים נישט אויפהייבן, כאַטש, ער זאָל, שונא־ציון, די כּפרה ווערן, די מיתה־משונה איינעמען דאָ אויפן אָרט...“

צווישן זיי איז דאָ אַ טייל, וואָס פאַרשטייען זייער גוט מאַניפּאַרגע־לשון. מאַניפּאַרגע איז מאַני־פאַרגיסימו־ס, דאָס הייסט: מאַני־לשון, פאַרגי־ציגי־נעריש. מאַניפּאַרגע־יידן קענען חכמת היד, קוקן יענעם אין דער האַנט אַריין און ציען געוויינטלעך דערפון זייער פּרנסה, דערצו נאָך קענען זיי אַנדערע מלאכות, לעמפלעכמאַכערס און טאַקערס זענען זיי טאַקע איינע אין דער וועלט. חידושן גאָר מוז מען זיך, ווי זיי מאַכן אַמאָל יענעם אַ לעמפל און טאַקע־אַפּ זאַכן עפּעס גאָר שלא כּדרך הטבע. אויך האָבן זיי אַ מתנה פון זיין ליבן נאָמען אַפּצוזאָגן אַמאָל אַ פּזמון, און דווקא שטילערהייט, מיט אַזעלכע מיני תּנועות, אַזש טרערן שטעלן זיך דורכדעם אין די אויגן און זיי נעמען דערמיט ביי יענעם פּשוט צו דאָס חיות... מען זאָגט, יאַקבי, זיי שטאַמען פון די ערב רב פון דער גזע כּפתורים.

בכלל, זאַגט בנימין, זענען די איינוואוינער דאָרט ערלעכע לייט, גוטע

מענטשן, זיי פלעגן מיך אויפנעמען תמיד מיט א שמייכלעך און משונה הנאה האָבן מיט מיר זיך אָפצוגעבן. מען האָט געזען באַשיינפערלעך, אַז זיי זענען מיט מיר שטאַרק צופרידן. איך ווינטש זיי פונעם גאַנצן האַרץ, אַז גאָט און לייט זאָלן פון זיי אייביק אויך אַזוי צופרידן זיין, אָמן.

אַ חידוש נפלא, דערציילט ווייטער בנימין, דאָרט אין דער סביבה באַ-געגנט מען אַמאָל פאַרשוויגען, וואָס זענען אַביסל ווי חזירעוואַטע. מען דער-קענט עס זיי באַלד אין דעם אַנבליק. אַ טייל זאָגן, אַז דאָס איז אַזאַ פאַראַדע, ווידער אַ טייל ווילן האָבן, אַז דער אַרט איז דערצו מסוגל. בנימין וויל דרינגען נישט מכריע זיין, דאָס געהער זיך אַן מיט די געלערנטע, זיי זאָלן די זאך פאַרשן און אונדו דערקלערן אַקוראַט, וואָס דאָס באַטייט. נאָר ווי די מעשה איז, זאָגט בנימין, אַזוי צי אַזוי, די זאך אַליין איז קיין ניס נישט אויף דער וועלט. נאָך דער אַלטער מתתיהו דעלעקאַרטי העט־העט אין די פריערדיקע יאָרן ברענגט אין זיין ספר „צל עולם“ בזה הלשון :

„אין בריטאַניה איז דאָ אַ פאַלק מיט אַן עק פון הינטן ווי ביי בהמות, אויך זענען נאָך דאָ ווייבער, הויכע, גרויסע ווי די ריזן, און זיי זענען באַוואַקסן מיט שטשעטינעס (חזיר־האַר) ווי די חזירים. אין צרפת האָט זיך געוויזן אַ פאַלק מיט הערנער. אויף יענע בערג זענען דאָ קרומע ווייבער, און די וואָס איז מער קרום איז אַלץ שענער“ : „טאַקע ממש ווי מען באַגעגנט נאָך ביי אונדו, היינט טיקע צייטן, זייער פיל ווייבער, וואָס קומען אויס קרום, שטאַרק בוילעט, מחילה, פון הינטן, מיט אַ לאַנגן עק, וואָס באַמבלט זיך און שלעפט זיך זיי נאָך אויף דער ערד. דאָס וואָס איז געווען, זאָגט דער פסוק, דאָס וועט אויך זיין און ס'איז נישטאָ קיין ניס אונטער דער זון“ !

טעטעריווקע, זאָגט בנימין, איז גרויס מיט שיינע מויערן און לאַנגע גאַסן. אַנקונדיק זי ביים ערשטן מאָל, דאַכט זיך אויס, זי לעבט, עס קאַכט דאָרט און רוישט, נאָר דערנאָך, אַז מען ווערט אַביסל איינגעוואוינט, זעט מען, אַז זי איז אין תוך אַריין אַ מין גרויסע טונעיאַדעווקע. די איינוואוינער דאָרט עסן, לייגן זיך שלאָפן, שטייען־אויף ווי געוויינטלעך אַלע טאַג אין איין צייט. די צייט ווערט גערעכנט דאָרט נאָך דעם עסן. פונעם אַנבייסן, אַשטייגער, ביז וואַרעמס און פון וואַרעמס ביז וועטשערע, מחמת אַנבייסן, וואַרעמס און ווע-טשערע זענען דריי קרעטשמעס אין זייער לעבן, וואָס אַהינצו גאָרט מען זיך צו דערשלעפן אויף אַ פאַפּאָס און עפעס טאַן נאָכדעם, אַז מען האָט פאַרבראַכט אַ שטיק צייט מיט גאַרנישט אין אַ פּוּסטן סטעפּ. מען זאָגט, יאַקבי, טעטעריווקער קער לופט מאַכט בטבע פויל, אַפּהענטיק און שלעפּעריק, ווען עס פאַלט אַהינצו אַריין עפעס אַ מענטש מיט קוראַזש, מיט אַ חשק עפעס צו ווירקן, נעמט עס אין אַ קורצער צייט ביי אים צו אי דעם קוראַזש, אי דעם חשק, און עס בלייבט

אים מער נישט איבער ווי דער חשק צו עסן, צו שלאָפן, און אויפצושטיין בכדי ווייטער צו עסן און צו שלאָפן.

בנימין האָט דאָרט געזען די סטאַנציעס פון די קליין־שטעטלידיקע סבאַר־שטיקעס און פּאָויערענעס. אַוועקפאַרנדיק פון דער היים האָבן זיי אַרויס־געוויזן קוראַזש און שטאַרקייט נאָך פיל מער ווי מען באַדאַרף. מען מוז פאַרן, האָבן זיי אַלץ געדרונגען און איינגעשמועסט דעם עולם, מען מוז פאַרן, זיך סטאַרען אַרבעטן און איינלאַדעווען מכוח דעם געלט אויף געוויסע קהלשע הצתרות און מכוח נאָך אַנדערע שטאַטישן זאַכן, כאַטש זייער סטאַרען־זיך, אַרבעטן און טאָן וועגן דעם איז אינגאַנצן אַן איבעריקע זאַך, טאַקע נאָר ווי אַ פינפט ראָד צום וואַגן, ווייל דערויף איז דאָ אַ סמעטע, און אַלצדינג וועט געמאַכט ווערן גאָר אַן זייער הילף. נאָר זיי האָבן אָבער פאַרט באַקומען שטאַרק חשק, עס האָט זיך זיי משונה פאַרגלוסט, האָבן זיי גענומען ביים עולם געלט פאַר זייערע ווייבער און קינדער אי פאַר זיך אויף הוצאות און מאַרש אין וועג אַריין אין אַ גוטער, אין אַ מזליקער שעה. אין טעטעריווקע קומענדיק איז זיי, מעשה שטן, באַלד פאַרגאַנגען דער חשק, — וואו בריהשקייט, ווען בריהש־קייט! האָבן זיך אַנידערגעזעצט אויף דער סטאַנציע פּויל, אָפהענטיק, נאָר געגעסן, נעבעד, געטרונקען און געשלאָפן, גלייך מען האָט זיי אַ כישוף אַב־געטאַן. אין דעם צושטאַנד פאַרברענגען זיי, נעבעד, דאָרט זייערע טעג און יאָרן, דער עולם שיקט זיי אַלץ צו, אויף דער בקשה, געלט און ווייטער געלט און זיי זיצן טאַקע אַלץ, גענעצן, עסן, שלאָפן, נעבעד, ווי די פאַרצויבערטע פּרינצן, און ס'איז פשוט אוממעגלעך זיי פון דאָרט אַרויסצורייסן, אפילו קיין בעל־שם און קיין טאַטער קענען דערצו אויך נישט העלפן.

בנימינען האָט אַנגענומען אַ יצר־הרע זיך צו באַקענען מיט די באַרימטע געלערנטע און שריפטשטעלער, וואָס אין טעטעריווקע. עפעס איז ער דאָך אויך אַ שטיקל קענער, אַ חקרן, וואָס קוקט אַריין אין די קליינע אותיותלעך און ווייסט, וואָס איז אַזוינס אַ יידישער חקירה־ספר, פון וואָנען די דאָזיקע לייט האָבן געשעפט זייער תורה, זייער ידיעה אין די שבע חכמות. היינט ווי שיקט זיך עס, קומען אַהער און זיך נישט זען מיט זיין סאָרט מענטשן?! חוץ דעם האָט זיך אים געוואָלט טאַקע איבערשמועסן מיט זיי וועגן זיין נסיעה, אַזעלכע לייט וועלן אים דאָך פאַרשטיין און קענען אָפּשאַצן דעם ווערט זיינעם. ער האָט געהאַפט, זיי וועלן אים נאָך געבן הסכמות און אים הייבן ווי אויף דרוקעס, זיי האָבן דאָך ליב אַרויסצוגיין מיט זייערע הסכמות אויף קלייניקייטן, שמאַכטעלייען, בפרט נאָך אויף אַזאַ זאַך, אויף אַזאַ וויכטיקע זאַך, דאָ וועט די פען זייערע זיך צעלאָזן גאַלאַפּ, גאַלאַפּ ווי אַ פּערד.

נאָר צו וועלכן פון זיי בנימין איז געקומען, האָט ער אים אַלץ געטראָפן

אָדער ער עסט, אָדער ער שלאָפט! איינמאל איז אים געראַטן צו טרעפן איינעם פון די לייט — אַ ווילדער שרייבער, אַ משונה באַרימטער בריה — ווי ער איז געזעסן אַנגעלענט אויף אַ באַנקבעטל אין אַן אָפגעזונדערט חדרל.

— גוט מאַרגן!

— גוט יאָר! וואָס וויל אַ ייד?

— עט, אַזוי, אַביסל שמועסן!

אָהין-אָהער, עפעס פּלאַטשיק דער עסק, דער בריה איז עפעס ווי צעקראַכן, קוים וואָס ער רירט מיט די ליפּן, די נשמה ליגט אים אויף דעם שפיץ נאָז און עס קלעפן זיך אײַט די אויגן. בנימין מינטערט אים, רעדט איבער אים ווי ער קען, נאָר אומזיסט די מי. ער איז קאַלט ווי אייז. ערשט דערנאָך האָט ער זיך אַביסל אויסגעטשוּכעט, אַ שטאַרקן גענעץ געטאָן און אַריינגערופן דאָס ווייב.

— ווען וועט מען שוין גיין עסן? — האָט ער זי אַ פּרעג געגעבן און אויסגעקנאַקט די ביינער מיט אַ געשמאַקן גענעץ. — לאָז מען שוין געבן עסן, וואַרים איך וויל, האָט ער געזאָגט, איך וויל אַביסל צולייגן מיך שלאָפן...

הכלל, טעטעריווקע איז אַ גוטע ספּאַלניע, אַלצדינג שלאָפט דאָרט רואיק: אי דאָס געלערנטקייט, אי דער האַנדל, אי די בענק, אי די פּראַצעסן (לאָדע-נישן) און אַלע מיני געשעפטן. ווי מען זאָל זיי נישט פּראַוואַן וועקן, קען מען זיי אַלץ נישט דערוועקן. אַפילו ווען עטלעכע מענטשן פּאַרקלייבן זיך אַ מאָל אינאיינעם, נעמט זיי באַלד אָפּ דאָס לשון, זיצן, גענעצן און קוקן איינער דעם אַנדערן אָן ווי די גולמס, און די גאַנצע געזעלשאַפט ווערט אַנגלאָפּן. ערשט ווען מען דערלאַנגט די וועטשערע, רירט זיך אין זיי אַן אבר, זיי ווערן לעבעדיק, נעמען זיך געשמאַק צו דער אכילה, עסן אָפּ — און אַ גוטע נאַכט! זיי גייען אַהיים שלאָפן...

אונדזער בנימין האָט עס געפילט שפעטער אויף זיך אַליין. ער האָט דערנאָך אין טעטעריווקע נישט מער געטאָן ווי געגעסן און געשלאָפּן און דער חשק פון דער נסיעה איז אים עפעס ווי פאַרגאַנגען. ער איז געווען אין אַ גרויסער סכנה פאַרפאַלן צו ווערן דאָרט, אַזוי ווי אַ שיף, וואָס כאַפט זיך אַריין אין דעם שטילן ים, און אַפּשלאָפּן דאָרט זיין לעבן ביז אַצינד, ווען מיט אים זאָל זיך נישט געווען מאַכן אַ מעשה, וואָס האָט ווי אַ שטורעמווינט, אויף זיין גליק און אויף דער וועלטס גליק, אים מיט גוואַלד אַרויסגעטריבן פון דאַנען ווייטער צו זיין נסיעה.

די שנאה פון איציק פשטן צו בנימינען האָט וואָס אַ טאָג אַלץ מער גע-וואַקסן. ער האָט די לעצטע צייט ווי אַ זלודינע זיך איינגעגעסן אין בנימינען און זיך גענומען שטאַרק מפּלל צו זיין מיט אים איבער זיין נסיעה, אים לייגן

שטיינער אויפן האַרץ, אַז דענסטמאַל, ווען דאָ אויף דער דאַלאַנציע וועט וואַקסן האַר, וועט ער קומען צום סמבטיון, און זען די רויטע יידעלעך ווי ער זעט זיין אויער.

בנימין אַבער האָט זיך נישט געלאָזט שפּייען אין דער קאַשע און אויס- געדונגען, אַז ס'איז דאָ אין דער וועלט אַ בורא, וואָס פאַרלאָזט נישט די, וואָס האָבן אין אים אַ בטחון. נישקשה, ער וועט, אים-ירצה-השם, מיט גאַטס כח דערגיין אַהינצו, שונאים אויף צעשפּרינגעניש, און אַז בנימינען פּלעגט טענהנדיק זיך צעשפּילן די געבליטן, פּלעגט ער ווערן פּלאַם-פּייער און אין דער מיט שמועס אַריינוואַרפן אויף אַ קול: פּיפּערנאַטער, לינדענוואַרעם, אייזל, מוילאייזל וכדומה! דאָס האָט געהייסן אַזוי פּיל ווי: בילט אויף די צייך, אַט בין איך שוין העט ווייט, אַט בין איך שוין דאָרט אין דער מדבר און גיי און גיי און גיי!...

איציק פּלעגט דריי מאַל אויסשפּייען און זאָגן: ער איז פשוט משוגע, חסר-דעה, מען באַדאַרף אים פּירן צום טאַטער. און האָט צום סוף אַזוי ווייט געבראַכט, אַז קוים האָט בנימין זיך געוויזן אויף דער גאַס, זענען אים ווייסע- חברה נאַכגעלאָפן ווי נאָך אַ משוגענעם מיט שטיינער, אים געמאַכט אַ הוראַ און געשריגן: פּיפּערנאַטער, לינדענוואַרעם!

איינמאַל, אַז בנימין מיט סענדערלען זענען פאַרנאַכט געגאַנגען ביידע אין גאַס, איז חברה זיי באַפּאַלן ווי די היישעריקן און זיי שטאַרק דאַקוטשעט, אַזוי אַז זיי האָבן געמוזט אַנטלויפן מיט הינטערגעסלעך. אין איינעם פון די ענגע געסלעך, האָבן זיי לויפנדיק באַרג-אַראַפּ איבער אַ לאַנגער, שמאַלער קלאַדקע איבער אַ טייך זיך באַגעגנט דאָרט סאַמע אויף דער מיט מיט אַ מענטשן, וואָס איז זיי געקומען אַקעגן. אויסמיידן זיך דאָרט איז נישט געווען קיין שום מעגלעכקייט, סיידן אַראַפּשפּרינגען און צעשלאָגן דעם קאַפּ, אַדער ווייניקסטנס זיך אויסברעכן אַ פּוס. די ביידע זאָכן אַבער האָבן אונדזערע פאַרשוניגען באַדאַרפט האָבן נויטיק אין לעבן אַריין. אַן אַ קאַפּ אַדער אַן אַ פּוס וואַלט דאָך קיין סברא נישט געווען צו מאַכן זייער נסיעה. און בנימין מיט סענדערלען זענען געבליבן שטיין מיט אַראַפּגעלאָזענע געזער.

— אַ-אַ, שלום עליכם, בנימין! — האָט יענער פאַרשוין, וואָס איז געקומען אַקעגן, אַ זאָג געגעבן מיט אַ פאַרדראָס אי מיט אַ געלעכטער, אינאיינעם. — אַ גוטע באַגעגעניש, כ'לעבן, אַזוי ווי געוואונטשן!

— שלום עליכם, עליכם שלום, רב אייזיק-דוד! — האָט בנימין געענט- פּערט נישט מיט זיין קול שטאַרק צעמישט.

דער דאָזיקער פאַרשוין איז געווען רב אייזיק-דוד רב אהרן יאַסלס שרה- זלאַטעס, דער חכם פון טונעיאַדעווקע.

— שיינע מענטשן! — האָט רב אייזיק־דוד געמאַכט מיט תרעומות. — מען פאַרט אַוועק פון דער היים בגנבה, גלאַט אַוועק, פאַר וואָס, פאַר ווען? ווייס איך? אַלצדינג מוז דאָך זיין עפעס מיט אַ גאַנג, מיט אַ דרך הטבע. וואָס הייסט גלאַט אַוועק און מאַכן ווייבער, נעבעך, אָן אַ שום גאַנג, פאַר וויסטע עגונות, מאַכן ווייבער! ווייס איך, סטייטש, אדרבה, שוין אַוועקגעשטעלט אַלצדינג אין דער זייט, פרעג איך אייך נישט מער, נאָך אַ מאָל טאַקע, אדרבה, סטייטש, סטייטש?! פאַרקערט, זאָגט, וואָס טוט איר דאָ? איך מיינ טאַקע דיך אויך, סענדערל. נישקשה, איך זע דיך ווי דו שטייסט פון הינטן. דיין ווייב, סענדערל, וועט דיר, נישקשה, געבן, גוט מכבד זיין וועט זי דיך, דיין ווייב. ווי אַ הערינג, אַזוי אין כעס איז זי, וואָלט זי דיך צעריסן, דיין ווייב. דאָס האַרץ אַבער האָט איר געזאָגט, אַז דאָ מוזט איר אַוודאי זיין, האָט איר געזאָגט דאָס האַרץ, דיין ווייב, און זי האָט געוואָלט נישט אַנדערש פאַרן נאָר אַהער, האָט זי געוואָלט נאָר מיט מיר, דיין ווייב.

— האָ, ער איז דאָ! — האָט אַ געשריי געטאָן אַ יידענע, וואָס איז אונטער־געקומען פון הינטן צו רב אייזיק־דודן.

סענדערל האָט אין קול דערקענט זיין בחזרטה. ער איז געוואָרן טויט ווי די וואַנט און געבליבן אָן אַ נשמה פאַר שרעק, ער האָט מיט ביידע הענט זיך אַנגעכאַפט אין בנימינס פּאַלע, ער זאָל נישט אַראָפּפּאַלן פון דער קלאַדקע, אַזוי האָט אים זיך דער קאַפּ פאַרדרייט. עס האָט אים זיך געדאַכט, אַט נעמט אים שוין אָן זיין ווייב און פעטש שיטן זיך אים ווי האַלץ.

— קוקט נאָר אָן די נפשות, די שיינע נפשות! אַ, די כפרה זאָלן זיי ביידע ווערן! האָ, וואו איז ער דאָרט ערגעץ, מיינ ימח־שמוניק? לאַזט מיך נאָר צו אים צו אַביסל, לאַזט מיך, איך וועל אים ווייזן, וואָס פאַר אַ גאָט מיר האָבן! אַזוי האָט אין איין אַטעם געשריגן סענדערלס ווייב און געשטופט רב אייזיק־דודן.

— נאָר אָן געשריי, אָן רעש! — האָט רב אייזיק־דוד זי געבעטן. — האָט נאָר צייט. אַז איר האָט אַזוי פיל געוואָרט, וואָרט־זשע נאָך אַביסל. קיין עגונה, מיט גאָטס הילף, וועט איר דאָך שוין קיין עגונה נישט זיין. און ווייטער, ווי זאָגט מען עפעס, האָ? אויך די אייגענע מעשה, אַ יידענע בלייבט טאַקע אַ יידענע. דאַכט זיך, אַ קלוגע, און פאַרט אַ יידענע. לאַמיר שמועסן די אייגענע זאָך פאַרקערט, מילא, מה רעש? ס'איז נישט מער גלאַט פאַרדראַסיק: גלאַט אַוועק, פאַר וואָס, פאַר ווען? אַלצדינג מוז דאָך זיין עפעס מיט אַ גאַנג, פאַר־שטייט איר מיך? נאָר אַז ס'איז שוין אַזוי, איז דאָך שוין טאַקע אַזוי, היינט ווי באַלד ס'איז אַזוי, איז דאָך טאַקע די קשיא, צו וואָס נאָך שרייען? דער

תירוץ איז אָבער, איך בעט אייך איבער, ווי אָן אייגענע מוטער: אַ יידענע, מחילה, בלייבט טאַקע אַ יידענע.

רב אייזיק־דוד האָט זיך ערשט צעווייגט און געוואָלט, ווי זיין שטייגער איז, דעם שמועס זיינעם איבערשמועסן ווידער פאַרקערט, דערנאָך ווייטער אַ מאָל פאַרקערט און אַריינגעבן דרינען אָביסל פּעפּער מיט ציבעלע, נאָר פון ביידע זייטן קלאַדקע זענען געשטאַנען אַ סך מענטשן, וואָס זענען דער־וויל אָנגעקומען. זיי האָבן פונדערווייטן זיך שטאַרק געבייזערט דערויף, וואָס יידן האָבן זיך אָנידערגעשטעלט דאָ שמועסן, גלייך ווי עס גייט זיי נישט אָן די גאַנצע וועלט, און לאָזן קיינעם נישט אַריבערגיין.

די קלאַדקע איז אזוי שמאַל געווען, אַז צוויי מענטשן האָבן דאָרט זיך נישט געקענט מיידן. די וואָס פון איין זייט האָבן תמיד געמוזט וואַרטן ביז יענע פון דער אַנדערער זייט וועלן פריער אַריבער. דעריבער האָט סענדערלס ווייב מיט רב אייזיק־דודן געמוזט צוריקגיין צו יענער זייט קלאַדקע, פון וואָנען זיי זענען אָנגעקומען, דעסגלייכן סענדערל מיט בנימינען האָבן אויך צוריק־געקערט זיך צו דער אַנדערער זייט און ערשט דערנאָך האָט, פון דער דאָזיקער זייט טאַקע, דער עולם אָנגעהויבן איבערצוגיין די קלאַדקע.

— איך בעט דיך, סענדערל, וואָס שטייען מיר דאָ אזוי, און וואַרטן? — האָט זיך אָנגערופן בנימין, וואָס איז פריער צו זיך געקומען. — עפּעס שטייען מיר דאָ, אזוי גלייך ווי מען בינדט צו אַ יינגל מיט אַן עק פּאָדעם אין מויל און מיט דעם אַנדערן צום פיסל פון טיש. נאַרעלע, איצט האָבן מיר צייט ניצול צו ווערן.

— גערעכט, ווי איך בין אַ ייד! — האָט סענדערל אַ זאָג געטאָן פריילעך, ווי איינער וואָס רייסט זיך אַרויס פון דער קלעם. — גיכער, גיכער, בנימין! אויב דו ווילסט, איך זאָל נישט אַריינפאַלן אין אירע הענט. דאָס איז נישט קיין קלאַדקע, נאָר זכות־אָבות האָבן דאָ פאַר אונדז זיך געלייגט.

אונדזערע פאַרשוניען האָבן געמאַכט געשווינד אַ פליטה און אין עטלעכע מינוט זענען זיי שוין געווען ווייט ערגעץ אין אַן אַנדער עק שטאַט. זיי האָבן נישט געמאַכט לאַנג שהיות, פאַרנומען באַלד זייערע פּעקלעך און זיך געזעגנט מיט טעטעריווקע.

דאָס צענטע קאַפּיטל

הוראַ, רוימע יידלעך!

— היי, וויאַ, וויאַ! — האָט אויף דער קעלניע פון אַ בויד הייזעריק גע-
שריגן אַ שמיסער און איז שיער מיטן דישעל נישט אַרויפגעפאַרן אויף צוויי
ווייבלעך, וואָס זענען געשטאַנען אין דער מיט גאַס, סאַמע די לעבעדיקסטע
פון גלופסקער גאַסן, ביידע מיט טאַרבעלעך שפּיז: פלייש, רעטעכלעך,
ציבעלע, קנאַבל, אונטערן אַרעם, און האָבן איינע דער אַנדערער איינגערוימט
סודות אי אויסגעגאַסן דאָס האַרץ שרייענדיק אויף אַ קולכל, אָן מען האָט אים
געקענט הערן ווייט פאַר אַ מייל.

די ווייבלעך זענען אין מיטן שמועס זיך צעלאָפּן, איטלעכע אין אַן אַנדער
זייט גאַס, און זיך געשטעלט פונדערווייטנס צו ענדיקן זייער שמועס, אַריבער-
שרייענדיק מיט אַ ניגון איבער בוידן, דראָזשקעס, טעליגעס און פּורלעך האַלץ,
וואָס האָבן זיך געצויגן איינע הינטער דער אַנדערער אין אַ גאַנץ לאַנגער
שורה, אַזוי אַז אַ היפשע צייט איז ריין אוממעגלעך געווען די גאַס איבערצוגיין.
— כאַסיע-ביילע! נו, וועסט דו היינט ביי דער נאַכט קומען אַהינצו —
צו דער קאַרטנוואַרפערין? איך וועל דאָרט זיין מיט מיינעם... דיינער וועט
אויך אַהינצו קומען, ער האָט מיך געבעטן, איך זאָל דיר זאָגן, עס וועט דאָרט
זיין פּריילעך, קום, נאַרעלע, וועסט, כ'לעבן, הנאה האָבן! נו, כאַסיע-ביילע,
וועסט דו קומען?

— מיין באַלעבאַסטע, ברענען זאָל זי, וויל מיך היינט מכבד זיין מיט
ראַשטשינען ברויט און איבעררייבן גרייפלעך. איך וועל מיך אַבער אויסדרייען
און קומען. נאָר איך בעט דיר, דאָבריש, לאַז עס זיין בסוד, זאָג נישט קיינעם.
— וואָרט נאָר, כאַסיע-ביילע, וואָרט! דער רוה וועט דיין באַלעבאַסטע
נישט נעמען, אָז דער וואַרמעס וועט שפּעטער מיט אַ שעה אַרויסקומען, זי
וויל פרעסן? נו, לאַז זי עסן ווערעם, קרענק! איך האָב גאָר פאַרגעסן, כאַסיע-
ביילע! זיפּ נישט איבער אַזוי די מעל. די מעלערקע איז נישט צופרידן פון
דיינע קלייען. וויפּיל איז דיר געבליבן היינט פונעם אַנקויפּן?
— שייגעץ, שייגעץ! כאַפּט אים נאָר, דעם שייגעץ! וואָס איז עס פאַר אַ
מאָדע כאַפּן? אַ, פאַרכאַפּט זאָל ער ווערן!

— וואָס איז דאָרט, כאַסיע-ביילע? וואָס שרייסט דו אַזוי?
— אַ קאַרמאַנשטשיק, דאָבריש! ער האָט ביי מיר שיער-שיער נישט

ארויסגעשלעפט דאָס טאַרבעלע שפייז פון אונטערן אָרעם. אַ מערכה וואָס איך האָב באַצייטן מיך אַרומגעקוקט.

— זע נאָר, זע, כאַסיע־ביילע! וואָס איז דאָרט אַזאַ צונויפלויפעניש? עס מוז שוין ווייטער ערגעץ ברענען. ס'איז שוין היינט די צווייטע שרפה. ביז נאַכט קען זיין נאָך עטלעכע שרפות.

— מען הערט נישט קלינגען, דאָבריש. אַ שרפה וואָלט מען דאָך געקלונגען.

— שאַ, אַט גייט די מעקלעריין, איך וועל זי אַ פּרעג טאָן. סימע־דוואַסיע! סימע־דוואַסיע! וואָס לויפט מען דאָרט עפעס אַזוי?

— איך ווייס נישט, קיין צער! אפשר ווייסט נחמה־גיסע. נחמה־גיסע! וואָס איז דאָרט פאַר אַ רעדל, סערדצע? אייערע קאַטשקעס שרייען עפעס, אַז מען הערשט ניט וואָס מען רעדט. האַדל איז היינט געלעגן געוואָרן, זי וועט ביי אייך צונעמען די קאַטשקעס. הינער האָט איר אויך? זייער פעטע קאַטשקעס. אייער איז היינט נישט געווען זיך צו דערקויפן. וואָס איז דאָרט אַזאַ מהומה?

— ווייס איך? עפעס רויטע יידלעך. עפעס האָב איך געהערט שרייענדיק: רויטע יידלעך.

— וואָס, עס זענען אָנגעקומען רויטע יידלעך! איי־איי־איי! מען מוז דאָך גיין אָנקוקן אויף חידושים, — האָבן אַלע מיטאַמאַל אַ געשריי געטאָן און זיך געלאָזט לויפן הענדום־פענדום צום רעדל מענטשן.

— הוראַ, פיפערנאַטער, לינדענוואָרעם! הוראַ, רויטע יידלעך! — האָבן צווישן דעם רעדל מענטשן געשריען אַ גאַנצע כאַפּטע ווייסע־חברה.

די דאָזיקע רויטע יידלעך — דאָס זענען געווען אונדזערע פאַרשוניגען בנימין מיט סענדערלעך, וואָס אין אַ קורצער צייט נאָך יענער מעשה, וועלכע עס האָט מיט זיי זיך געטראָפן אויף דער קלאַדקע, זענען זיי אָנגעקומען קיין גלופסק און האָבן דאָרט במשך פון אַ פאַר וואַכן שטאַרק קונה־שם געווען. עס האָבן זיך געפונען אַ סך ערלעכע יידן, וואָס האָבן פון זיי פשוט אָנגעקוואַלן, ממש אַזוי ווי פון דעם שוסטערל, וואָס ער איז אין יענער צייט דורך זיינע מופתים אין גלופסק פלוצים נתגלה געוואָרן.

טאַלצע און טריינע, צוויי געוויסע אַלטע יידענעס, כשרע נשמות, וואָס פלעגן, ווי איטלעכן איז באַקאַנט, אַלע טאַג פאַרנאַכט שבתדיק זיך אַנטאָן מיט דער יופע אי מיט דעם שטערנטיכל און אַרויסגיין אונטער דער שטאַט באַ־געגענען משיחן, — אַט זיי זענען דאָס געווען די גליקלעכע אין איין פאַרנאַכט צו באַגעגענען אויף יענער זייט ראַגאַטקע אונדזערע פאַרשוניגען ביים אָנקומען זייערן פון טעטעריווקע און אין אַ גוטער שעה אַריינצופירן זיי אין גלופסק.

באלד טאקע ביי דעם ערשטן באגעגעניש האָבן שוין די ביידע יופּעס זיך דער-
וואוסט אלצדינג, וועמען גאָט האָט דאָ באַשערט. טאַלצע מיט טריינען האָבן
פאַרוואונדערט זיך אָנגעקוקט, איינע די אַנדערע זיך געשטורכעט: נו, טריינע?
— נו, טאַלצע? — האָבן זיי זיך געשושקעט, דאָס האַרץ אָבער האָט אונדז
גלייך געזאָגט, אַז דאָס זענען עפעס נישט גלאַט קיין מענטשן. טאַלצע און
טריינע האָבן זיך געשמאַלצן אין אונדזערע פאַרשויןען. זיי זענען עפעס ווי
יינגער געוואָרן, עס האָט זיי זיך געפרייט דאָס האַרץ הערנדיק פון דער
נסיעה, זיי האָבן געקוקט אויף זייערע באַשערטע און זיך אַלץ געשטורכעט
מיט אַ שמייכלעלע: נו, טריינע? — נו, טאַלצע? ... טאַלצע האָט זיי אונטער-
געאַרבעט זאָקן, טריינע האָט זיי פאַרלאַטעט העמדער, צוגענייט בענדלעך און
זענען געווען גליקלעך, איבערגליקלעך, אַקוראַט ווי כלה-ווויי, אַמאָל אין די
יונגע יאָרן. הכלל, אונדזערע פאַרשויןען האָבן אין גלופסק אויף זיך געפונען
מבינים. אַזעלכע לייט ווי זיי קען טאָקע נאָר איין גלופסק שאַצן און פאַרשטיין
זייער טייערן ווערט.

אַהין אין גלופסק אַריין, איר יידישע קינדער! וואָס וואַלגערט איר זיך,
נפשות, שיינע מענטשן, און ווערט ווי בטלנים פאַרפאַלן אין די קליינע שמעט-
לעך אונטערן אויוון? ! אין גלופסק אַריין, צו אַלדי שוואַרצע יאָר! דאָרט
וועט איר געפינען אייער גלייכן, דאָרט וואַרטן אויף אייך אייערע טאַלצעס,
אייערע טריינעס און כשרע נשמות, דאָרט קענט איר וואַקסן, דאָרט קענט איר
אויפגעריכט ווערן, דאָרט קענט איר געפעלן, שטאַרק גילטן, אַ פנים האָבן און
ערשט לעבן! ...

אין גלופסק, אַ רוח אין אייער טאַטן אַריין!

אַט ווי אזוי אונדזער בנימין שילדערט די שטאַט גלופסק:

אַז איר קומט אָן קיין גלופסק דורך דער טעטעריווקער גאַס, זאָלט איר
מוחל זיין איבערשפרינגען דאָרט איין בלאַטע, ווייטער אַביסל די צווייטע, נאָך
ווייטער אַביסל די דריטע, סאַמע די גרעסטע, וואָס אַהינצו לויפן אַריין, מחילה,
רינשטאַקלעך אי באַלעבאַטישע פאַמויניצעס און ברענגען מיט זיך אַן פון
כל טוב. איטלעכן טאַג עפעס אַן אַנדער מין סחורה, אַנדערע סאַרטן חפצים
פון אַלערליי קאַלירן און פאַרשיידענע מיני ריהות, ווי עס פאַסט צום ענין,
און דורכדעם איז זייער גרינג צו טרעפן דעם טאַג. גיסן זיך אַהין, אַשטייגער,
געלע לוזשקעלעך פון זאַמד, מיט וועלכן מען וואַשט די פאַלן, און טראָגן
מיט זיך אַן לישקעס פון פיש, דרויב־פּיסלעך, קעפלעך פון הינער, אַביסל
האַר מיט פאַרברענטע שטיקלעך קאַפּיטעס, — זאָלט איר האָבן אַ סימן: היינט
איז פרייטיק, נעמט אַ בעזעם מיט אַ ראַשקע און לויפט, זייט מוחל, אין מרחץ
אַריין. טראָגן זיך אַהינצו אַן שאַלעכץ פון אייער, פון ציבעלעס, פון רעטעך,

סוכעזשילעס פון לעבער מיט עקן פון הערינג און גרויסע אויסגעוהילטע מאַרכביינער, — אַהאָ, גוט שבת אייך, יידישע קינדער! זאַל אייך וואויל באַ- קומען נאָכן קוגל. זעט איר אָבער די רינשטאַקלעך קוים-קוים וואָס זיי רירן זיך, עס שלעפּן זיך דאָרט פאַרברענטע שטיקלעך קאַשע, פאַרדאַרטע שטיקלעך טייג, אַ צעריסענע שמאַטע מיט אַ צעפאַלענעם וויכעטש, איז אַ סימן: דאָס איז היינט זונטיק. דער וואָסערפירער האָט נאָך נישט געבראַכט קיין וואַסער, קוים וואָס מען האָט אויסגעזויגן אַביסל פון דער פאַס אויף אויסצואוואַשן ווי-ס'איז כאַטש די טשאַלנט-טעפּ מיט די מאַקעטערס. און אַזוי אין אַלע איבעריקע טעג פון דער וואָך האָט איטלעכע לוזשע איר באַזונדער פנים, איר באַזונדער געשאַלט מיט איר באַזונדער ריח.

און אַז איר זייט בשלום איבערגעקומען אי די דאָזיקע בלאַטע אויך, וועט איר, רבותים, גיין פאַרביי אַ היפּשן בערגל מיסט, דאָס איז אַן איבערגעבליבן זכר פון אַן אָפּגעברענט הייזל, וואָס אויבן שטייט געוויינטלעך אַ בהמה, גלייך ווי אַ קעלבייער מגיד, איז גאַנץ רואיק זיך מעלה-גרה, מאַכט מיט דעם מויל און קוקט תּמעוואַטע אויף דעם גאַנצן עולם יידן, וואָס לויפן אונטן ווי די פאַרסטמע מיט אַלערהאַנד שטעקנס, שטעקלעך אי פאַראַסאַלן. טוט דערביי אַמאַל אַ סאַפע, אַדער אַ קיאישן זיפּן, טאַקע נאָר גלייך ווי זי וואָלט געזיפּצט און געקרעכצט, משטיינס-געזאַגט, אויף דעם דאָזיקן עולם, אויך אויף איר שלים-מול, וואָס זי איז, נעבעך, אַריינגעפאַלן אין יידישע הענט... איבער-קומענדיק אי דעם בערגל, וועט איר גיין גלייך, גלייך, אַלץ גלייך. אפשר וועט איר, לא יעלה ולא יבוא, זיך אַ זעץ געבן אין די שפיצעכדיקע שטיינער פּונעם ברוק, וואָס ליגן צעזייט, צעשפרייט משונה-ווילד, און, חס ושלום, פאַלן, זאַלט איר מוחל זיין אויפשטיין, אויב איר וועט קענען, און אַלץ טאַקע גיין, גיין, באם איר האָט נאָר נישט אויסגעבראַכן קיין פּוס, חלילה, ביז איר וועט קומען אויף עפעס אַ מין פּלאַץ. דאָרט אויף דעם פּלאַץ וועט איר געפינען דעם תּמצית פון גלופּסק.

און ווען ס'איז נאָר אַ סברא טעטעריווקער גאַס אַנצורופן דעם מאַגן פון גלופּסק, קען מען נאָכדעם שוין מיט רעכט זאָגן, אַז דער דאָזיקער פּלאַץ איז איר האַרץ, וואָס דאָרט קלאַפט זיך תּמיד טאָג אי נאַכט און וואָס דאָרט איז איר חיות, דאָס גאַנצע לעבן. דאָרט שטייען קלייטן, קלייטלעך, שאַפּקעס און די באַקאַנטע גנבה-שאַפּקלעך, וואו באַלמעלאַכעס זעצן דאָרט אַפּ דעם יתיר: שטיקלעך מאַטעריע, טאַשמעס, בענדלעך, סאַמעט און שטיקלעך פּעלץ. דאָרט רודעוועט זיך זייער שטאַרק, עס שוויבלט און גריבלט, אַ געדיכטער עולם אַן עיני-הרע: יידן שטופן זיך און כאַפּן, נעבעך, פון איטלעכער זייט דישלעס פון וואָנס און פאַרקעס. דאָקטוירים זאָגן, באשר אַז מען פאַלמעסט אַ גלופּסקער

יידן, געפינט מען דאס רוב ביי אים אין לייב שטעקט אַ דישעל. נאָר אויף גלופסקער דאָקטוירים קען מען זיך נאָך נישט סומך זיין, די רופאים שפילן דאָרט אַ סך אַ גרעסערע ראָלע. דאָרט הערט מען תמיד אַ קול: „הייסע באַבקעס, יידעלעך! אַהער, הייסע רעטשאַניקעס, קנאַבל, ציבעלעס, יידישע קינדער! פון אַפּגעריסענע יינגלעך, וואָס גייען אַרום און שרייען מיט עפעס אַ משונה ניגון. דאָרט כאַפט מען אַ מאַל פאַרנאַכט אַ דאָוון, מען איז מחדש גאַנץ הויך די לבנה און מען שרייט דערביי צו איטלעכן, וואָס גייט נאָר פאַרביי: שלום עליכם, פעטער! דאָרט שטייען טרעגערס אַרומגעגאַרטלט מיט גראַבע שטריק, אויסגעדינטע סאַלדאַטן מיט אַלטע כאַליעוועס און אויסגע-ריבענע שינעלן, טאַנדייטניקעס מיט אַזעלכע תּחתונים, קאַפטנס, לייבלעך און נאָך אַלערליי שאַטעס. אין מיטן שטייט דער פּאַני סטאַראַזש און עסט געשמאַק אַ שטיק יידישן קוילעטש, וואָס ער באַקומט שבת פאַר די ליכט אַפּשניצן, און היט זיך, להבדיל, ווי אַ שמורהניק, בשעת ער גיט אַ ביס, עס זאָל, חלילה, קיין ברעקל נישט אַראַפּפּאַלן. קעשענע-גנבים דרייען זיך דאָרט אַרום צו מאַכן די קונץ. עפעס אַ פאַרשמירט מיידל מיט צעשויערטע, צעפאַטלטע האָר שפּרינגט פּלוצים פון דער העלער הויט אַרויס, רעוועט, בעט אַ נדבה אויף אַ צעריפעטן קול, כאַפט אָן פאַר דער פּאַלע און שרייט, כאַרכלט וויינענ-דיק, גלייך ווי איר וואָלט זי געקוילעט און צוגענומען ביי איר געלט. אַ פעקל ווייסע-חברה לויפט דאָרט מיט אַ אוראָ נאָך עפעס אַ משוגענעם, וואָס זינגט טרויערדיקע לידלעך, האַלב-יידיש, האַלב-פּויליש, און טראַגט אויפן קאַפּ אַ צעקנייטשט קאַפעלוש. דאָרט שטייט אַ בחור מיט עפעס אַ מין קעסטעלע, יידן קוקן אַהינצו אין לאַך און ער רעדט דערביי מיט פּיסקעס זיין געוויינטלעכן פּוזון: דאָס איז לאַנדאָן, דער פּויפּס פאַרט דאָ רייטנדיק אין רויטע הויזן און אַלע שטייען פאַר אים אָן אַ היטל! איצט זעט איר, ווי נאַפּאַלעאָן מיט זיינע פּראַנצויזלעך שלאַגן זיך מיט דעם פּרייס און די פּרייסן צעלויפן זיך ווי די טאַראַקאַנעס! אַט אַצינד קומט פאַר, ווי איינע פאַרט אינאיינעם מיט דעם תּוגר אין איין קאַרעטע, דער גראַספּעציר האַלט די בייטש און טרייבט אָן. די פּערד האָבן זיך איבערגעשראַקן, אויסגעקערט די קאַרעטע, דער תּוגר, נעבעך, איז געפּאַלן, זיך אַ גוטן זעץ געטאַן, און זי זוכט אין איילעניש ווי זיך אויסצודרייען! נו, אַ סוף, גענוג שוין צו קוקן פאַר אַ האַרטן גראַשן. דאָרט זיצן שורותווייז אויסגעזעצט יידענעס מיט מולטערס, פול אַנגעלייגט מיט בינטלעך קנאַבל מיט אויגעקעס, קאַרשן, אַגרעסן, וויינפּערלעך, ארץ-ישראל-עפעלעך, כל-גדריי-באַרלעך און מיט נאָך אַנדערע זאַכן, אין דער זייט שטייט אויף היבערשע פּיסלעך אָן אַלטע איינגעהויקערטע בודקע, אָן טיר און פענצ-טער, וואָס כּפי אַלטע גרייז-גרויע יידן דערציילן, איז אַמאָל דאָרט געשטאַנען

א בודאטשניק און די גאנצע שטאָט איז דענסטמאָל געלאָפן אַנקוקן די בודקע מיט דעם סאָלדאָט אויף חידושים. לעבן דער אַלטער בודקע, מיט וועלכער גאַנץ גלופסק איז זיך מייחס ווי מיט עפעס אַן אַלטן קרעפּאַסט, דאָרף אונטער עפעס אַ קליין דעכל באַדעקט מיט עטלעכע פּאַרשימלטע ברעטלעך, מיט איבערגעפוילטע שטרוי און ראַגאַזשעס, אַנגעשפּאַרט אויף פיר קרומע אויס-געבוֹיגענע סלופּעס, זיצט דוואַסיע די סעדעכע, אַרומגערינגלט פון אַלע זייטן מיט מולטערס. ביי איר געפינט זיך תמיד איר גרויסער פּייערטאָפּ, וואָס ווינטער זיצט זי אויף אים, ווי אַ קוואַטשקע אויף די אייער, דעם גאַנצן טאָג כסדר, נאָר וואָס זי כאַפט אים אַמאָל פון אונטער זיך אַרויס אונטערצובלאָזן די קוילן און אַרויסצונעמען פונעם אַש געבראַטענע קאַרטאַפּלעס.

פון יענע יידן, אַזוי גייט אַרום צווישן עולם אַ גאַנץ אַלטע אגדתא, פון יענע יידן, וואָס שלמה המלך האָט געשיקט אויף שיפן קיין אופיר נאָך גאַלד און אַנדערע מיני אויסלענדישע סחורות, זענען אַ סך, מחמת כמה טעמים, איבערגעבליבן דאָרט. זיי האָבן מיט דער צייט געעפנט אין אינדיע זייער טייערע קלייטן אי גרויסע קאַנטאַרן, האָבן געהויבן ביי די דאָרטיקע דייטשן שטאַרקע הקפות און אַלערליי קאַמיסיעס און דאָס מול האָט זיי אַ לאַנגע צייט שטאַרק געדינט. דערנאָך אָבער האָט זיך איבערגעדרייט דאָס רעדל און אונ-דזערע סחורים האָבן זיך געשטעלט און געמוזט עוקר זיין. אַ טייל פון זיי זענען פאַרפאַלן געוואָרן אין דער מדבר, אַ טייל זענען בשלום אַריבער די גרענעץ, האָבן זיך געזעצט אין אַקרענטן און געזעגלט אויף דער פּיאַטי-גנילעווקע, וואָס איז אין יענער צייט אַריינגעפאַלן גלייך אין ים אַריין. אַזוי האָבן זיי געזעגלט, געזעגלט ביז פּלוצים איז אויפגעשטאַנען אַ שרעקלעכער שטורעמווינט, די כוואַליעס האָבן זיך אויפגעהויבן ביז דעם הימל, האָבן צע-שלאָגן די אַקרענטן און אַרויפגעוואָרפן די מענטשן אויפן ברעג. דאָרט האָבן זיי אויסגעבויט אַ שטאָט און זי נאָמען געגעבן גלופסק.

די חוקרי קדמוניות, וואָס קענען מיט זייער גרויס חכמה מאַכן פון אַ גאַרנישט אַ מושקאַטקויל, האָבן פון דער דאָזיקער אגדתא געמאַכט אַ גאַנצן פירוש און אויסגעדורנגען מיט טויזנטער שאַרפע שפיצלעך, ווי זייער שטייגער איז, אַז דרינען ליגט אַ שטיק אמת. די ראיות, וואָס זיי ברענגען דערויף, זענען: ערשטנס, דער פּאַסאָן פון די הייזער, וואָס איז עפעס משונה-זווילד, גאָר אויף דעם אַלטן שניט, ווי מיט טויזנטער יאָר צוריק, אַז מענטשן זענען נאָך געזעסן אין געצעלטן און זיך געוואַלגערט אין לעכער. פיל הייזער זענען דאָ אין גלופסק, וואָס זענען באמת אויס נאָר ווי לעכער און אַ סך האָבן אַ פנים ווי די געצעלטן פונעם טאָטער; פון זייער אַנבליק און פון זייער שטיין זעט אויס, ווי זיי זענען איינער מיט דעם אַנדערן עפעס נישט שווה בשווה. דו

שטייסט אריינגערוקט, וויל איך מיר שטיין, דיר אויף צו-להכעיס, ארויסגערוקט; דו שטייסט פאפערעק, איך וויל מיר שטיין קאפויר; דו ווילסט אין דרויסן א טרעפל און איך — דווקא א לייטערל, ווער עס באדארף, וועט נישט קראנק זיין קלעטערן. און אז דו האסט שוין יא עפעס משונה הויך פארריסן דיין פאראלטעט דעכל, נו האלט איך מיר מיין דעכל דווקא אראפגערוקט. געשמאיע דיר פארפול! וועמען עס געפעלט נישט, לאז זיך צומאכן די אויגן... קורץ, דאס אלצדינג איז מרמו אויף אלטע, גאנץ אלטע צייטן. — צווייטנס, די מנהגים פון די איינוואוינער, צווישן זיי זעט מען נאך עד היום אזעלכע מנהגים, וואס קומען ארויס פון די היידן, צווישן וועלכע זיי האבן אין פריערדיקע צייטן זיך אויפגעהאלטן. דער כתב און חכמת החשבון איז דארט נישט שכיח, אזוי אז אלע עניני הקהלה און אלע חברות דארט ווערן געפירט אן ביכער און די פירער גיבן קיינעם נישט אפ קיין חשבון. — דריטנס, די כתות, די מענטשן טיילן זיך דא אויך אין פארשיידענע כתות, ווי א מאל ביי די אינדיאנער: ווי אשטייער, די כתה כאפלאפער, סאמע דער צימעס, וואס געוועלטיקן ביד רמה; די כתה בלאטהאלטער, זאשטשיטניקעס, וואס האלטן שטאל און איין, קריגן און שלאגן זיך פאר די כאפלאפער מיט דעם שונא און געמען דערפאר ביי זיי געוויסע זשאלאואניעס און אומזיסט פלייש. די כתה וחלקקער, ארויפ-פירער אויף א גליטש און וואס אליין דרייען זיי זיך אויס גלאט ווי אויף א טעלער. די דאזיקע לייט צעפאלן אויף קוממיות-זאגער, וועלטלעכע מענטשן, וואס האבן צו זאגן אין עניני המסחר, און אויף צבועקאנער, כלי-קודש, וואס האבן צו זאגן אין עניני האמונה; די כתה גלופא-טרוסא-בעזיאזיקא-קאב-צאנער, דער פראסטער ארעמער עולם, וואס איז שטארק נכנע די אלע איבע-ריקע כתות און באקומט פאר זיי דאס ניין-יעריקע קדחת. — היינט, פערטנס, די מטבע, וואס מען האט אמאל בשעת גראבנדיק די גרעבליע, דארט געפונען. פון איין זייט איז זי געווען שטארק אפגעריבן, קוים-קוים וואס מען האט ארויס-געזען עפעס ווי א שטיקל פארטוך צוגעטשעפעט צו א שטעקן, אונטן עפעס ענלעך אויף א מולטערל, פון וואנען עס האבן ארויסגעשטעקט שטיקלעך קעפ. פון דער אנדערער זייט איז די מטבע געווען כמעט גלאט, נאר אז מען האט זיך גוט צוגעקוקט, האט מען דערקענט אלטמאדישע כתיבהטע אותיות **יאשלג וענפ**. די געלערנטע האבן אויף דער דאזיקער אויפשריפט זיך געבראכן די קעפ און אריינגעלייגט דרינען פשטים, איטלעכער אויף זיין גאנג. א טייל האבן געהאלטן אין דער סברא, אז די 'י' און די 'ג' ביים אנהייב און סוף ווארט יאשלג זענען גאר נישט קיין אותיות, נאר שטיקלעך פון טשאטשקעלעך, וואס זענען פון דער צייט אפגעריבן געווארן, בכך מאכט עס אשל א בויס וענפ און א צווייג און דאס איז דער שטעקן מיט דעם פארטוך. ווידער א טייל האבן

עס דערקלערט גאר אנדערש און די געלערנטע האָבן דערמיט מרעיש עולם געווען, ביז דערנאָך איז געקומען איינער מיט אָפּענע אויגן, און האָט דרינגען דערזען גאר ראשי תיבות, וואָס זיי מאַכן יהודי אופיר (אָדער אינדיאַ) שבאוו לכאָן (אָדער לק"ק) גלופסק ונתישבו על נהר פּיאַטיגנילעווקע. דער שטעקן מיט דעם פּאַרטוך און מולטערל מיט די קעפּ, דאָס באַטייט אַן אָקרענט מיטן זעגל און מיט פּאַרשויען. דער דאָזיקער געלערנטער האָט איבער דעם גע- מאַכט זייער אַ דיקן ספר און ווענדעט זיך דאָרט צום עולם מיט אַ בקשה, אַז מען זאָל רייניקן דעם טייך, וועט מען דאָרט זיכער געפינען אַ סך אַלטע זאַכן, וואָס וואָלטן געעפנט די אויגן אין דער חקירה מכה גלופסקער יידן. נאָר די דאָרטיקע איינוואוינער שיינען זיך אָבער אויסצורייניקן די בלאַטע און זאָגן, דאָס וואָס מען האָט פון אַלטע צייטן אָפּגעמאַכט, דאָס מוז בלייבן, קיין מענטשנס אויג טאָר אין דעם פּאַרבאָרגעניש נישט אַריינקוקן...

אין דער שטאָט אַליין געפינען זיך אַקעגן אַ דרייסיק־פּערציק לוזשעס, שוין מיט לעוואַדעס אינאיינעם, זיי פּאַראייניקן זיך דורך היילן מיט די אָפּ- גרונטן פון דער פּיאַטיגנילעווקע און אין געוויסע צייטן, בפרט נאָך פּאַר אַ פּאַר־פּסח, צעשפּילן זיי זיך שרעקלעך שטאַרק און פּאַרפלייצן די גאַסן מיט אַזאַ טיפּער, שיטערער בלאַטע, אַז ביי די הויך־געוואַקסענע מענטשן אָפּילו ווערט גייענדיק פּאַרשלוּמפּערט דאָס היטל. גלופסק ווערט אין די פינצטערע נעכט באַלייכט פון איין קליינער לאַמטערנע, זי ווערט אויך באַוואַכט פון אַ פּאַר בודאַטשניקעס. פּונדעסטוועגן פּאַלט מען דאָרט פּאַרט ביי דער נאַכט און מען ברעכט האַלדו אי לייב, און גנבות טרעפּן זיך דאָרט אויך זייער אָפּט, כאַטש ס'איז דאָ אַזאַ שמירה. דערפון איז טאַקע געדרונגען, אַז מען קען זיך כלל נישט איינהיטן, מען קען זיך נישט באַוואַרענען, וואָס ס'איז באַשערט דאָס איז באַווערט, עס העלפּן גאָר נישט דעם מענטשנס חכמות מיט זיינע אַלע תּחבולות. דערום, זאָגט בנימין, באַדאַרפּן מיר צומאַכן די אויגן און גיין תּמיד אויף גאַטס באַראָט מיט דעם בטחון, מסתמא וועט ער זיינע מלאכים געביטן אונדז צו היטן און אויף די הענט אונדז צו טראָגן. עס פּאַלט נישט דער שפּאַן ביז ס'איז עפּעס דראָן. באַדאַרף מען מער, זאָגט ער, ווי איך האָב באַוואַרנט מיין טלית־און־תּפּילין זאַק, איך האָב אים אַנידערגעלייגט אין בית־המדרש אויף דער פּאַליצע, וואָס קאָן שוין, דאַכט זיך, זיין מער אַ זיכער אָרט ווי דאָ? פּונדעסטוועגן, אַז גאַט האָט נישט געוואַלט אָפהיטן, האָט מען אים אינאיינעם מיט די איבעריקע אונדזערע זאַכן פון דאַנען אויך אַוועקגעגנבעט!

דאָס עלפטע קאָפיטל

חידושים ונפלאות אויף דער פיאטיגנילעווקע

אויף דעם טייך פיאטיגנילעווקע אָ אונדזערע פארשויןען האָבן דאָס ערשטע מאָל אַ קוק געגעבן, זענען זיי נבהל ונשתומם געוואָרן. זיי האָבן אַזאַ מין טייך נאָך קיינמאָל אין די אויגן נישט געזען. סענדערל האָט געזאָגט, דאָס מוז אַוודאי זיין דער גרעסטער טייך אין דער גאַנצער וועלט. וואָרים אַנדערש האָט אים גאָר אין קאָפּ זיך נישט געלייגט. אַ קאַטאַוועס אַזאַ טייך, וואָס איז אפשר הונדערט מאָל גרעסער פון טונעיאַדעווקער. נאָר סענדערל איז געווען אַ פּראָסט מענטשל, מער פון טונעיאַדעווקע האָט ער נישט גע- וואוסט, אין די קליינע אותיותלעך אַרייַנקוקן האָט ער נישט געקענט, דעריבער איז אַלצדינג, וואָס נאָר עפעס נישט אַזוי ווי אין טונעיאַדעווקע, ביי אים געווען אַ חידוש נפלא און ער פלעגט מיינען, אַז דערמיט עקט זיך שוין טאַקע די וועלט. בנימין אַבער, וואָס פיל געלערנטער פון אים, וואָס האָט אין זיינע מיני חקירה-ספּרימלעך שוין געכאַפט, ווי מען זאָגט, אַ לעק פון די שבע חכמות, וואָס האָט געוואוסט אַביסל די באַשרייבונג פון דעם גרענען התחתון, פון די משונה-ווילדע באַשעפענישן אין הינדיאָ וכדומה נאָך אַזעלכע מיני זאַכן, הגם ער פלעגט ביים ערשטן מאָל אַנקוקנדיק עפעס ניס זיך אויך שטאַרק חידושן אין האַרץ, נאָר ער פלעגט דערביי מאַכן אַזאַ מינע מיט אַ שמייעלע, גלייך ווי איינער רעדט: עט, נאַרישקייטן, דאָס איז נאָך גאַרנישט אַקעגן יענן, וואָס איז נאָך דאָ . . . ער האָט סענדערלען באַוווּזן, אַז די פיאטיגנילעווקע איז פשוט בלאַטע, איך בעט אייך איבער, טינוף אַקעגן דעם ירדן, וואָס איז פיל מאָל גרעסער פון איר, זי וואַלט דעם שור הבר נישט געקלעקט אַפילו אויף איין צאָן, און פונעם נאָמען ירדן טאַקע איז אויך אַזוי די משמעות, וואָרים ירדן איז דאָר דער טייטש: אַ גומא, אַ סך, אַ ירדן!

— ווייסט דו, סענדערל, וואָס מיר איז איינגעפאַלן? — האָט בנימין גע- זאָגט נאָכדעם אַז ער איז געשטאַנען איינמאָל שטאַרק פאַרטראַכט לעבן דער פיאטיגנילעווקע. — מיר איז איינגעפאַלן צו לאָזן זיך פון דאַנען מיט דעם וואָסער.

— גאָט איז מיט דיר! — האָט סענדערל זיך אַ כאַפּ געטאַן פאַר גרויס שרעק. — דערמאָן זיך נאָר, בנימין, אַז אונדזער טייך נעמט אלע יאָר צו אַ מענטשן; היינט מי יודע וויפיל מענטשן מוז דער דאָזיקער טייך אַ יאָר צו- נעמען? האָב רחמנות אויף אונדזער לעבן, אויף דיין ווייב און קינדער, בנימין!

— בטחון, בטחון, סענדערל! בטחון איז אַ יידישע זאך, מיט בטחון איז יעקב אַבינו מיט זיין שטעקל דעם ירון איבערגעגאַנגען, מיט בטחון, זעסט דו, עפענען דאָ יידישע קינדער אויף גרויסע געוועלכן, אַלצדינג, וואָס דו זעסט דאָ, איז אַלץ לויטער בטחון. אַפילו טרעפּ און סטעליעס, ווי אויך פיל גרויסע הייזער, האַלטן זיך דאָ נאָר אויף בטחון...

— נאָר פאַר וואָס ווילסט דו דווקא מיט דעם וואַסער, — האָט סענדערל געפרעגט, — אַז מיר קענען דאָס אייגענע אויך מיט דער יבשה?

— איך האָב דערויף אַ סך טעמים, — האָט בנימין געענטפערט. — איינמאַל וועט, ווי מיר דאַכט זיך, די נסיעה מיט דעם וואַסער זיין אי נעענטער, אי גיכער. מיר באַדאַרפן זען אַנקומען אַהין ווי צום גיכסטן. וואָס פריער איז אַלץ בעסער. פאַר וואָס? דאָס ווייס איך שוין, דאָס איז שוין מיין זאך! מיך קוועטשט, סענדערל, מיך קוועטשט זייער שטאַרק, עס פיקט מיר אַט דאָ, דאָ איז קאַפּ, איך וואַלט שוין געוואַלט דאָרט זיין מיט לייב און לעבן. ווען עס זאָל מעגלעך זיין, וואַלט איך ווי אַ פויגל אין דער לופט אַהינצו געפליגן... צווייטנס, אַז בנימין פון טודעלאַ האָט בימיו זיך געלאָזט אויף זיין נסיעה, איז ער תחילת אויך געפאַרן מיט דעם טייך עבראָ, אַזוי שטייט בפירוש געשריבן אין זיין ספר. מסתמא אַז ער איז פאַרצייטן געפאַרן מיט דעם טייך און נישט מיט דער יבשה, באַדאַרף דאָ טאַקע זיין דווקא אַזוי און נישט אַנדערש. מסתמא האָט ער געוואוסט וואָס ער טוט און איז אַזוי פיל קלוג געווען ווי מיר אַלע, כ'לעבן. רב בנימין איז אַ קדמון, אַ פריערדיקער פאַר אונדז, מוזן מיר אים הערן נאָר אַן קשיות...

— אויב אַזוי, — האָט סענדערל געמאַכט, — איז שוין טאַקע רעכט. ביי מיין יידישקייט, בנימין! נישט נאָר אויפן טייך, אַפילו ווען רב בנימין וואַלט פאַרצייטן געפאַרן רייטנדיק אויף אַ קאַטשערע, וואַלטן מיר דאָ נישט באַדאַרפט לאַנג טראַכטן, זיך גענומען אויפגעזעצט און אויך געפאַרן אויף אַ קאַטשערע. — און דריטנס, — איז בנימין אַריינגעפאַלן סענדערלען אין די רייד, — שאַדט טאַקע כלל נישט, מיר זאָלן זיך געוויינען צו פאַרן מיט דעם וואַסער איידער נאָך עס וועט אונדז שפעטער אויסקומען צו פאַרן אויפן ים אוקיונס. איך וואַלט נאָך אַפילו געזאָגט, אַז איידער מיר וועלן זיך אַפפאַרטיקן דאָ אין גלופסק, וואַלט, אַסור, נאָר נישט קרום געווען צו פרואוון גלאַט אַזוי דורכ-צופאַרן זיך אַביסל אויפן טייך. דאָרטן, דאָרטן, זעסט דו, שטייט איינער מיט אַ שיפל, אַט, כ'לעבן, לאַמיר צוגיין און אים עפעס געבן, וועט ער מיט אונדז אַביסל פאַרן.

אין עטלעכע מינוט אַרום זענען אונדזערע וואַנדרעווער באַהאַרצט אַריין אין אַ שיפל און האָבן זיך געשיפט איבער דער פּיאַטינגילעווקע. תחילת האָבן

זיי אפילו זיך געשראקן, סענדערלען האָט זיך פאַרדרייט דער קאַפּ און ער האָט געצאַפּלט מיט הענט און פיס, אָט, אָט, האָט ער געמיינט, קערט זיך דאָס שיפל אום און ער פאַלט אַריין אין טיפע אָפּגרונטן פונעם טייך, ס'איז אָן עק פון זיין לעבן און זיין ווייב בלייבט אָן אייביקע עגונה, נאָר דערנאָך איז אים געוואָרן אַביסל בעסער.

— נישקשה, סענדערל, — האָט בנימין אים געטרייסט, אָז זיי זענען אַרויס אויפן ברעג, — זאָל דיך נישט אַרן וואָס דער קאַפּ דרייט זיך און עס ווערט עפעס נישט גוט. דאָס איז די ים־קראַנקהייט, וואָס איטלעכער מוז זי ליידין, אָז ער פאַרט דעם ערשטן מאָל אויפן ים. דעם צווייטן מאָל, וועסט דו זען, וועט זיין בעסער און דו וועסט שוין גאַרנישט פילן.

פון יענער צייט אָן פלעגן אונדזערע פאַרשויענע זייער אָפט פאַרן אויפן טייך און דערפון גרויס תענוג געהאַט. זיי זענען ביי זיך געוואָרן אַזוי שטאַרק, אָז איבערשיפן זיך דעם ים, האָט זיך זיי געדאַכט, איז אַ שפּיל.

בנימין פלעגט דורך סענדערלען זיך אַריינלאָזן אין אַ שמועס מיט דעם לאַדאַטשניק און אים פאַרוואַרפן מיט קשיות, ווי אַשטייגער: פרעג נאָר, סענדערל, דעם קאַפּיטאַן, וויפיל מייל האָבן מיר פון דאַנען ביז דעם ים? פרעג אים, אויב ס'איז דאָ עפעס וויספעס? וואָס פאַר אַ מיני לייט וואוינען דאָרט? צי וואוינען צווישן זיי יידן? וועמען צאָלן זיי מס און צי ווייסן זיי פון אַ גלות? אַדער, אַשטייגער, אַזוי: פרעג, סענדערל, אויף טשיקאָוועשטש, דעם ערל וועגן די בערג ניסבון און דעם כופר אַל טור"ך? צי ווייסט ער עפעס מכח די עשרת השבטים? אַ קשיא אויף אַ מעשה, אפשר האָט ער עפעס גע" הערט, וכדומה נאָך און נאָך אַזעלכע שאלות פלעגט אַלץ בנימין הייסן פרעגן.

נאָר דאָס ביסל גויאיש, וואָס סענדערל האָט זיך אויסגעלערנט רעדן, גייענדיק מיט זיין ווייב תמיד אויפן מאַרק, איז קאַרג געווען פאַר אַזעלכע הויכע ענינים. דינגען זיך פאַר אייער, ציבעלעס, קאַרטאַפּל, דאָס האָט ער נאָך וויס'איז געקענט, אָבער אויסטענהן זיך מיט אַ קאַפּיטאַן איבער גע" לערנטע זאַכן, דאָס האָט ער לחלוטין נישט געקענט. ס'איז געווען אַ צער בעלי־חיים, ווי סענדערל, נעבעך, פלעגט זיך מוטשען אין אַזאַ שמועס, ער פלעגט רעדן מיט הענט און מיט פיס, אַרבעטן אויף אַלע כלים און אָפּגיין מיט שווייס, אָז איין גאָט האָט געמעגט אויף אים רחמנות האָבן. זיין קאַפּיטאַן פלעגט שפּייען, טענהן, אַנקוקן אים ביזן פון איין זייט, און בנימין פלעגט אים דורען אַ קרייזש, שטורכען און קוקן אים אין מויל אַריין פון דער אַנדערער זייט.

— ווין טשערוואַני זשידקי ווין פּיטאַיע, — פלעגט סענדערל אַרויסגיין מיט אַזאַ שפּראַך, אַשטייגער, ווינקענדיק מיט דער האַנט אויף בנימינען.

— איז טשערוואַני זשידקאָוו יאָ זנאָ לייבֿקו, שמולקו, באַגאַטיע זשידקי.
 — אַזאַ תשובה פלעגט סענדערל באַקומען פון זיין קאַפיטאַן.
 — ני לייבֿקאָ, ני! ווין טשערוואַני זשידקי פיטאיע, טאַמאַטשקאָ, ווי
 זאַגט מען עפעס, נו, טאַמאַטשקאָ, לעבן בערגעלע ניסבון.
 — ניסבאַנאָ, זשידקאָ ניסבאַנאָ?
 — זאַג אים, סענדערל, — פלעגט בנימין שרייען, — זאַגן זאָלסט דו אים
 אַ באַרג! מאָל אים אויס ווי דו קענסט.
 סענדערל פלעגט צונויפֿשטעלן הויך די הענט, אויסצומאַלן דערמיט אַ
 בערגעלע, און שרייען דערביי: העט, העט וויסאַקאָ!
 — טפו! — פלעגט דער ערל אויסשפיייען, אויסבטלען אויף סענדערלען
 חלומות און אים אָפשיקן צו אַלדי שוואַרצע יאָר.
 פון זיינע נסיעות אויף דער פּיאַטיגנילעווקע דערציילט בנימין חידושים,
 וואונדערלעכע זאַכן, וואָס האָבן אין דער וועלט אַ רעש אַנגעמאַכט. מיר וועלן
 דערפון דאָ נאָר אַ מקצת אַרויסשטעלן.
 שיפנדיק זיך איינמאַל אויף דער פּיאַטיגנילעווקע, האָט בנימין דאָרט
 דערזען אין דער מיט טייך אַ גאַנץ גרויסן אָרט, וואָס איז געווען גרין באַוואַקסן
 און מיט זיין גרינקייט די אויגן פאַרנומען. ער האָט געמיינט, דאָס איז אַ וויספע
 באַוואַקסן מיט גראַז אי מיט שמעקנדיקע קרייטעכצער. אַז ער האָט אַרויס-
 געשטעלט אַ פוס און שוין געוואָלט אַ שפרונג געבן אויף דער וויספע, האָט
 דער קאַפיטאַן פון דער לאַדקע אים פלוצים אַ כאַפֿ געטאָן פון הינטן מיט אַ
 געשריי און אַ שליידער געגעבן אים צוריק אין דעם שיפעלע מיט דעם גאַנצן
 כח אַזוי, אַז ער איז אַ היפשע צייט געבליבן ליגן שטאַרק פאַרדולט. ער האָט
 מער נישט געהערט, ווי אַרום דעם שיפעלע קאַכט, רעשט זיך, גלייך ווי עס
 ראַנגלט זיך מיט עפעס, און עס גייט מיט גרויס מי זיין וועג. און אַז ער איז
 שפעטער צו זיך געקומען, האָט אים דער ערל געזאַגט, ער איז געווען אין אַ
 גרויסער סכנה דערטרונקען צו ווערן אין דעם גרינקייט, וואָרים דאָס גרינקייט
 איז נישט קיין וויספע, ווי ער האָט געמיינט, נאָר דאָס איז נאָר דער צווייט,
 וואָס די פּיאַטיגנילעווקע צווייטעט אַלע יאָר.
 איך אָבער, אַזוי שרייבט בנימין, האָב מיך נישט געקענט לאָזן איינרעדן,
 אַז דאָס זאָל זיין צווייט. אמת טאַקע, אַ ריח עפעס האָט עס געהאַט, נאָר זינט
 איך לעב האָב איך נישט געהערט און אויך אין מיינע ספרים נישט באַגעגנט,
 אַז וואָסער זאָל צווייטען. ווען עס זאָל צווייטען, וואָלט דאָך דערויף באַדאַרפט
 וואַקסן דערנאָך עפעס אַ מין פרי, וואָס מען מאַכט דערויף אַ ברכה בורא פרי
 המים! איך האָלט גאָר אין דער סברא, אַז דאָס איז דער משונה גרויסער
 ים־פיש כליינאָ, פון וועלכן ס'איז דאָ זייער אַ שיינער שמועס אין דעם ספר

„צל עולם“ מיט די דאזיקע ווערטער: „דער שרעקלעך גרויסער פיש באדעקט זיך מיט גראָז און מיט ערד, ביז ער זעט אויס ווי אַ גרויסע וויספע, און אַ מאָל מיינען די וואָס זעגלען אין ים, אַז דאָס איז אַ שיינער באַרג, זיי שטעלן זיך דערויף, טוען וואָס זיי באַדאַרפן, קאַכן מאַכלים, און אַז דעם פיש ווערט וואַרעם פונעם פייער, טוקט ער זיך אונטער אין די אָפּגרונטן און אַלע וואָס האָבן אויף אים געלאַגערט ווערן דערטרונקען.“ דערמיט טאַקע איז אַ שטאַרקע אייזערנע ראיה צו יענע ווילדע חקרנים, וואָס האַלטן, אַז די גלופסקער איינ-וואוינער וואַקסן פון הינדיאַה. זעגלענדיק פון דאָרט איבער דער פּיאַטי-גנילעווקע אין די אַלטע יאַרן, האָבן זיי מיט זיך פאַרשלעפט דעם כליינאַ, וואָס האַלט זיך אויף באמת אין הינדיאַה און וואָס זיין טבע איז נאַכצולויפן נאָך די שיפן.

אַז בנימין האָט איינמאַל אַריינגעקוקט אין טייך, האָט ער דאָרט דערזען טיף אין וואַסער עפעס מיני באַשעפעניש, אַקוראַט גלייך צו די געשטאַלטן פון וויבער.

„נאָך גאַנץ לאַנג, זאָגט בנימין, האָב איך געלייענט אין ספרים, אַז אין וואַסער זענען דאָ ים-מענטשן, און דער מחבר פון „צל עולם“ זאָגט דערויף בתורת עדות אזוי: דער קאַפּ, דער גוף, דאָס פנים און די בריסט זייערע זעען אויס ווי אַ בתולה און זינגען זייער שיין און זיי הייסן שריינאַ. פון אַלטע אמתע מענטשן, וואָס מען מעג זיי גלויבן אויפן וואָרט, האָב איך אויך געהערט דערציילנדיק, אַז זיי האָבן אַליין געזען אַזעלכע ים-מענטשן ביי קאַמעדיאַנטן, וואָס פלעגן געוויינטלעך נאָך דער קאַמעדיע זיי ווייזן יעדערן פאַר עטלעכע גראַשן, נאָר היינט האָב איך עס דערלעבט צו זען מיט מיינע אייגענע אויגן. איך האָב מיט גרויס וואונדער געוויזן אויף די בתולות דעם ערל און ער האָט מיר געוויזן אויף עפעס וועשינס, וואָס זענען געשטאַנען ביים ברעג טייך און געוואָשן גרעט. איך ווייז אים אונטן אין וואַסער, און ער ווייזט מיר אויבן אויפן ברעג. און ווייל מיר האָבן איינער דעם אַנדערנס לשון נישט פאַר-שטאַנען, האָט ער נישט געוואוסט, וואָס איך ווייז אים, און איך האָב נישט גע-וואוסט, וואָס ער ווייזט מיר, און איך האָב פון אים מכת דעם גאַרנישט געקענט דערגיין.“

נישט ווייט פונעם ברעג לעבן דער שטאָט האָט בנימין געזען אַזאַ אַרט אין טייך, וואו דאָס וואַסער איז משונה געדיכט, ערטערווייז איז עס פאַר-גליווערט עפעס ווי דרילעס און ערטערווייז איז דאָס וואַסער נאָך געדיכטער. פון דעם דאָזיקן וואַסער פירן די וואַסער-פירער צו די באַלעבאַטים אין די הייער. דאָרט ווערן די געדיכטע דרילעס צעפירט מיט פראַסט וואַסער אין דער פאַס און מען קאַכט דערמיט אַלע מאַכלים.

„איך אליין, זאגט בנימין, האָב דאָס געקעכטס פון אזא וואַסער געגעסן, איך זאָל אזוי עסן פון דער סעודה של לויִתן, עס האָט געהאַט דעם זיבעטן טעם. אַ ראַסל־פלייש דערפון איז אַ מאַכל מלכים. איך האָב אָנגעלייגט מיט דעם וואַסער פולע קעשענעס און געהייסן סענדערלען מאַכן דערפון אַ פעקל, מחמת אויף אונדזער ווייטער נסיעה אין ימים און אין מדבריות קען עס זייער גוט צונויף קומען.“

לוסטיק און פריילעך זענען איינמאַל נאָכמיטאָג אונדזערע פאַרשויןען געגאַנגען נישט ווייט פון דער שטאָט, האָבן געלאַכט, געשפּאַסט, געקוקט איינער דעם אַנדערן אין די אויגן אַריין און עפעס זייער שטאַרק הנאה געהאַט. עס האָט אויסגעזען נאָר ווי אַ פאַרליבט פאַר־פאַלק באַלד נאָך דער חתונה, וואָס שפּאַצירט זיך פריי אויף דעם גרינעם גראַז און קוויקט זיך מיט אַיטלעכס וואַרט, מיט אַיטלעכן קוק, נאָר וואָס־זשע איז מיט אונדזערע פאַרשויןען עפעס אזוי די שמחה געווען? פאַרט וואָס האָט זיי עפעס אַזוינס משונה הנאה געטאַן אַזש זיי זענען געשפרונגען, האָבן אונטערגעוונגען און געמאַכט אָנשטעלן ווי ריינע משוגענע? אַט וואָס, רבותים: בלי נדר, מאַרגן, איז ביי זיי ביידע געבליבן צו פאַרלאָזן גלופסק און אין אַ גוטער שעה צו זעגלען העט אַהין... און ווי זיי גייען זיך דאָ אזוי לעבעדיק־פריילעך, קומט זיי אונטער פלוצים אַ פורל, אויפן וואָגן זיצן צוויי ידלעך, איינער טרייבט אָן און דער אַנדערער זיצט אָנגעבויגן אויף דער זייט, דאָס היטל איז אים פאַררוקט און ער האַלט אין מויל אַ שטרויעלע, — זייער גוטע סימנים, אַז דאָס יידישע קעפל טראַכט דענסטמאַל עפעס אָן אויבער־הסברה־לע און דרייט זיך משונה שטאַרק.

די צוויי יידן האָבן אָנגעקוקט אונדזערע לוסטיקע פאַרשויןען, זיי באַ־טראַכט פון קאַפּ ביז די פיס און זיך אַריינגעלאָזט דערנאָך מיט זיי אין אַ שמועס. די ערשטע שאלה איז, ווי דער שטייגער איז געווען: פון וואָנען זענען עס יידן? דערנאָך — מה שמיכם? און דערנאָך דאָס איבעריקע צעטל שאלות, וואָס יידן פרעגן געוויינטלעך, איינער דעם אַנדערן ביים ערשטן באַ־געגעניש. מער האָבן אונדזערע פאַרשויןען נישט באַדאַרפט, זיי האָבן געעפנט אַ מויל און זיך גענומען דערציילן אַלצדינג, ווי מען זאָגט, וואָס אויף דער לונג — דאָס אויף דער צונג. די יידן האָבן זיך אָנגעקוקט מיט אַ שמייכעלע, זיך געשושקעט אַביסל און דער ייד מיטן פאַררוקטן היטל אי מיט דעם שטרויעלע אין מויל האָט דערביי געמאַכט, — עט, נישקשה, עס וועט אַפּלויפן, נאָר אין ערגסטן פאַל איז נאָך עטלעכע ממתקים...

— ווייסט איר וואָס? — האָבן די יידן צום סוף זיך אָנגערופן. — אונדזער שטאַט מעג, כּלעבן, אויך די זכיה האָבן צו זען ביי זיך אַזעלכע צוויי פיינע מענטשן, מיר בעטן אייך זייער שיין, אַט, כּלעבן, טוט אונדז אַן דעם כבוד

און זעצט זיך, זייט מוחל, באַלד טאַקע מיט אונדז אויף, נישט לאַנג געטענהט, מיר זענען אייך ערב, אַז מען וועט אייך ביי אונדז, זייער שיין צונעמען מיט עסן, מיט טרינקען און מיט וואָס נאָר מעגלעך.

— מיר וואָלטן עס אייך בנאמנות צוליב געטאָן, — האָט בנימין געענטפּערט, — נאָר ביי אונדז איז געבליבן מאָרגן בלי נדר פון דאַנען זיך צו לאָזן מיט דעם וואַסער.

— האָט נישט קיין פאַראיבל, — האָבן די יידן געזאָגט, — איר רעדט, כ'לעבן, נאַרישקייטן. אויך מיר אַ וואַסער, די פּיאַטיגנילעווקע! זי איז, מחילה, אַ פּישיגריבל, אַ טינוף, אַ פאַרשטונקענע בלאַטע, אַ פאַרצווייטעטע, פאַר-שימלטע לוזשע. ביי אונדז האָט איר דעם דנעפּר, וואָס פאַלט גלייך אין ים אַריין. פון אונדז וועט איר טאַקע, אם ירצה השם, גיך און געשווינד קומען אַהין אן אייער רו אַריין. עקשנט זיך נישט, כ'לעבן, היידאַ אַרויף אויפן וואָגן. — וואָס זאָגסט דו, סענדערל? — האָט בנימין זיך אַנגערופּן. — לאַמיר אפּשר טאַקע די יידן צוליב טאָן און פאַרן.

— וואָס פאַר אַ דאגה איך האָב, — האָט סענדערל געענטפּערט. — אַז דו ווילסט פאַרן, זאָל זיין פאַרן.

עס האָט נישט געדויערט לאַנג, זענען אונדזערע פאַרשוניען שוין געזעסן אין וואָגן שטאַרק צופרידן אויף דעם כבוד, וואָס מען פאַרבעט זיי צו-גאַסט, און האָבן זיך פאַרגעשטעלט גדולות. אַ וועג האָבן זיי געהאַט זייער אַ פּריילעכן. די יידן האָבן אויף זיי געהאַט אַן אויג און פשוט געהיט זייערע טריט, האָבן זיי צוגעפילעוועט מיט עסן און טרינקען אַזוי ווי אַ קימפעטאַרין. אונדזערע פאַר-שוניען האָט זיך אַזוינס אין זייער לעבן נישט געחלומט.

אויף דעם צווייטן טאָג פאַרנאַכט זענען זיי אַנגעקומען בשלום קיין דנעפּ-ראָוויץ. די יידן זענען מיט זיי פאַרפאַרן אויף אַ סטאַנציע און געמאַכט פאַר זיי אַ גוטע וועטשערע.

— היינט זייט איר פון אַ וועג מיד, שלעפּעריק, — האָבן די יידן געזאָגט, — בכּן איז גלייכער, איר זאָלט זיך לייגן פאַר פּרי אויסרוען. מאָרגן, אם ירצה השם, אַז איר וועט אויפשטיין געזונט, פּריש און שטאַרק, וועלן מיר אייך פירן צו עטלעכע גרויסע לייט, פאַרוואַרפּן פאַר אייך אַ גוט וואָרט, און אַז זיי וועלן אייך אויפנעמען, זייט איר שוין פאַרזאָרגט מיט אַלע אייערע הצטרכות און וועט קענען גיך און באַלד מאַכן אייער ווייטע נסיעה. אַ גוטע נאַכט!

— אַ גוטע נאַכט, אַ גוט יאָר! — האָבן אונדזערע פאַרשוניען געענטפּערט. באַלד טאַקע האָבן זיי אַפּגעלייענט קריאת-שמע, זיך געגלעט אַביסל דעם בייכל, געגענעצט, געקראַצט זיך, ווי דער שטייגער איז, און זיך געלייגט מיט אַ פּריילעך געמיט שלאָפּן.

דאָס צוועלפטע קאַפיטל

ווי מען פירט אונדזערע פאַרשוינען אין באָד

— גוואַלד, ווידוי, כאַטש אַפּזאָגן ווידוי! — האָט סענדערל פונעם שלאָף נישט מיט זיין קול געשריגן און אויפגעוועקט מיט זיין געשריי בנימינען. בנימין איז נישט טויט—נישט לעבעדיק אַראָפּגעשפרונגען פון זיין געלעגער, האָט אין דער גיך אַפּגעגאַסן נעגלוואַסער און איז צוגעלאָפּן צו סענדערלען זען, וואָס טוט זיך מיט אים אַזוינס.

אין דרויסן האָט אָנגעהויבן צו גרויען אויף טאַג און אומעטום איז געווען שטיל, מען האָט נאָר געהערט אַ כראַפען פון שלאַפעדיקע מענטשן אין דעם גאַנצן שטוב, איטלעכער האָט געכראַפעט אויף זיין שטייגער: דער אויף אַ קול פון אַ באַנדורע, יענער אויף טרומייט, איינער האָט עס געמאַכט שטיל בקיצור, דער אַנדערער האָט עס געצויגן העכער, העכער אויף דריי גאַר, דערנאָך אויסגעלאָזט מיט אַ דריי, מיט אַ בייזער, ווי איינער פרעגט אַ שטאַרקע קשיא, און צוגעפויקט מיט די באַקן. אינאיינעם איז עס געווען אַ נאָזן-קאַנצערט, אין וועלכן די נעזער האָבן געטריי געאַרבעט אויף אַלע כלים און צוגעשפּילט לכּבּוּד די באַרימטע דנעפּראַוויצער וואַנצן, בשעת זיי האָבן געשמאַק געגעסן די שלאַפּנדיקע און געטרונקען זייער בלוט — יידיש בלוט!

דנעפּראַוויק האָט אַ לאַנגע צייט געפאַשעט אירע וואַנצן, אירע מענטשנ-פרעסער דאָרט אין דעם שרעקלעכן איינפאַרהויז, אין דער וויסטער אַפּגע-זונדערטער יידישער אכסניא. וואו אַ וואַנץ אין עפעס אַ קוואַרטאַל, איז אַלץ אַהינצו געקראַכן און געזויגן, געצאַפּט יידיש בלוט... קומענדיק קיין דנעפּ-ראַוויק איז שוין אַ ייד מוכן ומזומן געווען, אַז ס'זעט אים קאַסטן אַביסל בלוט און אַן אַזאַ כאַבאַר איז גאַר קיין סברא נישט זיך אויסצודרייען. ביים שוין, ביים, דו „דנעפּראַוועצק“, שטינק שוין, שטינק, דו ווענצעלע, שרייב שוין, שרייב דיינע בלוטיקע צייכנס און טראַג זיך, גיי צו אַלדי שוואַרצע יאָר! —

— וואָס שרייסט דו אַזוי, סענדערל? — האָט בנימין אים געפרעגט צו גייענדיק צו זיין געלעגער. — אַוודאי אַ וואַנץ האָט דיך געמוזט שטאַרק אַ ביס טאַן? אַ שרעק, וויפּיל דאָ איז וואַנצן, זיי האָבן אַ גאַנצע נאַכט מיך נישט געלאָזט אַן אויג צוטאַן. ערשט נישט לאַנג וואָס איך בין אַנטשלאָפּן געוואָרן. — איי-אי, גיכער, לאַמיר גיכער אַנטלויפּן! — האָט סענדערל געשריגן נאָך אַלץ-פאַרדולט.

— גאט איז מיט דיר, סענדערל! וואָס רעדסט דו? מילא, מה רעש. אָ וואַנץ גיט אַ ביס? דערויף איז זי דאָך אַ וואַנץ און דו ביסט אַ מענטש... סענדערל האָט אַקעגן אַ פאַר מינוט אָנגעקוקט בנימינען ווי צעמישט, דערנאָך זיך אויסגעריבן די אויגן און געזאָגט מיט אַ זיפּץ:

— אוי, עס האָט מיר זיך געחלומט זייער אַ שרעקלעכער חלום; הלוואי דערפון זאָל זיך גאַרנישט אויסלאָזן.

— עט, מאַלע וואָס אַ מענטשן חלומט זיך אַ מאָל, — האָט בנימין גע- מאַכט. — מיר האָט זיך היינט געחלומט: עפעס אַ פיפערנאָטער קומט צו מיר געשווינד צו, קוקט מיך שטאַרק אָן און זאָגט צו מיר: איר זייט עס רב בנימין פון טובעיאָדעווקע? קומט, זייט מוחל, מיט מיר אַהין, אַהין, אַלעקסאַנדער מוקדון שטייט דאָרט מיט זיין הייל און חלשט מיט אייך זיך צו באַקענען. איך גיב מיך אַ לאַז, דער פיפערנאָטער לויפט פאַראויס, איך נאָך אים. „איר לויפט, אָן עינ־הרע, געשווינד ווי אַ פּייל אויסן בויגן, איך קען אייך גאָר נישט אַניאָגן.“ הער איך עמעצן שרייענדיק הינטער מיר. איך קער מיך אום און דערזע אַלעקסאַנדער מוקדון. אַדוני מלך! שריי איך, כאַפּ אים ביי דער האַנט, קוועטש און קוועטש, עס פאַרגייט מיר אָבער פּלוצים אין דער נאָז עפעס אַ מין שרעקלעכער געשטאַנק, טאַקע נאָר צום חלשן. איך כאַפּ מיך אויף און פּיל אין דער האַנט אַ צעקוועטשטע וואַנץ... טפו זאָל עס ווערן! טאָ שפּיי, כּלעבן, דריי מאָל אויס, סענדערל, און פאַרגעס דיין חלום. וואָס האָט דיר אַזעלכעס זיך געחלומט?

— טפו, טפו, טפו! — האָט סענדערל בתמימות דריי מאָל אויסגעשפּיגן און דערציילט זיין חלום:

— מיר האָט זיך געחלומט, ווי איך גיי מיר גלאַט אַזוי אויף דער גאַס און פאַרגיי מיר העט ווייט. פּלוצים גיט מען מיך פון הינטן אַ כאַפּ און מען וואַרפט מיך אין אַ זאַק אַריין, מען טראָגט מיך אַזוי אין דעם זאַק, מען טראָגט מיך, טראָגט, ביז מען האָט מיך ערגעץ עפעס פאַרטראָגן. איך פּיל, ווי עמעצער בינדט דעם זאַק אויף און דערלאַנגט מיר אַ פּאַטש, טאַקע וואָס אַ פּאַטש הייסט, אַז צוויי ציין זענען מיר אַרויסגעפּאַלן. „דאָס האַסט דו דיר ערשט אָן אַדערויף, הער איך ווי מען זאָגט, אינגאַנצן וועל איך דיר סילוּקן שפּעטער.“ איך גיב אַ בליק, מיין ווייב אין אַ ספּאַדיק שטייט מיר אַקעגן שטאַרק אין כּעס, די אויגן ברענען איר ווי אַ העליש פייער און פּונעם מויל זעצט איר אַרויס אַ שוים. „וואַרט נאָר אַביסל, וואַרט, תּכשיט מיינער, זאָגט זי מיט אַ בייזן געלעכטער, איך וועל גיין נעמען די קאַטשערע און דיר ווייזן, וואָס פאַר אַ גאַט מיר האַבן.“ ווי זי גייט נעמען די קאַטשערע, אַז מיינער כאַפט די פּיס אויף די פּלייצעס און אַוועק, אַוועק, אַוועק, איך לויף, איך לויף און קום צו לויפן אין עפעס אַ

קרעטשמע. אין דער קרעטשמע איז פינצטער, גליטשיק, נישטאָ קיין נפש. איך לייג מיך אין אַ ווינקל, מאַך צו די אויגן און שלאָף. ווי איך שלאָף, קומט דער זיידע רב סענדערל, עליו השלום, צו מיר צו גיין, זייער אומעטיק, מיט פאַרוויינטע אויגן און זאָגט: „סענדערל מיין קינד, שלאָף נישט, ווי גאָט איז דיר ליב, סענדערל, שטיי אויף, שטיי אויף, סענדערל, סענדערל, און לויף פון דאַנען אַוועק! אַוועק, סענדערל, וואוהיין די אויגן טראָגן, דו ביסט אין אַ סכנה!“ איך וויל אויפשטיין, אָבער איך קען מיך נישט רירן, גלייך ווי מען האַלט מיך צו. איך נעם מיך צום קאַפּ און טאַפּ אויף מיר אָן עפעס אַ קאַפקע. העהע, איך בין גאַר נישט סענדערל, איך בין, מחילה, גאַר אַ יידענע, אָן אַ סימן באַרד, טראָג עפעס אַ מיין ייפּע און מיין בויך, מיין בויך, נישט פאַר קיין יידן געדאַכט, טוט מיר שרעקלעך וויי! נישקשה, רופט איינער עפעס זיך אָן, ביי אַן ערשטלינג גייט עס תמיד אַביסל שווער צו. אוי, פעטער, פעטער! שריי איך אין איין אַטעם, ס'איז גאַר נישט פאַר מיינע כוחות, אַט, אַט פאַל איך חלשות. „אַ קולאַק אין דער פאַטיליצע איז דערצו זייער אַ גוטע סגולה, דערמיט קען איך דיר מינטערן, זאָגט דער פעטער, און לאַזט מיר טאַקע אַראַפּ עטלעכע קולאַקעס. נאָ דיר פאַר פרייער, פאַר אַצינד, אי פאַר שפעטער.“ — מאַכט ער דערביי, דרייט זיך אויס און ווערט פאַרשוואונדן. איך ליג אין איינע צרות, ליג און ליג, ביז גאָט העלפט מיר, איך גיב מיך אַ ריס מיט גוואַלד און שטיי אויף. איך לויף צו גיך צו דער טיר, זי איז פאַרשפאַרט. איך קלאַפּ, קלאַפּ און קלאַפּ, אומזיסט די מי. פלוצים שפּרינגט די טיר זיך אויף און ווי איך שטעל אַרויס אַ פּוס, כאַפּן מיך גולנים און פירן מיך אַוועק עפעס אין אַ הייל. דאָרט נעמען זיי אַרויס אַ חלף און ווילן מיך קוילען. ווי זיי האַלטן דעם חלף מיר אויפן האַלדז, שריי איך: גוואַלד! לאַזט מיך כאַטש אַפּזאָגן ווידוי! אַט דאָס האַסט דו דיר, בנימין, מיין חלום, הלוואי זאָל ער זיין צו גוטן.

— שפיי אויס, סענדערל, נאָך דריי מאָל, — האָט בנימין אים אָן עצה געגעבן, — און שלאָג דיר דיין חלום פונעם קאַפּ אַרויס. איבעריקנס, אויב דו ווילסט, שטיי אויף, ס'איז שוין טאַג, און זאָג עטלעכע קאַפיטל תהילים.

סענדערל איז מיט אַ זיפּף אַראַפּ פון זיין געלעגער, האָט אַפּגעגאַסן נעגל-וואַסער, אַנגעטאַן זיין כאַלאַטל און אַרויסבאַקומען זיין תהילים עברי-טייטש. עס האָט זיך אויפגעמישט דאָס צענטע קאַפיטל, ביי וועלכן ער האָט געהאַלטן, און ער האָט מיט אַן אומעטיקן ניגון אַנגעהויבן:

וואָס שטייט דו, גאָט, פון ווייטן,

פאַרבאַרגסט זיך אין שלעכטע צייטן?

זיין ניגונדל איז געווארן טרויעריקער און רינדניקער ווייטער אביסל
ביי די דאזיקע פסוקים :

ער זיצט אין ערגעץ אַ פאַרטאַיעט אַרט,
אין שטילן טויט ער דעם ערלעכן דאַרט ;
די אויגן דרייען אים זיך הין אי צוריק,
אויפן אַרעמען האָבן זיי אַ שטאַרקן קיק ;
ווי אַ לייב אין זיין נאַרע לויערט אויך ער,
ער לויערט צו כאַפן דעם אַרעמען אַהער.
דערלאַנגט דעם אַרעמען שוין טאַקע אַ כאַפּ,
אַבי מיט זיין נעץ אַ צי נאַר, אַ קלאַפּ.

אַז סענדערל האָט אַפּגעזאָגט תהילים, איז שוין געוואָרן רעכט טאַג, אַלע
מענטשן אין שטוב זענען שוין אויפגעשטאַנען. אַ גרויסער סאַמאָואַר ווי אַ
קעסל האָט שטאַרק געקאַכט אויפן טיש און דער עולם האָט געטרונקען טיי.
בנימינען און סענדערלען האָט מען אויך געגעבן צו גלעזלעך וואַרעמס. זיי
האָבן אַביסל זיך דערפרישט און פריילעכער געוואָרן.

די שטוב, וואָס פריער אַביסל איז זי געווען אַ ספּאַלניע, דערנאָך אַ טשאַי-
ניע, איז פּלוצים געוואָרן אַ קלייזל. עס האָבן זיך פאַרקאַטשעט אַרבל, זיך
אַנטפלעקט נאַקעטע יידישע אַרעמס : רויכיקע, גלאַטע, דאַרע, פעטע, שוואַרצע,
ווייסע, טונקעלע, פון אַלערליי קאַלירן און געשטאַלטן. איטלעכער איז אַריין
אין טלית און תפילין און געגעבן אַ דאָוון.

אונדזערע צוויי יידן האָבן געדאָונט געשמאַק, זיך געפיעסטעט, געקרימט,
געמאַכט הנדלעך און פּיסקלעך, ווי אמת צעבראַכענע יידן, זיי האָבן אוועק-
געטענהט מיטן רבונן של עולם אַלץ : טאַטעניו ! פאַטערניו ! און שהיות
געמאַכט איז דאָוונען מער פון אַלע אַנדערע. נאָכן דאָוונען האָבן זיי גענומען
צו קעלעשקעלעך שלישי, אַ זופּ געטאַן פריער, זיך פאַסמאַקעוועט און אויף
דער נאַז זענען אַרויסגעטראַטן רויט-גלאַנצנדיקע וויינפערלעך, דערנאָך האָבן
זיי געמאַכט צום גאַנצן עולם : לחיים, לחיים ! און צוגעוויינטשעוועט : דער
אויבערשטער זאַל שוין רחמנות האָבן אויפן גאַנצן כלל ישראל, נעבעך ! האָבן
פאַרגלאַצט דערביי די אויגן, געטאַן אַ שטילן זיפּץ און אַריינגעגאַסן אין זיך
דאָס קעלעשיקל, אַ סימן, דאָס זענען געווען נישט קיין פּראַסטע יידן, נאַר
פרומע, כשרע, שיינע יידן.

איינער פון די דאָזיקע שיינע יידן איז דערווייל אַוועקגעגאַנגען אין דער
שטאַט און האָט זיך דאַרט פאַרזאַמלט אַקעגן אַ פאַר שעה. אַז ער איז צוריק-
געקומען, האָט דער חבר זיינער אים אַריינגעקוקט אין פנים, וואָס האָט באַ-
שיינפערלעך געלויכטן, און ביידע זענען געווען זייער צופרידן. זיי האָבן

געהייסן גרייטן צום טיש, זיך געגאנגען וואשן און איבערגעקוקט פריער די קווארט, ווי דער שטייגער איז פון שיינע יידן, האָבן געבעטן אונדזערע פאַר- שוינען, זאָלן אויך זיך וואשן און מוחל זיין זעצן זיך מיט זיי אינאיינעם עפעס איבערצובייסן. ביים טיש זענען זיי געווען לוסטיק, האָבן געלויבט די באַלע- באַסטע פאַר אירע גוטע מאכלים און משונה פון איר הנאה געהאַט. זיי האָבן זיך אַריינגעלאָזט אין אַ שמועס, גערעדט מכת דעם כלל יידן, ווי ס'איז שוין טאַקע צייט זיי זאָלן, נעבעך, אויפגעריכט ווערן, פאַרוואָס קומט אַזאַ פאַלק, אַזאַ טייער פאַלק זאָל, נעבעך, אַזוי פאַרשוואַרצט ווערן? זיי האָבן זיך צעלאָזט אין די שבחים פון די כנסת ישראל, געלויבט אין טאַג אַריין דאָס יידיש קעפל.

— וואָס קענען דען יידן נישט? אַלע חכמות פון דער וועלט, ווי דער טעלעגראַף, אייזנבאַן און נאָך אַזעלכע זאַכענישן געפינט מען נאָך גאַנץ לאַנג ביי יידן. נאָר דאָס אַלצדינג אָבער איז נאָך פון די קלייניקייטן. דער עיקר איז גאָר עפעס אַנדערש, דאָס פינטעלע, דאָס פינטעלע — אַט וואָס דער עיקר איז...

זיי האָבן זיך אַרויפגעכאַפט אויף די אַפיקורסים, אויף די היינטיקע מאַדנע געלערנטע, פאַרשאַלטן זיי דאָס געביין, געשפיגן קלעק אויף זיי אינגאַנצן און אויף די שקאַלעס, וואָס מען לערנט דאָרט טרפה־פסול אָן אַ היטל.

— באַלד וועט טאַקע זיין אַ פרק משניות אַ רענדל און אַ פראַשעניע אַנ- שרייבן אַ גילדן. אוי, איז היינט אַ וועלט, אַ שיינע וועלט, כ'לעבן!...

אַזוי האָבן זיי אַלץ גערעדט און זענען איבערגעגאַנגען דערפון אויף אַ שמועס מכת דער נסיעה פון אונדזערע פאַרשוינען.

— מיר ווינטשן אייך, — האָבן זיי געזאָגט, — השם־יתברך זאָל חסד טאַן און ממלא זיין דאָס אַלצדינג, וואָס מיר באַגערן אין אייך צו זען.

בנימין איז געווען אויף דעם זיבעטן הימל פון אַזאַ ברכה, דערצו איז ער נאָך געווען, ווי-זאָגט מען עפעס, אַביסל פאַרלעקט, ער האָט געעפנט אַ מויל און גערעדט פאַר פייער אי פאַר וואַסער.

— וויסט איר וואָס, רב בנימין, רב סענדערל! — האָבן די יידן געזאָגט צעצויגן, נאָכדעם אַז זיי האָבן זיך אויפגעוויבן פונעם טיש. — מיר וועלן זיך נוהג זיין בפשטות ווי פראַסטע יידן, אַזוי ווי אונדזערע עלטערן האָבן זיך נוהג געווען. נאָך אַ וועג וועלן מיר זיך אַלע גיין אין מרחץ אַריין, צעפאַרען די ביינער. איר וועט זיך מעגן דאָרט אַפּשערן אַדער אַפּגאַלן, איר וועט, כ'לעבן, ווערן גאָר אַנדערע מענטשן, און נאָכן מרחץ וועלן מיר זיך נעמען צו אונדזערע עסקים. אַזוי טאַקע, בנאמנות, אַזוי וועט בפשטות טאַקע זיין גוט. ס'איז אפשר אַביסל נישט היינטמאָדיש, ביי די אַפיקורסים מעג זיך אַ מרחץ

אויסקומען עפעס נישט שייך, נאָר מיר זענען אָבער נישט קיין געבולבעטע, אַט לאַמיר זיך נוהג זיין ווי אונדזערע זיידעס פאַרצייען.

פון אַ מרחץ זאָגט זיך אַ ייד קיינמאַל נישט אָפּ. דאָס וואָס אַ שענק פאַר די פּויערן, אַ טייכל פאַר גענדז און קאַטשקעס, דאָס איז אין הונדערט גראַדן נאָך מער די באַד פאַר אַ יידן. דעם טעם, וואָס אַ ייד פילט אין אַ באַד, קען עס קיין אומה ולשון גאָר נישט פילן. די באַד האָט ביי אים אַ גרויס שייכות מיט זיין רעליגיע, מיט זיינע אינעווייניקסטע געפילן און מיט זיין פאַמיליע-לעבן. קיין יידישע נשמה רירט זיך נישט פונעם הימל אַריינצוקריכן ערגעץ אין אַ בויך, מען קען זי נישט נעמען, איינבעטן דורך קיין שום זאָך, סיידין נאָר דורך אַ, באַד. דאָ איז די היפט-אַגענטור, די צענטראַלע קאָנטאַר צווישן דעם הימל מיט דער ערד. איידער אַ ייד ווערט נאָך געבוירן, איידער נאָך עס וואַרפט זיך אין אים אָן אבר, ווייסט מען שוין פון אים אין דער דאָזיקער קאָנטאַר פונעם בעדער מיט דער בעדערקע ביז דער טוקערקע און דער בייטלמאַכעריין. די נשמה-יתרה שבת און יום-טוב פילט אין זיך נישט אַזוי אַ ייד, ווען ער שווענקט זיך פריער נישט אָפּ אין באַד. אָן דעם איז ער עפעס אַלטגעבאַקן, נישט פריש. קוקט אָן אַ יידן פרייטיק קומענדיק פונעם מרחץ, ער בליט, ער איז יינגער מיט עטלעכע יאָר, דער יידישער פונק ברענט אין אים און לייכט אַרויס פון זיינע אויגן. אַלע זיינע געפילן זענען עפעס שאַרפער, פרישער, דער ריח פון די געפילטע פיש און פון דעם איינגעפלעטן צימעס פאַרגייט אים ווי קטורת אין דער נאָז. זי שמעקט, שמאַרעט און איז מקבל תענוג. עס זינגט זיך אים עפעס אויפן האַרץ, ער גיט קאַנצערט אין טראַפּ, קנאַקט ווי אַ סאַלאַווי שיר-השירים, צעפיעסטעט זיך דאָרט ווי אַ קינד, צעפלאַקערט זיך, צעהיצט זיך און איז האַלב אויף יענעם עולם... אין באַד קומט אַ ייד ווי אין אַ פאַטער-לאַנד, ווי אין אַ פרייער מדינה, וואו איטלעכער האָט אַ גלייכע דעה, וואו עס שטייט פאַר אים פריי צו דערגרייכן גלייך מיט אַנדערע אַ הויכע שטופע — אַרויפקיכן אויף דער אויבערשטער באַנק, דערמינטערן זיין פאַראומערטע נשמה, כאַטש אויף אַ שעה אויסגלייכן זיינע ביינער און אַראַפּוואַרפן פון זיך זיין פעקל דאגות און יסורים. אַט וואָס אַ באַד איז ביי יידן!

דעריבער איז דער פלאַן פון אין-מרחץ-גיין אונדזערע פאַרשוניען געווען שטאַרק לרצון. זיי האָבן נישט געמאַכט קיין גרויסע העוויות און אין עטלעכע מינוט אַרום זענען זיי שוין געאַנגען מיט די צוויי שיינע יידן.

אונדזערע פאַרשוניען האָבן זיך פאַרגעשטעלט אַ באַד, ווי געוויינטלעך אַ מרחץ איז אין די יידישע שטעטלעך, עפעס אַ מין בנין, שוואַרץ, פאַרשמירט פון דרויסן, באַרג-אַראַפּ ערגעץ אין אַ העק מיט אַ שווערן צוטריט אַהינצו אויף שמאַלע צעבראַכענע קלאַדקעס; און אַז די יידן זענען צוגעקומען צו אַ

שיינער דריי-גארנדיקער מויער, סאמע אין דער מיט גאט, און געזאגט: „אָט דאָס איז די באַד“, האָבן זיי פאַרריסן די אויגן און געקוקט שרעקלעך פאַר-וואונדערט.

— איר זענט נאָך טאַקע גאָר אמתע פריצן, — האָבן די יידן פון זיי געשפּאַסט. — קומט, זייט מוחל, אַריין אינעווייניק, וועט איר נאָך עפעס שענערס זען.

אַריינקומענדיק אין דעם פאַרצימער האָט אונדזערע פאַרשוניען פאַרשיינט אין די אויגן דער געמאַלטער פּאַל מיט די אויסגעשפּרייטע סטעזשקעס. עס האָט זיך זיי אויסגעדאַכט, אַז זיי זענען אין דעם פאַרצויבערטן שלאָס, וואָס אין בבא-מעשה און אין טויזנט מיט איין נאַכט, באַלד וועלן פּרינצעסינס, בת-מלכהס זיי מקבל פנים זיין. זיי וועלן זיך דאָ וואויל-טאָן און לעבן אויף וואָס די וועלט שטייט. נאָר אַנשטאַט די בת-מלכהס איז צוגעגאַנגען צו זיי אַ סאַלדאַט מיט אויבעלעך און האָט שייך-פיין זיי געלאָזט בעטן זיך אויסצוטאָן. — טוט זיך, זייט מוחל, אויס, — האָבן די שיינע יידן צו זיי געזאָגט, — מיר וועלן דערווייל אַריינגיין אַהין באַצאָלן באַד-געלט. נישקשה, איר וועט דאָ האָבן אַ גוט שוויצבעדל.

אַז אונדזערע פאַרשוניען האָבן זיך אויסגעטאָן, האָבן זיי פאַרנומען זייער פּעקל זאַכן, ווי דער שטייגער איז, אויסצופּרודזען עס. קיין טוץ העמדער האָט אין זייער גאַרדעראַבע זיך נישט געפונען, זיי האָבן אַוועקגעטראָגן אַ העמד עטלעכע וואָכן. עס פאַרשטייט זיך, אַז עס האָט זיי, נעבעך, געביסן און דאָס פּרודזען איז זיי געווען טאַקע נייטיק אין לעבן אַריין. נאָר דער סאַלדאַט האָט ביי זיי אַוועקגענומען די זאַכן און זיי אַריינגעפירט אין אַ חדר אַריין. דער חדר איז געווען אויסגעמעבלט מיט בענקלעך, אַרום אַ גרויסן טיש זענען דאָרט אויף שטולן געזעסן מענטשן פּיין אַנגעטאָן. אונדזערע פאַרשוניען האָבן זיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטן, זיי איז שטאַרק קשה געווען, וואו גיסט מען דאָ אויפן שטיין און וואו וועלן זיי דאָ שוויצן?

— צי טוט זשידאָווסקאָ באַניאָ? — האָט סענדערל אַ פּרעג געטאָן נאָכ-דעם, אַז בנימין האָט אים אַ שטורך געגעבן און אים געהייסן נישט מאַכן דאָ קיין פּיל שיהות און פּרעגן.

איינער פון די לייט, וואָס אַרום טיש, איז צוגעגאַנגען, האָט אַנגעקוקט אונדזערע נאַקעטע פאַרשוניען, וואָס זענען, נעבעך, געווען דאָר, אויסגעדיי-ווערט, אָן אַ לויט פלייש. נאָר הויט און בייך, און געמאַכט מיט זיי עפעס אַ שמועס אויף מאַסקאָוויטערש.

— האָ, וואָס זאָגט ער דאָ עפעס, סענדערל? — האָט בנימין געפּרעגט.
— איך זאָל דאָ אַנהויבן פאַרשטיין אַ וואָרט! — האָט סענדערל געענט-

פערט און געמאכט מיט די אַקסלען, — נאָט אייך, שטיינס-געזאַגט, אַ לשון!
עפעס זאָגט ער אַלץ: בילעט, בילעט.

— אַ — אַ, נאַרעלע, — האָט בנימין זיך אָנגערופֿן, — וואָס פֿאַרשטייט
דו דאָ נישט, נאַרעלע? דאָס איז דער בעדער, ער פֿאַדערט ביי אונדז אַ בילעט,
וואָרום אין אַזאַ באַד מוז מען גיין אויף בילעטן. זאָג אים, אַז די יידן האָבן
שוין דאָך דאָ פֿריער באַצאָלט פֿאַר אונדזערע בילעטן.

— יאַק־זשע, פֿאַני, טייע זשידקי אַוושע דאָלי טוטעטשאַק זאָ... — האָט
סענדערל אַ רעד געגעבן און איז פֿלוצים געבליבן ווי דערוואָרגן, נישט
געקענט אויספֿירן וואָס ער האָט געוואָלט זאָגן.

— אַ בילעט, פֿאַני, ס'טייטש, זשידקי, להבדיל, פֿאַני, זאַפֿלאַטיל! — איז
בנימין אַרויס אויף זיין לשון און האָט דערקלערט די זאָך גאַנץ קלאַר, קורץ
און שאַרף.

דער דאָזיקער מענטש, וואָס איז פֿריער צוגעגאַנגען צו אונדזערע פֿאַר-
שויען, האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט און מען האָט זיי באַלד אַריינגע-
פֿירט ווייטער אין אַ חדר, וואָס דאָרט איז מען, כפי זייער מיינונג, מחויב געווען,
אַפֿנים, צו שוויצן געשמאַק...

אַז מען האָט בנימינען און סענדערלען שפּעטער אַביסל מיט אַ צייט
אַרויסגעלאָזט אויף דער גאַס, איז שווער געווען זיי צו דערקענען, אַזוי פֿאַר-
ענדערט זענען זיי, נעבעך, געוואָרן: אַפּגעגאַלט פֿון פֿאַרנט, אָן בערד, אָן
פֿאות, די אויגן פֿאַרדרייט, נאָר גלעזערנע, אויף דעם שטערן קאַלטע גרויסע
טראַפֿן שווייס, אַ וואַלקן, אַ כמאַרע אויפֿן גאַנצן פֿנים. איינגענורעט, איינגע-
הויקערט, מיט אַ ציטער איבער דעם גאַנצן לייב, און אַרום זיי סאָלדאָטן.

אויפֿן הימל האָט זיך אָנגערוקט אַ שוואַרצע פינצטערע כמאַרע. אַ בליץ
האָט מיטאַמאָל באַלייכט די דאָזיקע קאַמפֿאַניע. באַלד דערויף האָט אַ דונער
געגעבן שרעקלעך שטאַרק, אַז אַלע זענען פֿאַרציטערט געוואָרן. עס האָט זיך
אויפֿגעהויבן אַ שטורעמווינט, רעדלעך שטויב האָבן זיך געטראָגן ווי די רוחות,
פֿאַרכאַפט אויפֿן וועג מיסט, שטרוי, בלעטלעך אי שטיקלעך פֿאַפֿיר, אַלע אינ-
איינעם האָבן געטאַנצט עפעס אַ משוגענעם טאַנץ און זיך געדרייט, געדרייט
אַלץ אין דער הויך אַרויף, אַרויף... די טשערעדע פֿונעם פעלד איז געלאָפֿן
אומרויך מיט אַ געשריי און אַ רעווען, ווי אַ סטאַיע הונגעריקע וועלף וואַלטן
זיי נאָכגעזאָגט. עס האָט געשטורעמט, געבליצט, געדונערט גלייך ווי דער
אויבערשטער איז שטאַרק אויפֿגעבראַכט געוואָרן אויף דער זינדיקער ערד און
אויף אַלצדינג וואָס דאָ גייט פֿאַר. ער האָט זיך אָנגעכאַפט ביים קאַפֿ, גע-
בליצט מיט זיינע צאָרנדיקע אויגן, געהילכט און געשריגן, אַי, אַי! מיט זיין
דונערדיקן קול. עס האָט צום-לעצט אַ זעץ געטאָן משוגה אַ שרעקלעכער

דונער, פון הימל האָט אַראָפּגעקאַפּעט ווי טרערן גרויסע טראַפּנס רעגן, וואָס אין זיי האָבן זיך אויסגעמישט טראַפּן נויט־שווייס און בלוטיקע טרערן פון אונדזערע בידנע, אומגליקלעכע פאַרשוניגען...

אַך, בנימין און סענדערל האָבן גאָר נישט געוואוסט, אָז נישט דווקא אין דער מדבר איז אַ סכנה צו רייון מחמת די ווילדע שלעק, עקדישן, פיפּער־נאַטערן און חיות־רעות, וואָס דאָרט, נאָר דאָ אין די מקומות, דאָ איז ערשט די גרעסטע סכנה! יענע צייט, ווען אונדזערע פאַרשוניגען האָבן געוואַנדערעוועט, איז געווען די שווערע, פינצטערע, ביטערע צייט — די צייט, ווען איין ייד האָט געזוכט צו דערטאָפּן דעם אַנדערן און

ווי אַ לייב אין זיין נאָרע געלויערט האָט אויך ער

געלויערט צו כאָפּן דעם בעזפאַסטפאַרטנע אַהער

און אים אָפּגעבן פאַר אַ פּוימענע, אַ קרבן פאַר זיינע, אַדער יענעמס קינדער! אַך, אונדזערע פאַרשוניגען, נעבעך, האָבן נישט געוואוסט, אָז זיי געפינען זיך שוין טאַקע אין דער מדבר, צווישן ווילדע באַשעפעניש אי חיות רעות. און די צוויי שיינע כשרע יידן זענען גאָר פיפּערנאַטערן!

דאָס דרייצנטע קאַפיטל

זעלנער זענען, נעבעך, אונדזערע נוסעים געוואָרן

איטלעכער קאָן זיך משער זיין די שלעכטע לאַגע פון אונדזערע בידנע פאַרשוניגען, ווי פינצטער און ביטער זיי איז, נעבעך, געווען, מיר פאַרשפּאַרן עס צו שילדערן.

די ערשטע צייט זענען זיי געווען ווי צעמישט און האָבן לחלוטין נישט פאַרשטאַנען, וואָס מיט זיי טוט זיך אַזוינס. אַלצדינג איז פאַר זיי געווען פרעמד, אי די סבאַרנע, אי די סאַלדאַטן, אי דער לשון און די אַלע זאַכן, וואָס מען האָט זיי געהייסן טאָן. דער שינעל איז אויף זיי געהאַנגען ווי אַ טאַרבע, ער האָט אויסגעווען טאַקע נאָר ווי אַ ייפּע, און דאָס היטל, משטיינס־געזאַגט, איז געלעגן אויף זייער קאַפּ נאָר ווי אַ קאַפּקע. אַנקוקנדיק זיי האָט זיך גע־דאַכט, עפעס איז עס אינגאַנצן נאָר אַן אַגשטעל, עפעס האָבן צוויי יידן זיך פאַרשטעלט און מאַכן חזק פון די אַלע זעלנער, קרימען זיי נאָך און ווייזן פאַר איטלעכן גאַנץ פּריי, ווי נאַריש, משטיינס־געזאַגט, זיי אַלע זענען מיט זייער אַלץ־מיטאַנאָדער. אַז־אָך־און־וויי צום ביקס, נעבעך, וואָס ער איז אַריינגע־

פאלן צו אונדזערע פארשווינען. ביי זיי אין די הענט האט ער גאר נישט געהאט דאס פנים, אקוראט ווי א קאטשערע אין די הענט פון א מאנסביל, וואס פארעט זיך אין קיך ביים פריפעטשעק. ביי דער אומשעניע פלעגן זיי אפארבעטן אזעלכע שטוקעס מיט די הענטלעך און די פיסלעך, אז ס'איז געווען נאר א ריינע קאמעדיע.

אין קלעפ, פארשטייט זיך, זענען זיי נישט זשענדע געווען. נאר וואו איז דען, זאגט מען, אין דער וועלט עפעס א צרה, וואס דער מענטש זאל מיט איר נישט געוואוינט ווערן? נישט נאר דער מענטש, אפילו אנדערע באשעפעניש ווערן אויך געוואוינט. באדארף מען מער פריי ווי א פויגל איז, פונדעסטוועגן, אז מען פאנגט אים און מען זעצט אים אריין אין א שטייגעלע, געוואוינט ער זיך צו ביסלעך, הייבט אן צו פיקן קערנער מיט אפעטיט, שפרינגט און זינגט פריילעכע לידער, גלייך ווי די גאנצע וועלט מיט אירע פעלדער און וועלדער איז פאר אים דא אין דעם ענגען שטייגעלע. אונדזער סענדערל האט ווייטער, ווייטער טאקע אנגעהויבן מיט זיין לאגע זיך צוגעוואוינען. פלעגט זיך גוט צוקוקן צום מושטיר פון די זעלנער און פרוואון נאכמאכן זייערע אלע שטוקעס אויף זיין שטייגער. ס'איז געווען א פרייד צוצווען, ווי סענדערל פלעגט אפט פאר זיך אליין איבערחזון דעם מושטיר, זיך אויסציען גלייך ווי א סטרונקע, פארריסן דאס קעפל, אנבלאזן די פיסקלעך ווי א גבור, הייבן פיסלעך און גיין א מארש נאר טאקע ווי אן אנגעבלאזענער אינדיק, פלעגט זיך דרייען, דרייען און לסוף פארפלאנטען די פיסלעך און פאלן. נאר אקעגן-זשע בנימין אבער — ער האט מיט אזעלכע זאכן בשום אופן נישט געקענט זיך געוואוינען. ער איז געווען בטבע איינער פון יענע מיני פייגל, וואס הייסן וואנדער-פייגל, דאס הייסט אזעלכע, וואס זייער טבע איז אלע יאר סוף זומער אוועקצופליען און איבערווינטערן דארט אין די ווייטע ווארעמע מקומות. די טבע צו וואנדערעווען מאנט אזא מין פויגל אזוי שטארק, אז באם מען האלט אים דענסטמאל גע-פאנגען אין א שטייגל, איז אים נישט ניהא דאס לעבן, ער עסט נישט, טרינקט נישט, ער דראפעט זיך אויף די גלייכע ווענט און זוכט ערגעץ עפעס א שפאלט אנטרווען צו ווערן. די נסיעה אהין אין יענע ווייטע מקומות, וואס האט ווי א זלידנע זיך איינגעגעסן אין בנימינס קאפ, וואס איז אים געווארן די צווייטע נאטור, וואס צוליב איר האט ער אוועקגעווארפן ווייב און קינדער — די דא-זיקע נסיעה האט אים נישט געלאזט רוען קיין רגע, האט אים געבויערט, גע-פיקט דעם קאפ, זי האט אין אים געבורטשעט און אלץ געשריגן: בנימין, גיי ווייטער, ווייטער!

דערווייל איז אוועקגעגאנגען אזוי דער ווינטער און אונדזער בנימין, נעבעך, האט זיך שטארק געמוטשעט.

איינמאל אין א שיינעם טאָג נאָך פסח, אַז סענדערל האָט בינורלבין עצמו זיך געמושטירט, איז בנימין צו אים צוגעגאָנגען מיט אַזאַ שמועס:

— כ'לעבן, סענדערל, דו ביסט אַ יינגל! דו שפילסט זיך און מאַכסט עפעס אַזעלכע קונצן ווי אַ קונדעס, וואָס קען דערפון, איך בעט דיך, דער תכלית זיין? פאַרגעס גאָר נישט, אַז דו ביסט, ברוך השם, אַ באַווייבטער, דערצו נאָך אויך עפעס אַ ייד, היינט צו וואָס פאַרנעמסט-דו זיך מיט אַזעלכע זאַכענישן און לייגסט דרינען דעם גאַנצן קאַפּ דיינעם אַרײַן? למאי נפקא מינה, צי מיט דעם לינקן צי מיט דעם רעכטן פּוס קרוגאַם, ווי זיי רופן עס דאָרט עפעס, וואָס מאַכט עס אויס?

— ווייס איך? — האָט סענדערל געענטפערט. — מען הייסט קרוגאַם, זאָל זיין קרוגאַם, וואָס פאַר אַ דאגה איך האָב.

— און אונדזער נסיעה, זאָג נאָר, האָסט-דו שוין פאַרגעסן? גוואַלד, אונדזער נסיעה, אונדזער נסיעה אַהין, אַהין... לינדענוואַרעם, מילאיוול, פיר-פערנאַטער! — האָט בנימין גערעדט צעקאַכט.

— מאַרש, מאַרש, מאַרש! — האָט סענדערל געמאַכט און געהויבן פּיסלעך.

— אַז אַך און וויי צו דיר, סענדערל, און צו דיין מאַרש! פע, מעגסט זיך, כ'לעבן, שעמען! זאָג מיר נאָר בעסער, קונדעס איינער, וועלן מיר מאַכן אונדזער נסיעה?

— פון מיינעטוועגן נאָך! — האָט סענדערל געענטפערט. — אבי מען וועט אונדז נאָר לאָזן.

— וואָס טויגן מיר זיי און וואָס באַדאַרפן זיי אונדז האָבן? — האָט בנימין זיך אָנגערופן. — אַדרבא, סענדערל, זאָג אַליין ביי דיין יידישקייט, אַז באַם דער שונא זאָל, חס ושלום, קומען, וועלן דען אַזעלכע צוויי אירע ווי מיר זיך קענען שטעלן אים אַקעגן? און אַז דו וועסט אים טויזנט מאַל זאָגן: „גיי דיר אַוועק, אלא נישט מאַך איך פּוּי, פּוּי!“ וועט ער דען דיך הערן? פאַר-קערט, ער וועט דיך גאָר אַנכאַפּן און דיין גליק וועט זיין, אַז דו וועסט לעבעדיק פון זיינע הענט אַרויס. גלויב מיר, כ'לעבן, ווי איך זע, זענען מיר דאָ אינ-גאַנצן איבעריק, זיי וואַלטן גערן געווען אונדזערע פטור צו ווערן. איך האָב אַליין געהערט, ווי דער עלטסטער האָט זיך איינמאַל אויסגעדריקט, אַז מיר זענען טאַקע נאָר אַן אַנשיקעניש, ווען עס זאָל אין אים געווענדט זיין, וואַלט ער אונדז שוין לאַנג אַרויסגעטריבן צו אַלדי שוואַרצע יאָר. און באמת טאַקע, וואָס טויגן מיר זיי? איך זאָג דיר, סענדערל, בפירוש, אַז דאָס איז גאָר לכתחילה געווען אַ קרומע זאַך, נישט קיין גלייכער שידוך. מיר טויגן זיי נישט און זיי טויגן אונדז נישט. די יידן, וואָס האָבן אונדז אין זייערע הענט אַרייַנ-

געגעבן, האָבן זיכער געמוזט זיי דערציילן אויף אונדז, אַז מיר זענען ווילדע גבורים און קענען טכסיס מלחמה, טאַקע וואָס קענען הייסט. מילא וואָס זענען מיר שולדיק, אַז די יידן האָבן זיי אָפגענאַרט? למאַי אונדז האָבן די יידן אויך מיאוס אָפגענאַרט. מיר זענען דאָך נאָר מיט דער דעה אַהער געקומען עפעס צונויפמאַכן און לאָזן זיך ווייטער אין וועג אַריין. פון טכסיס מלחמה איז כלל קיין מדובר נישט געווען, איך וועל שווערן אַפילו אין טלית און קיטל, אַז דערפון האָט מען אַפילו נישט מזכיר געווען. גלאַט כאַפעניש-גילטניש איז דאָך פשוט שוין קיין יושר נישט, הערט דאָך שוין טאַקע אויף אַלצדינג! — קורץ, זיי זענען נישט שולדיק, וואָס מען האָט אונדז אָפגענאַרט, און מיר זענען אויך נישט שולדיק, וואָס מען האָט זיי אָפגענאַרט. — שולדיק זענען דאָ נאָר די יידן, די ליגנער, די כל-בוניקעס, וואָס האָבן ביידע צדדים אָפגעליג-נערט. די יידן, סענדערל, די יידן, זיי אַליין זענען דאָ טאַקע אינגאַנצן שולדיק, קיינעם באַדאַרף מען אין דער זאַך נישט באַשולדיקן, נאָר די יידן, די יידן און נאָכאַמאָל די יידן!...

— מילא, וואָס ווילסט-דו, בנימין, זאָלן מיר טאָן? — האָט סענדערל געפרעגט.

— איך וויל, — האָט בנימין געענטפערט, — מיר זאָלן זיך לאָזן ווייטער אויף אונדזער נסיעה. אויס כלה און ווייטער אַ מויד! מיר דאַכט זיך, אַז קיינער וועט אונדז נישט פאַרווערן, הן על פי דין והן על פי יושר טאָר קיינער אונדז נישט פאַרהאַלטן. אַי וואָס, דו האָסט מורא, טאַמער וועט מען אונדז פאַרט נישט לאָזן, איז דערצו אַ פראַסטע תרופה, מיר זאָלן פונדאָנען שטיי-לעהייט אַוועקגיין. וועמענס עסק איז דאָס ביי אונדז צו וויסן? געזעגענען זיך באַדאַרפן מיר מיט קיינעם נישט.

— איך מיין אויך אַזוי, אַז געזעגענען זיך איז אַן איבעריקע זאַך, — האָט סענדערל געמאַכט, — להי, אַז מיר זענען פאַר-אַ-יאָרן אַוועקגעגאַנגען פון דער היים און קיינעם נישט, אַפילו ווייב און קינדער, נישט געזאָגט כאַטש נאָ-טעבי!

פון דעם דאָזיקן שמועס אָן האָבן אונדזערע פאַרשווינען אָנגעהויבן טראַכטן ווידער פון זייער נסיעה און זיך אַליין מיישב געווען, ווי צו מאַכן פליטה. און בנימינען האָבן זיך שטאַרק צעשפילט די געבליטן, ער איז געווען שרעקלעך אומרואיק און אַרומגעפאַדעט צעקאַכט, ווי אַ הון, וואָס וויל אין וועסנע זיך זעצן אויף אייער. ער איז געווען אַזוי פאַרטיפט אין זיינע געדאַנקען, אַז ער האָט נישט געהערט, נישט געזען, וואָס אַרום אים טוט זיך. איז פאַרביי אים דורכגעגאַנגען עפעס אַן עלטסטער, האָט ער מחמת צעטראַגנדייט נישט אַראַפ-גענומען דאָס היטל; האָט ער געכאַפט אַ פאַטש אַדער אַ זעץ אין דער פאַ-

טיליצע, האָט ער אָפּילו זיך נישט פאַרקרימט, גלייך ווי נישט אים מיינט מען; האָט מען צו אים גערעדט עפעס אין עניני־המושטיר, איז אים נישט אַריין אָפּילו אין דער לינקער פּאה, ער האָט געהערט דאָס וכדומה אַזעלכע זאָכן אַקוראַט ווי אין טשערנאָוויטש די מגילה. ער האָט אין זינען געהאַט נישט מער ווי די נסיעה און דער קאַפּ זיינער איז געפּלויגן ווייט, ווייט!

איינמאַל שפּעט ביי דער נאַכט, אַז אַלע זעלנער אין דער קאַזאַרמע האָבן געשמאַק געשלאַפּן, איז בנימין אויף די שפּיץ פינגער צוגעגאַנגען צו סעגן־ דערלס געלעגער.

— סענדערל, דו ביסט פאַרטיק? — האָט בנימין שטילערהייט געפרעגט. סענדערל האָט אַ שאַקל געטאַן מיט דעם קאַפּ, אַנגענומען בנימינען פאַר דער פּאַלע און זיי זיינען ביידע שאַ קיטש אַרויסגעגאַנגען אויפן הויף.

אין דרויסן האָט געבלאַזן אַ וואַרעם ווינטל, שטיקער שוואַרצע אי ברוינ־בלויע וואַלקנס האָבן זיך געטראָגן אין דער הויך און זיך געצויגן איינע נאָך די אַנדערע, גלייך ווי טויזנטער טשומאַקעס גייען דאָרט מיט אַנגעלאַדענע פּורן סחורות, און יאָגט זיך בייצייטנס אַנצוקומען אין הימל אויף דעם יריד. די לבנה איז ווי אַ פּריקאַזשיק אויך געגאַנגען מיט דעם דאָזיקן משונה־לאַנגן צוג, פּלעגט אויף אַ מינוט נאָר אַרויסשטעקן דעם קאַפּ, אַ קוק טאָן וואָס טוט זיך אין דרויסן, דערנאָך ווייטער אויף אַ היפשע צייט זיך באַהאַלטן און געלעגן איינגענורעט דאָרט ערגעץ אונטער אַ וואַלקנדיקן לאַנטוך, שוואַרץ אַפּגעשמירט ווי מיט סמאַלע.

אונדזערע פאַרשוניען האָבן אין דער פינצטער זיך געלאָזט גיין איבער דעם הויף און שטילערהייט צוגעגאַנגען צום פּלויט. זיי זענען אַרויפגעקראַכן אויף אַ באַרג מיט האַלץ און פּון דאָרט איז זיי שוין גרינג געווען אַרויפצו־קלעטערן אויפן פּלויט. פּלוצים האָט סענדערל זיך אַ כאַפּ געטאַן און געזאַגט בנימינען אין אויער אַריין:

— אַך, בנימין, איך האָב פאַרגעסן די טאַרבע! זאָל איך מיך אומקערן נעמען די טאַרבע?

— חלילה! — האָט בנימין געמאַכט. — אומקערן זיך איז אַ מיאוסע זאַך. אַז גאָט העלפט אַ מענטשן, העלפט ער אים אויך אויף אַ טאַרבע.

— עס קומט מיר איצט פאַר, האָט סענדערל געזאַגט, וואָס דער זיידע, רב סענדערל עליו השלום, האָט מיך געוואַרנט אין חלום: שטיי אויף, סעגן־ דערל, האָט ער געזאַגט, און לויף פּונדאַנען אַוועק וואוהין די אויגן טראָגן! הלוואי זיין זכות זאָל אונדז אַצינד ביישטיין, ער איז געווען טאַקע מיטן פּולן מויל אַ ייד, גאָר אַן שום מלאכות. די באַבע, עליה השלום, פּלעגט אַליק דערציילן...

נאָר איידער סענדערל האָט זיך גענומען צו דערציילן, וואָס זיין באַבע פלעגט אַלץ דערציילן פון זיין זיידן, האָט זיך געלאָזט הערן אַ קול פון אַ זעלנער, וואָס איז דאָרט אין דער זייט געשטאַנען אויף דער וואַך.

אונדזערע פאַרשוניגען האָבן זיך צוגעטוילעט צום פּלויט, איינגעהאַלטן דעם אַטעם, געלעגן שטיל, קיין ריר זיך נישט צו טאָן, און אויסגעזען ווי צוויי גרויסע אַלטע שמאַטעס. שפעטער אַביסל, אַז ס'איז ווידער געוואָרן רואיק־שטיל, האָבן די דאָזיקע שמאַטעס אַרויסגעוויזן אַ סימן פון לעבן און פאַמעלעך זיך אַראָפּגעלאָזט פונעם פּלויט. זיי זענען געקראַכן אויף די הענט און די פיס און זיך גערוקט פאַמעלעך אַלץ ווייטער, ווייטער, ביז גאָט האָט זיי געהאַלפן אויסצומיידן דעם זעלנער, וואָס אויף דער וואַך, און אַרויסצוקריכן אין אַ געסל. אונדזערע פאַרשוניגען האָבן זיך אויפגעשטעלט אויף די פיס, געשטאַנען אַביסל צו כאַפן דעם אַטעם און זיך אָנגעקוקט פריילעך מיט פייערדיקע אויגן.

— די באַבע, עליה השלום, פלעגט אַלץ דערציילן, — האָט סענדערל אָנגעהויבן צו רעדן, — ווי דער זיידע, רב סענדערל, עליו השלום, פלעגט בחייו אַלץ דענקען פאַרן קיין ארץ־ישׂראל, פאַרן טויט האָט ער זיך אויפגע־זעצט און געזאָגט מיט די ווערטער: אויב איך האָב נישט זוכה געווען ביי גאָט פאַרן קיין ארץ־ישׂראל, בין איך בטוח, אַז איינער פון מיינע קינדער וועט דאָרט זיין. דאָס האַרץ מיינס זאָגט מיר איצט, אַז דאָס האָט ער געמיינט מיך, הלוואי פון מיין מויל אין גאָטס אויערן אַריין.

נאָר פון סענדערל'ס מויל אָבער איז גאָר אין אַנדערע אויערן אַריין! קוים וואָס סענדערל האָט אַרויסגערעדט דעם וואונטש זיינעם, האָט פּלוצים איינער אויף מאַסקוויטערש זיי אַ פּרעג געגעבן: ווער איז דאָ? און אַז ער האָט נישט באַקומען קיין ענטפער, איז ער געשווינד צוגעגאַנגען און ווייטער גע־פּרעגט.

די לבנה האָט, צום שליממזל, אַרויסגעשטעקט דעם קאַפּ פון אונטער אַ פינצטערן שטיק כמאַרע און באַלויכטן אונדזערע בידנע פאַרשוניגען, וואָס זיינען געשטאַנען אָן לשון, טויט ווי די וואַנט, און דעם עלטסטן זייערן, וואָס האָט זיך שרעקלעך געבייזערט, געמאַכט מיט די הענט און זיי, נעבעך, גע־געבן אין טאַטן און אין דער מאַמען אַריין.

אין עטלעכע מינוט אַרום זענען אונדזערע פאַרשוניגען געזעסן ווי אַרעס־טאַנטן דאָרט אויף דער הויפּט־וואַכטע!

ס'איז גאָר נישטאַ אַזעלכע ווערטער צו באַשרייבן די שרעקלעכע יסורים, וואָס אונדזערע פאַרשוניגען האָבן געפילט זיצנדיק אין געפּענגעניש. זיי זענען, נעבעך, אַראָפּ שטאַרק פונעם פנים און געוואָרן פשוט אויס מענטשן, סענדערל כאַטש פלעגט נאָך שלאָפן און שלאָפנדיק האָט ער ווייניקסטנס עט־

לעכע שעה נישט געפילט די ביטערע צרות, ער פלעגט נאך אמאל האבן א גוטן חלום. דער זיידע רב סענדערל האט עפעס אנגעהויבן עפטערס זיך צו זען און געטריבן מיט אים שפאס, ער פלעגט קיינמאל נישט קומען ליידיק: אמאל איז ער געקומען מיט א פילנבויוגן, מיט א שווערדל אדער מיט א המן-קלעפל, פלעגט א קניפ געבן דעם אייניקל ביים בעקעלע און זאגן מיט א שמייכעלע: נאך דיר, קונדעסל, טשאטשקעלעך! שפיל זיך, שקאץ, דערמיט, מאך פוי, פוי, פוי, פאך, סענדערל!... און אמאל איז ער געקומען מיט א דריידל, זיך געזעצט שפילן מיט זיין ליבהארצעדיקן סענדערוניון, סענדערל האט געדרייט, געדרייט, געדרייט, געמאכט ג' און געוואונען ביים זיידן א גראשן... גוט איז דעם מענטשן אי א גוטער חלום. די וועלט אינגאנצן איז דען נישט א חלום! בנימין אבער האט דאס אויך נישט געהאט, עס האט פון אים זיך אפגעטאן דער שלאך. ער איז געווען משונה צעטראגן און דאס בלוט האט אין אים געקאכט ווי א קעסל. ער האט געזען דורך דעם פענצטער, די זון שיינט גאר א מחיה, דאס גרינע גראז וואקסט און שפראצט, ביימער צוויטען וואונדער-שיין, מענטשן גייען, לויפן אהין און אהער, און פייגל פליען אין הימל. אצינד איז די רעכטע צייט צו וואונדערעווען. נאך ער זיצט אבער פארשפארט און קען זיך נישט לאזן אויף זיין נסיעה. ער פלעגט אזש אונטערשפרינגען פאר גרויס עגמת נפש, זיך כאפן ביים קאפ, ארומלויפן צעדולט און שרייען, רעדן מיט גאל: גוואלד! וואס האב איך זיי געטאן? גוואלד, גוואלד! וואס האבן זיי צו מיר...?

דאס פערצנטע קאפיטל

אויס בלה — ווייטער מויד

אין דער וואַיענע קאנצעלאַריע זענען שפעטער מיט עטלעכע טעג, נאך דער מעשה מיט אונדזערע פארשויווען, געזעסן א סך אפיצירן אין דער פאלנער פארמע, צווישן זיי דער יענעראל מיט דעם פאלקאוויק, אין דער זייט נעבן דער טיר זענען געשטאנען צוויי זעלנער מיט אראפגעלאזענע קעפ און האבן אויסגעזען ווי א מויז, וואס מען נעמט ארויס פון א לאדעשקע זוי-ערמילך. די אפיצירן האבן געקוקט אויף די זעלנער, זיי באטראכט פון קאפ ביז די פיס. דערנאך צווישן זיך עפעס גערעדט און אביסל אונטערגעשמייכלט. — הערסט-דו, סענדערל, — האט איין זעלנער שטילערהייט געזאגט בשעת די אפיצירן האבן צווישן זיך געשמועסט. — איך זאל וויסן מיין טויט

זאל דא אפילו זיין, מוז איך זיי ארויסזאגן דעם גאנצן אמת, איך בין שטארק אָנגעלאָדן.

— פון מיינעטוועגן, בנימין, זאָג דיר זיי דעם אמת, — האָט דער אָנ-
דערער זעלנער זיך אָנגערופן, — אויב דו ווילסט אַזוי, זאָל זיין אַזוי, וואָס
פאַר אַ דאגה איך האָב.

— איר זייט עס די לייט, וואָס האָבן שפּעט ביי דער נאַכט זיך אַרויס-
געגנבעט פון דער קאַזאַרמע? — האָט דער יענערזאַל געפרעגט סטראָגע. —
איר ווייסט, וואָס ס'קומט פאַר אַזאַ שולד.

— אַרױַאָ, אַרױַאָ! — איז בנימין אויף גאַטס באַראַט אַרויס מיט אַ
שפּראַכע, האַלב יידיש, פאלעווינע רייסיש, און אַנידערגעלייגט אַ שמועסל,
אַז כייקל זאַאיקע, דער בעל-דברן פון טונעיאַדעווקע, האָט געמעגט, כ'לעבן,
זיך באַגראָבן ניין איילן אין דער ערד.

דער יענערזאַל האָט אַוועקגעקערט דעם קאַפּ מיט אַ געלעכטער, אַ מאַך
געגעבן מיט דער האַנט און דער פאַלקאַוויק האָט אַנשטאַט אים אָנגעהויבן
צו רעדן.

— איר האָט זיך שטאַרק פאַרדינט, אייך קומט מיאוס צו באַשטראַפן פאַר
אַזאַ שולד.

— וואַשע בלאַגאַראַדיע! — האָט בנימין אויסגעשאַסן אויף אַ קול, —
כאַפּן מענטשן אין מיטן העלן טאַג און פאַרקויפן זיי ווי הינער אויפן מאַרק —
דאָס מעג מען, און אַז זיי, נעבעך, ווילן ניצול ווערן, דאָס רופט מען אַן אַ שולד!
אויב אַזוי, איז דאָך טאַקע הפקר אַ וועלט, און איך פאַרשטיי שוין, אַסור, נישט,
וואָס הייסט אַזוינס מעגן און נישט מעגן! אַדראַבא לאַמיר פּרעגן דאָ טאַקע
מענטשן, זאָלן זיי זאָגן, ווער איז שולדיק, אַשטייגער, ווי וואַלט געווען, אַז
מען זאָל אייך כאַפּן ערגעץ אויפן וועג און מיט גוואַלד אַריינשטופן אין זאַק
אַריין. נו וואַלט איר, הלילה, שולדיק געווען, ווען איר וואַלט מיט אַ מצוות-כוח
פונעם זאַק אַרויס? איך זאָג אייך בפירוש, דאָס איז געווען לכתחילה אַ גע-
נויטע זאַך, אַ גענאַרעריי, שולדיק זענען נאָר די יידן, מי יודע וואָס זיי האָבן
נאָך אָנגערעדט. מיר זענען אייך מוסר מודעה — זאָג, סענדערל, זאָג! וואָס
שטייט-דו ווי אַ גולם? גיי אַרויס מיט דעם אמת אויף גאַטס באַראַט. נאָר
אַן מורא און זאָג מיט מיר אינאיינעם: — מיר זענען אייך מוסר-מודעה, אַז
פון טכסיסי מלחמה האָבן מיר נישט געוואוסט, מיר ווייסן נישט און מיר ווילן
נישט וויסן, מיר זענען ברוך השם, באַווייבטע, האָבן אין זינען עפעס גאָר
אַנדערש, און מיט אַזעלכע זאַכענישן קענען מיר לחלוטין זיך נישט אַפּגעבן,
זיי גייען אונדז אַפילו גאָר אין קאַפּ נישט. היינט מילא וואָס טויגן מיר אייך?
מיר דאַכט זיך, אַז איר באַדאַרפט אַליין וועלן אונדזערע פטור צו ווערן.

און באמת איז בנימין טאקע זייער גערעכט געווען, מען איז נאך לאנג טאקע גערן געווען, זייערע פטור צו ווערן, אז די עלטסטע האבן זיך געווען צוגעקוקט צו אונדזערע פארשויןען, צו זייער הילוך, צו זייערע פאסטעמקעס, צו זייער שמועס און צו זייערע מארשן, האבן זיי שוין זיך אנגעשטויסן, מיט וועלכע נפשות זיי האבן צוטאן, און פלעגן נישט איין מאל זיך האלטן ביי די זייטן לאַכנדיק. דער כיוון פון דער איצטיקער סאבראניע אפיצירן איז געווען צו נעמען אונדזערע פארשויןען אויפן פארהער און פראוויזן זען, מיט וועמען זיי האבן אן עסק, בנימין מיט סענדערלען האבן דא זיך פארהערט און, ברוך השם, שטארק אויסגענומען, נאך מער ווי געוואונטשן, אזוי אז די אלע אפיצירן האבן עפעס משונה הנאה געהאט פאר געלעכטער.

— נו, דאקטאר? — האט דער יענעראל געמאכט צו אן אפיציר, וואס האט זיך אריינגעלאזט אין א שמועס און מיט אונדזערע פארשויןען זיך שטארק אפגעגעבן.

דער דאקטאר האט אנדערגעלייגט א פינגער אויפן שטערן און געמאכט שאקלענדיק מיטן קאפ, גלייך ווי ער וואלט געזאגט — דא פאלט א קלעפּקע! דער שפיץ איז געווען, נאכדעם אז די אפיצירן האבן צווישן זיך גערעדט און עפעס געשריבן, האט מען געהייסן אפלאזן אונדזערע פארשויןען פריי פונעם דינסט.

— גייט אייך, האט מען זיי געזאגט, גייט אייך געזונטערהייט!
בנימין האט זיך זייער שיין געזעגנט מיט א פארבייג און זיך געלאזט אַוועקגיין.

סענדערל האט ווי א זעלנער געהויבן פיסלעך און געגאנגען נאך אים מיט א מאַרש.

